

Juraj Batelja

SVEĆENIČKA PUSTINJA BLACA

Juraj Batelja

SVEĆENIČKA PUSTINJA BLACA

**u obrisima povijesnih činjenica
i zrcalu svoga Pravilnika**

ZAGREB 1992.

Misao vodilja:

**»OMNIA COMUNIA,
IN ORATIONE,
JEJUNIO AC LABORE
EXPECTANTES BEATAM SPEM
FUTURAE GLORIAE —**

SVE NAM JE ZAJEDNIČKO,
U MOLITVI,
POSTU I RADU
DOK IŠČEKUJEMO BLAŽENU NADU
BUDUĆE SLAVE.«

Izdavač

Biskupija hvarsko-bračko-viška
Tel. i fax (058) 741-152

Odgovara

Dr. Juraj Batelja
Kaptol 31
41000 ZAGREB

Fotografije

Pero Dragičević — Supetar
Josip Lebo — Zadar

© Dr. Juraj Batelja
Kaptol 31
41000 ZAGREB

Tisak

Tisak: ŠKALER – ERENT – Zagreb, Nova ves 7

Sadržaj

PREDGOVOR	III
UVODNE NAPOMENE	V
KRATICE	XI
IZVORI	XIII
LITERATURA	XVI

PRVI DIO

PRVO POGLAVLJE

PUSTINJAŠTVO U DALMACIJI

INA OTOKU BRAČU	1
---------------------------	---

I. POJAVA PUSTINJAŠTVA NA

SREDNJEDALMATINSKIM OTOCIMA	4
---------------------------------------	---

1. Svjedočanstvo sv. Jeronima	4
---	---

2. Predbenediktinsko razdoblje monaštva u Dalmaciji	8
--	---

3. Benediktinska nazočnost i utjecaj	9
--	---

4. Pustinjaci poslužitelji crkava	10
---	----

5. Pustinjaci franjevačke loze	10
--	----

6. Redovnici na Braču suvremenici murvičkih eremitaža	11
--	----

7. Pustinjaci reda sv. Augustina	12
--	----

8. Različitost s bratovštinama	13
--	----

9. Bračke pustinje	15
------------------------------	----

10. Murvički eremitaži	17
----------------------------------	----

a) Pustinja Zmajeva spilja	20
--------------------------------------	----

b) Pustinja Silvio	25
------------------------------	----

c) Pustinja Stipančić	34
---------------------------------	----

d) Pustinja Dračeva Luka	35
------------------------------------	----

e) <i>Pustinja Dutić</i>	39
Značajke murvičkih eremitaža	40

DRUGO POGLAVLJE

POVIJEST PUSTINJE BLACA	47
--	----

I. POČECI PUSTINJE BLACA	48
---	----

1. Začetnik — don Juraj Drivodilić	49
2. Svećenici — prvi pustinjaci	50
3. Pustinjaci iz Poljica	54
3. Suživot svećenika i svjetovnjaka	56
4. Ženski svijet kao »pridruženi« članovi Pustinje	59
5. U biskupskim izvješćima za Sv. Stolicu	62

II. NA PONOS GLAGOLJAŠKE	
---------------------------------	--

LITURGIJSKE BAŠTINE	66
--------------------------------------	----

1. Glagoljaš je znalac slova i knjige	68
2. Skladan suživot latinskog i hrvatskog jezika u Blacima	71
3. Slabljenje glagoljaštva u Blacima	77
4. Upravitelji pustinje Blaca	79
5. Prvi latinaši u Pustinji	80

III. MATERIJALNI USPON PUSTINJE BLACA	81
--	----

1. Stambeni kompleks pustinje Blaca	82
2. Crkva i pustinja pod zaštitom Uznesenja Blažene Djevice Marije	84
a) <i>Gradnja nove crkve</i>	87
b) <i>Pravo čuvanja Presvetog Sakramenta</i>	88
3. »Sve zajedničko« (Dj 2, 44)	90
4. Prijetnje utruću Pustinje	92

IV. IZLOŽENA KAPELANIJA	95
--	----

V. PRED SMIRAJ PUSTINJE BLACA	100
--	-----

1. Tiskara pustinje Blaca	100
2. Zvezdarnica	101
3. Biblioteka	103
4. Pinakoteka	105
5. Dragocjenosti u pustinji Blaca	106

6. Škola	106
7. Pčelinjak	108
Utrnuće pustinjačkog života u Blacima	108

DRUGI DIO

PRVO POGLAVLJE

PRAVILNIK PUSTINJE BLACA	113
---	------------

IZJAVA PRAVILNIKA	113
------------------------------------	------------

I. DOGAĐAJI KOJI PRETHODE

KODIFIKACIJI PRAVILNIKA	121
--	------------

1. Svjedočanstvo Grgura Martinovića	123
---	-----

2. Pravilo sv. Petra	124
--------------------------------	-----

3. Dekret o imenovanju Grgura Martinovića za starješinu pustinje Blaca	125
---	-----

II. POSTANAK I NESTANAK MATIČNOG

PRAVILNIKA PUSTINJE BLACA	127
--	------------

1. »Pravilo Majka« iz 1726. godine	128
--	-----

2. Otudjenje matičnog Pravilnika	130
--	-----

3. Prijepisi Pravilnika i njegova posuvremenjenja	133
---	-----

III. NADAHNJUJUĆE MISLI VODILJE	134
--	------------

1. Bog poglavar Pustinje	136
------------------------------------	-----

2. Kristološke misli	137
--------------------------------	-----

3. Podložnost hvarskom biskupu	139
--	-----

4. Ljubav je sveza zajedništva	145
--	-----

5. Proslava Boga	146
----------------------------	-----

6. Jasan motiv pustinjačkog življenja	147
---	-----

7. Duh poštovanja i poslušnosti	148
---	-----

8. Primjena evanđeoskih misli	149
---	-----

DRUGO POGLAVLJE

UREĐENJE ZAJEDNIČKOG ŽIVOTA

U PUSTINJI	151
-----------------------------	------------

I. OBRED PRIDRUŽIVANJA	151
---	------------

1. Ravnateljve riječi ohrabrenja i čestitke	152
---	-----

2. Sloboda izbora i pristupanja u Pustinju	153
3. Blagoslov prstena	154
4. Cjelov ljubavi i mira	155
5. U brazdi drevnih pustinjaka	155
6. Smisao za pustinjački život	157
II. ZAJEDNIČKI ŽIVOT	158
1. Radosti i poteškoće zajedništva	159
2. Međusobno poštovanje	161
3. Izgradnja osobnosti i zajedništva	162
4. Bratsko ispravljanje	164
5. Blagost i zahtjevnost u ispravljanju	165
III. SVA SU DOBRA ZAJEDNIČKA	166
1. Gospodari svoje baštine	167
2. Ravnomjerna raspodjela dobara	169
3. Pravednost je važnija od sitničavosti	170
IV. LJUBAV PREMA BOLESNOJ BRAĆI	171
V. SJĘĆANJE NA MRTVE	172
1. Molitveno spominjanje pokojnih pustinjaka	172
2. Oporuka pustinjaka	174
3. Grobovi pustinjaka	175
TREĆE POGLAVLJE	
DUHOVNI ŽIVOT BLATAČKOG PUSTINJAKA	177
I. SLAVLJENJE BOGA	177
1. Euharistijski život	178
2. Slavljenje svetih časova i dnevne molitve	181
3. Navjestitelji Božje riječi	183
4. Pronositelji Marijine slave	183
II. PUT USAVRŠAVANJA	185
1. Hrabrost i strpljivost	186
2. Otkriti zavodljivosti svijeta	187
3. Čistoća misli i srca	188
4. Život mrtvljenja i posta	191

ČETVRTO POGLAVLJE	194
I. ULOGA POGLAVARA U ZAJEDNICI	194
1. Izbor poglavara pustinje Blaca	194
2. Mudrost upravljanja	195
II. PODJELA SLUŽBI U ZAJEDNICI	198
1. Svećeničke obveze	199
2. Revnitelj crkve	201
3. Čuvar kućnog inventara	202
4. Podrumar i služba štednika	202
5. Gajenje gostoljubivosti	203
6. Podvornici stola i briga za kuhinjsko posuđe	203
7. Odgovornost za povjerene službe	204
III. ODGOJ VLASTITOG PODMLATKA	205
1. Trajna briga za podmladak	205
2. Razlozi pomanjkanja pustinjačkih kandidata	207
3. Uvjeti ređenja u pustinji Blaca	208
IV. MISLI IZ POSUVREMENJENIH PRAVILNIKA	209
1. Posuvremenjeno Pravilo iz 1875. godine	209
2. Pokušaj obnove 1897. godine.	211
Popis misnika pridruženih pustinji Blaca	214
<i>Zaključak</i>	219
<i>KAZALO važnijih osobnih imena u tekstu</i>	227
<i>KAZALO važnijih mjesta</i>	233
<i>Sadržaj</i>	237

PREDGOVOR

Br. 413/92.

Blaca su nastanili bjegunci iz Poljica bježeći pred Turcima, koji su nadirali kroz Bosnu i Hercegovinu. Htjedoše sačuvati svoje hrvatsko ime i svoju kršćansku vjeru. Sa sobom poniješe drveni lik Majke Božje poznat pod imenom Gospa Blatačka. Taj drveni kip ostade nam jedinom uspomenom nakon tragičnog požara što pohara Blaca. Neizgorjela Gospa! Zanimljiva pojedinost! Ali i očita podudarnost onih dana i naših dana.

Život zajednice u Blacima dobar je dokaz da kršćanstvo i u najtežim (ne)prilikama može biti vrlo životno. Tih godina na mnogim je stranama naše stare Domovine počimalo novo razdoblje. I u Blacima također! Svećenici glagoljaši nastanjeni

u prodolini blatačkoj, uz spilju Ljubitovicu, na krilima ideala vjere poletješe vrlo visoko. I duhovno i materijalno. Opečatiše svoje opečaćeno vrijeme. Nama i našoj generaciji dobrodošla i odlična pouka. Zorna i konkretna, s mnogo detalja što ih ponosno možemo istaknuti.

Ova knjiga o duhovnosti čimbenika blatačke pustinje i njezine povijesti rođena je u vrijeme rađanja naše države Hrvatske. Ni brodovi, ni košnice, ni barili vina, ni način obrade zemlje, ni znamenita biblioteka, ni interesantna zvjezdara... nisu rodili Blaca. To se tek kasnije dogodilo. Blaca su rođena iz - vjere! Bez vjere koja u brdima i tvrdoj stijeni prkosi nedaćama života vođena pouzdanjem u Boga, bez vjere životvorne i stvaralačke - Blaca se ne mogu razumijeti!

Stoga iskrena hvala piscu ove knjige, istraživaču i povjesničaru don Jurju Batelja, koji je došao na naš otok Brač nošen željom i sebe i braću ljude upoznati s bogatstvom duha koji je upisan u »Pravila« družbe blatačke. Ovdje se doživljava pravilo prvog psalma: »Blago čovjeku koji uživa u Zakonu Gospodnjem. On je kao stablo zasađeno pokraj vodâ tekućica što u svoje vrijeme plod donosi; lišće mu nikad ne vene, sve što radi dobrim urodi« (Ps 1, 1-3).

Hvarsko-bračko-viška biskupija, koja 1997. slavi svoju 850. obljetnicu, svjesna je da su Blaca dragocjeni biser njezine povijesti, rado je prihvatila biti izdavačem ovako značajnog djela htijući i time zahvaliti Bogu i Gospi za »silna djela koja nam učini Gospodin« (usp. Ps 126, 3).

Hvar, 5. rujna 1992.

+ Slobodan Štambuk,
biskup hvarsko-bračko-viški

UVODNE NAPOMENE

O povijesti pustinje Blaca postoji nekoliko objavljenih radnji. O njoj je pisao dnevni i tjedni društveni tisak. Istina, ti su napisi pisani u posebnim prigodama i pretresali su nereligioznu dimenziju života u pustinji Blaca. Njihova je pozornost više upravljena na nju kao na mjesto prvorazrednog pčelinjaka, ili na njene svećenike kao vlasnike brodova i zvjezdarnice. Rijetko se govorilo o njoj kao o svećeničkoj pustinji, mjestu bogoslužja i posvećenja.¹ Neke enciklopedije je niti ne spominju, a prešućuje ju i katolička literatura. Ta šutnja o pustinji Blaca i njezinu Pravilniku jest razlogom da je ne spominje niti povijest Crkve u Hrvata niti svjetski priručnici kršćanske duhovnosti.

Zbog činjenice da je do sada objavljeno više povijesnih podataka, zasnovanih uglavnom na »*Povijestnim crticama o Pustinji Blaca*« koje sastavi i otiska don Nikola Miličević - stariji u Blacima 1897. godine, odlučio sam istražiti i kao doprinos povijesti duhovnosti Crkve u Hrvata dati prikaz glavnih povijesnih zbivanja u pustinji Blaca i Pravila po kojem se ravnala i živjela ova osebujna svećenička i svjetovnjačka »redovnička« obitelj.

Upravo zbog šutnje o Pravilniku Pustinja, zapravo o njezinim Konstitucijama - odredbama za unutarnji život, koji je javnosti ostao gotovo nepoznat, a odnjihan je u glagoljaškoj

¹ LEDIĆ G., *Zaboravljeni astronom*, u: *Vjesnik u srijedu*, od 19. IX. 1956; MIRKOVIĆ V., *Metafora Blaca*, u: *Vjesnik*, od 23. XI. 1962; ŽIVKOVIĆ Z., *Zvjezdarnica u bračkoj pustinji*, u: *Vjesnik*, od 27. IV. 1956. i dr.

kolijevci i bio bogat neprolaznim duhovnim porukama, te je služio kao stožer oko kojega se savijala i uzdizala pustinja Blaca, odlučih proučiti njegov nastanak i njegov sadržaj. On je odraz one izvornosti koja je obilježila vlastitost glagoljaštva u bogatoj kulturnoj baštini Katoličke crkve i hrvatskog narodnog bića.

U tijeku pretresanja činjenica vezanih uz sam Pravilnik pustinje Blaca, neću rabiti pojam »Izjava Pravilnika«, premda je to njegov najstariji oblik. Poslužit ću se za nj izrazom Pravilo ili Pravilnik. Tako ga naime naslovljuje don Nikola Miličević - st., redaktor najstarije hrvatske kodifikacije iz 1897. godine, u drugom hrvatskom izdanju 1907. godine. Osim toga, kraći je oblikom i vjerodostojnije izriče smisao koji se odnosi na »Izjavu Pravilnika«.

U predstavljanju Pravilnika koristio sam brojne dokumente, darovnice, oporuke i kupoprodajne ugovore. Ti se dokumenti nalaze sačuvani u arhivu biskupske kurije u Hvaru, u župnom uredu u Nerežišćima, u arhivu kapelanije Murvica, u arhivu župe Bol na Braču. Djelomično su rasuti u arhivu HAZU u Zagrebu, a ima ih u Tajnom vatikanskom arhivu u Rimu i u Državnom arhivu u Veneciji.

Radi lakšeg pristupa povijesnim vrelima koja su opće narodno blago što ga je Crkva godinama stvarala i njime svoj narod kulturno preporučala i oplemenjivala, te zbog dužnog poštovanja prema baštini, bilo bi dobro da se što prije razmrsi čvor sporenja o nadležnosti nad njima između Hvarske biskupije, kojoj su otuđeni, i svjetovne vlasti koja ih je godine 1963. »zapečatila« i tako učinila nedostupnima ne samo crkvenim ljudima nego i kulturnoj javnosti uopće.

Budući da raspravljam o specifičnom načinu duhovnog života, to jest o pustinjacima, usputno ću spomenuti okosnice

pustinjaštva na nekim dalmatinskim otocima i ljude koji su u nastojanju oko što vjernijeg nasljedovanja Isusa, siromaha i isposnika, izabrali za svoje obitavalište te puste i neplodne krajeve. A jer po idealu i srodnosti, pa i konstitucijama po kojima su uređivali svakodnevn život, pripadaju drugim svećeničkim pustinjama i pustinjama za djevice, kratko ću spomenuti i te pustinje. Napominjem da se za pustinju Dračeva Luka rabe ovi hrvatski nazivi: Dračeva Luka, Dračevluka i Dračeva Lučica. Budući da su uz pustinje Dračeva Luka, Zmajeva spilja i Silvio povezane osobite povijesne značajke, posvetit ću im posebnu pozornost.

Kako nisam uspio pronaći matično Pravilo pustinje Blaca, ne ufam se donijeti niti konačan sud o njegovu izvornom sadržaju. Stoga ova rasprava može dati čitaocu bitne obrise njegova prvotnog sadržaja. Vjerujem, da će biti dovoljno jasan pokazatelj onih misli i težnji koje su oblikovale unutarnju disciplinu, izgled Pustinje i duhovni život pustinjaka u Blacima.

U pretresanju Pravilnika rabić ću za ovu svećeničku Pustinju one nazive koji se nalaze zabilježeni u odgovarajućim dokumentima: Pustinjačka Skupščina, Bratstvo, Društvo, Zadruga, Pustinja i Manastir, a za njezine stanovnike: redovnici, svećenici-pustinjaci, monasi, eremite i romiti. Uvijek se razlikuju misnici pustinjaci od pustinjaka koji su uzdignuti na stupanj (»grado«) subraće (»confratello«), a ovi pak od svjetovnjaka, posluge i težaka u Pustinji. Napominjem da se ova Pustinja u talijanskim izvorima spominje kao: Convento, Romitorio, Ospizio, Monastero, Congregazione, Eremo, a u latinskim vrelima kao Congregatio i Haeremo.

Napominjem da se u spisima i u pučkom govoru Južne Hrvatske udomio izraz »picokara« što potječe od talijanske

riječi »*pinzochera*«, a označuje nadasve pobožnu ženu. U tom smislu rabi se i u predstavljanju članica pojedinih pobožnih zajednica, posebno za pripadnice pustinjačkog staleža. U tom ću ga smislu rabiti u ovom predstavljanju pustinjačkog života na otoku Braču.

Dokumente na latinskom i talijanskom jeziku prenosit ću vjerno izvorniku. Pravodobno ću upozoriti na odgovarajuće dopune i pojašnjenja koja smatram potrebnima radi lakšeg čitanja i razumijevanja tekstova što su obilježeni jezičnom kulturom pisca ili sastavljača spisa - ili pak vremena u kojemu su nastali. Isto tako ukazat ću i na pogreške nastale zbog brzine pisanja ili prepisivanja.

Iako sam uznastojao, nisam ipak uspio pronaći dokument kojim je Sv. Stolica odobrila Kongregaciju pustinjaka u Dalmaciji, iz kojeg bi se vidjelo i Pravilo po kojem su živjeli. Neosporna je činjenica da su imali zasebno Pravilo koje je tijekom povijesti bilo preuređivano, posuvremenjivano i ublažavano (»*addolcito*«). Ta prilagodba je išla do te mjere da se u njemu izgubila kontemplativna dimenzija, a prevladala pastoralna, što vidimo iz njegove primjene u životu pustinjaka u Blacima.

Tekst najstarije poznate redakcije Pravila i tekstove dokumenata napisanih na hrvatskom jeziku tijekom minulih stoljeća, a koji pomažu boljem razumijevanju njegove biti i poruke, navodit ću u arhaičnom obliku. Činim to s nakanom da sačuvam njihovu ljepotu i da se upozna razvojne putove hrvatskog jezika na ovom prostoru kršne, ali zaslugom svećenika glagoljaša, višestruko plodne hrvatske grude. Njihov je izvorni tekst to aktualniji što tumači i predstavlja život u pustinji Blaca u različitim stadijima njezina postojanja i u službi su pojašnjenja njezina Pravilnika.

Različito nazivlje svećenika glagoljaša, starohrvatskog liturgijskog jezika i pisma glagoljice, odnosno njezine verzije - hrvatske ćirilice, koja se naziva »bosančica« ili »poljičica«, nije moguće u tekstu prevesti jednako na svim mjestima. Stoga sam uznastojao pojmove »prete illirico« ili »eremiti schiavoni« prevesti pojmovima »hrvatski svećenik«, »pustinjaci glagoljaši« ili jednostavno »glagoljaši« za razliku od svećenika pustinjača koji su misili latinskim jezikom. Pojmove pak »rito illirico« i »riatuale illiricum« pretočio sam u hrvatski jezik izričajem »hrvatski obred«. Isto tako sam pojmove »illirico idiomate« i »idioma volgare« preveo kao »hrvatski jezik«, »pučki« ili »narodni« jezik da se tako bolje istakne razlika s latinskim jezikom ili talijanskim pismom i govorom koji su na svoj način favorizirani na uštrb hrvatske jezikoslovne, religiozne i narodne baštine.

Zbog osobitosti rada i bremenitosti činjenica usredotočujem se samo na bitne značajke i obrise kojima je određen i jasno uočljiv povijesni slijed činjenica kao i stvaranje Konstitucija za uređenje unutarnje discipline. Zato je radnja podijeljena u dva dijela. U njima se razabire povijest svećeničke pustinja Blaca te sadržaj i poruke njenog Pravilnika. Zbog neopstojeće numeracije dokumenata razasutih u brojnim arhivima, naslovljivat ću ih nomenklaturom kako to stoji u izvorniku ili pak sâm, vođen smislom koji proizlazi iz njihova sadržaja.

Budući da se sam Pravilnik doimlje siromašan biblijskim i teološkim odrednicama, predstaviti ću ga uz tekstove bogate duhovne baštine što su je, životom i naukom, kroz različita povijesna razdoblja, stvarali misnici pustinja Blaca.

Zahvaljujem na pomoći brojnim savjetnicima i suradnicima u ostvarenju ovog djela: prof. dr. V. Zagorcu i prof. dr. J. Ladiki, koji su u ime Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu proučili i za tisak odobrili ovaj habilitacioni rad; zatim prof. dr. S. Cvitkoviću, dr. M. Bogoviću, don J. Šantiću, don J. Jelinčiću, don A. Ursiću, čč.ss. Službenicama Milosrđa u Nerežišćima, čč.ss. Kćeri Božje Ljubavi u Supetru, gosp. I. Nekiću, te prof. J. Ricovu i s. B. Bunčuga, lektorima.

Osobita riječ zahvale neka bude rečena Mons. Slobodanu Štambuku, hvarskom biskupu, koji je pratio i prihvatio ovaj rad, te omogućio da Hvarska biskupija kao izdavač pridonese još jedan obol te mjesne Crkve hrvatskoj katoličkoj i društvenoj javnosti.

Hvala i don Anti Škobalju iz Duća u Poljicima. Taj je gorljivi svećenik, župnik, odgojitelj svećeničkih naraštaja u splitskoj nadbiskupiji i pisac »Obrednih gomila«, svojom knjigom »Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj spilji na Braču« te čeznućem da osobno ostvari ideale Kristovih svećenika što ih namriješe brojni, misnici, župnici i pustinjaci, zaiskrio ovo istraživanje. K tome, brojnim je poticajima i zanimanjem doprinio da se ovim prikazom prouči i predoči još jedan segment bogate kršćanske baštine u hrvatskom narodu.

KRATICE

- AB Archivalia Brattiensia, HAZU, Zagreb.
- ABKH Arhiv biskupske kurije u Hvaru.
- AC Archivum Congregationis de Propaganda Fide, Rim.
- AKM Arhiv kapelanije Murvica u župnom uredu Bol.
- APB Arhiv pustinje Blaca (Izložbeni fundus) u pustinji Blaca.
- ASV Archivum Secretum Vaticanum.
- DS **Dictionnaire de Spiritualité**, izd. Beauchesne, Paris 1960, sv. I. i sv. X.
- DI **Dichiarazione dell' Instituto de' Sacerdoti Secolari abitanti nella Solitudine, o sia Eremo di Blazza** (Izjava zajednice svjetovnih svećenika žitelja u osami ili pustinji Blaca), 8. Gennaro 1726, u: PER, str. 27 - 38. Ovaj ovjerovljeni talijanski prijevod učinjen je prema matičnom Pravilu iz 1926. godine.
- FB I Fascikl: **Pustinja Blaca br. I**, u: ABKH.
- FB II Fascikl: **Pustinja Blaca br. II**, u: ABKH.
- HAZ Historijski arhiv u Zadru.
- IN **IVAN NEMČIĆ, Opomene Ivana Nemčića, Starješine Pustinja Blaca, svojim drugovima pustinjacima i nasljednicima**, Blaca, 20. prosinca 1790. u: PER, str. 106 - 114.
- IP **Izjava Pravitnika uprave Skupštine slobodnog svjetovno-svećeničkog stališa pod odvitovanjem Bl. Djev. Marije uznesene na Nebo u Pustinji Blaca; to jest, u pustoši, koja bi priznata po Gosp. Pavlu Balbi Knezu Brača**. Sastavio ga je don Frane Nemčić 8. siječnja 1726. godine. Redakcija iz 1897. god., u: MIL, str. 92 - 98. Hrvatska redakcija prema DI.
- MDS Fascikl: **Pustinje Murvica, Dračeva Luka i Silvio**, u: ABKH

Opći Šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji - Cerkev v Jugoslaviji 1974, Zagreb 1975.

Opere ascetiche di Basilio di Cesarea (a cura di NERI U.), izd. U.T.E.T., Torino 1980.

PER li Reverendi Sacerdoti Secolari abitanti negli Eremi di Valdespina, e Blazza nell'Isola della Brazza Diocesi di Lesina, Venezia 1785. (Ova zbirka dokumenata sadrži najznačajnije povijesne dokumente svećeničkih pustinja Dračeva Luka i Blaca).

Pravilnik Uprave Pustinje Blaca na Braču; Samostana - Udružbe svjetovnih Svećenika; pod Podkroviteljstvom Bl. Dj. Marije uznesene na Nebo, Blaca 1907, u PSŽ. (U istoj su knjizi objavljeni *Pravilnik Uprave Pustinje Dračveluke* i *Pravilnik Uprave samostana Picokara Dutić kod Dračveluke*).

RAČKI F., Thomas Archid., Histor. Salon. V, 6.

Redovnička pravila, (priređio BORAK H.), izd. Biblioteka »Brat Franjo« i »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb 1985.

Sacra Congregazione De'Vescovi e Regolari, Serafini Consultazione Pharen. et Spalaten. Iurisdictionis Administrationis et Substitutionis, Roma 1886.

SPOMENICA u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975, izd. Provincijalat hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu, Bol - Zagreb 1976.

Status Animarum Kapelanije Blaca u Nerežišćima.

Status Animarum Neresis: Numero dell'anime d'Neresi e suo distretto, Raccolto da me Girolamo Bonacci Parroco di Neresi, et Arciprete della Brazza, l'anno 1736, 1767, 1776, 1787, u ŽAN.

Šematizmi hvarske biskupije:

Schematismo della Diocesi di Lesina e Brazza per l'anno 1840, Zara 1840.

Schematismo della diocesi di Lesina, Spalato 1865.

Status personalis et localis dioecesis Pharensis et Brachiensis pro anno 1884, Split 1884.

Status personalis et localis dioecesis Pharensis et Brachiensis pro anno 1886, Zadar 1886.

*Catalogus Cleri saecularis et Regularis dioecesis Pharensis,
Brachiensis et Issensis ineunte anno Domini 1896, Split 1896.*

Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579. (priredio FRANULIĆ
J.), u: *Prilog Vjesnika hvarske biskupije*, Hvar 1976.

Župni arhiv u Nerežišćima.

Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela (preveo i
protumačio Josip BRATULIĆ), izd. Kršćanska sadašnjost,
Zagreb 1985.

LITERATURA

- AMORT E., *Vetus disciplina Canonorum Regularium & Saecularium. Ex documentis magna parte hucusque ineditis a temporibus Apostolicis usque ad Saeculum XVII. Critice, & moraliter expensa, Vol. I., Venetiis MDCCXLVII.*
- AUGÉ M., *Ritorno alle origini. Lineamenti di spiritualità dell'antico monachesimo*, izd. Rogate, Roma 1984.
- BALTHASAR H. U. V., *Die Grossen Ordensregeln*, Johannes Verlag Einsiedeln, Trier 1988.
- BARTOCETTI V., *Il Collegio illirico di San Pietro e Paolo di Fermo (1663-1746)*, Fano 1935.
- BATELJA J., *Brač naših djedova I*, u: *Bračka Crkva*, 11 (1989) br. 2, str. 1, 9.
—, *Brač naših djedova II - Pustinja Silvio (1)*, u: *Bračka Crkva*, 12 (1990) br. 1, str. 1 - 2.
—, *Brač naših djedova III - Pustinja Silvio (2)*, u: *Bračka Crkva*, 12 (1990), br. 2, str. 6 - 7.
- BELIĆ P., *Uvod i prijevod djela »Opširna pravila u pitanju i odgovoru« Sv. Bazilija Velikog*, u: *Redovnička Pravila*, (Priredio BORAK H.), izd. KS i Biblioteka »Brat Franjo«, Zagreb 1985, str. 85 - 101.
- BERIĆ D., *Neke »Likarice« pisane ćirilicom na Braču u XVII. vijeku*, u: *Brački zbornik* br. 3 (1957) Split, str. 199 - 207.
- BERNARD C. A., *Compendio di Teologia Spirituale*, izd. Università Gregoriana Editrice, Roma 1976.
- BIANCHI C.F., *Zara Cristiana*, sv. I, Zara 1877; sv. II, Zara 1879.
- BOUYER L., *Spiritualità dei Padri*, izd. Dehoniane, Bologna 1968.
- BRATULIĆ J., *Glagoljica i glagoljaši u Poljicima*, u: *Poljički Zbornik II*, Zagreb 1971, str. 141 - 149.
- BROMATO C., *Storia di Paolo IV. Pontefice Massimo*, Vol. I., Ravenna MDCCXLVIII.
- BUČAN-ZELIĆ E., *Upotreba bosančice u Splitu*, u: *Mogućnosti* br. 11 (1956), Split, str. 869 - 875.
- BURIĆ J., *Libri croati pubblicati a cura della S. Congregazione di Propaganda Fide: Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*

- Memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni**, izd. Herder, Rom-Freiburg-Wien 1973. str. 827-841.
- , **Pobjeda šćaveta**, u: *Novi Život*, br. 4(1966) str. 246-257.
- CACCIAMANI G., **Eremitismo**, u: *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*, sv. I, izd. Studium, Roma 1975, str. 683 - 687.
- CATTALINICH G., **Storia della Dalmazia**, Vol. III, Zara 1835.
- , **Memorie degli avvenimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della Repubblica veneta con un saggio sull'amministrazione pubblica veneta e del regno d'Italia**, Spalato 1841.
- CICARELLI A., **Osservazioni sull'Isola di Brazza e sopra quella nobiltà**, Venezia 1802.
- CRONIA A., **L'enigma del glagolismo in Dalmazia**, Zara 1925.
- CVITANIĆ A., **O važnosti proučavanja specifičnosti poljičkog statutarnog uređenja**, u: *Poljički Zbornik II*, Zagreb 1971, str. 73 - 92.
- ČULINOVIĆ F., **Državnopravni položaj slobodnih općina Poljica**, u: *Poljički Zbornik II*, Zagreb 1971, 43 - 60.
- Detti inediti dei Padri del deserto**, izd. Qiqajon-Comunità di Bose, Magnano 1986.
- DOROTIĆ T., **U pustinji Jubavi (Eremo Blaca)**, izd. HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb - Đakovo 1986.
- DOYÈRE P., **Eremitisme en Occident**, u: *DS*, sv. IV, n. d., st. 953 - 982.
- DUMEIGE G., **Notae de historia spiritualitatis in aetate patristica**, izd. Pontificia Universitas Gregoriana, Romae 1965-66.
- ETEROVIĆ I., **Benediktinci na Postirskom području**, u: *Spomenica »Postira«*, Zagreb 1981, str. 17 - 61.
- FERRERO F., **Eremitismo individuale in Occidente**, u: *Dizionario Degli Istituti di perfezione*, sv. III, izd. Paoline, Roma 1976.
- FRANULIĆ J., **Crkvene prilike u Nerežišćima na Braču po zapisnicima biskupskih vizitacija (1585-1928)** /diplomski rad iz crkvene povijesti, na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu - Teologija u Splitu, Split 1976, strojopis.
- , **Smotra Bogu posvećenih osoba iz Nerežišća na Braču**, otisak iz *»Službe Božje«* 1/91.
- GUILLAUMONT A., **Aux origines du monachisme chrétien**, Bellafontaine 1979.
- HAMM J., **Apokalipsa bosanskih krstjana**, u: *Slovo* br. 9-10 (1960), Zagreb, str. 43 - 104.
- HERCIGONJA E., **Nad iskonom hrvatske knjige**, izd. Liber, Zagreb 1983.

- , **Povijesni, društveni i kulturno-ambijetalni uvjeti nastanka i razvoja hrvatskoga glagoljaškog tiska**, u: *Slovo* br. 34 (1984), Zagreb, str. 17 - 61.
- HORVAT K., **Glagoljaši u Dalmaciji početkom 17. vijeka t.j. godine 1602-1603**, u: *Starine*, Knjiga 33, izd. JAZU, Zagreb 1911, str. 537 - 564.
- IVANČIĆ S., **Povjestne crtice o samostanskom III. Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i Poraba Glagoljice u istoj redodržavi sa priložima**, Zadar 1910.
- IVEKOVIĆ Ć.M., **Najstariji samostani na dalmatinskim otocima**, u: *Rad*, Knjiga 242, izd. JAZU, Zagreb 1931, str. 216 - 226.
- JAPUNDŽIĆ M., **Matteo Karaman (1700 - 1771)**, arcivescovo di Zara, Roma 1961.
- JURIĆ J., **Collegium Illirycum Lauretanum. Romae, Pontificium Institutum Orientale**, 1932. (neobjavljena doktorska disertacija).
- JUTRONIĆ A., **Poljičani na Braču**, u: *Poljički Zbornik* 2, Zagreb 1971, str. 213-220.
- , **Vizitacije u Arhivu biskupske kurije u Hvaru**, u: *Starine*, knj. 51, Zagreb 1962, str. 113-223.
- , **Iz kulturne prošlosti Brača**, izd. Matica hrvatska, Split 1970.
- KARAMAN M., **Del clero illirico (Izveštaj Kongregaciji o svećenicima glagoljašima) 1741.** /Arhiv Kongregacije za evangelizaciju naroda, Rim, Miscellanea: Bosnia, Tomus II/.
- KOVAČIĆ S., **Glagoljanje i glagoljaši u srednjoj Dalmaciji za vrijeme hrv. nar. preporoda**, u: *Zadarska revija*, br. 4-5 (1987), Zadar, str. 358 - 372.
- , **Najstariji izvještaji o stanju Makarske biskupije u Tajnom Vatikanskom Arhivu (1626-1658)**, izd. Nadbiskupski arhiv - Split, Split 1975.
- La Regola delle Romite (Anonimo del XIII secolo)**, izd. Ancora, Milano 1989.
- LECLERCQ J., **Spiritualità del medioevo. Da S. Gregorio a S. Bernardo (sec. VI-XII)**, izd. Dehoniane, Bologna 1969.
- LIALINE C., **Eremitisme en Orient**, u: *DS*, sv. IV, st. 936 - 953.
- LOVRIĆ I., **Bilješke o Putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivice**, Izdavački zavod HAZU, Zagreb 1968.
- MASSEIN P., **Monachisme non chretien**, u: *DS*, sv. X, st. 1525 - 1536.
- MIHANOVIĆ N., **Poljica u viziji vremena i krajolika**, u: *Poljički Zbornik II*, Zagreb 1971, str. 5 - 8.
- MILČETIĆ I., **Hrvatska glagoljska bibliografija**, *Starine* - knjiga XXXIII, izd. JAZU, Zagreb 1911.
- MILINOVIĆ O.Š., **Crtice o slovenskoj liturgiji**, Zadar 1880.

- MIQUEL P., *Naissance et Developpements du monachisme chrétien*, u: DS, Sv. X, st. 1536 - 1557.
- MOŠIN V., *Najstariji rukopis Poljičkog statuta i problem redakcije statuta*, u: *Poljički Zbornik II*, Zagreb 1971. str. 9 - 19.
- MUŽIĆ I., *Podrijetlo i pravjera Hrvata. Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije*, izd. Zbornik Kačić, Split 1991.
- OSTOJIĆ I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, izd. Benediktinski Priorat - Tkon, sv. I, Zagreb 1963; sv. II, Split 1964.
- , *Benediktinci glagoljaši*, u: *Slovo* br. 9-10 (1963), Zagreb, str. 14 - 42.
- , *Benediktinska opatija u Poveljima na otoku Braču*, Split 1934.
- PENNOTTO G., *Generalis totius Sacri Ordinis Clericorum Canonic. Historia Tripartita*, Izd. Typographia Camerae Apostolicae, Romae MDCXXXIII.
- PERA M., *Poljički statut*, izd. Književni krug, Split 1988.
- PETRICIOLI I., *Građevni i umjetnički spomenici srednjega vijeka na zadarskim otocima*, u: *Zadarsko otočje*, Zbornik, izd. Narodni Muzej u Zadru, str. 79 - 108.
- PRODAN I., *Uspomene. Borba za glagolicu. POVIEST GLAGOLICE I NJE IZVORI*. I. dio, Zadar 1900.
- Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja*, (Uredio BELAMARIĆ J.) Split 1982.
- RITIG S., *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku*, Zagreb 1910.
- SANT'AGOSTINO, *La Regola*, izd. Città Nuova, Roma 1986.
- SOLDO J.A., *Franjevačka Provincija Presvetog Otkupitelja (Šematizam)*, Split 1979.
- STIPIŠIĆ J., *Zbirka isprava iz Arhiva dominikanskog samostana u Bolu*, u: *Spomenica u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975*, n.d. str. 213-227.
- ŠANJEK F., *Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1 (Srednji vijek)*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988.
- ŠESNIĆ V., *Bol - Povijesni, gospodarski i kulturni prikaz naselja i pučanstva*, u: *SPOMENICA u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975*, izd. Provincijalat Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu, Bol - Zagreb 1976, str. 9-38.
- ŠIMUNOVIĆ P., *Toponimija otoka Brača*, u: *Brački zbornik* br. 10 (1972) Supetar 1972.
- ŠKOBALJ A., *Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj spilji na Braču*, Duće 1986.

- ŠPIDLIK T., *La spiritualità dei Padri greci e orientali*, izd. Borla, Città di Castello 1983.
- ŠPIDLIK T./GARGANO I., *La spiritualità dell'Oriente christiano. Manuale sistematico*, izd. Pontificium Institutum Orientale, Roma 1985.
- ŠTAMBUK S., *Od Murvice osta samo mrvica!*, u: *Bračka Crkva*, br. 1 (1986) str. 7.
- ŠTEFANIĆ V., *Nazivi glagoljskog pisma*, u: *Slovo* br. 25-26 (1976), Zagreb, str. 17 - 76.
- ŠUTRIN R., *Svećenici Lučani i župnici Luke*, u: *Župa Luka na Dugom otoku. O 100. obljetnici obnove župne crkve Svetoga Stjepana Prvomučenika*, izd. Župni ured Luka, Zagreb 1988, str. 47 - 68.
- TENŠEK T., *Počeci kršćanskoga monaštva*, u: *Redovnička pravila* (Priredio BORAK H.), izd. KS i Biblioteka »Brat Franjo«, Zagreb 1985, str. 17 - 44.
- VANINO M., *Dalmacija zahtijeva biskupe vješte hrvatskom jeziku (1604)*, u *Croatia Sacra* br. 5 (1933), Zagreb, str. 89 - 96.
- VRSALOVIĆ D., *Povijest otoka Brača*, Supetar 1968.
- , *Muzejska zbirka dominikanskog samostana u Bolu*, u: *Spomenica u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975*, n.d. str. 229-249.
- VITEZIĆ I., *La prima visita apostolica postridentina in Dalmazia (nell'anno 1579)*. Doktorska disertacija iz 1955. god., na Papinskoj Universi Gregorijana, Facoltà di storia ecclesiastica. Strojopis. Izdan dio radnje.
- Zapažanja na otoku Braču* (Skrraćeno izdanje Cicarellijeve knjige »*Osservazioni sull'Isola di Brazza e sopra quella nobiltà*«), Biblioteka: »Broški Libar«, knjiga IX, (uredio i preveo GLIGO V.), Beograd 1982.
- ŽAZINOVIĆ K., *Ilirski kolegij Sv. Petra i Pavla u Fermu*, u: *Bogoslovska Smotra*, Zagreb 1940., str. 296-299.

I. DIO

PRVO POGLAVLJE

PUSTINJAŠTVO U DALMACIJI I NA OTOKU BRAČU

Pustinjacima nazivamo one kršćane, muškarce i žene, koji se pred bukom svijeta i uznemiravanjem ljudi povlače u osamu, na samotno mjesto. Tu se, nošeni željom za kršćanskim usavršavanjem, posvećuju isposničkim načinom življenja: provode strogi post, priskrbljuju sredstva za život radom svojih ruku, nastoje zavladatai porivima tijela i razmišljati, osobito kroz molitvu i čitanje Svetog pisma, o prolaznostima zemaljskog života, te o postignuću slave neba, koju je Isus obećao onima što ga do kraja ljube.

Budući da su ti kršćani živjeli u osami, uvriježilo se zvati ih monasima, prema grčkoj riječi *mónos* - samac, osamljenik, povučen čovjek. Monasima ipak ne nazivamo samo one pustinjake koji pojedinačno žive pravim pustinjačkim životom nego i one koji žive u pojedinačnim kućicama ili kolibama, kao i one što žive u organiziranim redovničkim zajednicama. Ovi posljednji provode zajednički život, ali se u zajednici niti jedan ne čuti samcem nego kao jedan među mnogom braćom. Njih se naziva cenobitima prema grčkim riječima »*koinós bíos*« koje označuju zajednički život.

Ovdje ne dotičem pustinjaštvo na način kako se to čini u Bibliji ili pak u izvankršćanskim religijama. Želim, naime, spomenuti samo one značajke pustinjaštva koje omogućuju shvatiti zašto povijest kršćanske duhovnosti vrednuje pustinjake i njihov način života po askezi što je rođena, »a

potom i bitno hranjena, i s teoloških, eminentno kristoloških pretpostavki, koje su karakteristične i isključivo zasvjedočene objavljenom religijom. Nasljedovanje Krista, napuštanje svijeta ili sloboda od svjetovnih vezanosti i Evandjelje stožerne su pretpostavke kršćanskog monaštva.«²

Svojim načinom života i stvorenom baštinom zauzeli su posebno mjesto u povijesti duhovnosti, a osebujuću doprinosa dali su poseban pečat teologiji duhovnosti. Imamo li, naime, u vidu »da je povijest duhovnosti povijest ljudi u traženju Božje ljubavi i sredstava kojima su se služili za postignuće takvog cilja«,³ a da je »duhovna teologija ona teološka disciplina koja, na temelju Objave, pretresa duhovno iskustvo kršćana, opisuje njegov sustavni razvitak te otkriva ustroj i zakone«,⁴ uočava se izvorna vrijednost prinosa što ga povijesti duhovnosti i teologiji duhovnosti predadoše monasi upravo radi njihova vrednovanja Svetog pisma kao životnog nadahnuća i susretišta s Bogom. Oni nam podariše u nasljeđe brojne spise u kojima su zabilježili svoja razmišljanja o Bogu i iskustva o njegovoj ljubavi. Osobito svjedočanstvo o tome donose zbirke njihovih misli i djela koje, premda ne obiluju teološkim raspravama, ipak pobliže osvjetljaju i tumače duhovni život pustinjaka i na taj način otkrivaju istinu da je duhovnost »življena dogma«.⁵

Začetnik pustinjačkog monaštva, koje se osobito plodno razvilo u Egiptu i na Srednjem istoku, bijaše sv. Antun, nazvan pustinjakom i ocem pustinjaka. Taj su izvorni oblik

² TENŠEK T., *Počeci kršćanskoga monaštva*, n. d., str. 17.

³ AUGÉ M., *Ritorno alle origini*, n. d., str. 28.

⁴ BERNARD C.A., *Compendio di Teologia Spirituale*, n. d., str. 37.

⁵ Zbirka »*Izreke i djela svetih Otaca*« prepuna je misli brojnih učitelja pustinjačkog načina duhovnog života. Njihove su nam izreke i djela sačuvana kao »*Govori Staraca*.« Usp. *APOPHTEGMATA PATRUM*, u: PG 65, 71 - 440. i *VERBA SENIORUM*, u: PL 73, 741 - 1066; PL 74, 381 - 394.

pustinjaštva, koji je obilježen pojedinačnim življenjem, uz savjete iskusnoga duhovnog vođe usavršavali osobito sv. Pahomije i sv. Bazilije. Uznastojali su, naime, institucionalizirati monaštvo. Išli su za tim da pustinjake-pojedince uključe u veće ili manje zajednice kako bi redovitim duhovnim vodstvom i disciplinskim ustrojem lakše ostvarili evanđeoske vrednote za kojima su težili. Vrijedno je zabilježiti da je Pahomije prvi zapisao i odredio pravilo za pustinjake, a Bazilije ih je »smjestio pod zajednički krov, odredio im zajednički stol i rad te ih obvezao na zajedničke vježbe«.⁶

Glavne značajke takvoga monaštva očitovane su kroz nastojanja da u osami, u pustinji, daleko od vreve svijeta ozbilje, vjerno obdržavajući evanđeoske savjete, život u Božjoj nazočnosti. Željeli su što vjernije nasljedovati Isusa Krista, patnika i isposnika. Sredstva za postignuće tako visoko zacrtana cilja bila su: strog isposnički život, postovi i manualni rad, čitanje i sustavno razmišljanje o biblijskim temama, hrvanje s napastima na grijeh, razmišljanje o prolaznosti života, te ustrajna molitva.

Monaštvo se ubrzo u odnosu na sam začetak monaštva u Egiptu (sv. Antun živi sredinom trećeg stoljeća), širenjem kršćanstva na današnjem hrvatskom tlu, pojavljuje i na području srednje Dalmacije, osobito na otocima.

⁶ OSTOJIC I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I, n. d., str. 71. Bazilije je, naime, išao za tim da poveže monaški kontemplativni život s dnevnim aktivnostima, da bi tako monasi, kao kršćanski izobraženi i svjedočki osposobljeni ljudi mogli poći u svijet, a da se ne utope u njemu.

I. POJAVA PUSTINJAŠTVA NA SREDNJE DALMATINSKIM OTOCIMA

Otoci u Jadranskom moru od ranokršćanskog su doba bili obitavališta ljudi koji su, odvojeni od svijeta, željeli služiti Bogu i posvećivati se provodeći strog pokornički život. Na otocima su se čutili sigurnima pred navalom barbara i nevjernika. Osim toga, otoci su poradi svoga reljefnog sastava i blage sredozemne klime bili pogodno tlo za oblikovanje monaškog života i uređenja nastambi koje su se, bez većih poteškoća, mogle urediti ili prigraditi oko prirodnih pećina i spilja. Bilježim njihovu nazočnost radi lakšeg razumijevanja osobitosti pustinjaka u Blacima, te njihove srodnosti, odnosno različnosti s obzirom na druge redovnike, odnosno monahe koji su živjeli na Braču.

1. Svjedočanstvo sv. Jeronima

O postojanju ranokršćanskog monaštva na ovome području svjedoči nam sv. Jeronim (4. st.). On nam, naime, tješeći bogatog i blagodarnog znanca Julijana, čiju je vjernost Bog iskušavao pozvavši mu u dvadeset dana dvije (od tri) kćeri u vječni život, ostavi ovo svjedočanstvo:

»Ti gradiš samostane i izdržavaš veliki broj svetih po dalmatinskim otocima. Ali bi bolje uradio kad bi i sam svet među svetima živio. Budite sveti, jer sam svet ja, govori Gospodin (Pnz 19, 2; 20, 7). Apostoli se hvale, da su sve ostavili i pošli za Spasiteljem; a uistinu ne čitamo da su išta ostavili, osim mreže i lađe. Ipak,

odredbom onoga koji će biti Sudac, dobivaju krunu, jer prinoseći sebe u prinos, ostaviše sve što su imali. Ne govorim ovo za pouku tvojih djela, niti zato što bih htio da budeš kaluđer među svjetovnjacima, a svjetovnjak među kaluđerima. Od tebe očekujem sveskolike duhovne plodove, jer mi kažu da se tvoje srce dalo na bogoštovlje.«⁷

Uz ovaj podatak zapisan oko 405. godine, sv. Jeronim nam ostavi (oko 396. godine) još jedno svjedočanstvo o postojanju samostana na dalmatinskim otocima. Tješeći svoga prijatelja, zemljaka, nekadašnjeg druga iz samostana, a tada biskupa Heliodora zbog prerane smrti njegova nećaka Nepocijana, Jeronim iznosi vrline mladog Nepocijana i ističe njegovu želju za samostanskim životom: »I dočim svaki dan goraše od želje ili da pođe k misirskim manastirima, ili da pohodi mezopotamske zborove kaluđera, ili bar da zauzme koju pustinju dalmatinskih otoka.«⁸

I sam je Jeronim bio monah. Provodio je i promicao monaški život, te je za nj oduševljavao muški i ženski svijet. Postoje indicije da je s njime u Betlehemske spilji provodio monaški život i njegov rođeni brat Paulinijan.⁹

O monaštvu u Dalmaciji sv. Jeronim nas isto tako izvješćuje pišući životopis sv. Hilarija. U njemu veli: »Kao u Egiptu tako i na dalmatinskim otocima pobožni ljudi u

⁷ Poslanica Julijanu LVII, u: MARKOVIĆ I., *Izabrane Poslanice sv. Jeronima*, sv. II, n. d., str. 242.

⁸ Poslanica XXXVII, *ibid.*, str. 30.

⁹ Usp. OSTOJIĆ I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, n. d., str. 72s.

pustinjama prednjače kršćanskom narodu u zajedničkom recitiranju psalama (koru).«¹⁰

Ovi su nam podaci trostruko važni. Svjedoče, naime, da su u ranokršćansko doba u Dalmaciji živjeli pustinjaci, da su neki od njih živjeli i u zajednicama (jer se za njih grade samostani) i da je u javnom životu monaški život bio visoko cijenjen.

Uz ova svjedočanstva sv. Jeronima, koji je, rođen u Stridonu u Dalmaciji, dobro poznao život i običaje svoga kraja, možemo se osloniti i na druge dokaze. Ti su dokazi, premda po sebi nemalen izazov znanstvenom istraživanju, do danas ostali nedostatno istraženi. Stoga zavređuju osobitu pozornost, ali i poseban pristup, koji ipak nadilazi ovdje zacrtan cilj istraživanja. Spominjem tek toliko, da su ti dokazi uočljivi u brojnim spomenicima vezanim uz osobu i svetački lik sv. Antuna Opata, učitelja drevnih egipatskih pustinjaka. Riječ je o lokalitetima, crkvama, kapelama i nadasve živom kultu njegove svetačke osobe. Spominjem i to, da se njegov liturgijski spomen slavio u Dalmaciji kao zapovijedani blagdan.¹¹

¹⁰ »Sicut Aegyptum, sic et insulae Dalmatiae, solitudines piorum hominum cum choris psallentium populo christiano exhibentur«, BIANCHI C. F., *Zara Cristiana*, sv. I, n. d., str. 297.

¹¹ Usp. FARLATI D., *Illyrici Sacri*, sv. III, n. d., str. 450.

O postojanju ranog monaštva na dalmatinskim otocima zaključujem i na osnovu toponimskih podataka. Naime, »nekoliko otočića, sika i predjela na našem Jadranu od najstarijih vremena nose imena Koludar, Koludarac, Koludarica, Koludrov Dolac i slično.¹² Tim se imenima označivalo a i danas se još, premda u užem krugu ljudi, označuje redovnika - monaha ili redovnice strogih redova.

Zanimljiv je i od znatne važnosti podatak iz pisma što ga papa Zosim napisao 417. godine Esihiju, biskupu solinskome. U njemu spomenu da su »vrlo brojne monaške zajednice u Dalmaciji«.¹³

I crkveni sabor u Saloni 530. godine ostavi nam dragocjeno svjedočanstvo. Raspravljajući, naime, o predstojnicima samostana, zabranio je i odredio da oni ne

¹² Usp. OSTOJIC I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, n. d., str. 73. O samostanima i monasima na području zadarskog arhipelaga, usp. IVEKOVIĆ Č. M., *Najstariji samostani na dalmatinskim otocima*, n. d., str. 217 - 226. Budući da je *koludar* starohrvatski naziv za redovnika, *monaha* ili *koludrica* za redovnicu, zaključujem da su na tim mjestima u davnini postojale monaške pustinje ili samostani.

¹³ »Coetus monachorum, quorum solitudo frequentior est in Dalmatia«, BIANCHI C. F., *Zara Cristiana*, sv. I, n. d., str. 297. Napominjem da ovo svjedočanstvo Bianchi iznosi za potvrdu svoje tvrdnje da je današnja crkva sv. Krševana u Zadru u početku bila posvećena sv. Antunu Pustinjaku i da su je opsluživali egipatski monasi.

smiju hodati okolo i bez prave potrebe ostavljati samostan na štetu redovničke stege.¹⁴

2. Predbenediktinsko razdoblje monaštva u Dalmaciji

Na srednjedalmatinskom području zabilježeno je nekoliko samostana monaškog tipa i prije dolaska benediktinaca. Vrijedne podatke o tom predbenediktinskom monaštvu u Dalmaciji registriralo je nekoliko pisaca.¹⁵ Navodim ovdje poznatije pustinjačke nastambe u Dalmaciji u to doba. Bijahu to *samostani sv. Petra u Crikvini* (VI - VII. st.) i *Rižinice* (IX. st.), oba pokraj Solina, te sv. Jere na Marjanu kod Splita.¹⁶ Spominju se i samostani sv. Ivana na otoku Žirju,¹⁷ *Prizidnice* na otoku Čiovu,¹⁸ sv. Ivana u Stivanjem polju u uvali *Telašćica* na Dugom otoku (prije X. st.).¹⁹

¹⁴ Usp. RAČKI F., *Thomas Archid.*, *Histor. Salon.*, V, 6.

¹⁵ Usp. OSTOJIĆ I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I, n. d., str. 75 - 77; IVEKOVIĆ Ć. M., *Najstariji samostani na dalmatinskim otocima*, n. d., str. 221; ŠKOBALJ A., *Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj spilji na Braču*, n. d., str. 131s; PETRICIOLI I., *Građevni i umjetnički spomenici srednjega vijeka na Zadarskim otocima*, n. d., str. 79 - 108, 82.

¹⁶ Usp. OSTOJIĆ I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I, n. d., str. 75s, 79, 82.

¹⁷ Usp. IVEKOVIĆ Ć. M., *Najstariji samostani na dalmatinskim otocima*, n. d., str. 221.

¹⁸ Usp. ŠKOBALJ A., *Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj spilji na Braču*, n. d., str. 131s.

¹⁹ Usp. PETRICIOLI I., *Građevni i umjetnički spomenici srednjega vijeka na Zadarskim otocima*, n. d., str. 82.

Tijekom povijesti i utjecaja Bizanta, osobito nakon borbe što se u Bizantu u osmom stoljeću razvila u svezi sa štovanjem svetih slika - ikona, na otoke Jadranskog mora sklonio se određeni broj grčkih monaha čiji su tragovi nama danas prilično nepoznati, ali su svojim posebnim načinom života nadahnjivali one kršćane koji su se željeli odlučiti za kršćansko usavršavanje po monaškom življenju.

3. Benediktinska nazočnost i utjecaj

Dolaskom benediktinaca u osmom stoljeću, počinje novo razdoblje monaškog života na jadranskom području ali i u njegovu zaleđu. Prema Ciccarellijevu zapisu benediktinci su na Braču imali sedam samostana.²⁰ Ovdje posebno ne dotičem ustrojstvo njihova duhovnog života prema pravilu sv. Benedikta, njihova utemeljitelja, čiji će monaški lik donekle biti ideal i pustinjacima u Blacima. Izostavljam taj vid monaštva zato što je već obrađen u brojnim studijama i jer je ovdje riječ o pustinjacima na točno određenu lokalitetu. A taj se lokalitet, bez obzira na glagoljašku baštinu i podudarnost glede monaškog ideala, ne može vezivati uz benediktinsku prošlost.

²⁰ Ciccarelli naime donosi podatak prema kojem je na Braču bilo sedam benediktinskih samostana, i to: Sveti Ivan u Povljima, sv. Stjepan u Pučišćima, sv. Lovre u Lovrečini, Mirje iznad Postira, sv. Marija s crkvom u Postirama, samostan u Murvici i sv. Andrija u nerežiškom polju, usp. ETEROVIĆ I., **Benediktinci na postirskom području**, n. d., str. 32. Dr. Ivan Ostojčić ustvrdio je da je samostan u Povljima sigurno postojao, za samostan u Pučišćima i onaj u Lovrečini navodi da su vjerojatno postojali, a za sve druge o kojima je pisao Ciccarelli kaže da su sumnjivi i tobožnji, usp. OSTOJČIĆ I., **Benediktinci u Hrvatskoj**, sv. II, str. 390 - 405. U djelu A. CICCARELLI-a, **Zapažanja o otoku Braču**, n.d., spomenuto je samo šest od sedam samostana. Izostavljen je samostan sv. Stjepana u Pučišćima, usp. Ibid., str. 48. Potonju analizu i zaključak glede postojanja ovih samostana a s obzirom na Ciccarellijeve dokaze ne mogu nažalost donijeti, jer se njegov rukopisni svežanj na koji se poziva ETEROVIĆ I.: »*Memorie degli antichi Romitori e Monasteri nell' Isola della Brazza*« zagubio i već godine 1988. nije ga bilo u Arhivu župe Pučišće.

4. Pustinjaci poslužitelji crkava

Bilo je tu i eremita koji su još u XVI, XVII. i XVIII. st. živjeli kao čuvari, služitelji i sakristani osamljenih crkava, zavjetnih kapela ili zapuštenih benediktinskih crkava. Ti su pustinjaci običavali nositi posebno odijelo, živjeli su kao celibatarci, zasebno ili po nekoliko njih zajedno. Uzdržavali su se radom ili prošnjom. Zvali su se eremiti, a u narodnom govoru remete, remite, romiti i pustinjaci. Po svoj se prilici baš po njima zadržao u narodu običaj da se crkvene služitelje ili sakristane svjetovnjake naziva remetama.²¹

5. Pustinjaci franjevačke loze

Spomenuti čuvari pojedinih crkava ili samostanskih bogoslužnih mjesta bitno se razlikuju i nemaju čvršću svezu s eremitima ili pustinjacima koji su poznati kao svjetovnjaci - trećoreci sv. Franje. Ti su se, naime, pustinjaci zvali posebnim imenom: »*Remeti od Pokore*« (Heremitaie s. Francisci). Oni su na dalmatinskim otocima i priobalnom području počeli živjeti od sredine trinaestog stoljeća. Prepoznatljivi su po svojstvima značajnim za kršćanske pustinjake, a vlastitosti im izvire iz činjenice zajedničkog života i opsluživanja pravila što ga ostavi sv. Franjo Asiški.²²

²¹ Usp. OSTOJIĆ I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I, n. d., str. 77.

²² Usp. IVANČIĆ S., *Povjesne crtice o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i Poraba Glagoljice u istoj redodržavi sa priložima*, n. d., str. 17s.

6. Redovnici na Braču suvremenici murvičkih eremitaža

Začetak pustinjačkog života spomenutih pustinjaka posve je različit od načina života i djelovanja eremita u bračkim pustinjama, točnije u murvičkim eremitažima i u Blacima.

Različit od njihova bijaše i život redovnika velikih crkvenih Redova. U kakvom su suodnosu bili pustinjaci i redovnici velikih redovničkih obitelji na Braču također nije predmet ovoga istraživanja. Ipak mi se čini znakovitim spomenuti da se gotovo istodobno s oformljivanjem murvičkih eremitaža podižu samostani velikih Redova, dominikanaca i franjevac.

Budući da je franjevačka prisutnost na Braču zajamčena tek 1646. godine i da prvi franjevci bijahu prebjezi iz Makarske i okolice, što se zajedno s narodom, poput poljičkih svećenika, pred turskom prijetnjom skloniše uz crkvicu ili dom sv. Martina,²³ nema tragova njihove dublje povezanosti s pustinjacima u Blacima i Murvici.

Nazočnost dominikanaca u Bolu na Braču, dakle u neposrednoj blizini murvičkih eremitaža, zabilježena je već 1462. g. Tada je u Bolu župnikovao o. Pavao iz Šibenika.²⁴ U to su isto doba pustinjaci Juraj i Pavao Silvio (stariji oblik Silvy ili Dubravčić), nastanjeni u Zmajevoj spilji iznad Murvice, zidali i podizali ženske pustinje Silvio i Stipančić. Pedesetak godina

²³ Usp. SOLDI J. A., *Franjevačka Provincija Presvetog Otkupitelja (Šematizam)*, Split 1979, str. 201.

²⁴ ŠESNIĆ V., *Bol - Povijesni, gospodarski i kulturni prikaz naselja i pučanstva*, u: *SPOMENICA u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975*, n. d., str. 19.

poslije, monasi Toma iz Duća i Luka iz Poljica udomiše se u Dračevoj Luci. Ubrzo im se pridružio don Marin Kapitanović (1511. god.), Splitsanin, koji je u tu pustoš zatim doveo svoje sestre ili rodice opredijeljene za pustinjački način života. Za njih je na stotinjak metara od svoje spilje podigao pustinju znanu nam pod imenom Dutić.

Neosporno je da će se tijekom povijesti susretati ili razilaziti interesi ovih dvaju crkvenih staleža, tj. murvičkih pustinjaka i dominikanaca. Znakovito je i to da će po iščeznuću pustinjaka dominikanci iz Bola preuzeti pastvu stanovništva Murvice i pustinje Dračeve Luke, samostalne kapelanije. Oni će sačuvati i zaboravu oteti preostali crkveni inventar, sveto posuđe i knjige murvičkih eremitaža.

7. Pustinjaci reda sv. Augustina

Premda su bili nadahnuti istim pustinjačkim idealom i sličnim odrednicama disciplinskih konstitucija ne može se govoriti o jačem utjecaju pustinjaka Augustinaca na oblikovanje murvičkih eremitaža. Njihov se život najvećim dijelom odvijao na otoku Hvaru. Pretpostavljam da nisu sačinjavali Kongregaciju pustinjaka u Dalmaciji kojoj su u razdoblju prije godine 1524. pripadali pustinjaci koji su obitavali u spiljama što ih naslijediše svećenici prebjegli iz Poljica. Oni su pripadali Redu pustinjaka sv. Augustina. Neprijeporno je da su u 18. stoljeću i kasnije svojom brojnošću, ozbiljnošću i kulturnim stvaralaštvom pustinjaci iz murvičkih eremitaža i pustinje Blaca ostavili snažniji trag u povijesti hrvatske duhovnosti od pustinjaka reda sv. Augustina.

Augustinci su imali na području hvarske biskupije više samostana. Njihova je nazočnost u biskupiji zajamčena prije

1526. godine. Prema izvješću koje je godine 1768. sastavljeno u kancelariji hvarskog biskupa saznajemo da su tada na otoku Hvaru postojali slijedeći samostani: Sv. Nikola u Hvaru s devet članova, pet u samostanu i četiri izvan njega, Sv. Juraj na kraju otoka s dva člana, Navještenja Marijina («*Annunziata*») na području Jelse s tri člana, dva u samostanu i jedan izvan njega, Sv. Marija u spilji kraj sv. Nedjelje sa samo jednim pustinjakom.²⁵ Neformalni samostan Augustinaca, hospicij, bijaše Sv. Stjepan u Pučišćima na Braču u kojem je tada živio samo jedan svećenik pustinjač.²⁶

Kao osobitost ističem činjenicu da su augustinci u samostanu Sv. Jurja na početku otoka («*a capo della isola*»), možda Sućuraj, bili također prebjezi pred Turcima. Godine 1526. bijahu u njemu samo dvojica pustinjaka. Zbog malobrojnosti, bilježi kroničar, ti pustinjaci nisu mogli udovoljiti službi zborne molitve.²⁷

8. Različitost s bratovštinama

Pustinjaci na Braču ne mogu se poistovjetiti ni s članovima Trećeg svjetovnjačkog reda ili pak koje velike redovničke zajednice, kojeg pobožnog udruženja ili religiozne bratovštine. Istina, imaju s njima podudarnost ukoliko su promicali javnu pobožnost i kršćansku dobrotvornost, ali se

²⁵ Ovoj je Pustinji 28.III.1526, koncesijom Kneza Providura Hvara, dano 1100 koraka kvadratnih zemljišta i spilja s nakanom da se uredi crkva i izgradi samostan. Budući da se 10.I.1575. istim riječima potvrđuje prethodna koncesija znači da ni tada samostan niti crkva još nisu bili izgrađeni, usp. *Congregazione de Padri Agostiniani in Dalmazia secondo le Note 1768*, str. 2, u: *Deputazione ad Pias Causas*, u: Archivio di Stato di Venezia, Busta 65.

²⁶ Usp. *Congregazione de Padri Agostiniani in Dalmazia secondo le Note 1768*, str. 1-2, u: *Deputazione ad Pias Causas*, u: Archivio di Stato di Venezia, Busta 65.

²⁷ Usp. *Ibid.*

bitno od njih razlikuju po zajedničkom životu koji se ravnao posebnim Konstitucijama, stalnim boravkom u pustinji i osobitim oblikom redovničkog života. Niti u jednom dokumentu nisam pronašao da bi se pustinjaci spomenutih pustinja odlikovali značajkama prepoznatljivim za bratovštine na hrvatskoj obali ili otocima u vremenu njihova osnivanja: poseban stijeg, svečana ili prigodna odora, težnja za bičevanjem, gajenjem pučkog duhovnog pjesništva ili sprovodnom pjesmom: »Bratja brata sprovodimo« koja je gotovo neizostavna molitva pratilica o ukopu »Bratima«.

Znakovito je da svih šest pustinja na koje se ovdje misli: Zmajeva spilja, Silvio, Stipančić, Dračeva Luka, Dutić i Blaca, ima kao zaštinika Majku Isusa Krista, Blaženu Djevicu Mariju, koju časte pod različitim imenom, ovisno o tome koju istinu vjere, kao zalog spasenja, uzimaju kao polazište svoga životnog opredjeljnja. Taj podatak ipak ne daje pravo na zaključak da bi pustinjaci ili pustinjakinje spomenutih pustinja pripadali nekoj Marijinoj Kongregaciji ili Bratovštini Bl. Djevice Marije.

Oni su jednostavno svojevrсни redovnici, koji osim glagoljaške baštine i podizanja podmlatka s kućnih ognjišta, nemaju značajki po kojima bi se bitno razlikovali od redovnika i pustinjaka kakve susrećemo i na Istoku i na Zapadu u prvom tisućljeću kršćanstva. Njihova se osobitost i jedincatost u doba pojavka sastoji u tome što su, živeći u zajednici, na hrvatskom tlu otkrivali i naviještali velebna djela Božja ozbiljujući velike ideale pustinjaštva i monaštva i hrvatskim jezikom slavili svete Tajne katoličke vjere u vrijeme dok je ostali katolički svijet poznavao samo latinski kao službeni liturgijski jezik.

Budući da dokumenti često rabe izraz redovnik ili redovnici i za žitelje u pustinjama, valja ih ipak razlikovati od

redovnika koji pripadaju nekoj starodrevnoj, od Sv. Stolice priznatoj redovničkoj zajednici. Razlika izvire iz stupnja crkvenog priznanja, jer su pustinjaci u Blacima biskupijskog prava, tj. njihove je Konstitucije odobrio hvarski Biskup, nisu polagali svečane ili vječne zavjete siromaštva, čistoće i poslušnosti, niti su imali određenog redovničkog pravila. Oni su posjedovali samo Konstitucije za uređenje zajedničkog života. Možda je to posljedica traženja da se ublaži Pravilo koje je za pustinjake u Dalmaciji sastavio fra Jakov Pavone, a odobrila Sv. Stolica, kako će se unaprijed navesti.

Isto tako se dobro prisjetiti da se kod Hrvata do 19. st. pod pojmom redovnika smatralo svećenika (koji je primio sakrament sv. Reda). Za redovnika (samostanca) se rabio izraz fratar ili monah. U Poveljskoj listini (1250. g.) stoji zapisano da je »Ratko, pop i koludar služio u crkvi sv. Ivana u Poveljima« čime se označuje da je dotični primio svećenički red i opsluživao redovničko (benediktinsko) pravilo, tj. bijaše i monah, redovnik, samostanac. U bračkim pustinjama se razlika među pustinjacima označuje pojmom »misnik« za svećenika, »pustinjak laik« za onoga koji nema sakrament Reda, a jedne i druge se naziva redovnicima ili pustinjacima.

9. Bračke pustinje

Imajmo na umu i to da su obitavališta pustinjaka postojala na gotovo svim većim otocima u hrvatskome moru. Spominjem kao model takvog oblika kršćanskog života primjer Lukrecije, Bračanke. Ta se žena, 45-godišnjakinja, u vrijeme Valierove vizitacije 1579. godine, zatvorila unutar zidina uz crkvu sv. Nikole pokraj Starigrada na Hvaru. Tu je

već tada boravila preko dvadeset godina. Zvali su je »zazidana monahinja, a živjela je od milostinje.«²⁸

Takav vid pustinjaštva cvaio je osobito na otoku Braču. Spominjem mušku *pustinju Sv. Trojstva* i žensku pustinju uz crkvu Sv. Margarete pokraj Nerežišća. Crkva presv. Trojstva u Nerežiškom polju potječe iz 12. stoljeća. Prvi njezin čuvar (»eremita«) spominje se 1628. Te je godine taj pustinjak sagradio pokraj crkve kuću o vlastitom trošku. Prema predaji, tu su se nastanili i svećenici-prognanici iz Poljica. Budući da bijahu glagoljaši, nerežiški im je župnik ustupio spomenutu crkvicu da u njoj mogu misiti, jer se u župnoj crkvi bogoslužje obavljalo na latinskom jeziku. Tijekom povijesti zabilježeno je da su u toj pustinji, između ostalih, živjeli: Kristofor Sfartalović (polovicom 17. st.), Petar Žuljević (1697, 1712), Ivan Jerčić (1702), Juraj Kovačić (1712, 1724) Petar Vlastelinović (1724).²⁹

Pustinja ili »monasterium« Sv. Margarete spominje se za Valierove vizitacije 1579. godine. U njoj su živjele dvije rođene sestre, »neudate, u dobi ispod trideset godina... Oblačile su se u crnu odoru s bijelim velom i nazvale se "redovnice" ("moniales"). Bijahu nepismene, nisu bile zatvorene, a izlazile su na poslove od kojih su se uzdržavale«.³⁰

Oblačenje ovih »redovnica« obavljali su dominikanci iz Bola. Umjesto časoslova molile su određeni broj Očenaša, a mjesto Gospina oficija određeni broj Zdravomarija. Na

²⁸ Usp. VITEZIĆ I., *La prima visita apostolica postridentina in Dalmazia* (nell'anno 1579), n. d., str. 30.

²⁹ Usp. FRANULIĆ J., *Crkvene prilike u Nerežišćima...*, n. d., str. 13 - 14; JUTRONIĆ A., *Poljičani na Braču*, n. d., str. 218. Usp. *Iz kulturne prošlosti Brača*, str. 188 - 196; ASV, *Visitat. Eccles. Dalmat.*, u *Miscellanea ARM. VII*, 101, str. 159.

³⁰ VITEZIĆ I., *La prima visita apostolica postridentina in Dalmazia* (nell'anno 1579), n. d., str. 259.

molitvu su se sastajale tri puta dnevno, a živjele su od rada svojih ruku. Posjedovale su neka zemljišta koja su im ostavili utemeljitelji. Brinule su se za crkvicu sv. Margarete. Za unutarnji red i duhovni život brinula se nadstojnica. Nije zabilježeno da ih je ikad bilo više od četiri, a zbog neposlušnosti mogao ih je otpustiti upravitelj crkve. Izbjegavale su kontakt s biskupom kad bi nastajale unutarnje trzavice, a jer ih se nazivlje »dominikanske trećoretkinje« ('picokare') nisu u nekoj osobitoj duhovnoj srodnosti s onim pustinjakinjama oko Murvice koje opslužuju pravilo sv. Augustina.³¹

Osim ove dvije pustinje postojale su na Braču i druge. Zajamčeno je postojanje slijedećih: »*Opatja Špilja*« na brežuljku Dupčac kod Postira, i *Sv. Juraj* na Veloj Bračuti kod Pučišća,³² Povlja, te tri pustinjačka lokaliteta pokraj sela Škrip³³. Njihov način života i konstitucije zaslužuju posebno istraživanje pa ih ne povezujem u slijed misli koje naviru s murvičkoga pustinjačkog vrela.

10. Murvički eremitaži

Selo Murvica smjestilo se pet kilometara zapadno od mjesta Bol, na zapadnoj strani otoka Brača. Tu je nekad postojao benediktinski samostan ili dobro koje je pripadalo benediktinskoj opatiji sv. Stjepana kod Splita.³⁴ Ispod sela, prema moru, nalaze se plodna polja, a prema središtu otoka

³¹ Usp. FRANULIĆ J., *Crkvene prilike u Nerežišćima...*, n. d., str. 16 - 18.

³² Usp. CICCARELLI A., *Osservazioni sull'Isola di Brazza e sopra quella nobiltà*, n. d., str. 48.

³³ Usp. JUTRONIĆ A., *Vizitacije u Arhivu biskupske kurije u Hvaru*, n. d., str. 130, 195. i 200.

³⁴ Usp. OSTOJIĆ I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, Sv. II, n. d., str. 404s.

prepriječila se i neprohodno uzdigla Vidova gora na kojoj je i najviša nadmorska točka na Braču (Vidovica, 750 m).

U rasponu od sela prema vrhu gore nalazi se nekoliko većih prirodnih spilja. U njima se nastaniše pustinjaci koji u te vrleti dovedoše i svoje sestre ili bliže rodice. Njima su se pridružile i druge djevice željne ovakvog načina kršćanskog usavršavanja. Za njih su utemeljitelji muških pustinja Zmajeva spilja i Dračeva Luka podigli odgovarajuće zgrade, samostane - pustinje.

U tim su, dakle, pustinjama oko Murvice živjeli prethodnici i srodnici pustinjaka što će se nastaniti u pustinji Blaca. Već spomenuti don Andrija Cicarelli, župnik u Pučišćima na Braču, zabilježio je početkom osamnaestoga stoljeća da je »na Braču bilo dosta pustinja ili eremitaža u kojima su obitavali monasi anahoreti.«³⁵ Među njima spominje neka obitavališta u vrletima oko Murvice. Budući da se zagubio taj spis teško je znati koje lokalitete točno navodi. Predmnijevam da je imao u vidu svećeničke pustinje *Zmajeva spilja*, *Silvio* i *Dračeva Luka*, te eremitaže pustinjakinja: *Stipančić* i *Dutić*.

Povijest ovih eremitaža i njihovih stanovnika treba vrednovati imajući u vidu da su oni nasljednici posebne kongregacije pustinjaka koju je godine 1524. utemeljio fra Jakov Pavone. Pomogao mu je u tome poslu i pružio potrebitu zaštitu Ivan Štafilić, šibenski biskup rodom iz Trogira, savjetnik Svete Rote. Pavone je, naime, utemeljio mnoge pustinje i velik broj stanovnika dotičnih eremitaža skupio pod Pravilo sv. Jeronima kojemu je nadodao i druge konstitucije. Budući da je on ubrzo umro, a to može postati najveća nevolja

³⁵ Podatak navodim prema ETEROVIĆ I., *Benediktinci na postirskom području*, n. d., str. 32.

za tako mladu redovničku zajednicu, postojala je opasnost da se i članovi spomenute pustinjačke Kongregacije rasprše i izgube, premda su već bili vezani trima svečanim zavjetima i potvrđeni 6. II. 1527. od Sv. Stolice.

Duhovno srodstvo Murvičkih pustinja, a posljedično i onih u pustinji Blaca, s ovim pustinjacima iz Kongregacije utemeljene po Jakovu Pavone zajamčeno je u oporuci don Marina Kapitanovića, starješine pustinje Dračeva Luka. Uz druge naredbe on je zapisao i slijedeće: »Zatim želim i određujem da se pustinjaci u ovoj pustinji nakon moje smrti moraju oblačiti i živjeti po pravilu sv. Pavla kako ga je istumačio fra Jakov Pavon.«³⁶

Nakon smrti Jakova Pavone papa Klement VII povjerio je Giampietru Carafi, budućem papi Pavlu IV, posebnim pismenim dekretom da uredi i usmjeri spomenutu pustinjačku kongregaciju, kako najbolje umije. Papinskom punomoću, ali i osobnom naklonošću prema zajednicama nastalima u vrijeme katoličke Reforme, a i zbog svojeg osobnog poštovanja pustinjačkog života, svim je marom uznastojao uzdržati tu svetu ustanovu. Ponajprije je zatražio da se usklade sve nesloge koje bi se mogle pojaviti i pobrinuo se, koliko je ljudska slabost dopuštala, da u njoj cvate duh sv. Jeronima. Bijaše, naime, uvjeren da bi se u Crkvi Božjoj zadržao takav duh upravo kod pustinjaka u Dalmaciji, jer je Sveti Naučitelj bio veliko svjetlo i ponos onih zemalja u čijim mu granicama bijaše domovina.³⁷

³⁶ Testament Kapitanovića, sastavljen u Dračevoj Luci, 29. X. 1526: »Item voglio, et ordino che li eremiti habitanti in questo Heremitorio da poi la mia morte se dovranno vestir, et viver sotto la regola di San Paolo la qual ha interpretato Padre Fra' Giacomo Pavon.«

³⁷ BROMATO C., *Storia di Paolo IV Pontefice Massimo*, I, Ravenna 1748, str. 172.

Iz svečanog pisma pape Pija V vidi se da su se pustinjaci u Dalmaciji žalili na strogoću Pravila i tražili su njegovo ublaženje. Možda je upravo zbog unutarnjih trzavica proizašlih iz traženja radikalnog opsluživanja Pravila ili pak njegova ublaženja, došlo do raspršenja spomenute Kongregacije. Neke od pustinjaka, »koje je osobito poštovao«³⁸, Giampietro Carafa, kao papa Pavao IV, pozvao je u Rim i dao im dva eremitaža: S. Oreste i Aspra in Sabina.

Zamjetljivo je da su pustinjaci u Dračevoj Luci i pustinji Blaca uvijek više naginjali pastoralnom negoli kontemplativnom životu. To dopušta pomisliti da su oni obnašajući nekada u Poljicima župničku dužnost, što ne isključuje i život u manjim svećeničkim zajednicama tako svojstvenim svećenicima glagoljašima, to isto željeli nastaviti i na Braču, sada kao članovi pustinjačke zajednice što je živjela pod Pravilom sv. Jeronima.

a) Pustinja Zmajeva spilja

Najstarija murvička pustinja zove se Zmajeva spilja. Ime joj potječe od lika zmaja koji je upečatljivo uklesan na zapadnoj stijeni spilje. Ovu Pustinju u literaturi nalazimo i pod imenom »Dragonjina spilja« ili »Dragonjina pećina«, prema talijanskoj riječi »drago«, zmaj. Smještena je na južnoj strani otoka Brača, 5 km zapadno od Bole, na 300 metara iznad mora, a put istoka 900 metara iznad sela Murvice. To je zapravo velika prirodna spilja čiji je otvor, pri tlu širok oko 12 metara, zatvoren 3,5 metara visokim zidom. Visina otvora spilje sužuje se prema vrhu i završava na visini od oko 15 metara. U spilju se ulazi po »dvostrukom stubištu« što se sljubljuje pred vratima spilje.

³⁸ Ibid., str. 173.

Sama spilja duga oko 19 metara, pregrađena je u tri dijela: a) sakralni prostor (dug 8 m, a širok prosječno 10 m), na čijoj se desnoj strani nalazi kapelica; središnji dio je slobodan prostor gdje se zbog prirodnog svjetla moglo nesmetano obavljati dnevne poslove; zidovi ovoga prvog prostora urešeni su reljefima isklesnim u stijenama spilje; b) središnji prostor, ograđen pregradnim zidom, širok je od 7 do 8 metara; užji je od prvog jer se spilja prirodno sužuje; dugačak je samo tri metra; sa svake strane tog prostora jest prirodno spremište za vodu kišnicu; d) treći prostor obuhvaća ćelije ili sobice pustinjaka.

Nije moguće utvrditi kada je otpočeo pustinjački život u pustinji zvanoj Zmajeva spilja. Sigurno je da su u njoj sredinom XV. stoljeća (g. 1459.) živjeli svećenici Juraj i Pavao Silvio (Dubravčić, podrijetlom iz Nerežišća). Zaključujem to na temelju izvješća vizitatora A. Valiera, koji je o pohodu ovoj Pustinji zabilježio nekoliko vrlo značajnih podataka:

»Blizu je ove kuće³⁹ ogromna spilja,⁴⁰ unutar koje su sagrađene neke ćelije i kapelica s ukrašenim oltarom, križem, pozlaćenim svijećnjacima, oltarnicima, zavjesama ljubičaste boje, paramentima od platna, Misalima, i velikom množinom knjiga.⁴¹ Natrag 120 godina sva je ova mjesta sagrađio svećenik Juraj Dubravčić, pustinjač, i njih je prije smrti svojom oporukom ostavio istim pustinjakinjama.«⁴²

³⁹ Vizitator govori o kući ili samostanu pustinjakinja znanoj pod imenom Stipančić.

⁴⁰ »Specus ingens«.

⁴¹ »Multa copia librorum«.

⁴² JUTRONIĆ A., *Apostolska vizitacija otoka Brača god. 1579*, n.d., str. 81..

Da su u Zmajevoj spilji boravili pustinjaci i prije navedenog datuma saznajemo iz svečanog biskupskog pisma ("bule") kojom se pustinjacima u njoj dopušta da mogu trajno izabirati svoga upravitelja. Iz njega, uz podatke o samim pustinjacima, doznajemo ime zaštitnice Pustinje; to je Majka Isusa Krista, čašćena pod naslovom Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije. Zbog višestruke povijesne važnosti spomenuto pismo donosim u cjelosti:

»Proc. A 6

1536. Posljednji dan svibnja

Ivan Balicus, arhidakon i kanonik, povrh toga u ime odličnoga gospdina Zaharije Trivisana, venetskog plemića i biskupa hvarskog i bračkog, generalni vikar u duhovnim i vremenitim poslovima &

Ljubljenim nama u Kristu svećenicima & itd.

Neizmjerne milosrđe svemogućeg Boga, koji je stvorio čovjeka na svoju sliku... pošto ga je obnovio od grijeha i zloće, udijelio mu je bezbrojna dobročinstva, pomoću kojih može skršiti lance grijeha i zlodjela te zaslužiti oprostjenje, te da bi se svome Stvoritelju mogao podložiti. U to pripadaju i osnovani oratoriji, u kojima se pod slatkim jarmom kontemplacije štuje Svevišnji i sveta se vjera promiče.

Budući da ste, kako ste izložili, vlastitim sredstvima sagradili neki Eremitorij ili Oratorij na spomenutom otoku Braču naše Hvarske biskupije u Spilji, koja se zove Zmajeva spilja, pod naslovom Začeca Blažene Djevice Marije, pošto su vam gore spomenuta mjesta tadašnja gospoda comitates ili Upravitelji spomenutog otoka prepustili sa svim njihovim приходima, i vi ste taj Oratorij svojim sredstvima sagradili i utemeljili, te ste taj isti Oratorij svojim

vlastitim sredstvima iz nekih drugih izvora obdarili, da bi pustinjaci, koji borave u tom istom Eremitoriju, mogli provoditi i živjeti pustinjački život. I taj ste Oratorij, kako je prije rečeno sagradili na svojem posjedu i svojim troškovima i predan nekom svećeniku ili kleriku, koji provode redovnički život, želite i poslije vaše smrti sa svim plodovima i prihodima, i sa svim proizvodima, pripadnostima i suvislostima, i terenima, vinogradima, stablima, i pašnjacima, koji se nalaze uokolo toga Oratorija prema gore opisanim darovnicama, što ste ih vi učinili, dati i predati, i da u rečenom Oratoriju istog Plebana i Upravitelja želite izabirati, koji bi stanovnicima rečene Pustinja u svetim obredima služiti trebao i smatrao se obveznim.

Mi taj vaš pobožni i hvalevrijedni prijedlog u ovoj stvari na osobit način preporučamo i čudesno želeći da bi u rečenoj pustinji štovanje Boga neprestano se obavljalo i povećavalo, kao što se sve do sada obavlja - T. P. ordinarijskom vlašću dopuštamo i dajemo slobodnu moć i pravo vama P. Pavlu i Juri braći Silvio i nasljednicima i baštinicima vašim kao pravim i legitimnim i prikladnim patronima i utemeljiteljima rečenoga mjesta, da vi i bilo koji od vaših bilo baštinici ili nasljednici vaši, ili netko ili neki, kojima bi vi vašom posljednjom voljom ili na drugi način da biste imali slobodu ili vlast, da ste vlastni i da možete, kao što to mogu i vaši baštinici i nasljednici da su vlastni i da mogu izabrati i imenovati i stvoriti Rektora i Plebana u rečenom Oratoriju Prezbitera i dr, sa svim plodovima i prihodima i ostalim, kao što čine drugi koji imaju pravo patronata u svojim Crkvama, izjavljujući, da nitko bilo kojeg stupnja, reda ili staleža, kojemu pripada, ne bi se usudio ući u spomenutu Pustinju niti u njoj boravio ili dopustiti da tu boravi bez izričitog dopuštenja i pristanka rečenih P. Pavla i Jurja

utemeljitelja ili baštinika i njihovih nasljednika pod kaznom izopćenja latae sententiae itd.»⁴³

Unatoč veličajno uređenom mjestu, što svjedoči o vjerničkoj gorljivosti kojom se tu žrtvovno i zanosno živjelo, može se ustvrditi da već na početku 17. st. nema u Zmajevoj pećini stalnog svećenika.⁴⁴ Do danas su u njoj ostali pregradni zidovi za sobe pustinjaka, dva zdenca za vodu, te oštećeni, u kamenu uklesani reljefi. Najveći je izduben do 80 cm dubine, dug 5,50 metara, a visok je oko 2,5 metara.⁴⁵ O značenju ovoga reljefa postoje proturječna tumačenja. Iz sveukupnosti sadržaja ove Pustinje, jasne kršćanske simbolike na njezinim reljefima i postojanju ranokršćanskih pustinjaka na ovim prostorima prihvaćam tumačenje da su ovaj reljef i ostali sadržaji u špilji, bez obzira što se tu mogao odvijati život i u predkršćanskom razdoblju povijesti, danas svojstvena baština kršćanskih pustinjaka. Stoga uzimam da ovaj glavni reljef predstavlja Ženu (Bogorodicu), ogrnutu suncem, kojoj Zmaj - Sotona - želi progutati dijete, Isusa - Otkupitelja čovjekova. Autor reljefa se zasigurno nadahnuo na poruci novozavjetne knjige Otkrivenja (usp. Otk 11, 19 - 12, 1 - 18).

Zanimljivi su i drugi reljefi uklesani na unutarnjim stijenama Pustinje koji su također jasnog biblijskog nadahnuća. Budući da su gotovo svi ti reljefi poticaji na euharistijsku pobožnost (predstavljaju naime: Lice Kristovo na Veronikinu rupcu, kâd - miomiris što se uzdiže iz kadionika kao simbol molitve i žrtve, Pokaznicu s anđelima, Pelikana s

⁴³ Bolla *Vescovile permissiva all'Eremo di eleggersi perpetuamente un Pievano*, Proc. A 6. - 1536. ultimo Maggio, u: PER, str. 3-5.

⁴⁴ Usp. BATELJA J., *Brač naših djedova (3) - Pustinja Silvio (2)*, u: *Bračka Crkva*, br. 2 (1990). str. 7.

⁴⁵ Usp. ŠKOBALJ A., *Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj spilji na Braču*, n. d., str. 42 - 53, 57 - 107.

ptićima) može se s pravom zaključiti da su klesani u vrijeme baroka. Nije isključeno da su dovršeni za života don Pavla i don Jurja Silvio, utemeljitelja pustinja Zmajeva spilja. Oni mogu poslužiti kao dokaz njihova udioništva u misaonim tokovima baroka kada se Euharistiji pridavalo vrlo veliko pastoralno značenje i izvanliturgijski kult.

b) Pustinja Silvio⁴⁶

Pustinja Silvio sagrađena je god. 1477. na otprilike 500 metara zapadno od Zmajeve spilje. Taj je podatak vidljiv iz zapisnika vizitacije Petra Maravija, kojemu je pustinjakinja Barbara Kačić godine 1627. izjavila da pustinjakinje »uživaju ovaj lokalitet 150 godina«. ⁴⁷ Pustinjaci Juraj i Pavao Silvio sagrađili su je s nakanom »da svećenik koji bude u njoj

⁴⁶ Pustinju Silvio neki pisci tek usputno i netočno spominju. Najprije je to bila pustinja žena tzv. »picokara.« To nam svjedoči apostolski vizitator Valier (usp. Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579, n. d., str. 60). Tek se početkom 18. stoljeća, nakon nestanka pustinjakinja, u njoj nastanio svećenik pustinjak, usp. BATELJA J., Brač naših djedova (3) - Pustinja Silvio (2), u: Bračka Crkva, br. 2 (1990), str. 7.

⁴⁷ Liber Visitationis Petri Maravij Vicarij Apostolici fatta nel anno 1627, u fasciklu: Visitatio Valerii Maravii Liber rubeus, u: ABKH, str. 304. Podrobniji podaci o životu pustinjakinja u pustinji Silvio navedeni su u: BATELJA J., Brač naših djedova (2) - Pustinja Silvio (1), u: Bračka Crkva, br. 1 (1990) str. 1 - 2; Id., Brač naših djedova (3) - Pustinja Silvio (2), u: Bračka Crkva, br. 2 (1990) str. 6 - 7.

povremeno boravio moli za njihove pokojnike čije su kosti sahranjene u crkvi prigradenoj Pustinji i da čini pokoru«. ⁴⁸

Augustin Valier opisuje pustinju Silvio kao »treće prebivalište picokara«. Zabilježio je, naime, slijedeće: »Na dohvat strijele, daleko je od gore spomenute špilje⁴⁹ kuća ili samostan u kojem stanuje šest djevoja picokara. U svemu su slične spomenutima⁵⁰, a nadstojnica im je 65-godišnja Tomica Juričević. Žive od vlastitog rada i od prihoda vinograda. Imaju lijepu kapelu s oltarom... Ove žene idu drugima kada žele slušati misu i primiti sakramente.«⁵¹

U pojedinim vremenskim razdobljima pustinju Silvio susrećemo pod nazivom »Zorzetich«⁵² »De Andreis«⁵³. Naziv »De Andreis« ova Pustinja vjerojatno ima po prezimenu opatice Viktorije De Andreis koja se unatoč toga nazivala i opaticom »Samostana Silvio« (»Monasterii Silvii«).

Pustinjakinje iz pustinje Silvio bijahu, kao i druge, podvrgnute duhovnoj brizi biskupa hvarskog i njegova generalnog vikara, koji su određivali pustinjaka iz eremitaža u

⁴⁸ Eccelso Impte Reg. Governo in Zara, No 148, 10 Luglio 1820, u: F B II, str. 13: »Questo Romitorio è stato fondato dalli fratti Don Paolo e Giorgio Silvj, dal che trae la sua denominazione, collo speciale dovere al sacerdote pro tempore di far orazioni per i loro defunti, l'ossa dei quali sono sepolte nella Chiesa annessa al do Romitorio, e di far penitenza«. Budući da je danas crkva Pustinja zatrpana kamenjem nije moguće istražiti da li su u njoj postojali grobovi pustinjaka. A grobovi izvan crkvice, uz sjeverne zidove Pustinja, provaljeni su i oskvrnjeni. Zapis nema u vidu prvotnu nakanu utemeljitelja pustinje Silvio, tj. da ona bude prebivalište pustinjakinja.

⁴⁹ Misli se na Zmajevu spilju, op. m.

⁵⁰ Riječ je o djevicama u pustinji Stipančić i Dutić, op. m.

⁵¹ Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579, n. d., str. 60.

⁵² Usp. Cedulini visitationes - Brachiae 1, u: ABKH, 4.VI.1609, str. 774; Sveščić 1b, u: De Georgiis Andreis Visitationes, u: ABKH, str. 18; Archivalia Brattiensia, u: HAZU, B II. Mon: 1/6, 6.IX.1942; BATELJA J. Brač naših djedova (2), Pustinja Silvio (1), u: Bračka Crkva, br. 1 (1990) str. 2.

⁵³ Priuli Visitatio, u: ABKH, 1.XII.1683, str. 427.

Dračevoj Luci, u Zmajevoj spilji ili pak kojeg drugog svećenika, da im bude duhovni vođa, ispovjednik i misnik. Mjerodavne su bile i biskupove odluke glede primanja novih članica i otpuštanja iz zajednice onih koje se tom načinu života nisu mogle posvetiti.

Premda ove pustinjakinje nisu pripadale niti jednom crkvenom redu, razlikovale su se nošnjom od drugih redovnica i žena. Kad vizitator Valier za njih govori da se nose slično kao i djevice u pustinji Stipančić i Dutić, znači da su i one bile obučene u smeđe tunike, i da im je glava zamotana u bijeli rubac. Vizitator Maravius spomenuo je za pustinjakinje u Stipančiću da »nose tamnosmeđu tuniku, oko glave bijeli veo, laneni pojas i sandale na nogama, kako je to običaj u žena«. ⁵⁴

O unutarnjem redu i načinu života u ovoj Pustinji postoji više zapisa. Biskup Petar Cedulini, o pohodu ove Pustinja 19. srpnja 1604, zabilježio je da zajednici picokara predsjednica Anastazija, pučkim jezikom zvana Stana. Ona je biskupu pružila slijedeće svjedočanstvo:

»Osam nas je i sve snagom milosti Božje živimo u miru i pokornosti. Živimo samotno, provodeći čist život u zajednici i nikakvu stvar, niti jedna od nas, ne drži za vlastitu. Ustajemo vrlo rano u zoru, još za mraka, i dolazimo ovamo u kapelu gdje molimo krunicu i druge naše molitve, a slično i tokom dana. Postimo osim propisanih postova također petkom i subotom svakog tjedna, a pokoji puta dodajemo post i srijedom. Ispovijedamo se i pričešćujemo, osim za Uskrs, za sve velike svetkovine u godini. Mučimo se obrađujući vrtove i oko vune da bismo mogle snabdjeti se hranom, jer nam

⁵⁴ Liber Visitationis Petri Maravij Vicarij Apostolici fatta nel anno 1627, n. d., str. 304.

nisu dovoljni plodovi vinograda i zemlje koju posjedujemo.

Više smo puta nedjeljom i zapovijedanim blagdanima bez Misa, koja se redovito govori dolje u Zmajevoj spilji, blizu kuće mnogopoštovane Viktorije i družica, kojima je ona starješica u Pustinji. U mojoj kući, po milosti Božjoj, sve moje družice su primjernog života u kreposti čistoće, poniznosti i siromaštva.«⁵⁵

U pustinji Silvio živi godine 1627. šest djevice, a opatica (»Abadessa«) im je sestra Viktorija Andrijević. Te godine, o pohodu Petra Maravija, apostolskog vikara, pustinjakinja Barbara Kačić, stara 85 godina, posvjedočila je da žive pod pravilom sv. Jeronima, sa slijedećim duhovnim točkama dnevnog reda:

»Gospin oficij molimo redovito. Nedjeljom molimo i psalme noćnice onoga jutra s pohvalama, te Prvim, Trećim, Šestim, Devetim časom, Večernjom i Povečerjem. Radnim danom kroz tjedan ispuštamo psalme vezane uz Časove. U korizmi, osim rečenoga, ponedjeljkom molimo Oficij za mrtve, a petkom molimo pokorničke psalme. U Korizmi pak svaki dan molimo pokorničke psalme. Svaki dan molimo Litanije Blažene Djevice Marije, a na svetkovine Litanije svih svetih. Postimo srijedom, petkom i subotom, a ove godine postimo i četvrtkom u čast Navještenja Gospinog. Osim toga kad nismo zapriječene vremenitim poslovima, prakticiramo razmatranje ili mislenu molitvu ("oratione mentale").«⁵⁶

Redovnički zavjeti i odijelo. - Redovničko odijelo podjeljivao im je svećenik kojega su one za to zamolile (»il sacerdote a nostro placimento«) i koji je k njima došao služiti

⁵⁵ *Cedulini Visitationes - Brachiae 1*, u: ABKH, str. 832.

⁵⁶ *Liber Visitationis Petri Maravij Vicarij*, n. d., str. 303.

Misu i blagosloviti pustinjački habit. Obzirom na primanje nove pustinjakinje, nikoga nisu pitale za dopuštenje, već su je one same, nakon što je kandidatkinja prošla kušnju i pokazala se dobrog vladanja, primale u zajednicu. Prigodom primanja habita svećenik bi ih pitao žele li opsluživati siromaštvo, poslušnost i čistoću i one bi obećavale i opsluživale što je moguće više ova tri obećanja. »Koliko se sjećamo«, pripomenu sestra Barbara, »niti jedna iz ovog samostana nije se udala poslije danih rečenih obećanja«.

O upravljanju. - Iz dokumenata je vidljivo da su u zajednicu dolazile rođene sestre, bliže rođakinje ili znanice iz sela ili kraja. Neke su kao djevojčice dovedene u pustinju i uz tetke ili rođakinje bile odgajane s nakanom da postanu picokare. Ne čudi stoga da više puta susrećemo ista imena i prezimena u jednoj pustinji.

Pustinjom Silvio upravlja najstarija djevica, a nju nakon smrti zamjenjuje najstarija po dobi. »Ako bi se dogodilo«, uvjerava nas Barbara Kačić, »da najstarija ne bude vična upravi, nasljeđuje ju, bez da bude ikakve zavisti, ona koju sporazumno izaberu između sebe sve pustinjakinje i potvrde za nadstojnicu. Ta onda upravlja u duhovnom i materijalnom pogledu i ako bi se dogodilo da bi dotična bila rasipna u kojoj stvari, obazrivo bismo joj skrenuli pozornost da to ne čini.«⁵⁷ Nadstojnica Pustinje ipak je mogla svim dobrima Pustinje slobodno upravljati. »Ona je čuvala novac i o njemu, budući da ga bijaše malo«, tvrdi sestra Barbara Kačić, »nije drugim sestrama davala račun«.

Život po reguli sv. Jeronima. - Barbara je posvjedočila da su sve sestre dobra i uzorna vladanja, pune strahopočitanja prema Bogu te da, koliko im je to ljudski moguće i koliko im

⁵⁷ Ibid.

snage dopuštaju, opslužuju Božje zapovijedi i svoje Pravilo. Po svoj je prilici nakon toga spomenula imenom pravilo sv. Jeronima, te da su po uputama te regule, kojoj je nepoznat sadržaj, usmjeravale svoj život. Zaključujem to na temelju pitanja što ga pohoditelj uputi pustinjakinji Barbari: »Da li čitaju i koliko puta godišnje "Pravilo blaženog Jeronima?"« Barbara mu je odgovorila ovako: »Da, gospodine, spomenuto Pravilo čitamo tri ili četiri puta godišnje.« Upitana potom da li čitaju kod stola u vrijeme obroka, ovako je odgovorila: »Koji puta se čita život sv. Bernarda, ali ne redovito. Molimo prije blagovanja, a nakon jela zahvaljujemo Gospodinu uobičajenim zajedničkim molitvama«. ⁵⁸

Nije jasno tko u zajednici čita Pravilo i druge knjige. Na nekim je, naime, zapisnicima nadstojnica Pustinje, ne poznavajući pismo, umjesto svoga imena ucrtala znak križa. Znakovito je i to da pustinjakinje ne poznaju klauzuru i ne drže šutnju.

Odsutnost stalnog duhovnog vođe. - Još nekoliko osobitosti doznajemo iz odgovora picokare Barbare Kačić. Tako je, na pitanje gdje pustinjakinje ove Pustinje slušaju Misu na zapovijedane blagdane, izjavila:

»Ne slušamo Misu svakog blagdana jer nije primjereno da ovdje stanuje misnik. U obližnjoj Pustinji, ⁵⁹ gdje je prije redovito boravio svećenik, od nedavnog vremena više ga nema. A taj nam je dolazio ovamo govoriti Misu i podjeljivati sakramente. Don Juraj, svećenik iz Bola, već je ostario i ne može vršiti tu službu. Stoga bi u obližnjoj Pustinji trebao po dužnosti prebivati jedan svećenik koji bi k nama dolazio slaviti

⁵⁸ Ibid., str. 304.

⁵⁹ Riječ je o pustinji Zmajeva spilja.

Misu, a kada bi je slavio dolje, pošle bismo je slušati. I kad bi se vratio rečeni ili drugi svećenik, rado bismo mu dale koji doprinos, da ne umiremo, u slučaju potrebe, bez sakramenata i duhovne okrepe«. ⁶⁰

Teško je razumjeti zašto u Zmajevoj spilji, svećeničkoj Pustinji, ovdje jasno naznačenoj »dolje«, dakle ispod Silvija, tada ne boravi niti jedan svećenik. To čuđenje je to veće što su iz toga razloga bez duhovne pomoći i djevice u pustinji Stipančić. A obje su naime Pustinja od svoga početka natješnje povezane uz tog svećenika pustinjaka i »veliku pećinu« u kojoj, prema pohoditelju, »običava stanovati kapelan ovih picokara«. ⁶¹ Naprijed spomenuti svećenik zapravo je don Juraj Gospodnetić, koji je po svojoj prilici prije stanovao u Zmajevoj spilji. Zaključujem to na temelju zapisnika sročena 10. lipnja 1618. godine, dakle deset godina prije Barbarina kazivanja. Tada je nadstojnica ove Pustanje pohoditelju izjavila: »Trpimo zbog nemogućnosti slušanja Mise. Ipak za veće svetkovine i korizmu pozivamo kojeg redovnika, tj. Jurja Gospodnetića koji nam govori Misu, ispovijeda nas i pričešćuje«. ⁶²

Utrnuće pustinjakinja i pustanje Silvio. - Prema izvještaju hvarskog biskupa o pohodu »Ad limina Apostolorum« napisanom u Hvaru 28. ožujka 1683. godine, saznajemo da na »strmim stijenama otoka Brača postoje tri samostana žena ("monasteria"), koje žive slično kao i pustinjaci, a zovu ih picokare ("quae vocant Pizocaras"). Nastojao sam, koliko je to bilo moguće, provesti sve upute što mi ih je dala Vaša Uzoritost da ne bi možda koja druga žena

⁶⁰ Ibid., str. 305.

⁶¹ Valierova vizitacija, n. d., str. 60. Napominjem da je i u vrijeme Valierova pohoda, dakle prije 48 godina, isti kapelan bio odsutan.

⁶² De Andreis Visitaciones, u: ABKH, 10. lipnja 1618, str. 846.

prihvatila taj način života; ali, nažalost, spomenuta su nastojanja ostala bezuspješna jer su ona mjesta pod laičkim patronatom i pravilo života nije monahinja; one neće da se podvrgavaju Ordinariju, već tvrde da slijede stare privilegije».⁶³

Ipak će brzo utrnuti život pustinjakinja u Silviju. Iz ovih posljednjih biskupovih napomena vidljivo je da bijaše razloga za zahvaćanje u njihov život. No to nije jedini razlog njenom odumiranju. Njenom utrnuću pridonijelo je i smanjeno zanimanje za takav način života na tome mjestu. Tako je u procesu o picokarama godine 1683. dakle iste godine kad je pisan izvještaj za »Ad limina«, zabilježeno da su u Silviju samo dvije pustinjakinje i jedna sluškinja s djevojčicom »s namjerom da postane redovnica«. Tu djevojčicu, po svoj prilici posljednju kandidaticu za picokarski stalež u Silviju, odgaja pustinjakinja sestra Jerolima.⁶⁴

Zamjetljivo je, prema tada učinjenom zapisu, da je uz malen broj pustinjakinja u Silviju splasnuo i duhovni život. Redovnice koje tada tu žive obvezne su na posebne pobožnosti na smrtne dane pokojnih sestara i pojedinih dobrotvora, tj. oko 30 dana godišnje, te na svakodnevni Marijin oficij.

Nadstojnica se potpisala ucrtavši znak križa. To je, za sada, jedan od posljednjih podataka na koje naiđoh gledom na ovaj samostan pustinjakinja, što se utrnu nakon 250 godina razložna i plodonosna postojanja.

Iz dostupnih podataka donosim popis picokara koje se imenom spominju u konsultiranim dokumentima: Tomica Jurčević (1579), Stana ili Anastasia (1604), Jelena (1610), Viktorija de Andreis (1611), Franciska Zorzetich (oko 1620. g),

⁶³ ASC: Pharen et Brachien, S. Congr. Concilii Relationes 636A, str. 2063.

⁶⁴ Usp. Priuli Visitatio, u: ABKH, str. 428.

Barbara Kačić (1627), Magdalena Kačić (1627), Viktorija de Andreis (1642), Katarina Bersatus (1683), Jerolima Pousia (1683).

Eto i nekih od njihovih duhovnika: Juraj i Pavao Silvij (utemeljitelji), Juraj (1603), Juraj Gospodnetić (1618), Tadija Lugčević (1633) i dr.

Godine 1705. u pustinji Silvio stanuje don Matija Kardišić. Naslijedili su ga don Matija i don Marko Linčirević (razdoblje od 1710-1730. god). Don Matija Simirenšić je kao upravitelj pustinje Silvio sudjelovao na sinodi u Hvaru 1731. god. Od 1731. godine do 1764. tu je svećenik prezimenom Kuvačić, a naslijedio ga je don Juraj Generalić. O njemu kaže zapis da je 1764. god. kao »čuvar pustinje Silvio Andreis«, komisijski razgraničavao posjede pustinje Silvija od onih koji pripadahu »eremu Stipanovich«. U toj raščlambi glavni je međaš bila pećina ponad Zmajeve spilje.⁶⁵ Iz tog razdoblja postoji jasna podjela pustinja na Gornji i Donji Silvio, tj. Silvio (nekad ženska pustinja Zorzetić, De Andreis) i Stipančić. Zmajeva spilja kao pustinja više se ne spominje.

Posljednji svećenik pustinjak u Silviju bijaše don Nikola Pavišić koji preminu u Murvici 2. studenoga 1844. god, u privatnoj kući, jer je Silvio, »najbjeđniji« od murvičkih eremitaža ostao bez svojih žitelja.⁶⁶ Tada je potpao pod državni demanij, a potom su njegova dobra pripojena svećeničkoj pustinji Dračeva Luka. Danas je ruševina. Niti hvarska Crkva, niti društvena javnost ne osjeća obvezu prema ovom dragom i svetom mjestu. Nestankom posljednjih ovdje

⁶⁵ Usp. Zapisnik napisan, 4. srpnja 1764, u Pustinji Stipanovich, u: Arhiv HAZU: B II Mon. s naznakom Silvio, str. 1.

⁶⁶ Usp. Dopis biskupskog Ordinarijata u Hvaru: *Alla S. Congregazione dei Vescovi Regolari*, Hvar, 15. V. 1885, u fasciklu: Blaca II, u: ABKH.

prebivajućih duša, otišao je mar s te hrvatske vrleti, a s njim ljubav i skrb za Božje djelo na njoj.

c) Pustinja Stipančić

Prve podatke o ovoj Pustinji utvrdio je apostolski vizitator Valier koji 1579. godine zabilježi da je riječ o kući smještenoj blizu Zmajeve spilje i da u njoj »stanuje šest djevoja picokara, gotovo sve Splitske. (...). Žive od rada, od plodova vrtova i vinograda, a isto tako od milostinje koju im običava davati rodbina i susjedi«. ⁶⁷

Godine 1830. tu žive samo 4 pustinjačice, koje se »uzdržavaju svojim radom i dobrovoljnim prinosima vjernika.« Danas je to zbir od nekoliko ruševnih kuća s kapelicom koja ima na pročelju, ispod reljefno oblikovane Pokaznice, uklesanu 1477. godinu. Posljednje »časne«, kako ih je puk običavao zvati, bijahu u njoj Marija i Katica Petrić, rođene u Grablju na otoku Hvaru. Po odredbi biskupa preseliše se k časnim sestrama družbe »Kćeri Božje Ljubavi« u Supetar.

Prema svjedočanstvu sestara "Kćeri Božje Ljubavi" spomenute picokare opsluživale su Augustinsko pravilo. Došle su u Supetar sa šest lađa na kojima se nalazio njihov namještaj, suđe, liturgijsko ruho i dr. Bile su već iznemogle, ali veoma pobožne. Posljednja picokara, spomenuta Katica Petrić, kći Jurja i Ivanice r. Jurić, r. 8. VIII. 1880, umrla je u Supetru 25. I. 1962.

⁶⁷ Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579, n. d., str. 60.

d) Pustinja Dračeva Luka

Općenita je tvrdnja da je pustinju Dračeva Luka utemeljio don Marin Kapitanović, Splitsanin, 1511. godine. Dokumenti govore drukčije. Tu su Pustinju utemeljili »monah« Tomo iz Duća i »monah« Luka iz Poljica, koji borave u spilji Dračeva Luka (»in Splagiis«). Oni su dana 31. svibnja 1512, u crkvi sv. Katarine u Nerežišćima izabrali svećenike Don Jeronima Petritića i Don Lovru Martinisa⁶⁸ za patrone svoje Pustinje, jer su im isti dali na raspolaganje neka svoja dobra i ujedno obećali da oni neće zadirati u život pustinjaka niti u samostanu išta dirati dok u njemu budu živjeli monasi.⁶⁹ Ime Marina Kapitanovića spominje se koji mjesec kasnije. Naime, u njegovu korist, a bijaše tada još samo klerik, odriču se navedeni patroni spomenute zaštite, i to don Lovro 25.VIII.1512,⁷⁰ a don Jeronim 3.VI.1513.⁷¹

⁶⁸ Taj oblik prezimena nalazi se zapisan u talijanskom dokumentu. Vjerojatno je njegov hrvatski oblik glasio Martinić.

⁶⁹ Usp. Instrumento di Protezione dell'Eremo. Proc. A I. - 1512. 31. Maggio, u: PER, str. 1; Zapisnik sročen 31.V.1512. u Nerežišćima, u: *Archivio di Stato di Venezia: Deputazione ad Pias Causas*, Busta 27, str. 2; PER, str. 2.

⁷⁰ 1512. 25. Agosto. Proc. A I. Instrumento di Rinoncia Lorenzo Martinis a P. Marin Capitaneis della sopradetta Protezione, u: PER, str. 2. Navedeno odreknuće učinjeno je u Bolu, ali s nadnevkom 25.IX.1512, usp. Zapisnik sročen 25.IX.1512. u Bolu, u: *Archivio di Stato di Venezia: Deputazione ad Pias Causas*, Busta 27, str. 2-3.

⁷¹ Usp. 1513. 3. Giugno. Proc. A I. t. - Altro Instrumento di Rinonzia P. Gerolamo Petrizio al sopradetto P. Marin Capitaneis della soprascritta Protezione, u: PER, str. 2.

Državna je vlast ubrzo priznala postojanje ove Pustinje, koja će se kroz sve vrijeme do pretvaranja Pustinje u središte Izložene kapelanije dičiti da je »poljička« Pustinja. U njoj su, naime, stalno obitavali misnici i pustinjaci laici rodом iz Poljica. Tako je javna vlast 26. siječnja 1514. god. odredila da stanovnike Pustinje nitko »ne smije uznemirivati niti oštećivati njihovu imovinu«⁷². Dapače, sindikalne su vlasti više puta izdavale odredbe iz kojih je vidljivo da uzima u zaštitu sve pustinjake i pustinjakinje i naredila da ih nitko ne smije »uznemirivati i rastresati u njihovim molitvama«.⁷³ Svoju naklonost prema ovoj Pustinji državna je vlast očitovala oslobađanjem pustinjaka od vojnih dužnosti⁷⁴ i od obveze da se njihove barke i životinje koriste u vojne svrhe.⁷⁵

Hvarski biskup Zaharija dopustio je, svečanim pismom napisanim 30. svibnja 1536, da pustinjaci mogu trajno izabirati svoga poglavara.⁷⁶ Naklonost im iskaza i biskup Martin II de

⁷² 1514. 26. Gennaro. Proc. B C. I. - Sindicali di Protezione dell'Eremo in attual istituzione perche alcuno non lo molesti, o danneggi li di lui Beni, ibid.

⁷³ Usp. Altre Sindicali a favor degli Eremiti. - Proc. A 15. - 1576. 10. Gennaro, u: PER, str. 52; Altre Sindicali a favor degli Eremiti. - B I. - 1580. 12. Novembre, u: PER, str. 53; Terminazion Eccell. Deputati alle Vendite a favor Sacerdoti degli'Eremi. - B 18. - 1749. 26. Marzo, u: PER, str. 81.

⁷⁴ Usp. Lettera Generalizia a favor Eremiti. - B 5. - 1668. 16. Agosto, u: PER, str. 60-61.

⁷⁵ Usp. Lettera Generalizia a favore dei Nostri Eremiti. - B 21. - 1765. 15. Maggio, u: PER, str. 84-85; 1763. 31. Ottobre. - Altro Decreto N. H. Co: della Brazza, ordina, che li Preti Secolari abitanti nelli due Eremiti di Blazza, e Valdespina non siano molestati per fazioni nelle loro Barche, ed Animali, come nella seguente Lettera Generalizia 1764. 31. Luglio, che nomina, & approva detto Decreto, u: PER, str. 84.

⁷⁶ Usp. 1536. 30. Maggio, Bolla Vescovil concede agli Eremiti la perpetua elezion d'un Pievano, u: PER, str. 86.

Martinis, kad je u mjesecu studenom godine 1579, sve Pustinje na Braču podvrgao izričitoj svojoj vlasti i proglasio ih neovisnima od bilo koje druge crkvene vlasti.⁷⁷ Jedan od kasnijih njegovih nasljednika, biskup Dominik Condulmer, dopustio je otpisom od 4.VII.1731. ponovnu gradnju crkve Majke Božje od krunice, par mjeseci prije bitke i pobjede kršćanske vojske nad Turcima kod Lepanta, 7.X.1731. Otada je taj Bogorodičin naslov postao i blagdanska baština cijele Katoličke crkve.⁷⁸ Isti je biskup posebnim otpisom dana 2.VIII.1734. odredio da don Juraj Sičić, starješina Pustinja, posveti novosagrađenu crkvu.⁷⁹ Prethodno je, dana 17.VI.1734, dopustio u njoj urediti dva groba za pustinjake i to tako da grobovi budu udaljeni od oltara toliko da svećenik ne gazi po njima kad uzlazi slaviti Misu.⁸⁰

Vizitator Valier pohodio je još i staru crkvu Pustinja i zabilježio godine 1579. da u njoj katkad celebrira svećenik Ivan Grasović, dobar čovjek, ali mu je zbog neznanja nedavno zabranjeno ispovijedati. On bijaše jedan od trojice pustinjaka o kojima Vizitator zabilježi da su »obučeni u seljačka odijela. Provode djevičanski i pustinjački život, mole Očenaš i Pozdrav andeoski, često se ispovijedaju i pričešćuju. Žive od prihoda što ih donose vinogradi Pustinja, koje sami obrađuju. U špilji, koja je prednjim zidom zatvorena kao kapelica, imaju oltar«.⁸¹

⁷⁷ Usp. Bolla Vescovo Liesina, ed Arcivescovo Spalato dichiarano gli Eremi indipendenti da ogni alltra Ecclesiastica Dignita. - Proc. A 8. - 1539. 24. Aprile, u: PER, str. 6-8.

⁷⁸ Usp. Bolla Vescovil per la Rifabrica della Chiesa di Draceviza. - Proc. A 31. - 1731. 4. Luglio, u: PER, str. 39.

⁷⁹ Usp. Bolla simile per benedire la nuova Chiesa. - Proc. A 32. - 1734. 2. Agosto, u: PER, str. 40.

⁸⁰ Usp. Bolla simile per far le Sepolture in detta Chiesa. - Proc. A 32. - 1734. 27. Giugno, u: PER, str. 40.

⁸¹ Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579, n. d., str. 59.

Tijekom vremena Pustinja je stekla mnoge posjede, te duhovno i materijalno veoma uznapredovala. Godine 1858. pretvorena je u Izloženu kapelaniju. Po smrti don Mije Radovčića, njezina prvog kapelana - pustinjaka, tu se nastani don Andrija Crinfocai i otada je kapelanija povjerena mirskom kleru. U noći 21. prosinca 1955. ljudi koji bijahu neprijateljski raspoloženi prema Katoličkoj crkvi u zgarište pretvoriše ovu Pustinju, a preostali njezin inventar i pastvu sela Murvice preuzeše oci dominikanci iz Bola. Posljednji mirski misnici bijahu don Andrija Crinfokai, stariji i mlađi, (stric i nećak), don Ante Petravić, don Jerko Vodanović, te don Ivan Makjanić.

Misnici ove Pustinja djelovali su duhovno i prosvjetiteljski. Pojedini misnici bijahu snagom posebnih odredaba hvarskih biskupa imenovani ispovjednicima pustinjakinja u sve tri picokarske Pustinja, dijelili su sakramente žiteljima okolnih zaselaka, tumačili istine katoličke vjere, te pomagali okolnim župnicima u raznim oblicima svećeničkoga rada, kad god se ukazala potreba.

Vrijedno je istaknuti prosvjetiteljski vid života pustinjaka u Dračevoj Luci. Posebno valja spomenuti don Mikulu Bobetića koji je hrvatsku kulturu obogatio prijevodom s latinskog, »*Mirakule ke je učinila Blažena Divica Marija svojem bogolubnem od svetoga Rozarija.*⁸² Taj rukopis, zajedno s priloženim blagoslovima, molitvama, oprostima, te naredbama i likaricama, pisan je poljičicom što odaje njegovo poljičko podrijetlo. Spomenuti Mikula se rodio u Ostrovici u prvoj polovici 17. stoljeća, a preminuo je u Dračevoj Luci 20. ožujka 1701. godine. Godine 1680. bijaše kapelan u Dolu na

⁸² Rukopisni primjerak *Mirakula* čuva se pod nazivom »Bobetićevo zbornik« u Naučnoj biblioteci u Splitu. Usp. BERIĆ D., *Neke »Likarice« pisane ćirilicom na Braču u XVII. vijeku*, n. d., str. 199 - 207; JUTRONIĆ A., *Bosančica na braču*, u: *Iz kulturne prošlosti Brača*, n. d., str. 194.

Braču, a od 1688. starješina u pustinji («u mojstiru») Dračeva Luka. On i njegovi drugovi pustinjaci djelovali su u duhu prosvjetiteljstva i na obližnji svijet; poučavajući ga u istinama vjere i tekovinama ljudske misli te posuđujući knjige iz svoje bogate biblioteke.⁸³

e) Pustinja Dutić

Pustinju Dutić podigao je don Marin Kapitanović. Vizitator Valier opisuje zdanje ove Pustinja kao »zgrade, doista skromne, ali uredne u kojima stanuje pet djevice. Obučene su u smeđe tunike, a glava i brada zamotana im je u bijeli rubac. (...) Zovu ih picokare, nisu vezane nikakvim pravilima i zavjetima; svakodnevno mole Gospin oficij te provode djevičanski i pustinjački život, stalno boraveći u toj samoći, daleko od ljudskih pogleda«.⁸⁴

Za ove je pustinjakinje don Mihovil Dagelić, pop i upravitelj pustinja Dračeva Luka, godine 1538, glagoljicom napisao Pravilnik. On nam je sačuvan u cjelosti, ali na posuvremenjenom hrvatskom jeziku i latinskom pismu. Za to je zaslužan don Nikola Miličević, upravitelj pustinja Blaca, koji je u vlastitoj tiskari u Blacima taj Pravilnik otiskao i sačuvao

⁸³ U oporuci don Marina Kapitanovića, zapisanoj 29.X.1526, nalazi se ovo vrijedno svjedočanstvo: »Sve knjige ostavljam redovnicima i remetama. (...) Neke se knjige nalaze u samostanu a jedan dio u zajmu u prijatelja.« Zatim je odredio »da bude uzet parvi dil *Pistul aliti kgnigh S. Jerolima* u Popa Don Petra Ecterovicha Faranina, a u popa D. Roca Zorza Petricia Libar zuan *Ispovidnik* i *Pistule alli kgnighe S. Augustina* svežene s onima s. Juana Zlatusnika zvane »Od taknutja Sarza. Tolikojer Gerbon (teško čitljiv rukopisni zapis, op. m.) u Harvatski jezik ispisan, i ostalo kako je u Testamentu«, *Oporuka*, pisana na suhoj koži, prijepis, u: AKM.

⁸⁴ Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579, n. d., str. 59.

pod naslovom: **Pravilnik uprave samostana picokara Dutić kod Dračveluke na Braču.**⁸⁵

Godine 1910. u pustinji Dutić žive četiri picokare. Posljednje dvije bijahu po imenu Marija iz Grablja na Hvaru i Tereža iz Murvice na Braču. Danas je od svega ostalo nekoliko ruševnih soba. Preostala je samo dobro ušćuvana kapelica i pred njom oskvrnjena grobnica s urezanom godinom 1570.

Značajke murvičkih eremitaža

Pustinjaci i pustinjakinje nastanjeni u eremitažima oko Murvice odlikovali su se značajkama gotovo istovjetnim onima što ih susrećemo u životu drevnih pustinjača čiji su ideal oni uznastojali ostvariti. No zapažaju se osobitosti koje će se razotkriti i kroz tumačenje Pravilnika prema kojem se ravnala pustinjačka zajednica u Blacima. Budući da te osobitosti prethode smjernicama blatačkog Pravilnika, ističem tek nekoliko njihovih značajki:

1. U nama dostupnim spisima nalaze se zapisi koji upućuju na višestruka razmišljanja glede njihova životnog usmjerenja. Općenito se spominje da »u poslušnosti žive po reguli sv. Pavla, a u odijevanju po reguli sv. Jeronima.«⁸⁶ U novije vrijeme, krajem 19. stoljeća, Šematizam hvarske

⁸⁵ Usp. **Pravilnici skupna življenja pustinjačkih udružaba na Braču**, Blaca 1907.

⁸⁶ **Testament Kapitanovića** (*Oporuka don Marina Kapitanovića, starješine pustinjača Dračeva Luka*), sastavljena u rečenoj Pustinji 29. listopada 1526. Budući da se u: AKM nalazi više prijepisa ove oporuke, na papiru i suhoj koži, neke nečitljive a druge oštećene, uglavnom prijepisi iz različitih razdoblja, a u Pustinji se našlo i više falsificiranih oporuka, nije moguće u skladnoj cjelini sastaviti don Marinovu oporuku.

biskupije govori da pustinjaci u Dračevluci žive po pravilu »sv. Augustina«,⁸⁷ a za picokare veli da su »trećoredice Reda sv. Augustina«.⁸⁸

2. Uznastojali su i stekli pravo izbora vlastitog predstojnika. Hvarski bi ga biskup samo potvrdio ili bi u vremenu pomanjkanja pustinjaka providio pustinji zakonitog skrbnika. Samo je pustinjač u Silviju (od 17. st.) bio ovisan o nerežiškom nadžupniku.

3. Sve je u pustinjačkoj zajednici bilo zajedničko i nitko ništa nije posjedovao kao vlastito. Nastojali su ozbiljiti ideal prve apostolske zajednice: jedno srce i jedna duša.

4. O nikome, osim o Bogu, nisu ovisili. Vlastitim su, naime, rukama krčili neplodna tla i obrađivali ih. Resila ih je tiha pobožnost, marljivost i štedljivost.

5. Rado su pružali utočište namjernicima, a podvorili bi ih po starom kršćanskom običaju.

6. Odlikovali su se pobožnošću prema Majci Božjoj. Osim što su molili psalme, najčešća im je molitva bila zajednička krunica, a kod pustinjačinja »Oficij Neoskvrnenog Začeca Djevice Marije.«⁸⁹ Sve su murvičke pustinjačke crkve i oratoriji posvećeni Bogorodici: Zmajeva spilja ima za titulara Bezgrešno začeca Blažene Djevice Marije, Dračeva Luka je pod zaštitom Gospe od ružarija, crkva pustinje Silvio posvećena je Uznesenju Blažene Djevice Marije, Stipančić Rođenju Blažene Djevice Marije i sv. Kuzmi i Damjanu, a Dutić Navještenju Bogorodičinu.

⁸⁷ *Catalogus Cleri saecularis et Regularis dioecesis Pharensis, Brachiensis et Issensis, innuente anno Domini 1896*, Split 1896, str. 23.

⁸⁸ *Status personalis et localis dioecesis Pharensis et Brachiensis pro anno 1884*, Split 1884, str. 20.

⁸⁹ Usp. BATELJA J., *Brač naših djedova* (3) - Pustinja Silvio (2), u: *Bračka Crkva*, br. 2 (1990), str. 6 - 7.

7. U duhovnom životu na osobit se način ističe pokornički vid života naznačen u postovima kroz tjedan, mjesec i godinu.

8. Vidno je poštivana sloboda pojedinca. Mogao je, prethodno upitavši poglavara, pohoditi obiteljski dom, rodni kraj ili svoju rodbinu i prijatelje.

9. U radno su vrijeme nosili građansko odijelo, a svećenici su u liturgiji ili prilikom izlaska iz Pustinje po nekom poslu nosili odijelo uobičajeno za mirski kler.

Vrijedna je spomena odredba zabilježena 1609. godine. Tada bi uređeno »da svaki koji boravi u rečenoj Pustinji mora oblačiti (u duhu pustinjaštva) crni habit na način tunike, učvršćen sprijeda. Ovu su odredbu dužni izvršiti što im prije bude moguće. Oni pak, koji ne budu htjeli obući rečeni habit, moraju biti istjerani iz Pustinje uz pomoć javne vlasti. Zabranjuje se i nošenje oružja na javnim mjestima«.⁹⁰

10. Pustinjaci murvičkih eremitaža potječu s raznih strana. U Zmajevoj spilji i Silviju bijahu najvećma rodnom s

⁹⁰ Usp. *Visitationes Episcopi Cedolini, Brachiae* 1, u: ABKH, na dan 2. svibnja 1609, str. 787.

Brača, a u Dračevu Luku su gotovo svi dolazili iz Poljica ili splitske i makarske biskupije. U ženskim pustinjama živjele su djevice s područja Splita, s Brača i otoka Hvara. Podmladak su nastojali osigurati s rodnih ognjišta. Tako se znalo događati da su bilo muški bilo ženski članovi pustinje dovodili i malahnu djecu s nakanom da ona, kako budu rasla, uvide pustinjački način život, zavole ga i tu, ako privole, ostanu.

11. U pustinji Dračeva Luka glagoljalo se sve do sredine devetnaestog stoljeća, tj. do vremena kad Pustinja postaje Izložena kapelanija. To potvrđuje preostali inventar s glagoljskim natpisima.⁹¹ Njihovi misali, obrednici i brevijari također su vrijedno svjedočanstvo glagoljaške baštine.⁹² Preinake se dogodiše kad biskup poče određivati za kapelane i upravitelje Pustinje, mimo pustinjaka, misnike koji nisu pustinjaci.

12. Pripravnike za svećenike - pustinjake i za pustinjake - laike odgajali bi u vlastitim pustinjama. S vremenom su klerici završavali bogoslovne nauke u glagoljaškim sjemeništima. Jedno od njih, u *Priku* kod Omiša osnuje splitski biskup Pacifik

⁹¹ U muzeju dominikanskog samostana u Bolu nalazi se ormar za liturgijsko ruho. Na ladicima su uglavnom glagoljicom obilježeni pretinci za pojedinu boju misnica: *ODICHA CARNA, BILA, CARLENA, BILA SVETAŠĆNA, BRUNA I ZELENA, ZA BLAGDANE*. O sačuvanom inventaru iz pustinje Dračeva Luka vidi: VRSALOVIC D., *Muzejska zbirka dominikanskog samostana u Bolu*, u: *Spomenica u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975*, n. d., str. 238s; ŠESNIĆ V., *Bol - Povijesni, gospodarski i kulturni prikaz naselja i pučanstva*, ibid., str. 22.

⁹² U ostavštini pustinje Dračeva Luka u arhivu župe Murvica, vidio sam slijedeće misale: *Missale Romanum Slavonico Idiomate iussu S.D.N. Urbani Octavi editum*, Romae 1706; *Missale Romanum*, Romae 1741; *Mise za umervšie samo*, Romae 1767.. Od brevijara zabilježih: *Breviarium Romanum slavonico idiomate*, Romae 1688; *Brevijar rimski*, Romae 1688. (Inocent XI); *Brevijar Rimski (pars aestiva)* Romae 1791. (Pio VI). Zapazih i obrednike: *Ritual Rimski istomaccen slovinski po Bartolomeu Kassichu Popu Bogoslovcu od Druxbae Yesusovae Penitenciru Apostolskomu*, Romae 1640; *Ritual Rimski*, Venezia 1777.

Bizza. Djelovalo je od 1750. do 1879. Drugo, *Zmajević* u Zadru, naumio je 1726. g. nadbiskup Vicko Zmajević, a ostvario 1748. g. njegov nasljednik Mate Karaman. Kad se počelo uvoditi latinski kao liturgijski jezik, klerici ovih pustinja završavali su teološki studij u Hvaru, Splitu ili Zadru. Ne spominje se da bi koji od pustinjaka iz murvičkih eremitaža polazio teološki nauk u glagoljaškim («ilirskim») sjemeništima u Italiji.

13. Značajno je i to da su bili prijatelji lijepog štiva, ljudi knjige. Tako je vizitator Valier zabilježio da je u Zmajevoj spilji vidio »misal i mnogo knjiga.«⁹³ Na tisuće svezaka obuhvaćala je biblioteka u pustinji Dračeva Luka. Vidljivo je to iz podatka prema kojem su, sredinom devetnaestog stoljeća, pustinjaci iz Dračeve Luke don Stipe i don Mihovil Radovčić prodali svojim drugovima u Blacima »čitavu njihovu lijepu biblioteku skupa s odnosnim ormarom. Ova je biblioteka imala uz mnoge druge knjige i lijepu kolekciju talijanskih klasika.«⁹⁴ Nakon požara, kojeg su 1954. g. u Dračevoj Luci zlonamjerno podmetnuli protucrkveno raspoloženi ljudi, ostalo je u arhivu nekoć slavne Pustinje tek nekoliko knjiga. One, po sebi, dovoljno jasno govore o naobrazbi tamošnjih svećenika i njihovoj suživljenosti s hrvatskom kulturnom i crkveno - liturgijskom tradicijom.⁹⁵

⁹³ Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579, n. d., str. 60.

⁹⁴ Usp. Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja, n. d., str. 54.

⁹⁵ Prebirući po preostalim knjigama ili ostacima iz njihove biblioteke ističem slijedeće naslove: FILIPOVIC IVAN, *Beside Divkovića* (tumačenja nedjeljnih evanđelja, pisano bosančicom), Venezia 1703; TERZIĆ LUKA (Pop od skupščine sv. Filipa Neria - Bišćanin, Provincije Poglicke, splitske države), *Pokripglieny umiruchi*, Venezia 1704; FILIPPOVICH JEROLIM iz Rame, *Pripovidanje nauka Karstjanskoga*, sv. I. i sv. II, Venezia 1759; BANOVIĆ JOSIP, *Predike od svetkovina doascctja Issukarstova*, Venezia 1759; TURDOTA NIKOLA, *Blago Nauka Karstianskoga, Prenesen iz diackoga pack u franzeski jezik, napokon u slovinski po jednom redovniku iz Dalmazie*, sv. I. i sv. II, Venezia 1770; *Katekizam Rimski - Tridentski* (vlasništvo Tadeja Sičića, upravitelja Pustinje od 1794. g.), Venezia 1775; JAPEL G., *Svetu Pismu Stariga Testamenta*, Labaci 1796.

SPLIT

O. ČIOVO

P O L J I C A

Rijeka CETINA

SUNJINE
PODSTRANA
TUGARE
JESENICE

OSTRICA
ZVEČANJE

OMIŠ

DUČE

O. ŠOLTA

BOBOVIŠĆA

LOŽIŠĆA

MILNA

SUTIVAN
MIRCA
SUPETAR

SPLITSKA

POSTIRE

ŠKRIP

DOL

D. HUMAC

DRAČEVICA

NEREŽIŠĆA

PRAŽNICA

RUČIŠĆA

POVLJA

N. SELO

BLACA

VIDOVA

Δ GORA

SILMO
ZMAJEVA SPILJA

DUTIĆ

STIPANČIĆ

DRAČEVA
MURVIGA
BOL

LUKA

G. HUMAC

SELCA

SUMARTIN

B
R
A
Č

DRUGO POGLAVLJE

POVIJEST PUSTINJE BLACA

Redovnički život u pustinji Blaca na otoku Braču započeo je u drugoj polovici 16. stoljeća. Ime Pustinje i prodoline vezano je uz pusto tlo, kamenjar, vrletne stijene i naplavine zemlje što ih je nataložio potok koji izviraše pokraj dva kilometra udaljenoga sela Dragovode. Nekoć su tu živjele obitelji iz hrvatskog plemena Senkovića u Bosni, potomci Senka, vojvode Tvrtka kralja od Bosne. No danas su na tom mjestu ruševne kuće bez i jednog žitelja. Niti vode u potoku nema. Posjetitelj pustinje Blaca može u ljetnim mjesecima okom zapaziti tek suho korito i pretpostaviti kako se njime za jesenskih i proljetnih kiša, kao kanjonom, nabujala voda, plaveći blatačku prodolinu, ulijeva u more.

Po nanosima zemlje i blata što ga nanesoše bujice čitav je predio dobio ime Blaca. Dolina Blaca proteže se više od dva kilometra dugom poput rijeke vijugavom prodolinom među brdima sve do mora gdje se nalazi istoimena luka. Tu luku mnogi zovu i Popova vala.

Pustinja Blaca savila se poput gnijezda uz stijene brda »Malo čelo« na 223. metru nadmorske visine, a ispod goleme stijene zvane »Grad.« Natkrilila je prirodnu špilju »Ljubitovicu« oko koje su tijekom stoljeća dograđivane i pregrađivane zgrade i sagrađena crkva. Kad je osnovana

Pustinja, naziv šireg područja i lokaliteta prenio se na samostan i od tada se on, umjesto prvotnog naziva Ljubitovica, zove pustinja Blaca.⁹⁶

Prvobitno boravište pustinjaka spilja »Ljubitovica« pretvorena je tijekom stoljeća u cisternu za vodu. Njoj je prigrađena crkva koja je današnji barokni oblik dobila 1757. godine, te zgrade zidane od kamena, tijesno međusobno povezane. Premda su stilski neujednačene, svjedoče o zajedništvu, postojanosti i umijeću što ih u ovaj kršni i zabitni predio, prožeti Božjim duhom, ugradiše ljudi nošeni božanskim energijama.

I. POČECI PUSTINJE BLACA

Na području nerežiške župe postojale su sredinom šesnaestog stoljeća dvije svećeničke i tri picokarske pustinje. Don Juraj Drivodilić, nadpop brački i župnik Nerežišća, nosio je u mislima nakanu osnovati još jednu svećeničku pustinju. Ostvario ju je kad ga don Grgur Martinović i don Petar Vitačić zamoliše da uloži svoj autoritet i za njih kupi zemljište i spilju Ljubitovicu na području njegove župe, u koju su došli godine 1550, natjerani pred turskim zulumom, a dotično je zemljište bilo javno, društveno dobro.

Pisci različito određuju vrijeme nastanka ove Pustinje. Apostolski vizitator A. Valier u pohodu otoka Brača godine 1579. ne spominje pustinju Blaca. Čini mi se opravdanim smatrati da je pustinja Blaca u pravnom smislu počela živjeti

⁹⁶ Usp. ŠIMUNOVIĆ P., *Toponimija otoka Brača*, n. d., str. 123; MILIČEVIĆ N., *Povijestne Crtice o Pustinji Blaca (Eremo Blazza) na otoku Braču*, n. d., str. 34.

onoga dana kad je don Juraj Drivodilić, nadžupnik u Nerežišćima, na čijem se teritoriju nalazi spomenuta Pustinja, zaiskao i dobio u vlasništvo »nezaposjednutu jednu spilju ili pećinu, postavljenu na otoku Braču, u mjestu zvanom Blaca, koja se u hrvatskom jeziku zove »Ljubitovica.« Bilo je to 6. prosinca 1555. godine.⁹⁷

Uvodeći don Jurja Drivodilića u posjed spomenute spilje i općinskog zemljišta što se prostire blatačkom prodolinom, brački knez Vinko Fuškareno zapravo omogućuje da se ozakoni već postojeće stanje pustinjačkog života u spilji Ljubitovici.

Više svjetla na sam začetak pustinje Blaca daju nam svjedočanstva samog don J. Drivodilića. On svjedoči da je spomenutu spilju i zemljište doista tražio s posve određenom nakanom, što potvrđuje darovnica kojom u posjed primljenu spilju i zemljište u Blacima dariva i daje svećenicima pustinjacima. On želi provesti u djelo svoju zamisao o osnivanju Pustinje i svojim posredovanjem on izlazi u susret pustinjacima koji žele i pravno urediti, ozakoniti, svoje nastanjenje u spilji Ljubitovici.

1. Začetnik — don Juraj Drivodilić

Svoju je darovnicu, napisanu 23. siječnja 1588. god., naslovljenu na don Petra Vitačića i don Grgu Martinovića, don Juraj Drivodilić obrazložio svećenicima pustinjacima ovako:

⁹⁷ Investitura N. H. CO: Brazza della Spelonca Blazza, ed altri Beni a Rever. Drivodiglich, Proc. A 11, - 1555. 6. Dicembre, u: PER, str. 9s. Sažetak investiture donosi PER, str. 87s. Ta investitura bi kasnije više puta potvrđivana, usp. Decreto Co: Brazza approvativo dell' Investitura 1555, Proc. A II. t - 1587. 7. Dicembre, u: PER, str. 12; Investitura Co: Brazza di Beni alli Rever. Martinovich, e Thomassevich Eremiti di Blazza, Proc. A. 14. t - 1604. 15. Gennaro, u: PER, str. 17s.

»Gosp. Juraj Drivodilić, nadpop brački, ne po sili, prijeveri ili strahu ili opkoljen od drugih kakvih spleta, već po slobodnoj svojoj volji i odluci, za sebe, baštinike i na najbolji mogući način itd. kako je mogao i može, nakanivši i ostvariti i izvršiti svoju već mnogo godina odlučnu i čvrstu namjeru da od njegova mjesta na ovom otoku Braču, zvanom Blaca (...) ne može nikome drugom biti dodijeljeno da tamo sagradi ili sastavi Pustinju već samo onima, jednostavno neka bude određeno, koji će po svojoj volji i volji njihovih nasljednika htjeti da budu na službu i čast Božjeg Veličanstva; ondje neka bez prestanka u budućnosti bude stalno, trajno i neprestano boravište bogoslužnih redovnika. Rečeno mjesto Blaca dao je, darovao, pustio, odredio itd., po svom pravu i za sve vijeke dariva, određuje, odriče se i prepušta za ljubav Božju uz propisane uvjete svećenicima Petru Vitačiću i Grgi Martinoviću, Poljičanima, koji žele doći pod zaštitu ovoga slavnoga vladanja. Ovo se daje za njih i njihove nasljednike u prebivalištu ili pustinji koje će za njih biti sagrađeno u rečenom mjestu.«⁹⁸

2. Svećenici — prvi pustinjaci

Navedena darovnica don J. Drivodilića, ozakonjenje je, dakle, već opstojećeg života u pustinji Blaca. U njoj se, kako proizlazi iz darovnice, prvi nastaniše don Petar Vitačić i don Grgur Martinović. Don Petar Vitačić potječe iz župe Zvečanje u splitskoj biskupiji. Pretpostavljam da upravo on bijaše i prvi starješina Pustinja. Zanimljivo je da don Nikola Miličević - st., u opisu povijesti svoje pustinja u Blacima, spomenu kako je

⁹⁸ Donazione alli Sacerdoti Vitacich, e Martinovich, di Fondi, acciò sia formato, e mantenuto l' Eremo Blazza, Proc. A 12.t - 1588. 23. Gennaro, u: PER, str. 13 - 15. Skraćena verzija nalazi se u: MIL, str. 89s.

don Petar Vitačić bio već 1552. godine u spilji Ljubitovici, ali ničim to ne dokazuje. Svoju pretpostavku o njemu kao prvom starješini pustinje Blaca izvodim na temelju ovih dokaza:

a) U darovnici nadžupnika Drivodilića, kojom spilju Ljubitovicu dariva u svrhu osnivanja Pustinje, ime svećenika Petra Vitačića on spominje na prvom mjestu.

b) Don Petar Vitačić zatražio je od Petra Cedulinija, ordinarija hvarske biskupije, odobrenje za podizanje pustinje Blaca. Budući da nisam uspio pronaći njegovu zamolbu, opravdanost gornje tvrdnje potkrepljujem biskupovim otpisom od 20. lipnja 1590. godine. U njemu je, među ostalim, zabilježeno ovo:

»Petar Cedulini, po Božjoj i apostolske Stolicе milosti Biskup hvarski i brački, preljubljenom u Kristu svećeniku Petru Vitačiću iz Poljičke provincije i svima koji borave u pustinji Blaca na otoku Braču naše biskupije i onima koji će u budućim vremenima tamo prebivati, pozdrav u Gospodinu Isusu Kristu Spasitelju. Podnesena nam je s Vaše strane molba iz čijeg je sadržaja vidljivo:

Budući da sam ja, svećenik Petar Vitačić iz Poljičke provincije, želio napustiti onaj kraj i dobra, i svojom voljom došao živjeti pod zaštitom državne vlasti Venecije itd.

Po primitku te molbe i u zreлом razmišljanju odobravamo je itd... i dopuštamo vam da u mjestu zvanom Blaca na otoku Braču naše Biskupije možete sagraditi i napraviti Pustinju (Haerenum) i u njoj stanovati, moliti i posvećivati se i činiti pokoru.«⁹⁹

⁹⁹ Bolla Vescovile approvativa l'erezione dell'Eremo Blazza, Proc. A 18. t - 1590. 23. Gennaro, u: PER, str. 16. Sažetak otpisa vidi u: MIL, str. 90.

Dakle, don Petru Vitačiću, podноситelju molbe za osnivanje Pustinje, a Petar to traži u svoje ime i u ime ostalih tada prebivajućih i budućih pustinjaka u spilji Ljubitovici, biskup mu daje odgovornost i pravo na njezino utemeljenje. Neosporno je, dakle, da je on, don Petar Vitačić, imao vodstvenu ulogu u zajednici koja je nastajala.

c) U redosljediu starješina pustinje Blaca neki autori na prvo mjesto stavljaju svećenika Grgura Martinovića, također rodom iz Zvečanja.¹⁰⁰ On, međutim, ne boravi od početka u Blacima. Prvotno njegovo boravište bijaše u pustinji Dračeva Luka. Dapače, pustinja Pinlisić, prior pustinje Dračeva Luka, uvjerava nas da je on Grgura Martinovića oporučno odredio za svoga nasljednika.

U sastavljanju nove oporuke, koju napisa 14. srpnja 1593, upravo zbog Grgurova odlaska iz te Pustinje u pustinju Blaca, don Pinlisić napominje kako »don Grgur Martinović iz Poljica, koji dođe prebivati u ovu Pustinju, i posebnim Pismom od mene bijaše postavljen za glavara rečene Pustinje, otiđe iz nje pred više od godinu dana nehtijući ovdje ostati i izvršiti što sam u prvome pismu odredio.«¹⁰¹

Godine 1588. uz ime don Petra Vitačića spominje se don Grgur Martinović. Kada je don Petar prestao biti upraviteljem Pustinje, a don Grgur preuzeo tu službu, nije moguće utvrditi. Nepoznata je i godina smrti don Petra Vitačića.

Iz dokumenata je vidljivo da biskup Petar Cedulini, nalazeći se u pohodu pustinji Blaca, 21. srpnja 1604. godine ne spominje u zapisniku don Petra Vitačića. Don Grgur pak, u

¹⁰⁰ Usp. MIL, str. 102; ŠKOBALJ A., *Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj spilji na Braču*, n. d., str. 127.

¹⁰¹ *Testamento Eremita Pinlissich, Proc. D 11. t - 1593. 14. Luglio*, u: PER, str. 131 - 133, 131.

službenom razgovoru s biskupom, izjavi da je on glavari Pustinje. Na tu dužnost izabraše ga njegovi drugovi («eiletto da miei compagni che sono due«): don Matej Tomašević iz splitske biskupije, koji je te godine došao u Pustinju, ali bez otpusnog pisma svoga biskupa, te akolita Juraj Dragičević. U zajednici su tada još tri pustinjaka svjetovnjaka ali je očito da nemaju pravo glasovanja kod izbora starješine Pustinje.¹⁰²

Ovom je izboru don Grgura za priora pustinje Blaca, provedenom po svoj prilici nakon don Petrove smrti, prethodio još jedan važan događaj. Svjedoči nam ga Dekret biskupa Mihaela Priulija, Apostolskog pohoditelja u Dalmaciji. On je, posebnim otpisom, sastavljenim u Trogiru 8. travnja 1603. godine, uslijed pritužbe don Grgura Martinovića na nedisciplinu pustinjaka svjetovnjaka u Blacima, spomenutoga don Grgura Martinovića, tada jedinog svećenika u pustinji Blaca, imenovao njenim glavarem.¹⁰³ Iz te činjenice vidljivo je da je don Petar tada već mrtav.

Nepoznata je i godina smrti don Grgura Martinovića. Njega kao starješinu pustinje Blaca spominju vizitatori u Blacima u više pohoda. On je starješina Pustinje godine 1606. i

¹⁰² Usp. *Visitationes Episcopi Cedolini, Brachiae 1*, u: ABKH, str. 754.

¹⁰³ Usp. ASC, *Miscelanea Arm. VII*, 101, str. 158s.

1609. Godine 1615. poglavar je Juraj Martinović,¹⁰⁴ a 1621. opet se kao straješina spominje rečeni Grgur Martinović kojega iste te godine u upravi naslijedi don Juraj Ilijić.

3. Pustinjaci iz Poljica

Važno je u začecima pustinje Blaca uvidjeti da su prvi njezini stanovnici, svećenici glagoljaši, došli iz Poljica. Oni će sve do dolaska misnika iz drugih područja s ponosom isticati svoje poljičko podrijetlo.¹⁰⁵ Bili su to prvi svećenici glagoljaši, od njih oko 200, koji do 1700. godine pobjeغوše pred turskim zulumom i potražiše mir u bračkim pustinjama ili župama.¹⁰⁶

Njihov svećenički ponos i narodnu svijest, što su je osobito isticali čuvanjem glagoljaške baštine, moguće je bolje shvatiti i opravdano protumačiti činjenicom da su došli iz Poljica. Naime, dođoše iz pokrajine u kojoj je nikla misao o autonomnoj posebnosti Poljica. Ne možemo je shvatiti izvan okvira svekolike hrvatske povijesti. Jer, »kada 1102. nestaje s

¹⁰⁴ Taj don Juraj Martinović se drugdje ne spominje. Nije isključeno da je pisac dokumenta zabunom upisao latinsko ime Georgius (Juraj) umjesto Gregorius (Grgur).

¹⁰⁵ Poljica, područje istočno od Splita, nekoć administrativno-politički, a danas geografsko-povijesni pojam. U izvorima se označuju kao općina, župa, kneževina i republika, jer su, i pod vlašću Venecije, zadržala (uz obvezu plaćanja godišnjeg danka i vojne službe u korist Venecije) svoju unutarnju samoupravu. Definitivno su izgubila svoju autonomiju nakon što su Francuzi 1807. god. krvavo ugušili ustanak Poljičana koji se pobuniše protiv njihova ugnjetavanja. Ravnala su se prema zakonima zapisanim u »Poljičkom statutu.« U Poljicima se u bogoslužju rabio narodni jezik i pismo glagoljica, a u izvanliturgijskim spisima koristi se hrvatska ćirilica (bosančica), odnosno poljičica, usp. BRATULIĆ J., *Glagoljica i glagoljaši u Poljicima*, n. d., str. 142s; JUTRONIĆ A., *Bosančica na Braču*, u: *Iz kulturne prošlosti Brača*, n. d., str. 188-196.

¹⁰⁶ Usp. *Informazione per li Eremi di Blazza e Valdespina*, u: AKM, bez arhivske oznake, u Kutiji dokumenata od godine »1512 - 1646.«; MIL, str. 1.

političke pozornice hrvatske narodne dinastije, pojedina područja nekadašnjega hrvatskog kraljevstva brane pred ugarskim kraljem svoja plemenska drevna prava. U nekadašnjoj Poljičkoj župi hrvatska državnost nalazi svoje skromno zaklonište, svoj refugium, i poprište za višestoljetnu borbu u obrani državnopravne baštine«. ¹⁰⁷

Neosporna je činjenica da su se Poljica ravnala po vlastitom kodeksu krivičnog i građanskog prava, na koji su se »stoljećima zaklinjali Poljičani kao na temelj i znamen svoje samostalnosti«. ¹⁰⁸ Taj je »Zakonik« na neki način moguće prepoznati u Pravilniku pustinje Blaca. Uočavam, naime, da su se ideje autonomnosti i demokratičnosti, kolektivnost u obavljanju javnih djelatnosti, donošenje zajedničkih odluka u rješavanju važnih poslova, pozivanje na predaju, tj. »kako je od starine«, ¹⁰⁹ te duh slobode djeteta Božjega, što ih susrećemo u »Poljičkom Statutu«, skrasile u ovim svojevrsnim konstitucijama što sažimlju uredbu i običaje prema kojima se ravnala pustinjačka »Skupščina« u Blacima.

Važno je, upravo ovdje, uočiti taj hrvatski pojam »Skupščina«. Naime, izrazom »Società«, tj. društvo, udruženje, zajednica, udruga, označuje se zajednica pustinjaka u Blacima,

¹⁰⁷ MIHANOVIĆ N., *Poljica u viziji vremena i krajolika*, n. d., str. 5.

¹⁰⁸ MOŠIN V., *Najstariji rukopis Poljičkog statuta i problem redakcije statuta*, n. d., str. 8.

¹⁰⁹ Pripadnost zajednici u Poljičkom je statutu istaknuta izrazima »sva Poljica« (čl. 39.g), »Poljica zajedno« (čl. 25), »Poljica kupno« (čl. 30), »čitava občina poljička« (čl. 24), »Poljica na okupu« (čl. 47), poziv na starinske predaje, zabilježen je u zaključku s »obćenoga sabora« od 20. ožujka 1662, gdje se veli: »Svi Poljičani na občeni kupni zbor na Gajini i dogovorivši se svi p. vlasteli i p. didiči sa svim pukom dogovorno, virno i skladno potvardismo po zakonu i po privilegijah naš statut kako je od starine«, usp. MOŠIN V., *Najstariji rukopis Poljičkog statuta i problem redakcije statuta*, n. d., str. 58.

u najstarijem tekstu Pravila što ga sačuva talijanski izvornik.¹¹⁰ Prva pak poznata hrvatska redakcija tu će riječ prevesti sa »skupščina«,¹¹¹ dok je hrvatsko izdanje Pravila iz 1907. godine prevodi s »udružba«.¹¹²

U nacrtu Pravila što ga 1897. godine predvidi i ostavi don Nikola Miličević - st., u želji da posuvremeni već postojeće Pravilo, zapisat će da je pustinja Blaca, ne »Skupščina« ili »Društvo«, već »svećenička Zadruga ili obitelj onih svećenika, koji postaju takvi po odgoju primljenu na ime Pustinje, i onih, koji bi se slučajno pridružili istoj po dopustu dijecezanskoga biskupa, a po privoli svih članova pustinjačke obitelji«.¹¹³

3. Suživot svećenika i svjetovnjaka

Zajednicu pustinjaka u Blacima sačinjavali su svećenici i svjetovnjaci. Može ih se razvrstati u četiri kategorije: *svećenici* (između kojih su bili posebno imenovani ispovjednici /»Confessores«/ u zajednici), *klerici*, *subraća laici*, *novaci*.¹¹⁴ U dokumentima je uvijek navedeno za pustinjaka svjetovnjaka da je laik i zakoniti član Pustinje. U općenitom govoru za njih se rabe izrazi »družinari«, »braća«, »redovnici« ili jednostavno »pustinjaci«. Dok je za primanje svećenika u redovničku obitelj pustinje Blaca postojao točno propisani obred, o obredu

¹¹⁰ Usp. DI, str. 28; IP, str. 92.

¹¹¹ Usp. IP, str. 92.

¹¹² Usp. Dodatak, u: PU, *Uvodni dio*, t. 2, str. 13.

¹¹³ Dodatak (nacrt za posuvremenjeni pravilnik pustinje Blaca, op. m.), u: MIL, str. 75 - 77, 75, t. 2. Tekst predviđenog Pravila navodim u suvremenoj jezičnoj redakciji.

¹¹⁴ U popisu osoba i stvari pustinje Blaca, sročenom oko 1800. godine nalazi se zabilježeno da u Pustinji žive četiri svećenika, od kojih su trojica ispovjednici, niti jedan klerik, trojica subraća laika, dva novaka, te dvojica laika i slugu, usp. Zapisnik »Il Romitorio di Blazza, in cui vivono in Congregazione Religiosa alcuni Preti Secolari«, u: ABKH, FB I, str. 1.

pridruživanja svjetovnjaka ili laika ne nadoh spomena. Istina, za svjetovnjake se rabe izrazi »drug« (»consocio«) i »subrat« (»confratello«), ali se ne vidi na temelju čega su to postajali. Iz saslušanja pustinjaka Jurja Vuletića iz Tučepa, starog 40 godina, koji se nazivao i Čačika, vidljivo je da je među pustinjacima postojala gradacija. Naime, on je na upit otkada se nalazi u ovom samostanu (»Monastero«) odgovorio: »Prošlo je četiri godine otkako sam došao stanovati u ovu Pustinju (’Romitorio’). Ovdje sam pridružen, a onda i uzdignut na stupanj subrata (’aggregato, ed elevato al grado di confratello’), pred oko više od godinu i pol dana.«¹¹⁵

Premda sačuvani Pravilnik po kojem se ravnala udružba pustinje Blaca naglašava srodnost i duhovnu međuovisnost te Pustinje s drugim svećeničkim pustinjama, ostaje upravo zbog isticanja svjetovnjaka kao tvornog elementa Pustinje, svjedokom svojevrstne različnosti među njima. Naime, dok Pravilnik pustinje Blaca već u prvom poglavlju naglašava pravo kako svećenika tako i svjetovnjaka da svoju želju za pustinjaštvom mogu, u skladu odobrenih konstitucija i običajnog prava, ostvariti u pustinji Blaca po »združivanju skupščini«,¹¹⁶ dotle Pravilnik pustinje Dračeva Luka, koji je vremenski stariji i sadržajno izvorniji, spominje svjetovnjake tek u završnom dijelu Konstitucije ili ih usputno spominje kao one »koji nijesu misnici«.¹¹⁷

Već od prvih desetljeća u Blacima uz misnike žive pustinjaci laici. Tako godine 1604. u Pustinji žive uz dva misnika i jednog pripravnika za svećeništvo još tri mladića kao

¹¹⁵ ABKH, FB II, *Saslušanja o pustinjacima misnicima don Luki Kaštelanu i don Josipu Lunjeviću*, Blaca, 11. Juli 1804, (snopić zapisnika), str. 16s.

¹¹⁶ Usp. IP, I, str. 92s.

¹¹⁷ Usp. *Pravilnik Uprave Pustinje Dračevaluke (Samostana-Udružbe svjetovnih Svećenika) na Braču*, XXII - XXIV, u: PSZ, str. 10s.

radnici u vinogradu. Oni su članovi Pustinje. Tadanji život pustinjačke obitelji opisao je Juraj Dragičević, klerik, ovim riječima:

»Svećenici slave misu svake nedjelje i blagdana, a pustinjaci laici prije nego odlaze na svoje dužnosti povlače se u crkvu na molitvu, a to isto čine u podne i navečer. Živimo zajedno i nitko nema ništa vlastito, već je sve samostansko.«¹¹⁸

Pustinjaci laici bijahu poslužitelji u Pustinji. Oni su radom svojih ruku i molitvom pridonosili duhovnom i materijalnom napretku Pustinje. O njihovu boravku u Pustinji tada je don Grgur Martinović napomenuo: »Držim druga tri mladića koji rade u vinogradu i obrađuju zemlju.«¹¹⁹

Sva materijalna dobra koja bi svjetovnjak sa sobom donio u Pustinju mogao je na odlasku sa sobom i ponijeti. Ako je u zajednici proboravio i duže vremena, nije imao pravo tražiti nikakvu nagradu za svoj rad.¹²⁰

Uz taj fizički doprinos procvatu Pustinje, ovi su svjetovnjaci ostvarivali i ideal kršćanskog usvršavanja po pustinjačkom životu, zbog čega i dođoše u Blaca. Promicali su ga i duhovno napredovali sudjelovanjem u svim liturgijskim svečanostima koje su se odvijale u Pustinji, obdržavanjem propisanih molitava, postova i slavljenjem svetih sakramenata. Kako su pojedini od njih nenadano dolazili u Pustinju, događalo se da bi isto tako nenadano i otišli iz nje. Koliko se

¹¹⁸ *Visitationes Episcopi Cedolini, Brachiae 1, n. d., str. 754.*

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Usp. Ibid.*

njihov broj povećavao ili smanjivao, ovisilo je o potrebama i gospodarskom stanju Pustinje.

Svjetovnjaci kao pridruženi članovi Pustinje bili su, dakle, konstitutivni čimbenik pustinje Blaca. Svećenici su pomno vodili brigu o njihovoj duhovnoj izgradnji i napretku. Za njih je bila jedina poteškoća kada su u Pustinji, u 18. stoljeću, počeli boraviti srodnici pojedinih pustinjaka. Njih su svećenici, njihovi rođaci, primili iz milosrđa ili zbog kakve kavge glede baštine, da bi se oni ubrzo počeli ponašati kao svojevoljni upravitelji, poglavito ako su im bile povjerene povjerljive dužnosti u gospodarskom poslovanju. Dakako da to nije moglo ostati bez kobnih posljedica za duhovno ustrojstvo Pustinje.

4. Ženski svijet kao »pridruženi« članovi Pustinje

Premda u Pravilniku nema spomena o tome da bi žene bile uključene u pustinjačku zadrugu, ipak se u dokumentima navodi da je tijekom povijesti više žena živjelo i umrlo kao pridružene članice ili »družbenice« pustinje Blaca. U prvo vrijeme bile su to osobe koje bi povremeno pomagale u Pustinji. Bijahu unajmljivane za obavljanje kućnih poslova, za rad u vinogradima u vrijeme berbe ili za nošenje kamenja pri gradnji. Za svoj rad u Pustinji primale bi plaću prema dogovoru sa starješinom, a kao neko nepisano pravilo dobivale bi pola godišnje plaće isplaćivane radnicima muškarcima.¹²¹ Nije moguće prosuditi kako to da su neke od njih sudjelovale u životu pustinjačke obitelji. Uzdržavale su se, naime, o trošku Pustinje a po njihovoj smrti rodbina nije imala

¹²¹ Usp. Zapisnik prigodom ispitivanja don Jakova Kačića, don Luke Kaštelana, don Josipa Lunjevića i Jurja Čačike ili Vuletića o prilikama života u pustinji Blaca, u Blacima 1804. godine, u: ABKH, FB I, str. 14.

pravo na njihovu baštinu, jer je ona pripadala Pustinji. Te žene nisu bile pustinjakinje - monahinje. One su živjele u Pustinji, bez ikakvih zavjeta, i to u odvojenoj kući. Mogle su uvijek otići iz Pustinja, a dok su u njoj boravile, jedna od njih bila im je starješicom.¹²²

Za poblize saznanje o životu ženskog svijeta u pustinji Blaca vrijedno je izvješće don Tadije Miličevića, upravitelja Pustinja. On ga sastavi 6. siječnja 1865. g. i posla don Ivanu Kašandriću, svome znancu u hvarskoj kuriji, da u njegovo ime razgovara s biskupom te da nakon smrti Jelene Restović, rođene u Nerežišćima, zaštiti interese Pustinja. Naime, njezina je rodbina službenim putem zaiskala njezinu robu i ostavštinu stečenu u Pustinji. Obrazlažući svoje stajalište, don Tadija piše:

»Molim vas da u moje ime razgovarate s mojim dobrim starješinom, presvijetlim Biskupom. Spomenite mu da je Jelena Restović iz Nerežišća bila uzeta od don Luke Kaštelana 1831. godine, iz kršćanske ljubavi, ali ne znam uz kakve uvjete. Čuo sam od moga predhodnika i gospodara Kraljića da je bila uzeta za družbenicu ovoga mjesta. Ovdje je umrlo jedanest žena i sve su one ovdje boravile do svoje smrti i ostavile su plodove svoje muke ovome mjestu i upisane su kao "družbenice ovoga mjesta ili Manastira".

¹²² U izvještaju za sv. Kongregaciju, napisa mons. Ivan Skakoc, biskup hvarski, 19. listopada 1831. god. ovo izvješće glede žena u pustinji Blaca: »Sacerdotibus Illirycis in Eremo degentibus indictum fuit, ne in Conventu sub eodem tecto commorantes mulieres etsi consanguineitate sibi propinquas retineant, nec deinceps alias admittant. Mulieres vero quae pariter in Eremo, sed separatis domibus convivunt, non sunt moniales, nec ullo voto obstrictae. Liberum est cuicumque recedere et alio peregere. Dum simul cohabitant, subduntur uni, quae omnibus praeest, et Sacramenta a Parrocho loci recipiunt«, ASC, S. Congr. Concilii Relationes, Pharen. et Brachien., 636B. Usp. Ibid., Rel. Giovanni Capor Arciprete di S. Girolamo degl' Illirici, 19. octobris 1831, u: Fascikl 1835, str. 2.

Kroz osam posljednjih godina pokojna je u starosti i bolesti bila pomno njegovana.¹²³ Budući da bijaše kao družbenica manastira, hranjena je, njegovana i pokopana u ovome mjestu i ja sam je po starome običaju upisao u knjige kao družbenicu Pustinje. Kada je umrla, bilo je to prošlog mjeseca studenoga, tj. 1864. god., ništa se njezinih stvari ne nađe u ovome mjestu, osim nešto stare robe kojom se za života služila. I ja, premda nisam bio to dužan učiniti, dao sam u ime kršćanske ljubavi, njezinu bratu malo zlata koje se našlo, tj. jedne naušnice. Dvije pribadače sam prodao za devetnaest forinti i uporabio sam ih za hranu kod sprovođa pokojne. Na dan 5. siječnja 1865. godine dođoše iznenada i drzovito sindikalni zapisničar, zamjenik mjesnog načelnika i rekoše da su došli preuzeti inventar što je preostao od pokojne Jelene Restović. Ja sam im kazao i odgovorio da se ništa njezina ne nalazi na ovome mjestu, jer ona bijaše družbenica ove Pustinje, a nije bila na služanju i za podvorbu, već je ona bila služena i hranjena kroz sve vrijeme njezine starosti i odijevana i obuvana do smrti i po smrti opremljena kako to propisuju regule Pustinje i stoga nije mogla nikome ništa ostaviti osim Pustinji.

Kazao mi je Ivan Martić, koji vrlo dobro poznaje povijest svih ovdašnjih Pustinja od 1838. godine do danas, da je pokojni upravitelj Kraljić upisao pokojnu kao družbenicu Pustinje još 1842. godine i u vrijeme zadnjeg pohoda kad je ovdje bio poštovani Dimitri, kanonik, a u vrijeme pohoda biskupa Bordinija.¹²⁴

Biskup Ivan Skakoc, kako se vidi iz prethodno navedenog pisma upućenog Sv. Stolici 19. listopada 1831. g.,

¹²³ »Nije mogla dobiti bokun kriva.«

¹²⁴ »Mnogo Prisvitli Gospodine!«, Pismo don Tadije Miličevića, U Blacim na 6. Gennara 1865, u: FB II. Pismo donosim u suvremenoj jezičnoj transkripciji.

izričito je zabranio kako rođakinjama pustinjaka tako i svakoj drugoj ženskoj osobi da stanuju u Pustinji pod istim krovom gdje i pustinjaci. Sveta Stolica je tu odredbu potvrdila i od biskupa zaiskala njenu striktnu provedbu.¹²⁵

5. U biskupskim izvješćima za Sv. Stolicu

Premda su hvarski biskupi odobravali i potvrđivali konstitucije po kojima se uređivao život u pustinji Blaca i osobno su je ili po delegatima pohađali i određivali sve što je pridonosilo njezinu izvornom izgledu, ipak začuđuje činjenica da se u izvješćima o vjerskom stanju u hvarskoj biskupiji, koje su slali Sv. Stolici, ne spominju od samog početka njezina postojanja. Tako sam prvo spominjanje pustinjaka glagoljaša uočio u izvješću što ga o pohodu »Ad limina«, 20. srpnja 1679, sastavi i predade dikasteriju Sv. Stolice biskup Jeronim III. Friuli. Zapisao je tada ovo:

»Na brdima, u jednoj spilji, po uzoru na pustinjake, žive u zajednici četvorica svećenika glagoljaša ("Presbyteri Illirici"). Radom svojih ruku priskrbuju hranu i nastoje, također uz darove, izgraditi crkvicu.«¹²⁶

Prema ovom svjedočanstvu nije posve jasno da li je riječ o pustinji Blaca ili o pustinji Dračeva Luka. U obje pustinje tada

¹²⁵ Usp. *Odgovor S. Kongregacije biskupu I. Skakocu*, 29. VIII. 1835, u: ABKH, *Fascikl I*, str. 2.

¹²⁶ ASC, *S. Congr. Concilii Relationes, Pharen. et Brachien.*, 636A, 20. July 1679.

žive po četiri svećenika glagoljaša. Ni slijedeća dva izvještaja, tj. oni za godine 1683. i 1685, nisu puno jasniji. Oba spominju uopćenim govorom postojanje glagoljaške pustinje.¹²⁷ Jasnije se o pustinjama govori u izvješću iz 1687. godine. Tada je već spomenuti biskup Jeronim III Friuli zabilježio slijedeće:

»Na otoku Braču, na nepristupačnom i brdovitom mjestu, postoje dvije Pustinje svećenika glagoljaša. Provode zajednički, ali priprost život. Nemaju nikakav propisani oblik življenja, niti kakve osobitosti, a u Pustinjama vlada održavanje dužnosti i međusobno poštovanje.«¹²⁸

Gotovo su redovito ta prva biskupska izvješća o pustinjama na Braču upućeni Sv. Stolici bila neodređena gledom na ime lokaliteta o kojem govore i općenita u predstavljanju njihova života. Prve jezgrovitije naznake o njima vidimo u izvješću što ga podastre biskup fra Joakim Marija Pontalti 1766. godine:

»Povrh toga postoje dvije pustinje od kojih se jedna zove Blaca, a druga Dračeva Luka. Obje su obitelji pustinjaka sastavljene i vođene od svećenika glagoljaša. Provode zajednički život, ali mogu slobodno izići i vratiti se u pustinju. Jedan od njih, koga svi izaberu za poglavara, upravlja zajednicom. Nemaju nikakve

¹²⁷ Usp. Ibid., *Relationes*, 28. Marty 1683, Sig. 2063: »Supra arduum Montem positum adest Cenobium quoddam, an potius Spelunca Eremitarum, qui sunt Presbyteri Illyrici cum Ecclesiuncula, qui rigidam in communi degunt vitam - Na strmom brdu postoji priprost samostan, bolje reći spilja pustinjaka. Svi su svećenici glagoljaši. Imaju crkvicu i u pokori provode zajednički život«; Ibid., *Relationes*, 8. Marty 1685, sig. 2064.

¹²⁸ Ibid., *Relationes*, 683A, sig. 2033.

ovisnosti o biskupu. Žive u obilju, ali u dušobrižništvu nema od njih nikakve koristi.«¹²⁹

Vrijedan je pozornosti izvještaj biskupa fra Ivana Dominika Stratika. On je godine 1788. zabilježio nekoliko novih i značajnih pojedinosti:

»Postoje četiri pustinje, dvije svećeničke i dvije žena pustinjakinja. Oni su u prošlim stoljećima došli iz okružja Poljičkog koje se nalazi na obližnjem kopnu. Sklonili su se ovamo kad su Turci opustošili njihova naselja. Uznapredovali su i sagradili svoje domove u kojima i sada žive, prizivajući svećenike iz Splitskog okružja. Svi oni obavljaju svete obrede na hrvatskom jeziku ("lingua illirica"). Njihova samoća, neporočnost i uzoran život, obnavljaju nekoć divnu povijesnu sliku monaškog života. Svećenici su, ali ne pripadaju nikojem institutu, već su podvrgnuti biskupu i župniku. Žive na jedva dostupnim mjestima, koja obrađuju i tako se prehranjuju. Bave se svojim poslovima i na taj se način drže odvojeni kako od svijeta, tako i od njegovih mana i poroka.«¹³⁰

Ovaj biskupov izvještaj bijaše razmatran na sjednici Kongregacije. Na temelju relacije o biskupovu izvješću o

¹²⁹ Ibid., Relationes, 636A, 24. octobris 1766, str. 5.

¹³⁰ S. Congr. Concilli Relationes, *Pharen. et Brachien. II*, 636B, u ASV, god. 1788, str. 17. U latinskom izvorniku čitamo i ovo: »(...) Hi unice lingua Illyrica sacros peragunt ritus. Horum solitudo, morum innocentia, et vitae candor, *historicae* olim monasticae disciplinae dulcem renovat imaginem (...).« Budući da je izvornik na mjestima oštećen, nečitljiv je pojam *historicae*, jer prema vidljivom pismu može biti i *Nitricae*. Tada bi smisao bio da pustinjaci u Dračevoj Luci i u pustinji Blaca »obnavljaju nekoć divnu sliku monaškog života u Nitriji.« Ni to nije isključeno, jer u Nitriji bijaše slavno stjecište i naseobina pustinjaka, smještena 60 kilometara južno od Aleksandrije, u Egiptu, a zbog svoje važnosti i ugleda, nazivana je »vrata pustinje«, usp. *Detti inediti dei Padri del Deserto*, izd. Qiqajon-Comunità di Bose, Magnano 1986, str. 48s.

pustinjama može se doći do nekoliko zanimljivih spoznaja. Naime, na osnovi relatorova izvješća može se razabrati da od Poljičana prebjeglih pred Turcima potječu pustinje Blaca i Dračeva Luka, čime je isključeno da su Poljičani utemeljili pustinju u Zmajevoj pećini. Zatim, da se u ovim pustinjama služilo isključivo »hrvatskim jezikom i obredom« (»ritengono la lingua ed il Rito Illirico«), dok se za Zmajevu pećinu to ne može reći, jer ju utemeljiše svećenici rodom iz Nerežišća, a zarana se u ženskoj pustinji Stipančić, koju utemeljiše također oni, nalazi latinski misal. Te drevne pustinjake predstavlja samotnjački i neporočan način života. Taj podatak navodi na ozbiljno poimanje svećeničkog života u pustinjama. Osim toga pokazuje i to da su svećenici iz pastorala uznastojali prigrliti čisto kontemplativni život. Ovi su pustinjaci možda svjedoci da je već u Poljicima bilo manjih zajednica svećenika glagoljaša.

Ono što u relatorovu izvješću znači novost jest primjedba Kongregacije i njezin savjet kako »treba promijeniti običaj da od vremena do vremena dolaze novi pustinjaci Hrvati (»Eremiti Schiavoni«), jer ako bi se zamijenili biskupijskim svećenicima (vjerojatno se misli na latinaše, op. m.), ne bi trebalo potvrditi posebni obred što ga obdržavaju ovi svećenici pustinjaci.«¹³¹ Iz same primjedbe nije jasno u čemu se sastoji posebnost obreda u pustinjama i zašto ga treba utrnuti kad su istodobno neke župe na Braču bile povjerene svećenicima glagoljašima.

U potonjim izvješćima biskupi će istaknuti kako ovi svećenici pustinjaci žive bez zavjeta i klauzure, da slave Misu i

¹³¹ Emanuele De' Evagri, *Siciliano la relatione dello Stato della Chiesa Pharen - Lesina in Dalmatia*, u: ASC, S. Congr. Concilii, *Relationes*, 636B: *Pharen. et Brachien. II*, str. 7.

recitiraju Božanski časoslov na hrvatskom jeziku, da su u svemu poslušni biskupu i mjesnom župniku, te da su nadasve primjernog života.¹³²

II. NA PONOS GLAGOLJAŠKE LITURGIJSKE BAŠTINE

Glagoljaši u pustinji Blaca dio su osobite crkvene tradicije u Hrvata. Ne smijemo ih stoga promatrati izolirane iz cjelokupne glagoljaške tradicije u hrvatskom narodu u kojem je glagoljaštvo općenita pojava, jer glagoljaške spomenike nalazimo na području od Istre do Budve i od Save do Jadranskoga mora. Glagoljaši su, to jest Crkva u Hrvata, sa svojim hrvatskim biskupom («episcopus chroatensis») ostali uvijek vjerni Kristu, sv. Petru i Rimokatoličkoj crkvi, ali i svom narodnom jeziku u liturgiji. Osobita im je zasluga bila što su branili i obranili povlasticu slavenskog bogoslužja kao najveću svetinju, »kao dar veći i časniji od svega zlata i srebra«.¹³³

Privilegij narodnog jezika u liturgiji što ga je Crkvi u Hrvata podijelio Papa Hadrijan II, a potvrdio Papa Ivan VIII bulom *Industriae tuae*, 800. godine, promican je i branjen kao stožer narodne samosvijesti i katoličke pravovjernosti na svim područjima gdje se glagoljalo i promicalo bilo čast i slavu Božju bilo narodnu samosvijest. U tu općenitu glagoljašku baštinu hrvatskog katoličanstva uklopila se i glagoljska

¹³² Usp. *Ibid. Visit.* 1797. g., 1794. g., 1826. g., 1830. g., 1835. g. i 1869. g.

¹³³ Tim riječima slavi bizantski car Mihajlo izum pisma što ga je za moravskog kneza Rastislava i njegov narod (Moravljane), za prijevod bogoslužnih knjiga na slavenski jezik, sastavio mislilac Konstantin (koji će kad se zamonaši uzeti ime Ćiril). Time je stvorena mogućnost da i drugi narodi, a ne samo oni koji su vrlo rano prihvatili kršćanstvo, slave Boga na svom jeziku, usp. ŽITJA, n. d., str. 72.

tradicija pustinje Blaca. U njoj kao i u drugim krajevima hrvatski su katolici mogli slaviti i hvaliti Boga na vlastitom jeziku, podržavajući tako nacionalnu i kulturnu samostojnost.¹³⁴

Možda se u činjenici što Grgur Ninski, hrvatski biskup, uzor pravovjernosti i odanosti vjeri i Crkvi, čovjek velika ugleda i moći, nije uspio ustoličiti glagoljicu kao službeno pismo hrvatskih vladara, začela nepravедna misao o neukosti i siromaštvu glagoljaša, tih lučonoša kulturne i religiozne prosvijećenosti u Hrvata. Vrlo često, a ponekad i zločesto naglašavanje neukosti svećenika glagoljaša nema povijesne podloge. U njima je, prema svjedočanstvu Matije Karamana, Katolička crkva imala svoje »zakopano blago«:

»Žive u malim bratstvima, u biskupijama ili župama, s obvezom slaviti svete Mise. (...) Ne običavaju izabrati svoga poglavara već se svake godine redom izmjenjuju. (...) Osobito su pobožni presvetoj Djevici i po tome su osobit primjer među svim narodima. (...) Čudo je što su se sačuvali jer ne posjeduju cijelu Bibliju, niti tiskanu niti u rukopisu, već samo onoliko koliko se nalazi u misalu ili brevijaru. (...) Neophodno je sačuvati glagoljaški kler.«¹³⁵

Dapače, mogu reći da je neutemeljeno »pri dostignutoj razini znanstvenih spoznaja i dalje prihvaćati zastarjelu koncepciju hrvatskog glagoljaštva kao funkcije nekog antifeudalnog otpora ili ponavljati iskonstruirane, nekritički uopćene tvrdnje o materijalnoj kulturnoj inferiornosti

¹³⁴ Usp. ŠUTRIN R., Svećenici Lučani i župnici Luke, n. d., str. 51; PRODAN I., Uspomene. Borba za glagolicu. Povijest glagolice i nje izvori, n. d., str. 88s.

¹³⁵ JAPUNDŽIĆ M., Matteo Karaman (1700 - 1771), archivescovo di Zara, n. d., str. 44 - 48.

glagoljaštva kako nam već više od jednog stoljeća, uz male korekture, pruža naša književna (i ne samo književna) historiografija, kada njihova, makar i ovako fragmentarno sačuvana književna i likovnoumjetnička baština, uporedo s izvornom građom javnopravnog i privatnopravnog značaja, upućuje na sasvim drugačije stanje i odnose«. ¹³⁶

Upravo za očuvanje kontinuiranoga vjerskog života i narodnog bića, njegove samostalnosti i svijesti, svećenici glagoljaši stvoriše glagoljašku tradiciju koja svojim bogatim nasljedom pokazuje zavidnu vjersku, kulturnu i intelektualnu razinu, što se u snazi izričaja i opsegu stvaralaštva može časno usporediti s onim što je stvoreno na drugim teritorijima Europe, tim prije što je glagoljaški segment poslužio kao brana nadiranjju ideja i pokreta što su s Istoka prijetili zatiranjem kršćanske tradicije u zapadnim europskim zemljama.

1. Glagoljaš je znalac slova i knjige

Tvrdnja o svećeniku glagoljašu don Petru Ligušiću, rodnom iz Poljica, a župniku Supetra na Braču, što ju zapisa apostolski vizitator Augustin Valier 4. travnja 1579. godine, da »slavi Misu hrvatskim jezikom« i da »premda ne poznaje jezik i slova latinska, nije neznalica u crkvenoj nauci, i uzornog je svećeničkog života«, ¹³⁷ neka posluži za pravednije vrednovanje učenosti i dostojanstva ostalih svećenika glagoljaša.

¹³⁶ HERCIGONJA E., *Nad iskonom hrvatske knjige*, n. d., str. 169.

¹³⁷ JUTRONIĆ A., *Apostolska vizitacija otoka Brača god. 1579*, n. d., str. 71: »Ibi ex elemosynis celebrat Missam Illyrico sermone Prbr Petrus Ligusich de Poizza, homo annorum 95, ignarus omnino idiomatis et characteris latini, sed in Eccl-ca doctrina non rudis, et optimae vitae.«

Tu tvrdnju podupirem još jednim podatkom. Zabilježen je 1602. godine, u vrijeme apostolske vizitacije hvarske biskupije. P. Priuli, biskup vincentijski, a Apostolski vizitator u Dalmaciji, poslao je Franciska Grisonia, nadžupnika župne crkve u Balzani, biskupije vincentijske, kao vanjskog vizitatora na otok Brač (»visitator foraneus« - koji obilazi okolne župe i mjesta dok je glavni vizitator u sjedištu biskupije). Ovaj je zabilježio da don Matej Andrijašević, svećenik iz Poljica, slavi sakramente po hrvatskome obredu i da ispitan po prevodiocu o poznavanju crkvene nauke i discipline pokazuje dostatno znanje.¹³⁸

Širokogrudno i pravovjerno poimanje crkvenosti i duboko čuvstvo narodne pripadnosti, tako svojstvene glagoljašima, nije bilo lako očuvati u mijenama političkih zbivanja. U životu i svijesti glagoljaša u bračkim pustinjama, vjerničku je i narodnu samosvijest, zbog posebnih geografskih, političkih i gospodarskih razloga bilo lakše očuvati i promicati tu negoli u drugim hrvatskim krajevima.

Glagoljaška tradicija što obuhvaća evanđelistare, časoslove, ščavete, tj. stare i prastare knjige, ljetopise, zapise, lekcionare, psaltire, legende, epigrafe, pjesničke pučke recitale, pjesmarice, sekvencije, prikazanja, misterije, prodahnula je i dušu ovih svećenika što se, nakon župničkih dužnosti ili

¹³⁸ HORVAT K., *Glagoljaši u Dalmaciji*, n. d., str. 538: »Administrat sacramenta secundum rituale illiricum et interrogatus per interpretem satis competenter respondit.« Taj je svećenik rekao u pastirskom pohodu biskupu P. Ceduliniju, 1585. godine, da je »de Pogliza«, a svjedok Frane ZVANIĆ na saslušanju 1592. godine reče za nj, da je »de Craina«, usp. JUTRONIĆ A., *Bosančica na Braču*, u: *Iz kulturne prošlosti Brača*, n. d., str. 193.

možebitnog života u svećeničkim zajednicama pseudoredovničkog života u Poljicima, smjestiše po spiljama otoka Brača. Posjedovali su knjige glagoljske i one pisane bosančicom, te nas ne čudi što bijahu posjednici Misala, hrvatskog prvotiska iz 1483. godine.¹³⁹

Pustinjaci u Blacima bijahu čuvari i promicatelji te glagoljaške tradicije. Oni među najnužnijim stvarima potrebnima za život i probitak Pustinja od samog osnutka posjeduju u svojoj crkvi »dva misala i četiri drevne knjižice glagoljske«.¹⁴⁰ Da je barem jedan misal, ako ne oba, bio glagoljski, tvrdim na temelju činjenice što je don Grgur Martinović, prior Pustinja, u prisutnosti vizitatora, 1604. godine »slavio Misu na hrvatskom jeziku«.¹⁴¹

Da je taj starohrvatski bogoslužni jezik višestruko rabljen zabilježio nam je 19. srpnja 1616. godine vizitator Pustinja biskup Petar Cedulini, kojega su, »kad je došao u pustinju Blaca, s križem u rukama dočekali don Juraj Ilić i don Grgur Martinović s ostalim pustinjacima; nakon dužnog poklona

¹³⁹ U muzejskoj zbirci dominikanskog samostana u Bolu čuva se misal tiskan glagoljicom iz 1483. godine. Pronašao ga je i identificirao prof. dr. J. Hamm. Tim otkrićem »sačuvan je još jedan od rariternih primjeraka takve vrste misala, kojim su se služili popovi glagoljaši na Braču, osobito svećenici pustinjaci u svojim samostanskim crkvama«, VRSALLOVIĆ D., *Muzejska zbirka dominikanskog samostana u Bolu*, u: *Spomenica u povodu 500. god. osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475 - 1975*, n. d., str. 238.

¹⁴⁰ Usp. *Inventario elleuato delle cose mobili essistenti nell'Eremo di Blazza*, 1602. adi 8. gennaio, u: ŽAN.

¹⁴¹ »Misam Illirico idiomate celebravit«, *Visitationes Episcopi Cedolini, Brachiae* 1, u: ABKH, Fascikl IV, str. 730.

iskazana križu i pjevajući 'Tebe Boga hvalimo' na hrvatskome jeziku svi uniđoše u crkvu gdje je nakon redovite molitve i blagoslova naroda biskup podijelio 20 dana oproštenja«. ¹⁴²

O glagoljaškoj svijesti misnika u Blacima govori inventar iz godine 1771. Pustinja tada posjeduje *dva stara glagoljska misala, stari šćavet, i glagoljski misalić za mrtve*. Uz to, Pustinja ima i jedan latinski misal i misalić za mrtve. ¹⁴³

Ovim poljičkim glagoljašima u kasnijim su se razdobljima pridruživali pustinjaci, svećenici i laici, iz makarskog primorja ili obližnjih poselica. Tako je pustinja Blaca postajala duhovno žarište za žitelje okolnih zaselaka. Oni su, zbog blizine, radije tražili duhovnu okrepu u pustinji Blaca, negoli u sedam kilometara udaljenoj i teško pristupačnoj župnoj crkvi u Nerežišćima.

2. Skladan suživot latinskog i hrvatskog jezika u Blacima

Od početka opstojanja pustinje Blaca u njoj su misili svećenici glagoljaši. O tome je nepobitan dokaz sačuvan u prvom inventaru Pustinja iz 1602. godine. Tada je zapisano da pustinjaci posjeduju »dva ilirska misala«, ¹⁴⁴ dok se latinski

¹⁴² Ibid., str. 811: »Il vescovo si trasferì all'Heremo di Blazza dove fù incontrato con la croce dal Rev. Georgio Ilych et Don Gregorio Martinovich, et con altri eremiti et fatto la debita adorazione alla Croce, cantando il Te Deum laudamus, in lingua illirica introdussero in Chiesa dove detta l'orazione ordinaria, et benedetto il popolo, al quale comesse, 20 giorni d'indulgenza.«

¹⁴³ Usp. Inventario Effetti di Blazza fatto dai Ministri Generalizij in ordine al Sovrano Decreto 1770. 21. Febbraro, Proc. D 18 - 1771. 9. Gennaro, u: PER, str. 185: »*Due Messali vecchi Illirici uno Latino; Un Messaletto da Morti Latino; Un Schiavetto vecchio; Altro Messaletto da Morto Illirico.*«

¹⁴⁴ Usp. Inventario elleuato delle cose mobili esistenti nell'Eremo di Blazza, 1602. adi 8. gennaio, u: ŽAN.

uopće ne spominje. U prilog te glagoljaške tradicije služi i zapis biskupa Nikole IV Đorđića. On u pastirskom pohodu Pustinji 30. lipnja 1637. pribilježi da Pustinja posjeduje »glagoljski misal najnovijeg rimskog izdanja, po odredbi Pape Urbana VIII«¹⁴⁵ Uslijed pomanjkanja svećenika iz rodničkih ognjišta i nadolaskom misnika iz drugih krajeva, ipak će naposljetku prevladati latinski jezik. No, cjelokupna baština pustinja Blaca vjeran je svjedok skladnoga liturgijskog suživota narodnog i latinskoga jezika u bogoslužju, te potvrda o intelektualnoj izobrazbi svećenika pustinjaka. Taj sklad, vidljiv je i u dokumentima pisanim poljičicom (bosančicom) ili pak latinskim pismom, što potkrepljuje tvrdnju kako »samonikla, izvorna glagoljaška pučka kultura nije nikada u sebi nosila nekakvu barbarsku reakciju na hrvatski latinizam i humanizam«.¹⁴⁶

Govoreći o otporu glagoljaša tuđinskom utjecaju, prihvaćam tvrdnju E. Hercigonje koji kaže da ga treba ispravno shvatiti samo kao otpor »tuđem jeziku (bio to latinski ili talijanski) jer je u njihovoj svijesti i tradiciji - kao i u svijesti i iskustvu naroda - svako strano prodiranje u slavenski, hrvatski etnički organizam bilo prvenstveno obilježeno nametanjem tuđinske riječi našem čovjeku«. Srž te zatvorenosti hrvatskog čovjeka prema tuđim utjecajima jest u samosvijesti i spontanoj oporbi prema svemu nametnutom i stranom. To je temelj na kojem niče osebnost glagoljaštva koje narod doživi kao izraz svoga vlastitog bića i koje je

¹⁴⁵ *Altra Visita Vescovile all' Eremo di Blazza, Proc. C 4 - 1637. 30. Giugno, u: PER, str. 91: »Habet Missale Illiricum noviter Romae impressum jussu SS. D. Nostri Papae Urbani Octavi &c.«*

¹⁴⁶ MIHANOVIĆ N., *Poljica u viziji vremena i krajolika*, n. d., str. 6.

»osjećao kao svoje, za razliku od onoga što je dolazilo sa strane, što je bilo tuđe i što je značilo zlo«. ¹⁴⁷

Glagoljaši u Blacima su otvorenosti prema latinskom jeziku i čuvanjem narodnog jezika u obavljanju Službe Božje, svjedoci duhovne širine kojom nadahnuto »poljičko glagoljaštvo nije činilo oporbu klasičnoj latinskoj kulturi, koja je kod nas stvarala humanizam i renesansu, barok i klasicizam.« ¹⁴⁸ Stoga mi se na ovom mjestu čini važnim istaknuti da su misnici u Blacima s ponosom isticali da su svećenici »hrvatskog obreda.« ¹⁴⁹

Pojam »hrvatski obred« izriče zbilju da su svećenici u Blacima bili glagoljaši. U zapisnicima biskupskih vizitacija koji su redovito pisani na talijanskom ili latinskom jeziku, ovi su misnici uz svoje ime i prezime napisano bosančicom, dopisivali istim pismom: »prete illirico«, tj. glagoljaš ili hrvatski svećenik. Taj pridjev »prete illirico« s pravom se može prevesti kao »glagoljaš« ili »hrvatski svećenik«, jer je nepobitno da se glagoljaško svećenstvo u splitskoj biskupiji, a Poljica pripadaju toj biskupiji, naziva »hrvatski kler«, a

¹⁴⁷ HERCIGONJA E., *Nad iskonom hrvatske knjige*, n. d., str. 173s. Usp. HAMM J., *Glagolizam i njegovo značenje za Južne Slavene*, u: *Slavia XXV* (1956), Prag, str. 316.

¹⁴⁸ MIHANOVIĆ N., *Poljica u viziji vremena i krajolika*, n. d., str. 6.

¹⁴⁹ MIL, str. 5.

glagoljaške župe »kuratije harvaske.«¹⁵⁰ Osim toga, fenomen da se nazivom »ilirski« zamijeni pojam »slavenski« i »hrvatski«, jest odraz humanističkog razdoblja kada se nastojalo obnoviti već gotovo zaboravljene etnografske i jezične oblike. Naime, rabeći predromanski i rimski pojam »ilirski«, željelo se podsjetiti da se suvremena zbilja, lingvistička i etnografska, događa na tom istom području.¹⁵¹

Glagoljaška, crkvena i domoljubna svijest svećenika u Blacima potvrđena je širinom duha i jasnim crkvenim određenjem. Nikakav ekskluzivizam kod njih nije bio uočljiv. U slobodi što je svojstvena djetetu Božjemu, a po kojoj svi narodi imaju pravo »svojim jezikom slaviti Boga«,¹⁵² prihvaćali su i gradili, na temelju glagoljaške baštine u Hrvata, opće katoličko zajedništvo. Zato su se uz narodni jezik, od 18. stoljeća nadalje, u bogoslužju bez skanjivanja služili i latinskim jezikom.

¹⁵⁰ BUČAN-ZELIĆ E., *Upotreba bosančice u Splitu*, n. d., str. 870: »U uvodu XXIV. glave konstitucija nadbiskupa Stjepana Cosmija iz 1666. godine, koja sadrži naredbe za glagoljaško svećenstvo, glagoljaško svećenstvo se također naziva 'hrvatski kler', a glagoljaške župe 'kuratije harvaske.' Iz ovoga se jasno vidi da je 'hrvatski svećenik' isto što i glagoljaš.«

¹⁵¹ Usp. VITEZIĆ I., *La prima visita apostolica postridentina in Dalmazia (nell'anno 1579)*, n. d., str. 216.

¹⁵² Protivnici narodnog jezika u bogoslužju, ovdje slavenskog ili hrvatskog, točnije glagoljaša, bijahu uvjereni da su samo hebrejski, grčki i latinski jezik, jezici bogoštovlja i da se samo njima »pristoji slaviti Boga«, usp. *Spomen i Žitje blaženoga učitelja našega Konstantina filozofa, prvoga prosvjetitelja slavenskomu narodu*, br. 15. u: ŽITJA, str. 73.

Glagoljaši su pravo narodnog jezika u liturgiji zasnivali na riječima iz Biblije: »Hvalite Boga svi narodi« (Ps. 117, 1) i »Svi će različitim jezicima veličati Boga« (Dj. 2, 4).¹⁵³ Doista je na temelju takve potkrepe papa Hadrijan II, primivši od Svete Braće slavenske knjige, iste posvetio i položio na oltar crkve svete Marije Velike u Rimu, te odobrio pokrštavanje i bogoslužje kod Slavena na narodnome jeziku.¹⁵⁴

Odluke Pape Hadrijana II od 870. i Ivana VIII od 880. te Stjepana VI od 885. daju ne samo povlasticu bogoslužju na narodnome jeziku, nego mu priznaju ravnopravnost s latinskim jezikom u liturgiji. Naime, povlastica je po svome karakteru pravilo za stanovite prilike ili osobe,¹⁵⁵ a ovdje je riječ o pravnom priznanju autohtone prakse u Katoličkoj crkvi. Junačka i stoljetna borba za narodni jezik u bogoslužju zrači veličinom, ljudskošću i slobodom glagoljaške misli koja je u Katoličkoj crkvi odjeknula pobjedom u cijelom svijetu i za »sve jezike« tek nakon Drugoga vatikanskog sabora.

Želim naglasiti kako su brojne optužbe protiv glagoljaša uopće, a protiv ovih u pustinji Blaca posebno, zlonamjerno motivirane. Pojedinci se, naime, ponešeni nečasnim apetitom gramzljivo pomamiše za crkvenim dobrima i htjedoše zatrti narodnu svijest koja se čuvala, njegovala i prenosila kroz narodni jezik u bogoslužju. U obranu njihove časti i kulturne naobraženosti ustao je, budući da biskupsko sjedište bijaše upražnjeno, generalni i kapitularni vikar hvarske biskupije.

¹⁵³ Usp. *Ibid.*, br. 16, str. 78. i *Spomen i Žitje blaženoga oca našega i učitelja Metodija, nadbiskupa moravskoga*, br. 8, u: ŽITJA str. 105. Dobro je zapaziti kako grčki tekst »pánta tà éthni«, tj. »svi narodi«, slavenski prijevod donosi kao »vbse jezyci«, tj. »svi jezici«, usp. *Pogovor slavenskom prijevodu Svetoga Pisma*, u: ŽITJA str. 132.

¹⁵⁴ Usp. *Spomen i Žitje blaženoga učitelja našega Konstantina filozofa, prvoga prosvjetitelja slavenskomu narodu*, n. d., br. 16, u: ŽITJA, str. 83.

¹⁵⁵ Usp. RITIG S., *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku*, n. d., str. 200s.

On je 13. travnja 1815. god., sastavio i odaslao *Kraljevskoj upravi Dalmacije, Albanije i Dubrovnika* posebnu promemoriju. Ona svojim sadržajem najbolje izriče ishitrene napade i pobija nepravedne optužbe na ime bračkih pustinjaka glagoljaša:

»Idiotizam i prepuštanje dokolici koje se želi pripisati ovim redovnicima u dvjema pustinjama lažne su tvrdnje kao i druge optužbe. Ako su oni svećenici glagoljaši ("Prete illirici"), i to svi u Dračevoj Luci, te jedan u Blacima, dok su drugi latini, i sama pretpostavka da bi bili neznalice zato što su glagoljaši bila bi velika zabluda i pogreška. Poljičko sjemenište koje je tako potrebno i korisno za odgoj, te pouka svećenika glagoljaša uređeni su i određeni upravo u svrhu promicanja njihova znanja i kulture. U svako su vrijeme u njemu bili odgojitelji ljudi prokušani u znanosti. Bijahu moralno na visini i izvrsni župnici. Sigurno se ne zabavljaju čitajući zabavnu literaturu i ne gube se u apstraktnim znanostima, već na svom materinskom jeziku po dužnosti uče dogmatsku teologiju i moral, a upravo su ih te znanosti kadre osposobiti za rad na župama.

Neka bude daleko i sama pomisao da su prepušteni dokolici, jer se muče u vinogradu Gospodnjem. Pružaju utjehu vjere i duhovne okrepe žiteljima obližnjih zaselaka Dragovode i Murvice, Smrike i Obršja i drugima koji borave u neuglednim kućercima i daleko su pet, šest i sedam kilometara od vlastite župe. Kad bi uzmanjkalo njihovo djelo, kad ne bi bilo njih koji slave mise, dijele sakramente, pohađaju bolesnike, daju znanje potrebno za život, kako bi živjeli i umirali toliki vjernici? Njihov redovnički život je stalna pouka, njihov primjer izgrađuje i služi kao poticaj pobožnosti puka. Kao poglavar ove biskupije poznajem njihove odlične

uspjehe. A ja, koji nemam drugih veza s otokom Bračem osim ovih koje su ovisne o mojoj duhovnoj upravi, ne mogu ustvrditi da bi ukinuće ovih dviju pustinja bilo traženo općim zahtjevima tamošnjeg pučanstva. Ali, ako pogledam prijašnje pokušaje upravljene tome cilju, uviđam da se uvijek zlouporabljivalo ime naroda i drugačije njihove želje. (...) Nasilno utrnuće rečenih mjesta nanijelo bi tešku bol mojoj duši.«¹⁵⁶

3. Slabljenje glagoljaštva u Blacima

Generalni vikar hvarske biskupije spominje u ovome pismu da u Blacima živi samo jedan glagoljaš, a da su drugi misnici latinaši. U Pustinji tada borave četiri misnika: don Jakov Kačić (Banović) /iz Podgore/, don Luka Kaštelan /iz Poljica/, don Josip Lunjević /iz Podgore/ i don Juraj Puarić /iz Podgore/. Zamjetno je kako je već prijašnjih godina zbog životne klonulosti don Ivana Nemčića, »vladoca od Manastira Blaca« upravu Pustinja na lukav način vodio don Juraj Puarić. On postigne da Ordinarijat otpusti iz Pustinja don Jurja Braovića, glagoljaša (»sacerdote illirico« iz Jesenica u Poljicima), a u Pustinju dovede misnike iz Podgore u makarskom okružju. A kad je 4. listopada 1800. za upravitelja Pustinja zakonski imenovan don Juraj Puarić, prvi koji nije Poljičanin a latinaš, premješta se naglasak života u Pustinji. On nije više prvenstveno usmjeren na duhovno nego je

¹⁵⁶ Pismo »Ecco Imple Regio Governo della Dalmazia, Albania, e Ragusi«, Lesina li 13. Aprile 1815, u: ABKH, u FB II, str. 4 - 12.

usredotočen na gospodarsko uzdignuće Pustinje. I doista će don Luka Kaštelan ostati u tim okolnostima jedini glagoljaš u Pustinji. Na zapisniku sročenu prilikom ispitivanja u svezi s otpuštanjem don Jurja Braovića iz Pustinje, jedini će se on potpisati poljičicom, a ostala trojica misnika latinicom. Pustinjaci laici ovjerit će svoje iskaze znakom križa, jer bijahu nepismeni.¹⁵⁷

Ipak je znakovito da se u tim okolnostima nije pretrgla ionako već tanahna glagoljaška životna nit. Potpomoći će je ljudi kojima bijaše na srcu ta osebujna hrvatska baština. Kao najvidovitiji predstavnik njenih podupiratelja predstavio se gosp. Janko Anton Karašić. On je živio u Zadru, a za župnu crkvu sv. Marije u Nerežišćima, imajući u vidu upravo misnike iz pustinja, nabavio je glagoljski misal, obrazloživši svoj potez ovim riječima:

»Misnici koji samo hrvatski govore svetu misu, a običavaju doći u Nerežišća, ne nalazeći niti jedan misal na svome jeziku trpe veliku duhovnu štetu. Naime, za vrijeme boravka u rečenome mjestu ne mogu govoriti svetu Misu. Zato na dar crkvi svete Marije u Nerežišćima šaljem ovaj misal.«¹⁵⁸

¹⁵⁷ To nam svjedoči ispitivač koji pri završetku ispitivanja Jurja Čačike, ili Vuletića, subrata i sluga /«Confrater, et famulus»/ u pustinji Blaca, zapisa ovu napomenu: »Lectum, et in Illyricum sermonem interpretatum confirmavit; nesciens vero scribere, in veritatis testimonium, sequens signum crucis affirmavit«, Zapisnik prigodom ispitivanja don Jakova Kačića, don Luke Kaštelana, don Josipa Lunjevića i Jurja Čačike ili Vuletića o prilikama života u pustinji Blaca, u Blacima 1804. godine, u: ABKH, FB I, str. 20.

¹⁵⁸ Darovno pismo napisano je poljičicom, U Nerežišćima, 21. lipnja 1811. Pismo i misal nalaze se u: ZAN.

4. Upravitelji pustinje Blaca

Živa povijest ove Pustinje brojit će 413 godina, ako joj za početak uzmemo prvo nastanjenje pustinjaka godine 1550, a svršetak 1963. g. kad umre don Nikola Miličević - ml., posljednji misnik - pustinjač.

Toj povijesti dadoše živost i biljeg misnici - upravitelji iz dviju poljičkih obitelji: Martinović iz Zvečanja (don Grgur, pa don Juraj od 1589 - 1621, don Matija od 1631. do 1665); svećenici iz obitelji Nemčić iz Velogbrda na makarskome području (don Frane od 1704. do 1747, don Marko 1747 - 1765, don Ante od 1765. do 1772. i don Ivan od 1772. do 1800) i Miličević, također iz Zvečanja (don Tadija od 1862. do 1869, don Nikola, stariji, od 1869. do 1923 i don Nikola, mlađi, od 1923. do 1963), koji su pustinjom Blaca upravljali skoro 263 godine.

Drugi upravitelji, Poljičani, osim don Jurja Puarića, a to su: don Petar Vitačić (1588), don Juraj Ilić iz Duća (od 1615. do 1631), don Pavao Buljević iz Obršja na Braču (od 1665. do 1676), don Ante Alfirević iz Ostrovice (od 1676. do 1704), don Juraj Puarić iz Velogbrda - nećak don Ivana Nemčića (od 1800. do 1826), don Luka Kaštelan iz Ostrovice (od 1826. do 1841) i don Matija Kraljić iz Čičala (od 1841. do 1862), a neki i rođaci prije spomenutima, tek su jače spona u nizu snažnih duhovnih osoba i skrbnika što upravljahu pustinjom Blaca.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Usp. MIL, str. 6. i 102.

5. Prvi latinaši u Pustinji

Dobro je uočiti jedan važan događaj koji se zbio za upravljanja don Marka Nemčića. U njegovo vrijeme dođoše u Pustinju dvojica njegovih pranećaka. Kad je on 25. svibnja 1765. umro, don Ante Nemčić bijaše već misnik, a don Ivan Nemčić klerik koji će misnikom Pustinja postati 1769. godine. Zaredit će ga u Makarskoj Stjepan Blašković, makarski biskup. Učinit će to na izričitu zamolbu Petra II Ribolija, hvarskog biskupa, koji spomenutoga, zbog bolesti, ne mogaše zarediti. S pravom se može pretpostaviti da taj don Ivan Nemčić, postavši misnikom latinskog obreda, bijaše prvi latinaš u pustinji Blaca, premda dobro poznaše i glagoljicu.

Važna je činjenica i to da je baš za njegove uprave pustinja Blaca doživjela svoj najveći materijalni uspon. Posjedovala je kuće u Nerežišćima, Milni i Makarskoj. Imala je u dionici s poduzetnikom Antom Nikolarevićem iz Bola tri broda,¹⁶⁰ od kojih je »polaka« zvana »Buon Viandante«, naoružana s dvanaest topova, obranila grad Split kada 8. travnja 1810. na nj jurnuše engleske lađe.¹⁶¹

Spominje se ipak da je u Blacima i prije don Ivana Nemčića bio jedan misnik latinaš - neki don Mihovil Buljević. Rođen je u obližnjem zaseoku Obršje i odgojen je u Pustinji. Bogoslovne je nauke završio u Hvaru gdje je i zaređen za svećenika. No, budući da ubrzo iščezava iz broja redovnika

¹⁶⁰ Brodovi se zvali »Madonna di Carmine«, »Buon Viadante« i »Salvatore«, usp. MIL, str. 22s.

¹⁶¹ Poblžiše o toj bici vidi u: MIL, str. 23s.

ove Pustinje, ne broji ga se u kronotaksi misnikâ pustinje Blaca.¹⁶²

Drugi latinaš bijaše don Juraj Puarić, rodom iz ubožne obitelji u Velombrdu. Kao sinovac don Ivana Nemčića, još kao dječak, iz milosrđa bi primljen i odgajan u Pustinji. Teologiju je završio u Hvaru. Tu je na ime dobara pustinje Blaca godine 1792. zaređen za svećenika. Treći latinaš bi don Nikola Miličević - st., zaređen 2. svibnja 1869. godine. Kako je opadao broj kandidata za misnike Pustinje, oni koji su to htjeli postati školovat će se ne više u samoj Pustinji, nego na teologijama u Hvaru, Splitu i Zadru. Tu je povod i razlog što će pomalo jenjavati glagoljanje, a u bogoslužju prevladavati latinski jezik.

III. MATERIJALNI USPON PUSTINJE BLACA

Pustinja Blaca je od gotovo neznatnog lokaliteta u 16. stoljeću, smještenog u samu spilju Ljubitovicu, tijekom vremena postala uvaženo bogoštovno i kulturno središte za taj dio otoka Brača. Gradilo se tu i dograđivalo objekte namijenjene bogoslužju, te stambene i gospodarske zgrade, kupovalo nove zemlje, skrbilo za brodove, nabavljalo knjige i umjetničke slike, glasovir, uspostavilo teleskop za motrenje nebeskih tjelesa, uredilo vlastitu tiskaru i dr. Da u tijeku gradnje svoga pustinjačkog obitavališta nisu bili stiješnjena srca i stisnute šake govori podatak da je don Ivan Nemčić, starješina Pustinje, u testamentu napisanom 20. kolovoza 1800.

¹⁶² Usp. MIL, str. 14s. Postao je i straješinom Pustinje. Upravljao je u Blacima od 1772 - 1800.

g., oveću svotu novca ostavio za »sveta mjesta Jeruzolimska«,¹⁶³ a don Juraj Puarić po preuzimanju uprave svjedoči da se ne malo sredstava poslalo »za Militara put Kroazie«.¹⁶⁴

Iz prvog popisa stvari 1604. godine vidi se da blatačka pustinjačka obitelj posjeduje potrebne liturgijske predmete: srebrni kalež s patenom, liturgijsko ruho i glagoljske knjige (»due messali illirici«). Osim toga popis nabraja njihove osobne stvari smještene u pojedinim prostorijama, alat za krčenje šikarja i šuma, te oruđe za obradu zemljišta.¹⁶⁵ Iz toga prvog zaista skromnog inventara, vidljivo je da pustinjaci posjeduju samo ono što im kao najnužnije može poslužiti za osnovne životne potrebe. Svi će kasniji inventari predstavljati gospodarsko blagostanje, koje je, premda stečeno jakim duhovnom snagom, ipak daleko od ideala i nadnaravnog cilja što su ga u skromnosti, postu i askezi zacrtali utemeljitelji Pustinja.¹⁶⁶

1. Stambeni kompleks pustinja Blaca

Vrijedi zapaziti kako je pustinja Blaca dva puta u svojoj povijesti počinjala iznova: 1588. godine i nakon katastrofalnog požara 1725. godine, kada su »izgorjele sve kuće i sve što se u

¹⁶³ Testamenat Don Ivana Nemčića, u: MIL, str. 122 - 126, 125.

¹⁶⁴ Prikazanje imovnog stanja u pustinji Blaca, po Jurju Puariću starješini, u Blacima, 8. veljače 1816, (rukopis) u: FB II, str. 5 -14, 5.

¹⁶⁵ Usp. Inventario elleuato delle cose mobili esistenti nell'Eremo di Blazza, 1602. adi 8. gennaio, u: ŽAN, str. 1.

¹⁶⁶ Usp. Inventario Effetti di Blazza fatto dai Ministri Generalizij in ordine al Sovrano Decreto 1770. 21. Febbraro, Proc. D 18 - 1771. 9. Gennaro, u: PER, str. 167 - 204; Zapisnik »Il Romitorio di Blazza, in cui vivono in Congregazione Religiosa alcuni Preti Secolari«, u: ABKH, FB I, str. 1 - 2.

njima nahodilo: i pokućstvo i karte i pisma i knjige i sve ostalo; ostale su bile same zidine.«¹⁶⁷

Od prvotnih zgrada, osim zidina, jedva se što uspjelo oteti paležu. Stoga su crkva s prigradenim grobljem i druge zgrade s kojima je skladno povezana, a izgrađene su odmah nakon požara, ne samo spomenici neosporne vrijednosti već i svjedoci kako je taj spomenički kompleks oblikovan u različitim razdobljima i da su ga dograđivali i oblikovali uvijek drugi i nepoznati graditelji.

Crkva je u svom izvornom obliku sagrađena u renesansnom slogu. Nakon požara je proširena i 1757. godine, sa zvonikom na preslicu, uređena po baroknim uzorima.

Zgrade Pustinje odišu tipičnom ruralnom i dalmatinskom arhitekturom. Cijeli je kompleks, prema svjedočanstvu iz 1771, podijeljen na stambeni dio koji sačinjavaju dvije spojene kuće, od kojih je jedna iznimno velika (»grande«) i na gospodarske zgrade.¹⁶⁸ Najstarija kuća je ona uz spilju Ljubitovicu i crkvicu. Na njenom je dimnjaku upisana godina 1750. Vjerojatno je tada dovršena njena gradnja. Sve ostale prostorije i gospodarske zgrade dovršavane su tijekom 18. i 19. stoljeća. Unutrašnjost kuća: radne sobe i spavaonice, biblioteka i blagovaonica, dogotovljene su u 19. stoljeću.¹⁶⁹

Za sam kompleks od bitne je važnosti veliki kamin (»Forno componente il Romitorio«) u srcu Pustinje. Svojim izgledom i veličinom jedinstveni je graditeljski primjerak na

¹⁶⁷ Usp. MIL, str. 8.

¹⁶⁸ Usp. Nota de' Beni Stabili del Romitorio Blazza, u *Inventario Effetti di Blazza fatto dai Ministri Generalizi in ordine al Sovrano Decreto 1770*. 21. Febbraro, Proc. D. 18 - 1771. 9. Giugno, u: PER, str. 167 - 203, 187.

¹⁶⁹ Usp. Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja, n. d., str. 24s; ŠIMUNOVIĆ P., Vodič po otoku Braču, izd. Biblioteka »Susreti« br. 4, Zagreb 1987, str. 31s.

hrvatskom tlu. On je ne samo spomenik nego i svjedok zajedništva, kako obiteljskog tako i društvenog, koje se oko njega ostvarivalo. Oko njega se, naime, mogla okupiti i sastajati se na molitvu, prigodno blagovanje i dogovore sva pustinjačka družina. Sljubljenost zgrada i raspored prostorija upravo ovome mjestu daju osobitu ulogu. Tu se, naime, stjecao i otuda kretao sveukupni život pustinjačke obitelji.

2. Crkva i pustinja pod zaštitom Uznesenja Blažene Djevice Marije

Vrlo brzo po osnutku Pustinje, pustinjaci otpočeše s gradnjom vlastite crkve. Bijaše im potrebna kao molitveni i bogoslužni prostor, a urediše je prema najboljim mogućnostima. Poblize nam ju je opisao don Grgur Martinović, upravitelj pustinje Blaca. Prigodom pastirskog pohoda biskupa P. Cedulina, 27. kolovoza 1606. godine, na biskupov upit o običajima po kojima se ravna i živi pustinjačka obitelj, on je odgovorio: »Po milosti Gospodinovoj uredili smo crkvu, nabavili oltarnu palu, paramente, srebrni kalež, misal i druge stvari potrebne za sv. Žrtvu, ali nemamo mogućnosti za održavanje kandila (vječnog svjetla).«¹⁷⁰

Ovaj Grgurov opis crkvice govori o njenom unutarnjem uređenju. Tada još nije bila u svemu dogotovljena. Njezino vanjsko uređenje u potpunosti je završeno 1614. godine. Zaključujem to na temelju molbe kojom je te godine don Juraj Martinović, tada upravitelj pustinje Blaca, u nazočnosti ostalih pustinjaka, zaškao od biskupa Petra Cedulinića, o vizitaciji Pustinje, dopuštenje da na pročelju crkve postave slijedeći natpis:

¹⁷⁰ *Esame Vescovil al Prior di Blazza sopra le proprie consuetudini, Proc. A 19 - 1606. 17. Agosto, u: PER, str. 19s.*

»L. D. 25. siječnja 1588.

Ovaj sveti hram bijaše započet, i s ne manjom brižljivošću i pomnjom dovršen pod iskusnim vodstvom don Grgura Martinovića iz Poljica, sadašnjeg upravitelja ove Pustinje, odlukom da joj svećenici budu pokrovitelji.

Godine našega spasa 1614. prema pobožnoj volji zavještajnog dobročinitelja i biskupskom dekretu.«¹⁷¹

Unutrašnjost bijaše uređena u skladu s njihovim mogućnostima i potrebama. Poput drugih bračkih pustinja, a prema tradiciji hrvatske pučke pobožnosti osobito njegovane na dalmatinskom i poljičkom području, razumljivo je da su redovnici u Blacima izabrali za svoju nebesku zaštitnicu Bogorodicu na nebo uznesenu. Taj izbor kao da se, barem na prvi pogled, ne podudara s nakanom što je odredi don J. Drivodilić darujući blatačko tlo prvim pustinjacima. Naime, on je u darovnici odredio da svećenici pustinjaci pustinje Blaca učine »jedno prebivalište ili pustinju sa svojom crkvom, koja će se posvetiti imenima svetih Jeronima, Jurja i Nikole«.¹⁷²

Uspjelo mi je u samo jednom dokumentu naći zabilježeno da je u Blacima »Pustinja sv. Jeronima«. Tako ju je označio P. Maravius, apostolski vizitator u hvarsko - bračkoj biskupiji. U zapisu njegova pohoda piše da je on dana 4. srpnja

¹⁷¹ Inscrizione esistente sopra la Chiesa di Blazza con Decreto Vescovil, Proc. A 21. t. In Visitatione Episcopale 1615. Haeremi Blazza, u: PER, str. 22s.

¹⁷² Usp. Donazione alli Sacerdoti Vitacich, e Martinovich, di Fondi, acciò sia formato, e mantenuto l' Eremo Blazza, Proc. A 12. t - 1588. 23. Gennaro, u: PER, str. 13 - 15, 14.

1629. »prispio ladom u pustinju sv. Jeronima od Blaca gdje ga je dočekaao svećenik Juraj Ilić, upravitelj iste provincije; i ušavši u crkvu molio je«. ¹⁷³

Usprkos tom zapisu i izričitoj nadžupnikovoj odredbi, crkva i pustinja Blaca bijahu pod stalnom zaštitom Uznesenja Blažene Djevice Marije. O tome svjedoči Pravilnik ove pustinje, u kojem se, već u proslavu ističe da »uprava Skupštine slobodnog svjetovno-svećeničkog stališa u Pustinji Blaca« stoji »pod odvitovanjem Blažene Djevice Marije uznesene na nebo«.

Taj je titul zajamčen već 12. srpnja 1621. Tada je biskup P. Cedulini pohodio »Pustinju svjetovnih svećenika Blažene Djevice Marije Blaca«. ¹⁷⁴

Potvrđi ga i Nikola IV Đorđić (De Georgiis), biskup hvarski i brački, kad 30. lipnja 1637. godine pribilježi slijedeći opis oltara, po svoj prilici tada jedinog u crkvi Pustinje: »Na oltarnoj slici nalazi se na gornjem dijelu lik Blažene Djevice Marije, a na donjem slika sv. Jeronima, sv. Nikole i sv. Jurja.« ¹⁷⁵ Upravo je zbog središnjeg položaja što ga zauzima Gospina slika razumljivo i protumačivo kako su pustinjaci u Blacima sretno spojili tradiciju narodne odanosti Gospi i

¹⁷³ **Liber Visitationis Rmi D. Petri Maravii Vicarij Appostolici**, u: ABKH, sv. I, 5, 4. srpnja 1629: »Prosequendo sua visitatione desserit a villa Sti Joannis et in cimba pervenit ad Eremo Sti Hieronimi de Blazza ubi receptus fuit Rp de D. Georgio Illjich Rectore eiusdem Eremi et ingressus in Ecclesiam orauit.« Usp. JUTRONIC A., *Vizitacije u arhivu biskupske kurije u Hvaru*, n. d., str. 118.

¹⁷⁴ Usp. 1621. 12. Luglio: *Altra Visita Vescovile all' Eremo de' Sacerdoti Secolari della B. V. Assunta in Blazza*, u: PER, str. 90.

¹⁷⁵ Usp. *Altra Visita Vescovile all' Eremo di Blazza*, Proc. C 4 - 1637. 30 Giugno, u: PER, str. 91.

svecima omiljelima hrvatskim katolicima s odredbom J. Drivodilića, nadžupnika.

a) Gradnja nove crkve

Ta je crkvica stradala u već spomenutom požaru. No ubrzo nakon te nesreće poduzeli su se opsežni građevinski poslovi. Naime, ta je crkvica bila uistinu mala i bilo je dostojno za sv. Žrtvu sagraditi veću. Pustinjaci zato od crkvenih i državnih vlasti zaiskaše i dobiše dopuštenje za pregradnju.¹⁷⁶ U otpisu kojim dopušta pregradnju crkve Cezar Bonajuti, hvarski biskup, zatražio je da se svakako stari materijal uporabi za gradnju nove crkve, da se u međuvremenu Misa, ako je kakva pogibelj ili nepriličnost, ne slavi ili neka se slavi na pomičnom oltaru, a kad poslovi budu završeni, on će dati punomoć za ponovni blagoslov i crkve i oltara, s time da se kosti pokojnika prethodno uklone iz crkve na drugo za to pripremljeno mjesto.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Usp. Dopust Kneza A. Barbaro za raširenje i povećanje Crkve Pustinje Blaca, Proc. A. 35, 26. srpnja 1757, u: MIL, str. 103; Supplica Eremiti Blazza al N.H. Conte per la rifabbrica della loro Chiesa, Proc. A 35 - 1757. 26. Luglio, u: PER, str. 43.

¹⁷⁷ Usp. Decreto Vescovil per Rifabbrica della Chiesa di Blazza, e sue Sepolture, Proc. A. 34 - 1754. 19. siječnja, u: PER, str. 42. Djelomičan tekst objavljen je u: MIL, str. 102s.

Kad su već poslovi gradnje bili pri završetku i stari oltar u kojem su bile ugrađene moći sv. Simplicija, mučenika, prenešen u novu crkvu, biskup je 1758. g. ovlastio Antuna Nemčića, pustinjaka u Blacima, da ga blagoslovi.¹⁷⁸ Već slijedeće godine, 15. ožujka, opunomoćio je istoga svećenika da »blagoslovi crkvu pod zaštitom Blažene Djevice Marije na nebo uznesene u Pustinji Blaca«.¹⁷⁹ Važno je napomenuti da su u tada proširenu crkvu smještene još dva oltara. Na jednome je od njih bila pala s likom Majke Božje od krunice, sv. Vinka Fererskog i sv. Antuna Padovanskog, a na drugom pala s likom Gospe karmelske, sv. Josipa i sv. Ivan Nepomuka.¹⁸⁰ U crkvu se ulazilo kroz dvojna vanjska vrata i jedna unutarnja usko vezana uz samostan.¹⁸¹ Tijekom vremena u njoj je sagrađena kamena ispovjedaonica i nabavljene nove orgulje (19. st.).

b) Pravo čuvanja Presvetog Sakramenta

Izgradnjom nove crkve započe još snažnija pastoralna i liturgijska djelatnost u Pustinji. Naslućujem je u molbi kojom je don Mijo Buljević, svećenik u pustinji Blaca, u svoje ime i na želju svih pustinjaka zatražio dozvolu trajnog čuvanja Presvetog Sakramenta. Budući da se nigdje ne kazuje tko je uistinu upravitelj u to vrijeme, a don Mijo je istaknut samo svećeničkim naslovom, i jer se od biskupa traži pravo koje ima

¹⁷⁸ Usp. *Lettera Vescovo al Rev. Nempich Eremita di Blazza*, Proc. A 37 - 1758. primo Luglio, u: PER, str. 45.

¹⁷⁹ *Altra Lettera del Vescovo all' Eremita Nempich*, Proc. A 38 - 1759. 15. Marzo, u: PER, str. 46.

¹⁸⁰ Usp. *Inventario Effetti di Blazza fatto dai Ministri Generalizij in ordine al Sovrano Decreto 1770. 21. Febbraro*, Proc. D 18 - 1771. 9. Giugno, u: PER, str. 182s.

¹⁸¹ Usp. *Nota de' Beni Stabili del Romitorio Blazza*, Ibid. str. 187. Sve tri oltarne slike iz crkvice u pustinji Blaca restaurirane su 1989. godine. Nažalost, nisu vraćene u Blaca, već su smještene u zavičajni muzej u Skripu.

odraza na jursidikciju Nadžupnika nerežiškog, a dokument daje i uvid u tadanji život Pustinje, tu molbu donosim u njenim bitnim točkama:

»Na otoku Braču Vaše biskupije opstoji drevna Pustinja u kojoj stanujemo mi svjetovni svećenici glagoljaši ("illirici"). Na primjeru naših predšasnika živimo zajedno i nastojimo u zajedništvu i ovisnosti biti podložni biskupskoj vlasti. Između sebe postavljamo starješinu, kojeg po suglasnom izboru nazivamo nadstojnikom ("Priore"). On ima vrhovni nadzor u upravljanju i gospodarstvenim poslovima same Pustinje.

Pustinja se nalazi, kako je to poznato Vašoj Preuzvišenosti, unutar župnih granica Nadžupe u Nerežišćima. Smještena je između strmih i surovih brda, u prodolini koja je preko pet kilometara udaljena od spomenute župe. Tu smo iznova sagradili doličnu i ukrašenu crkvu priljubljenu uz sam samostan ("Convento") i opremili je iznutra s tri dolična oltara. Četvorica smo ili petorica svećenika koji je opslužujemo, osim pokojeg klerika što ga uvijek poučavamo i za službu u crkvi, za potrebe pustinje i za našu obitelj. Povrh toga držimo, za rad na zajedničkom imanju, i svjetovnu poslugu. Crkva pod zaštitom Marijina uznesenja, koja je sada ponovno sagrađena i proširena, ima svoj začetak u vremenu koje premašuje dvjesto godina.

Sada molimo od Vaše Preuzvišenosti, da prožeti pastoralnim žarom, dopustite da u samoj crkvi smijemo trajno čuvati Presveti Sakrament. Činimo to s osobitom nakanom što u nenadanim prilikama, zbog znatne udaljenosti od preko pet kilometara od župne crkve i opasnog i neravnog puta, može tkogod poći u vječni život bez svete Popudbine. Milost koju molimo

potvrđujemo s izjavom da nikad niti na bilo koji način nećemo povrijediti pravnu nadležnost okolnih župa niti prigrabiti kakvo pravo na njihovu štetu.«¹⁸²

Ovoj je molbi udovoljeno posebnim biskupskim otpisom.¹⁸³ Kroz sve vrijeme, sve do danas, crkva, pustinja i izložena kapelanija Blaca imat će zaštitnika u Bogorodici uznesenoj na nebo. Dokaz tome bit će pečat Pustinje. On na središnjem mjestu ima lik Gospina uznesenja. Ispod njega su likovi sv. Jeronima i sv. Jurja. U polukrugu stoji ispisano: SIGILLUM ECCLESIAE BLAZZA. Tu tvrdnju ne obeskrepljuje spoznaja da se u dokumentima mogu naći i drugačiji pečati pustinje Blaca. Oni potječu iz različitih vremenskih razdoblja i bili su rabljeni u različite svrhe.

3. »Sve zajedničko« (Dj 2, 44)

U prvo doba, u pustinji Blaca, u kršu i šikarju, području bez pravih staza a kamoli puteva, daleko od većeg naselja, živjelo se »tjesno i kukavno«.¹⁸⁴ Ipak su pustinjaci svojim razboritim upravljanjem, štedljivošću, skromnošću i radišnošću, u kršćanskoj slozi, miru i ljubavi ubrzo ostvarivali i uvećavali kako zajedništvo u duhu tako i u dobrima. Oslobođeni javnih poreza, daća i desetina kako crkvenoj tako i svjetovnoj vlasti, doprli su do prostranoga posjeda.

¹⁸² *Supplica Blazza al Vescovo per poter conservar in Chiesa il Santissimo Sacramento, Proc. A 39 - 1765. 25. Giugno, u: PER, str. 47 - 48.*

¹⁸³ *Usp. Bolla Vescovile di Concessione del SS. Sacramento a Blazza, Proc. A 39. t - Die 26. Junii 1756, u: PER, str. 49s.*

¹⁸⁴ MIL, str. 3.

U Pustinji je tijekom sedamnaestog i početkom osamnaestog stoljeća živjelo i do šesnaest družbenika među kojima do pet misnika.¹⁸⁵ Od vinograda se dobivalo i do šest stotina barila vina. Stado Pustinje brojilo je preko tisuću ovaca, desetak volova, osam mazgi i dr. Nisu sve životinje bile njihovo vlasništvo. Jedan dio bijaše vlasništvo družbenika laika koji su dolazeći u Pustinju doveli sa sobom svoje stado. O udaljavanju ili odalečenju iz Pustinje imali su pravo odvesti ga sa sobom. Osim toga, čuvali su, uz podjelu na pola, i tuđa stada.¹⁸⁶

Kad je požar, koji bez ičije krivnje nastade u Pustinji 25. studenoga 1724. g. za upravljanja don Frane Nemčića, uništio svu imovinu a ostavio gole zidine, pustinjaci su sami o svom trošku i s pomnjom dostigli prethodnu gospodarsku moć, pa čak je i premašili.

Takvo materijalno uzdizanje Pustinje plod je snažna duhovnog života. Bijaše zasnovan na novozavjetnom načelu i primjeru. Pustinjaci su, naime, za svoje geslo uzeli misao iz Djela apostolskih da im, združenima duhom Kristovim, sve bude zajedničko (usp. Dj 2, 44). Iz smisla za žrtvu, odricanje, zajednička dobra, nesebičan rad i štedljivost, te u jasnom načelu što ga se promicalo u svijesti svakog družbenika da pripada »ovom mjestu«, »našoj udružbi«, da bude »na čast Božju i slavu crkvi od Pustinje«, »Sve s Manastirom i za Manastir«,¹⁸⁷ te iz činjenice da je svaki misnik bio ređen na ime patrimonija od crkve i pustinje u Blacima, shvatljiv je njezin brzi duhovni i materijalni uspon.

¹⁸⁵ Usp. MIL, str. 7.

¹⁸⁶ Usp. *Inventario Effetti di Blazza fatto dai Ministri Generalizij in ordine al Sovrano Decreto 1770. 21. Febbraro, Proc. D 18 - 1771. 9. Giugno*, u: PER, str. 203.

¹⁸⁷ Usp. MIL, str. 35.

Zamjetljiva je u tom usponu još jedna zbilja. Gotovo se opipljivo može pokazati kako istodobno širenjem posjeda i uvećavanjem materijalnih dobara blijedi iskonski pustinjački duh. Materijalno je bogaćenje uzrokovalo narušavanje unutarnje stege, slabilo molitveni i duhovni žar, a proizvelo je zlobu i nenavidnost pojedinih veleposjednika i državnih činovnika koji su se na lagan način željeli dokopati samostanskih dobara i crkvene imovine.

4. Prijetnje utrnuću Pustinje

Najveća se zloba očitovala 1749. godine. Tada je, za upravljanja don Marka Nemčića,¹⁸⁸ nekolicini zlobnika uspjelo nahuškati mletačku državnu vlast da se pozove na Zakon od 1605. godine, po kojem moralne zadruge, a takva bijaše pustinja Blaca, nisu smjele kupovati niti pridobivati nepokretna dobra na ime Zadruga niti Crkve, već samo kao privatna laikalna dobra. U nastojanju da se dokopaju pustinjačkih dobara ishodili su različitim smicalicama i lažnim optužbama, da se na javnoj dražbi u Veneciji proda imanje pustinje Blaca. Ali, snalažljivošću pustinjaka, na trećoj je dražbi, 19. svibnja 1749, uspjelo pustinjaku don Anti Nemčiću, sinovcu don Marka Nemčića - tadanjeg upravitelja Pustinje, posredstvom povjerljive osobe kupiti na svoje osobno ime imanje svoje Pustinje. Trošak je iznosio 1.100 cekina.

Koliko god ovo bijaše uspješan poslovni čin, on je u konačnici značio negativan zaokret u životu same Pustinje. Spomenuti don Ante, koji je zbog starosti strica don Marka,

¹⁸⁸ Četvorica pustinjaka iz loze Nemčića upravljali su pustinjom Blaca gotovo sve vrijeme osamnaestog stoljeća: don Frane Nemčić od 1704 - 1747, Don Marko Nemčić od 1747 - 1765, don Ante Nemčić 1765 - 1772, don Ivan Nemčić 1772 - 1800.

tadanjeg starješine, vršio sve pravne i financijske poslove i na svoje ime upisivao stečenu imovinu, obilježio je daljnji tijek života u pustinji Blaca. Vjerojatno nije želio izdati duh pustinjačkog ustrojstva i učiniti svetogrđe prisvajanjem pustinijskih dobara sebi i svojoj rodbini. Ali je, zbog samih činjenica što su ona glasila na njegovo ime i što je umro 4. svibnja 1760. bez posebne oporuke, namro zajednici teško nasljeđe. Neki će njegovi rođaci, koristeći nastalu situaciju, iskazati zanimanje za dobra Pustinje i doći stanovati u pustinju Blaca.

Dogodilo se, naime, da je brat pokojnog don Ante Nemčića - Nikola Nemčić uspio nametnuti i nagovoriti ostale pustinjake da ga priznaju baštinikom don Ante Nemčića, a on je ugovorom dopustio pustinjacima da mogu uživati i uzdržavati zemlje i posjede pustinje Blaca. Uz to postavi uvjet da pustinjaci uzdržavaju i hrane članove njegove obitelji, te uzdržavaju i uzgajaju u nauku njegovu djecu i to one koji bi htjeli stanovati i živjeti u samoj Pustinji. Taj će diktirani uvjet i ugovor biti razvrgnut istom 1808. godine.¹⁸⁹ No, zlosretne posljedice što iz ove činjenice proistekoše za Pustinju ostale su neiskorjenjive.

Kupovanje vlastitih dobara što ga svojom spretnošću polučio don Ante Nemčić samo je jedan od primjera kako se borilo za goli život i snalazilo u teškim životnim okolnostima. A borilo se trajno kako za unutarnji sklad, tako za otpornost prema izvanjskim pogubnim utjecajima koji su željeli napakostiti probitku pustinje Blaca.

Bilježim zbivanja u 19. stoljeću. Tada je austrijska državna vlast lažnim optužbama i himbom pojedinaca

¹⁸⁹ Usp. Odluka Vlasti i odciepljenje dobara svojatanih za Nemčić-Puarića od dobara Pustinje Blaca, Br. 950, Spljet na 37. Ožujka 1808, u: MIL, str. 129s.

nastojala obeskrjepiti smisao pustinjačkog života u Blacima i dobrobit što su je pustinjaci iskazivali. Bilo je pritužbi i od nerežiških župnika da pustinjaci narušavaju njihovu jurisdikciju,¹⁹⁰ ali sve je ipak brzo i s razumijevanjem bilo izglačeno, tako da su nadžupnici redovnicima u Blacima davali čak punomoć da mogu vjernicima dijeliti Pričest o Uskrsu i krstiti njihovu djecu.¹⁹¹

Spomenute su optužbe bile obeskrjepljene svjedočanstvom samih vjernika koji su u Pustinji primali utjehu svete vjere i koji su poznavali besprijekornost života u njoj,¹⁹² kao i dokazom ljudi koji su u Pustinji kao putnici, prolaznici ili siromasi, prihvaćani kršćanskom gostoljubljivošću, jer je i u pustinji Blaca vrijedilo načelo monaške tradicije prema kojoj bi svaki gost bio kao i Krist.¹⁹³ Nisu uzmanjkale ni podrške bračkih župnika, pa i samih nadžupnika u Nerežišćima, kad su uvidjeli u kakve se zle spletke želi uvući ovu pobožnu i radišnu redovničku zajednicu.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Usp. **Protesto Arciprete Neresi, e contradizione Eremo Blazza non opposta**, Proc. C 18 - 1747. 14. Agosto, u: PER, str. 105; **Mandato Parroco Neresi contro Blazza**, Proc. 83. 3Z0 - 1772. 18. Dicembre, u: PER, str. 263; **Monitorio Vescovil contro Blazza**, Proc. D 84 - 1772. 19. Dicembre u: PER, str. 264s; **Comparsa Arciprete protesta agli Eremiti di Blazza perchè abbiano Sacramentato, e raccomandata l' Anima al loro Superiore Moribondo**, 1747. 14. Agosto, Proc. C 18, u: PER, str. 241.

¹⁹¹ Usp. **Altre Comissioni Rever. Arciprete agli Eremiti di Blazza per l'amministrazione de' Santissimi Sacramenti**, Proc. D 57, & seq. - 22. Marzo 1769, u: PER, str. 237.

¹⁹² Usp. **Comparsa Abitanti della Brazza**, 1720. 20. Agosto, u: PER, str. 249s. Brojni dokumenti i dokazi sadrže izjave i svjedočanstva brojnih svjedoka, usp. PER, str. 268 - 272.

¹⁹³ O Isusovom nauku o ljubavi prema bližnjemu, usp. Mt 25, 35. Sv. Benedikt donese uredbu za svoje sljedbenike: »Svi gosti koji nam dolaze neka budu primljeni kao Krist«, usp. **Pravilo sv. Bendikta**, 53, 1; **Comparsa Procuratori del Popolo di Brazza**, Adi 11. Giugno 1771, u: PER, str. 257 - 262.

¹⁹⁴ **Comparsa Arciprete Neresi**, Proc. D 81 - 1771. 22. Maggio, u: PER, str. 255s; **Altra Comparsa Arciprete**, Proc. D 90 - 1783. 25. Maggio, u: PER, str. 257; **Altra Fede**, 1783. 22. Maggio, u: PER, str. 273s.

IV. IZLOŽENA KAPELANIJA

Svećenici u Blacima od samog su se početka odlikovali čežnjom za pastoralnim djelovanjem. Takva su njihova nastojanja nailazila više puta na protivljenje zakonitog župnika u Nerežišćima, pod čiju su jurisdikciju pripadali vjernici koji su svoju duhovnu okrepu tražili kod misnika pustinje Blaca. Oni su u crkvi Pustinje sudjelovali u misnim slavljinama i od pustinjaka su tražili dijeljenje sakramenata ispovijedi i pričesti. Te su ovlasti pustinjacima podjeljivali nerežiški župnici ili pak, za pojedine zgode, hvarski biskup odnosno njegov generalni vikar. Jednako je tako trebalo pravno urediti svete obrede, osobito one Velikoga tjedna. Svake je godine upravitelj pustinje Blaca opetovao molbu da se u pustinjskoj crkvi smije slaviti misa Gospodnje večere. Iz sačuvanih dokumenata vidljivo je da su biskupi to blagonaklono odobravali.¹⁹⁵

Svećenici su u svojim crkvama redovito poučavali o istinama kršćanske vjere, kako djecu tako i odrasle. Njihov pastoralni rad i smisao njihova postojanja pred uvijek novim prijetnjama civilnih vlasti da će ukinuti ovu i druge pustinje, ovako je biskupski ordinarijat u Hvaru prikazao u dopisu upravljenom 10. srpnja 1820. državnoj upravi u Zadru:

¹⁹⁵ Usp. *Bolla Vescovile per le funzioni Parrocchiali del Giovedì Santo ad ambi gli Eremi*, Proc. C 14 - 1742. 27. Febraro, u: PER str. 102. Slično dopuštenje izdano je za godinu 1743, usp. *ibid.* Za godinu 1745, usp. *ibid.*, str. 104, itd. U ABKH nalazi se poseban otpis kojim Ivan Dubravčić, generalni Vikar, podijeljuje don Luki Kaštelanu, svećeniku u pustinji Blaca, ovlast ispovijedati vjernike obaju spolova i odriješivati ih od svih grijeha, osim pridržanih Apostolskoj Stolici, Usp. »*Ioannes Canonicus Dubravcich I.V.D., ac in Sede Vacante Vicarius Generalis Capitularis Pharensis, et Brachiensis*«, Dat. Pharen. die 26. Iunij 1802, u: ABKH, FB I, 62.

»Neka bude daleko i svaka pomisao da bi ovi svećenici bili prepušteni dokolici; pate se radeći u Gospodnjem vinogradu, rado pomažući i podržavajući duhovno žitelje obližnjih sela Dragovoda, Murvice, Smrike, Obršja i drugih stanovnika što žive raspršeni u njihovim kućicama, uz pristanak njihovih župnika, koji su pet, šest i sedam tisuća metara udaljeni od vlastite župe.

Poučavaju djecu obližnjih sela, koja dolaze slušati sv. Misu, u kršćanskom nauku, mole kronicu, tumače Poslanice i Evanđelja na hrvatskom jeziku ("idioma Illirico"), i pomažu više puta na godinu obližnjim župnicima kod ispovijedanja i sl.

Osim toga daju utočište putnicima koji dođu i u vrijeme nevolja pružaju siromašnim žiteljima okolnih poselica i kućeraka svaku vremenitu pomoć koja je u skladu njihova staleža.

Kad bi uzmanjkalo njihovo djelo, i kad se tamo ne bi slavile Mise, dijelili sakramenti bolesnicima, i utrulo sveto poučavanje, toliki bi vjernici ostali prikraćeni za duhovnu potporu naše svete vjere.«¹⁹⁶

Sami pustinjaci opravdavali su svoje želje i iznosili razloge za pravno uređenje dušobrižništva u Blacima ističući da se zbog udaljenosti i nepristupačnosti župne crkve i zakonitog pastira djeca rađaju i ostaju nekrštena po više mjeseci, da ljudi poradi istog razloga često umiru bez svetih sakramenata, da im nema tko obrazložiti kršćanski nauk i

¹⁹⁶ Od brojnih misli kojima ordinarijat potkrepljuje narav i potrebu da se uzdrži pustinjački život u Blacima i Murvičkim pustinjama, probrao sam najznačajnije, usp. *Dopis. No. 148, Eccelso Impte. Reg. Gover. in Zara, Hvar, 10. srpnja 1820, u: FB II, str. 1 - 28.*

pobožnosti, da su matice upisivanja u sjedištu župe pokatkad manjkavo i nepravilno vođene što je, nerijetko, dovodilo do smutnje i nereda.¹⁹⁷

Uz te opravdane vjerničke potrebe stalno su se, čas pritajeno čas otvoreno, javljale prijetnje da će se Pustinji oduzeti njezina dobra. Zato je hvarski biskup Filip Dominik Bordin predložio da se u Blacima osnuje dušobrižnička postaja u obliku izložene kapelanije župe Nerežišća. Ministarstvo za bogoštovlje privoljelo je na takav prijedlog s obrazloženjem da »Izložena kapelanija Blaca bude podređena Župi Nerežišća, a ona Dračveluke Župi Bol, dozvolivši u isto vrijeme da izloženi Kapelani Blaca i Dračveluke budu uzdržani u uživanju odnosnih proizvoda bez dužnosti podastiranja računa, izuzam dali odnošaje u ovisnosti zabilježene pravilnikom potvrđenim s poštovanom odlukom Ministarstva 17. lipnja 1854. br. 8249.«¹⁹⁸

Ovim je riječima, 29. veljače 1858. godine, biskup kanonski utemeljio Izloženu Kapelaniju Blaca:

»Ona koja pogibelje duša odstranjuju i puku Nami povjerenomu oblakšanje podavaju, blagovoljno ogrlivši potaknuti prošnjam ljudi mjesta Blaca, koji želeći nami iztaknuše, da budući oni bez svojega dušobrižnika, Nadpopovsku Župu svete Marije u Nerežišćima usilovani su pohadjati. Dali dalečine radi i priečenja planine, koja crkvu odijeljuje, najviše zimskim vremenom, kao i radi rdjava i nespretna puta, ne mogu starci, djeca i slabi bez prevelike mučnoće i pogibelje k njoj za bogoštovne obrede slušati i Sakramente primati

¹⁹⁷ Usp. MIL, str. 59.

¹⁹⁸ Privola Miništarstva za uzpostavu dušobrižničkih postaja pod imenima Izloženih Kapelanija, to jest: Požupa, BLACA I DRACEVALUKA, Br. 7871/2083, od 28. travnja 1857, u: MIL, str. 139s.

prići, i da punočesto više ih iz ovoga života bez njih odieliše se, na podignuće nove Župne Kapelanije, kako isti pitaju, odlučismo upustiti se.

Istodobno u svetim pohodima doznajući, da iztaknuće stanovnika slaga se istinom, i obistinivši druge okolnosti, Crkvu zvanu Svete Marije mjesta Blaca sa Samostanom svjetovnih svećenika Pustinjaka na Župnu Kapelaniju sa našom naredjenom Oblašću uzdižemo, ustanovljujemo i imanujemo, dajući i dopuštajući pribivaocim i stanovnicim rečenoga mjesta i okoliša, koji poselice: Dragovodu, Smrku, Obršje, Farsku i Blaca tako zvana zaokuplja, podpunu i slobodnu oblast prirečenoj Crkvi grebišta, kršionicu, zvonik, zvona, i ostale znakove Župe sagraditi i uzdržati.«¹⁹⁹

Za prvog je dušobrižnika imenovan don Matija Kraljić, glavar Pustinje.²⁰⁰ On je po odredbi hvarskog biskupa, nakon smrti don Luke Kaštelana, došao iz pustinje Dračeva Luka za starješinu u pustinju Blaca. Kao kapelan novoosnovane kapelanije Blaca, zadržao je, barem nominalno, i upravu Pustinje do boljih dana. Vjerovalo se da se ne smiju iznevjeriti

¹⁹⁹ Povelja Institucije Izložene Kapelanije Blaca i imenovanje prvoga dušobrižnika Poštovanog Gospodina Don Matija Kraljića Starešine Pustinje Blaca, Hvar, 29. veljače 1858, u: MIL, str. 141s.

²⁰⁰ Usp. Ibid.; Imenovanje Don Mihovila Radovčića Izloženim Kapelanom Dračevaluke, a Don Matija Kraljića Izloženim Kapelanom Blaca, Br. 379, u Hvaru, 28. veljače 1858, Ibid., str. 140s. Jednako je rješenje bilo predloženo za pustinju Dračeva Luka. No, za opskrbu dušobrižnika i upravitelja pustinje i kapelanije Murvica vlastita dobra nisu dostajala. Zato su mu bila predana u vlasništvo dobra već utrnule pustinje Silvio, usp. Privola Miništarstva za uzpostavu dušobrižničkih postaja pod imenima Izloženih Kapelanija, to jest: Požupa, BLACA I DRAČEVALUKA, Br. 7871/2083 - Zadar, 28. Travnja 1857, u: MIL, str. 139s. Već je ranije bilo pokušaja da se »Staciju Dračevaluke« podvrgne samostanu dominikanaca u Bolu. Pokušaj je odgođen uz napomenu da ne bi bila zgodna »ovisnost jednoga Kapelana svjetovnoga Klera od redovničkoga Župnika«, usp. Odluke visokog Miništarstva i Namjestništva o obraćenju Pustinja u Izložene Kapelanije, Br. 7659/1278, Zadar, 15. Travnja 1854, u: MIL, str. 143s.

nakane utemeljitelja Pustinja i da će Pustinja koja je tada jenjavala uslijed nedostatka podmlatka ipak ubrzo oživjeti, što se, nažalost nije dogodilo. Don Nikola Miličević ovim je riječima opisao potrebu da se sačuva prvotni smisao Pustinja prema nakanama njenih utemeljitelja:

»Točno je da je Biskup Bordini kanonski uzdigao dvije izložene Kapelanije (...) i crkve pustinja u crkve Kapelanija sa svim osobitostima, ali mi se ne čini da je istim aktom bilo što ukinuo u biti samih Pustinja, i da bi njihova dobra dobila neku drugu namjenu; utoliko manje što se i javna vlast složila s prijedlogom ordinarija, izjasnivši se nedvosmisleno: "neka budu poštivane nakane utemeljitelja".«²⁰¹

U njoj je otada boravio po jedan svećenik i još koji klerik.

Kad je umro don Matija Kraljić (6. rujna 1862), naslijedi ga don Tadija Miličević. Don Tadiju naslijedi don Nikola Miličević - st., koji bi rodnom iz Zvečanja. On je teološke nauke završio u Zadru i prema svjedočanstvu njegova sinovca Nikole Miličevića - ml., bijaše treći latinaš u Pustinji.²⁰² Uspjelo je, naime, don Tadiji pridobiti Jurja Dupkovića, biskupa hvarskog, da od Marka Kalodere, biskupa splitsko-makarskog, ishodi zamjenu prema kojoj će klerik Nikola Miličević prijeći u pustinju Blaca, a don Jakov Žuljević, misnik Pustinja (umro u Srijanima), u splitsku biskupiju. I don Nikola je odmah, 2. svibnja 1869. zaređen za misnika pustinja Blaca. Don Nikolin sinovac Nikola Miličević - mlađi, bijaše

²⁰¹ Usp. **Dopis don Nikole Miličevića, Rektora pustinja Blaca i dušobrižnika Blaca** (talijanski izvornik), 5. rujna 1906, u: FB II.

²⁰² Usp. PER, str. 62.

posljednja mladica iz poljičke misničke loze, kojom presahnu i svećenička pustinja Blaca.

V. PRED SMIRAJ PUSTINJE BLACA

Početak 20. stoljeća pustinja Blaca biva usmjerena novim životnim tokovima. Možda je tome uzrok strašni »povodanj« koji u noći između 28. i 29. kolovoza 1896, nasade u pustinji Blaca i smrtno rani zemlje, vinograde, pustinje.²⁰³ I kad zamre materijalni zor života, pomolit će se opet onaj iskonski duhovni i intelektualni. Prepoznatljiv je u intenzivnijoj izobrazbi pustinjaka, ulaženju u svijet znanosti i skrbi za duhovnu i kulturnu baštinu. Tako se, dakle, u vremenu splasnuća pustinjačkog života u pustinji Blaca zapaža težnja za izvornim idealima i potvrđuje smisao njene opstojnosti. No bijaše to krik umirućeg. U njemu se kroz prepravljane slova i otkrivanje novih svjetova razabirala kao daleka slika u magli osebnost onih svećenika, glagoljaša i latinaša, koji su u njoj molitvom i radom slavili Boga i prekapali tvrdu, kamenim tkivom prepletenu zemlju i na taj način svjedočili i objavljivali nazočnost Božjeg Kraljevstva u bračkim vrletima.

1. Tiskara pustinje Blaca

Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće kapelani pustinjaci preveli su i na temelju starih i sačuvanih dokumenata i povelja napisali nekoliko knjiga. Iste su otisnuli u tiskari kapelanije - pustinje Blaca. Među tim knjigama ističu se:

²⁰³ Usp. MIL, str. 65s.

1. Oficij Neoskvrnjenog Začeca B. D. Marije;
2. Sbirka svetih molitava koje se običavaju u nekim našim Crkvam za pobožnost vjernih Kršćana;
3. Povijestne Crtice o Pustinji Blaca;
4. Pravilnici skupna življenja;
5. Pjevanja koja se običaju pjevati u crkvi Milne; i
6. Mladi Zvezdar.²⁰⁴

Od te tiskare u zakutku kršnog i nepristupačnog bračkoga gorja ostale su u Pustinji tek slagarnice za slova, jer je don Nikola Miličević - st. 1921. godine poklonio tiskaru Leonovoj, biskupskoj tiskari u Splitu.

2. Zvezdarnica

U dvadesetom stoljeću pustinja Blaca proslavila se u svijetu po svojoj zvezdarnici. Promicatelj zvezdoznastva u pustinji Blaca bijaše don Nikola Miličević - mlađi. On dođe kao dijete u Pustinju i uz strica Nikolu Miličevića - st. uznapredova u nauku i poznavanju astronomije. S nedovršenih deset godina otiđe u gimnaziju. Bogoslovne nauke završi u Zadru, a fakultet u Beču. Još prije odlaska u Beč izračunao je kretanje kometa »Tiple« i odredio njegov položaj na nebu. Kad je to iznašasće objavljeno u bečkom Astronomskom vjesniku, pronijelo se don Nikolino ime među astronomima i profesorima Bečkog sveučilišta. Kod upisa na

²⁰⁴ Oficij Neoskvrnjenog Začeca B. D. Marije (na hrvatski preveo A. CRINFOKAI), Blaca 1894; Sbirka svetih molitava koje se običavaju u nekim našim Crkvam za pobožnost vjernih Kršćana (Skupio i izdao za porabu Dušobrižnika, Sveć. Nikola Miličević) Blaca 1895; MILIČEVIĆ N., Povijestne Crtice o Pustinji Blaca (Eremo Blazza) na otoku Braču, Blaca 1897; Pravilnici skupna življenja, Blaca 1907; Pjevanja koja se običavaju pjevati u crkvi Milne, kao posebnu tiskanu knjigu u Blatačkoj tiskari spominje Andro JUTRONIC, usp. Poljičani na Braču, u *Poljički Zbornik*, Sv. I, Zagreb 1971, str. 213 - 220, 217; Mladi Zvezdar, *Vjesnik prijatelja neba*, Br. 1, Blaca, 15. lipnja 1912.

Filozofski fakultet u Beču upita ga poznati profesor doktor Hepperger: »Poznajete li jednoga vrlo mladog ali sposobnog i već poznatog astronoma iz vaše zemlje? Zove se Niko Miličević?« Na taj upit don Niko reče: »Poznajem ga... To sam ja«, promućao je i pogledao u pod.

Kako se prihvatilo u Beču ovog člana pustinje Blaca govori i podatak da ga na stan u svoju obitelj uze dugogodišnji direktor sveučilišne zvezdarnice prof. dr. Edmond Weiss, po čijoj smrti don Niko pribavi čitavu njegovu opsežnu biblioteku i pomalo je prenese u opservatorij pustinje Blaca.

Kad mu je 1923. godine umro stric, vratio se don Niko, mlađi, tada već doktor i profesor astronomije te asistent poznatog dr. Polisa, u svoju Pustinju. Otpočeo je s nabavkom astronomskih instrumenata. Godine 1926. kupio je teleskop koji je težio preko 900 kilograma. Samo postolje težilo je 250 kilograma, a leća mu je u promjeru 19 cm. Bijaše to do Drugog svjetskog rata najveći teleskop na Balkanu. Kupio ga je u Trstu, posredstvom nekog trgovca, od nasljednika poznatog astronoma Spiridona Gopčevića. Bilo je to pravo umijeće prenijeti ga na mazgama od luke do samostana, strmim usponom kojim se jedino moglo prispjeti u Pustinju.

Don Nikola bijaše u svezi s preko 120 opservatorija u svijetu, na svim kontinentima. Astronomski časopisi iz svih uvaženih europskih učilišta i središta dolazili su gotovo svakodnevno na adresu Pustinje, a ime postaje u Blacima knjižilo se u svim astronomskim godišnjacima. Kao plod toga neumornog rada i promatranja jest otkriće dviju zvijezda i nekoliko repatica, kojih položaj i mjesto prije toga nisu bili određeni u astronomskim kartama. Otada su ta otkrića s teleskopa u Blacima zabilježena u najuglednijim astronomskim publikacijama. »Bile su to«, potvrdi don Nikola

1956. g., »dvije male prolazne zvijezde. Jednu sam otkrio 1936. godine u zviježđu Lacerta, a drugu 1941. u Cefeju. Otkrio sam - posvjedoči - i nekoliko repatica.«²⁰⁵

3. Biblioteka

Kao prijatelji knjige svećenici pustinjaci u Blacima nabavljali su za svoje potrebe i buduća vremena odgovarajuću literaturu. Nabavljali su je na raznim putovanjima po Italiji ili Austriji.²⁰⁶

Nije moguće vrednovati biblioteku u pustinji Blaca, bez saznanja koje o njoj imahu sami pustinjaci. Tako je don Nikola Miličević - ml. izjavio 1956. godine, da bi bez knjiga bilo dosadno u Pustinji, te da biblioteka posjeduje »3500 astronomskih knjiga i publikacija i oko 5000 drugih knjiga«.²⁰⁷ Među njima bijaše i jedan od rijetkih primjeraka Hondiusova i

²⁰⁵ Usp. Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja, n. d., str. 46 - 52; ŽIVKOVIĆ Z., Zvezdarnica u bračkoj pustinji, u: *Vjesnik*, od 27. IV. 1956; LEDIĆ G., Zaboravljeni Astronom, u: *Vjesnik u srijedu*, od 19. IX. 1956; KONJHODŽIĆ T., Zvezdarnica na Bračbu, u: *Vjesnik*, od 23. VI. 1970; MIRKOVIĆ V., Metafora Brača, u: *Vjesnik*, od 23. IX. 1982. i dr.

²⁰⁶ Don Juraj Puarić, starješina pustinje Blaca bijaše 1803. godine na putovanju u Italiji. Za svoga zamjenika odredio je don Jakova Kačića (Banovića), koji bijaše rodnom iz Podgore, usp. Zapisnik prigodom ispitivanja don Jakova Kačića, don Luke Kaštelana, don Josipa Lunjevića i Jurja Čačike ili Vuletića o prilikama života u pustinji Blaca, u Blacima 1804. godine, u: ABKH, FB I, str. 13.

²⁰⁷ Usp. LEDIĆ G., Zaboravljeni astronom, u: *Vjesnik u srijedu*, 19. rujna 1956, str. 7.

Jasoniusova atlasa iz 1623. godine, kojemu se nakon don Nikoline smrti zameo trag.²⁰⁸

O vrijednosti biblioteke u pustinji Blaca i naobrazbi njenih stanovnika govori i podatak da se tu nalazilo »11.000 knjiga od kojih veliki dio stariji od 1800-te godine«. ²⁰⁹ Da je sveukupno materijalno uzdizanje Pustinja bilo podlogom kulturnog stvaralaštva njenih stanovnika i bogatog knjiškog fonda govori i ta činjenica što su ovi pustinjaci sredinom devetnaestog stoljeća za svoju Pustinju kupili od braće don Stipe i don Mije Radovčića, pustinjaka Dračeve Luke, čitavu njihovu opsežnu biblioteku s odnosnim stalažama. Danas su te knjige, među kojima je bila i »lijepa kolekcija talijanskih klasika, pomiješane s onima koje je otprije posjedovala pustinja Blaca.« ²¹⁰ Nažalost, biblioteka mi nije bila dostupna za bolje upoznavanje i istraživanje njena sadržaja.

Vjerujem da se sve bogoslužne knjige, časopisi, astronomski almanasi i nešto beletristike još cjelovito čuva u »vrećama koje su zapečaćene od strane Općine u Supetru«. ²¹¹ Slutnja mi daje pravo pomisliti da je iz ljubavi prema baštini sačuvana i da će biti dana na uvid javnosti i »jedna škrinja drvena sa kompletnim arhivom povijesnog značaja pustinja Blaca - zajednice svećenika pisanih rukom i nešto štampane od 1500. godine dalje«, ²¹² koju je prema sastavljenom zapisniku

²⁰⁸ Usp. Zapisnik sa sjednice komisije za pustinju Blaca koju sačinjavaju predstavnici hvarske biskupije i Skupštine općine Supetar, u Supetru 15. listopada 1987, str. 1, t. 1: »Nedostaje atlas Hondiusa i Jasoniusa iz 1623. godine.«, u: AŽN.

²⁰⁹ Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja, n. d., str. 61.

²¹⁰ Usp. Ibid., str. 54. Istinitost ove tvrdnje posvjedoči mi Katica Uvanović, nekoć učiteljica u pustinji Blaca, u Milni, 17. kolovoza 1988.

²¹¹ Usp. Zapisnik učinjen između Biskupije Hvarske i Skupštine općine Supetar, Posl. broj: 0. 125/63, br. 29, t. XIV, u: ABKH.

²¹² Ibid., Br. 43.

uzela u posjed općina u Supetru, i u pripremi ove studije nije mi bila dostupna radi ideoloških pobuda onih koji su tada upravljali pustinjom Blaca. Teško je povjerovati u vijest da bi plamen koji je 1989. godine dokrajčio zgradu skupštine općine Supetar u pepeo pretvorio i arhiv pustinje Blaca, taj osebujni i dragocjeni fundus hrvatske povijesti.

4. Pinakoteka

Uz knjige, toliko drage pustinjacima, njihovu kulturu i naobraženost svjedoče i umjetničke slike, uglavnom portreti, ponajviše mletačke škole, iz druge polovice XVII. stoljeća. Među njima se po vrijednosti ističu slike »Magdalena pokornica« i »Samaritanka na zdencu«. Pripada im istaknuto mjesto u umjetničkom blagu cijeloga Brača.

Na oltaru stare crkve bila je slika Majke Božje na nebo uznesene naslikana »na dvjema daščicama«.²¹³ Od umjetničke su vrijednosti bile i slike na pokrajnjim oltarima. A u crkvi su se nalazile i slike svih četrnaest postaja križnog puta.

Pustinja je posjedovala velik broj slika na papiru, uokvirenih u srebrne i drvene okvire. Prema inventaru iz 1771. godine u njoj se nalazi: 14 slika na platnu, već spomenute dvije slike na drvenim pločicama, te 12 slika samo uopćeno spomenutih. Danas se posjetitelj crkve i pustinje Blaca, nažalost, ne može zagledati u te spomenike kulture ovoga mjesta i svjedoke njegove povijesti.

²¹³ *Liber Visitationis D. Petri Maravii*, u: ABKH, Die 29. Junij 1637: *In Eremo Blazza*, str. 308: »Deinde (...) est imago Beatae Virginis in duabus tabelis parvulis depincta.«

5. Dragocjenosti u pustinji Blaca

Najvrijedniji dio inventara pustinje Blaca jest Blatačka Gospa koju su prema predaji prvi pustinjaci donijeli u ovu svoju novu postojbinu. Osim nje Pustinja je imala i drugih dragocjenosti: pozlačeno srebrno posuđe za liturgijsku uporabu, ponajbolje misno ruho, zlatom pozlačene srebrne krune za slike i kipove Gospe i djeteta Isusa u crkvi, raznovrstan pozlačeni nakit za te kipove, stroj za pečenje hostija, srebrno veliko zvono i drugo.²¹⁴

Od godine 1906. u Blacima se nalazi novi klavir. Nabavio ga je don Nikola Miličević - st. i predao sinovcu Nikoli Miličeviću - ml., kao maturalni dar. U Pustinji se nalazi i rijedak primjerak mehaničkog gramofona s perforiranim kartonskim pločama, iz druge polovice 19. stoljeća, te 65 satova raznih modela, među kojima se ističu veliki zidni satovi i budilice, neki iz 17. stoljeća, proizvedeni u Londonu, a neke je od njih don Nikola Miličević - ml. sam napravio.

6. Škola

Za djecu iz obližnjih zaseoka i pastirskih kućica don Nikola Miličević - st. organizirao je školu. Prva školska godina bijaše 1912. g. Bilo je pet đaka. Tu bi djeca poslije nastave imala objed, a potom i praktične vježbe slaganja slova u tiskari.

²¹⁴ Usp. *Inventario Effetti di Blazza fatto dai Ministri Generalizj in ordine al Sovrano Decreto 1770. 21. Febbraro, Proc. D 18 - 1771. 9. Giugno*, u: PER, str. 167.

Bijaše za neko vrijeme unajmljen i stalni učitelj, don Nikolin rođak.

Školske godine 1941. obuhvaćen je u školu veći broj djece. Tada je u Blacima bilo 47 đaka.²¹⁵ Učionica bijaše u glavnoj zgradi Pustinje. Još i danas dobro sačuvane klupe, ploča za radne zadatke i drugi pribor govore o ozbiljnom radu i ljubavi kojom se tu pripremalo i odgajalo mladež kao uzdanicu hrvatskoga naroda. Budući da je tada bila za djecu unajmljena stalna učiteljica, don Niko, mlađi, predavao je vjeronauk («dotrinu») i vrlo često misio za djecu.

Njegovom smrću odumrla je i škola. Školski dnevници ostadoše nijemi svjedoci prosvjetne djelatnosti u pustinji Blaca.

Bila su u njoj tada samo tri đaka koji novu školu potražiše na drugom mjestu. Zajedno s onima što su kroz pola stoljeća u Blacima učila prve spoznaje o Bogu, čovjeku i svijetu, otišla su dalje s tih vrleti. Više se i nemaju kamo vratiti, jer od njihovih kamenih kućica ostadoše sablasne kamene ruševine. Znak je to, premda otužan, kako njima tako i svim namjernicima, da je na tim vrletima ipak život moguć i da je nekoć u tom zabitnom predjelu Brača bujao. Vihoru vremena i nehaju ljudi othrvao se samo građevinski kompleks nekoć slavne Pustinje. U njemu će, pod još sačuvanim krovovima, kako đacima tako i pohoditeljima, biti privlačna pripovijest o školi, crkvi i Pustinji. A s dragom će sjetom pohoditi grobove pustinjaka koji su mnogima od njih usmjeravali pogled prema zvijezdama, pokazivali put u život i govorili im o slavi neba.

²¹⁵ Usp. Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja, n. d., str. 55.

7. Pčelinjak

Kako je već navedeno, u suglasnosti s Ministarstvom bogoštovlja dušobrižnik Blaca životno je bio osiguran dobrima i posjedima što ih je imala Pustinja. Istina, zastalo je veliko gospodarstvo, ali ne i rad zalijevan molitvom. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće uz vinograde je bilo i nasada naranči i staklenika limuna. Uspostavljen je i jedinstven pčelinjak s 330 kamenih ulišta.²¹⁶ U Blacima se nije trošilo šećer pa se obilno rabio med. Nije ga manjkalo. Znalo se za dobre godine dobiti i do 15 kvintala meda. Možda je upravo pčelinja radišnost najbolji simbol neumornog rada i ljubavi pustinjača u Blacima. Umješno su, predanim radom i ne štedeći se, od kamenih cvjetova i tvrdih vrulja proizveli med slasti, kršćanske radosti i radišnosti.

Utrnuće pustinjačkog života u Blacima

Smrću posljednjeg izdanka poljičkog roda don Nikole Miličevića, sina Mate Miličevića i Ruže r. Kovačević, rođenog 6. lipnja 1887. u Zvečanju, krštenog 8. lipnja 1887, a za misnika zaređenog 10. kolovoza 1910, smrću koja nastupi 3. lipnja 1963. godine od slavne Pustinja i kapelanije ostade samo nominalna župa.

Osim čuvara u zgradama pustinja Blaca, u obližnjim zaseocima više nema stalnih žitelja. Crkva Pustinja je Gospino svetište gdje se u subotu po Velikoj Gospi okupe njezini štovatelji s otoka Brača. Zgrada pak, koja čuva brojne dragocjenosti Pustinja, pripada prema ugovoru pod crkvenu i

²¹⁶ Usp. *Ibid.*, str. 29s.

društvenu upravu. U njoj je smješten arhiv i muzej pustinje Blaca. Dok je arhivska građa i danas nedostupna crkvenim istraživačima, dotle je muzej, barem djelomice, otvoren zaljubljenicima hrvatske religiozne i kulturne baštine stvorene radom i molitvom na ovoj bogatoj pustoši.

Upravu kapelanije Blaca nakon smrti zadnjega misnika - pustinjaka preuzeo je župnik iz Nerežišća, a spor oko nadležnosti nad dobrima Blaca vodi se između Općine Supetar i biskupskog ordinarijata u Hvaru, koji je stoljećima podupirao pustinju Blaca, ne samo duhovno i moralno, već u kritičnim vremenima i materijalno. Donosim u prilog tvrdnje činjenicu da je biskup Ivan Skakoc (1822-1837) »za više godina pomagao novcem starješinu don Luku Kaštelana; pa, videć njegovu nevolju, nije tražio povraćanje pripomoći udijeljene«.²¹⁷

²¹⁷ MIL, str. 52.

Transliteracija pisma don Miha Martića, župnika zvečanjskog, kojim potvrđuje istinitost želje supružnika Jure Katušića i Ane r. Božić, da njihov sin Anton pođe u pustinju Dračeva Luka:

»U parokiji Zvečanjskoj na dan 19. Agusta 1792.

Jah, zdola podpisani župnik činim istinitu viru Gnu (gospodinu) knezu Juri Katušiću, i Ani Božića zakonitim zaručnikom, kako u današnji dan isti knez. Jure dileći se odovlen za otići u Brački Otok, vodi sobom svoje dite malahno tojest Antona, svoga sina najmlajega, koi malo više ima od tri godine, za pridati ga M:(nogo) P:(oštovanomu) G:(ospodinu) D:(on) Stipanu Katušiću bratu istoga kneza Jure pod gnegovu oblast, i ostali redovnika u manastir pustigne od Murvice, a to ne samo zada isto dite bude onde na nauku kod svoga strica, da još s odlukom stanovitom imenovani roditegla, i š gnihovim blagoslovom da ostane u istomu manastiru. I ako bi se po vrime otija rediti kakoje gniova žeglia da zaveže svoj stan zavazda pribivati onamo, gdi rečeni Gn. d.(on) Stipe od svoje strane i na ime onizi redovnika obećaje po gniovoj vogli i odluki, imati pomglu od istoga diteta. I ako bude ulisti u sveti red učiniti mu anamo patrimonij, kakosam razumija od rečeni roditegla istoga diteta. Tako činim ovu istinitu viru u gniovu ispovidagnu istignu:

Jah, D.(on) Mijo Martić župnik od Zvečagna, u viru.«

DRUGI DIO

PRVO POGLAVLJE PRAVILNIK PUSTINJE BLACA

Pravilnik pustinje Blaca sačuvan je u hrvatskoj redakciji pod naslovom: »IZJAVA PRAVILNIKA UPRAVE SKUPŠTINE SLOBODNOG SVJETOVNO-SVEĆENIČKOG STALIŠA POD ODVITOVANJEM BL. DJEV. MARIJE UZNESENE NA NEBO U PUSTINJI BLACA; TO JEST, U PUSTOŠI, KOJA BI PRIZNATA PO GOSP. PAVLU BALBI KNEZU BRAČA.« Don Nikola Miličević - st., upravitelj pustinje Blaca, redigirao ga je, otisnuo u tiskari Pustinje i objavio 1897. godine.

IZJAVA PRAVILNIKA

uprave Skupštine slobodnog svjetovno-svećeničkog stališa pod odvitovanjem bl. Djev. Marije uznesene na Nebo u Pustinji Blaca: to jest, u pustoši, koja bi priznata po Gosp. Pavlu Balbi Knezu Brača.

(Ali budući izvornik ovoga Pravilnika izgorio sa ostalim pokućstvom, robom i kartam godine 1724, ja DON FRANE NEMČIĆ, Starešina i Upravitelj i služitelj istoga,²¹⁸ za da se ne izgubi preugodno ponovno spominjanje Pravilnika, kojim se je svedj upravljala ova Skupština u ovom mjestu, po onomu što

²¹⁸ Usp. Bilješka, 182. Ovdje donosim hrvatsku redakciju Pravilnika iz 1897. Na ovome je mjestu hrvatski redaktor izostavio svjedočanstvo don Frane Nemčića da Pravilnik zapisuje prema tumačenju kako ga poprimi od don Jurja Matulića u početku njegova upravljanja, tj. oko godine 1702, usp. DI, str. 28.

se spominjem iztačem na znanje braće Svećenika za došasti mir i bolju upravu što sljedi:)

I. Svaki svećenik ili svjetovnjak, koji bi se združio našoj skupščini dužan je, da pripoznaje za svog glavara Stvoritelja i gospodara svemogućega Boga, u službu kojega mora se što je moguće više posvetiti s obluživanjem Njegovih zapovjedi i svetog bogoštovlja; a zatim presjajnoga Dužda Mletačkoga za svoga kralja i vladara; a presvietloga Biskupa Hvara za starešinu u duhovnim stvarim, kako on isti potvrđuje po svojoj oblasti naredbom godine Gospodinove 1579 mjeseca Studenoga.²¹⁹

II. Moraju u kratkom teku svoga življenja čuvati čistoću svoje osobe dajući dobar izgled, živeći u ljubavi Božjoj i bratskoj, i u svetom miru; i svaki dan kad budu moći slušati svetu Misu iz jutra rano; i svaku večer izmoliti jedan diel svetoga Rozarija, nadostavljajući jednu »Zdravo-Kraljice« za presjajnu Skupnovladu. U svetačne dneve moraju tumačiti puku Epištole i Evangjelja proglašujući svake Nedilje svetkovine došaste, i poslje Mise izmoleći jedan diel svetoga Rozarija za veću čast i slavu Božju; a za da se više okoriste vjernici, koji se budu skupljali iz pobliznjih mjesta u svečani dan za slušati svetu Misu, neka ih podučavaju u poglavitim Otajstvim i dielim vjere, uhvanja, ljubavi i pokajanja, i ostalo. Suviše moraju izgledati, da svjetovnjaci svaki pojedini barem jedan put na mjesec pristupi Sakramentim Izpovjedi i Pričešćenja, i tako na sve ostale poglavite svečanosti.

III. Moraju obluživati poste zapovidjene od svete Matere Crkve, posteći Prišašće od svete Katarine do

²¹⁹ Talijanski predložak donosi datum biskupova dekreta, »col Decreto dell'Anno del Signore 1579. li 24. del Mese di Novembre«, usp. PER, str. 28.

blagdana Porodjenja Isukrstova, izuzam koji bi bili stari ili bolestni.

IV. Svaki je svećenik dužan da izgovori 50 svetih Misa iza smrti svoga druga svećenika za uzpokojenje njegove duše, a svjetovnjaci dužni su izgovoriti 50 trećina Rozarija; a glavar Skupščine jest vezan da izpjeva jednu Misu, i da učini jedan pristojni sprovod iza svetoga Oficija i ostalih molitava goreći svieće po svim oltarim i oko odra mrtvaca dok se pokojnik sahrani u greb. Suviše mora pozvati izvanjskih svećenika, za da izreku svetu Misu i prisustvuju pjevanju sprovoda; iza česa morat će Starešina dati njima svakomu po libarah šest, svieću barem od pol librice i objed. Na svrhi godine, a to na izhodnji dan, dužni su svi svećenici, koji se budu nahoditi kod kuće, izgovoriti jednu Misu za dušu istoga, a jednu pjevati goreći četiri svieće na oltaru, a dvie na grebu, gdje počiva pokojnik. Svjetovnjaci dužni su slušati istu svetu Misu i izmoliti jednu trećinu svetoga Rozarija; a po Misi izpjevati »**Oslobodi mene Bože, itd.**« sa molitvom.

V. Svećenici Skupščine nisu obvezani za druge Mise, izuzam one rečene na korist Skupščine. Ostale Mise preko godine, izuzam izhodnje dneve upisane na Tablicam u Crkvi, mogu reći za koga hoće, i mogu primiti lemozinu za iste, i od lemozine nisu dužni dati račun Starešini, niti komu od društva, već mogu udobrotvoriti ju kako hoće. Svi ostali plodovi njihovih truda i života, toliko redovnika koliko svjetovnjaka, ne mogu se darovati ili ostaviti drugomu nego Skupščini. A da bi tko imao svoga baštinstva od otčevine ili inačje, ili novaca, ili robe i drugih stvari priličnih, te može ostaviti komu hoće.

VI. Starešina neka je uoblašćen, da čini moguće lemozine ubozim, sirotam i onim, koji pitaju za ljubav

Božju od obćih proizvodi; i kada bude Glavar odsutan od kuće, neka odluči koga drugoga od Društva, da ga zamjene u istoj oblasti i dužnosti. Jošter Redovnici će razumno uzgajati jednoga ili dva dječaka od siromašne ruke, i ovi će služiti Mise, mesti Crkvu i držati sve čisto. Kada bi rećeni dječaci podali dobre znakove svoje sposobnosti i zvanja za postati svećenici, i zato bi iztakli želju i svu volju, onda Redovnici moraju ih učiti u štivenju, pisanju i u svem što se iziskuje od jednoga svećenika. Kada ne bi bilo tko, da ih tako podučava, moraju ih redovnici sporazumno poslati u druge škole i platiti učitelja, oskrbjujuć ih svim potrebam odjeće, knjiga i ostalih; a za redjenje neka im zabilježe Patrimonij od dobara Crkve ove Skupšćine pod naslov: »za službu ove Crkve«, sa dužnošću, da stoje u Zadruzi do svrhe života, težeći svedjer na korist iste s većom marnošću nego bi u rukovodjenju svojih osobitih dobara. Postavši Misnici, da bi se odlučili ne stati u Pustinji i Zadruzi, budući svakomu otvoreno i slobodno izaći u svako vrieme iz Skupšćine, ne mogu ništa zahtievati od Patrimonija njima zabilježena; a za nauk, što su primili, to se ostavlja duševnosti istih, da se spomenu svoga uzgoja i onoga što su i gdje su primili.

VII. Držani su Svećenici na sve Blagdane: Porodjenja Gospodinova, Obrizovanja, Vodokršća, Svihsvetih, Mrtvihdneva, Uskrsnuća, Osmine Uskrsa, Duhova, Božjeg dneva, Uznesenja Bl. Dj. Marije pjevati Jutrenju, Misu i Većernje, i moraju pjevati Mise u sve Svetkovine Bl. Djevice, svetih Apoštola i u izhodne dneve mrtvih, kako je bilo naredjeno od presv. Biskupa Tibona Rovetta²²⁰ njegovom odlukom u pohodu na 1 lipnja 1702, nadostavljajuć to našem Pravilniku, kojega je izvornik izgorio, kako bi iztaknuto.

²²⁰ Fra Ivan Toma Roveta (1693 - 1704).

VIII. Starešina je dužan, da svake godine po dva puta, a to u mjesecim Studenom i Svibnju pregleda potrebe svih Skupštine, i da svakomu odredi i podieli po dvie košulje i potrebitu odjeću; da čini načiniti staru, učiniti novu i svu potrebu obuće: za da se nitko ne tuži, ili da ne stvara ogovore za ne činiti službu kad bude se iziskivalo da podje u koje mjesto za kućne potrebe, kako se je i do sada izpunjivalo, i da svaki dobre volje se dade na rad u bratskoj ljubavi i u Kršćanskoj mirnoći. Sve ovo stoji da podpuni Starešina koji bude.

IX. Da bi koji družbenik bio poslan za posle Pustinje u koji grad ili mjesto, Starešina mora ga oskrbiti svom potrebom za put. Ali da bi koji hotio poći u koji grad, ili mjesto, ili otačbinu da prodje vrijeme, ili da pohodi svoje domaće, ili prijatelje, mora naj prvo pitati dopust u Starešine, koji ako mu ga zanieče, nema se odalečiti; ako li dobije dopust, neće moći stati odsutan više od mjesec dana, i u tom slučaju Upravitelj je lišen dužnosti da ga oskrbi potrebam putovanju.

X. Razbolivši se jedan družbenik, svi su dužni jedan drugomu dvoriti i pomagati u bolesti, jerbo Evangjelje veli: »s kojom mjerom uzajmete, tom će vam se i vratiti«; a i glavvar je dužan, kad se bolest pokaže opasna ili teška, da zove lječnika i da ga plati, a tako i liekove i sve što bude uztrebati u bolesti.

XI. Družinari Misnici moraju stvarati svoga Glavara i predpostavljati ga Društvu na ovaj način: Moraju najprvo zazvati pomoć Božju izmoleći »Pridji Duše 'presveti'« sa molitvam; i za tim u skladu i u sporazumu izabrat će izmedju sebe jednoga najkriepostnijega, koji je već proboravio u društvu barem deset godina. Izabranom glavaru moraju svi biti podložni i moraju izpunjati njegove naredbe. Budući isti glavvar uoblašćen da što učini bude dobro učinjeno, kada htjede

što kupiti, ili pogodjati, ili izvesti koji drugi važni posao, koji prelazi svotu od deset cekina, morat će o tomu činiti znati sve Misnike, i da ne bi ovi bili svi kod kuće, kada iz namišljena čina izhodila bi korist društvu, morat će ih pričekati za obavjestiti ih, i postignuti odobravanje barem od više istih. Ne može Starešina primiti koga u društvo bez sporazuma svih Misnika, i ne može se ubilježiti za družbenika onaj, koji nije u društvu proživio za ciele tri godine, iza kojih bude li priznat i potvrđen, neka bude kako i drugi. Na čine gori rečene ne mogu svjetovnjaci nit prisustvovati nit sudjelovati u ničemu. Starešina ne može se promjeniti barem do tri godine njegovoga gospodarstva, izuzam samu smrt; a može biti priznan i potvrđen i za života, kad bi bili zadovoljni svi družinari njegovoj upravi. Ovaj Starešina mora sjati sa svietlošću dobra izgleda svim u kući, nutkajući na poslušnost okosne, predvođeci na izpravni put zašlace, s pomnjom, pažnjom, skrblju i za interese kuće i kako Bog zapovjeda: »gdje budu se dva ili tri na moje ime skupili, tu i ja ću biti s njima.«

XII. Nijedan Misnik ili svietovnjak ne može biti iztjeran i prognan za zlobu i nenavidnost bez jednoga zakonitoga i velikog uzroka; na primjer: smutljivac, škandaloznik, bezsramnik, nesmotrenik, zapuštenik, razsipnik, pijanac, itd;²²¹ ali neka svi budu podpuno izvješćeni i osvjedočeni o njegovu pomanjknju. Kad bi bio jedan tajni zločinitelj, a jedan sami od društva došao bi u poznanje njegovog čina, mora ga isti u četiri oka opomenuti, a kad se ne bi svidio i obratio od zloće, dužan je javiti ga Starešini za pokaranje i poparavljenje; i da ni tako ne bi se poboljšao, onda Starešina u javnoj skupštini

²²¹ Talijanski izvornik ne nabroja sve ove uzroke otpuštanja iz zajednice, već izrijekom donosi slijedeće: koji bi davao loš primjer (»un scandaloso«), koji bi bio sklon moralnoj razvratnosti (»un lascivo«), prijestupnik u opsluživanju pravila (»un trascurato«), raspikuća (»un scialaquatore«) i slično, usp. PER, str. 35.

mora ga oštro opozvati. Ako paka ni tako ne bi se popravio, mora mu se naložiti odpust ili odlazak iz društva, za da, kako govori Evangjelje, jedna gubava ovca ne oguba sve stado. Ako ne bi htjeo poslušati, mora javiti njegov grieh vlasti privedroga Principa i presvietloga Biskupa Hvara i Brača, pitajuć da bude izagnan iz skupštine, od koje ništa neće moći zahtievati za svoje trude. A neka nas Bog učuva ovakove nesreće.

XIII. Starešina mora porazdieliti Misnicim i svietovnjacim zadaće za veću korist društva, i za olahkoćenje njegovog gospodarstva, kako sljedi:

a.) Mora izabrati vriedna i podobna stražara i pomnjitelja crkve, komu će povjeriti po inventariju svu robu crkve, od koje će imati svu pomnju, a to držeći čiste košulje, naglavnike, pasove, očištnike, tjelesnike i oltarnjake, i čineći načinjati razkinute i razparane. Napravljati će i narešivati oltare u Svečanosti. Mora isti čuvar uzdržavati Crkvu uvijek urednu i čistu. Mora ga Starešina opomenuti, da ima pomnju kada dodje koji pomoćnik da ponese svetu Poputbinu, da mu poda svu potrebu; a da dodje koji Misnik s otoka za reći svetu Misu, ima mu puštiti i dati sveta odiela. Ako bi pak Misnik bio od druge Biskupije, neka mu ne dopusti reći svete Mise, ako nema Biskupski odpust. Starešina mora još paziti na to, da čuvar crkve bude imati oblast izpovjedati, i da goruće pomnji za to sveto djelo.

b.) Drugoga će odrediti, da ima pomnju na pokućstvo kuće i njemu će pridati po imovniku sve orudje, ratila i druga sredstva od rukuh i stvari i robu društva, a svaki pojedini čuvat će svoju osobnu.

c.) Najmanji od kuće čuvat će konobu i prividat će ju svaku večer, za da se ne prolije vino, i držat će ju čistom.

d.) Četvrtom pridat će brašno, ulje, šenicu, maslo, meso i drugo sve što je jića, sa dužnošću da od svega ima pomnju, i kad česa ne stane, neka odmah javi starešini, za da se nabavi na vrijeme česa društvo potrebuje.

e.) Starešina u svojoj odsutnosti od kuće odredi jednoga mjesto sebe, koji će primati goste i prijatelje, zabranjeno buduć svim drugim da nitko od društva uoblasti se pozivati izvanjske osobe bez njegova dopusta.

f.) Mladićim koji služe u Crkvi ima naložiti, da kad dovrše školu moraju napraviti trpezu, okolo koje neka bude čistoća, i pridat će im dva trpeznjaka, dvanest jedala, dvanest ubrusaca, četiri vrča, dvi čaše; i svega toga morat će dati račun starešini za da se ništa ne izgubi, drugačije biti će pokarani i pedepsani.

g.) Sve kuhinjsko posudje starešina pridat će jednomu, koji mu se bude svidjati podobnijim i zauzetijim za to.

h.) Svakomu pojedinomu od društva preporučeno je i naloženo kao veliku dužnost, imati pomnju svega i svih stvari, potreba, interesa, posala i vanka kuće. Zato mora se oblaziti polja, vinograde, sitbe, vrtle, živine i ostala. Pomnjiti pred radnicim; večer pred radjom dogovoriti se skladno tko i kamo će na koju stranu poći i za koji posao ili potrebu ili radju, za da starešina društva znade kamo tko idje i zašto, i što komu uztreba. Tako dojuču večer skupivši se neka dokaže svaki rad, posao što je obavio i kako, i potrebe koje su mu se predočile u poslu ili mjestu gdje je bio.

Zaključak. Sve stvari rečene ovoga pravilnika preporučuju se glavaru ove skupščine, da bude biti na izvršavanje istih i na sve posle i stvari za njegovu čast i dobar glas. Neka radi izpuniti naložene mu dužnosti u strahu Božjemu i u bratskoj ljubavi, čuvajući se svakoga zla izgleda koliko po sebi toliko po drugim; za da bude

on i sve društvo primjer kršćanske prave ljubavi, mira i bogoštovja, pazeći nas Bog od svakoga zla, i darivajući nam Njegovu milost i pomoć i blagoslov na ovom svijetu; a poslje da dobijemo dar dostojnosti, da možemo čuti na strašnom sudu slatki i ugodni poziv: dodjite blagoslovljeni uživati plod vaših truda u vječnu rajsku slavu. Tako budi.²²²

Ja DON FRANE NEMČIĆ potvrđujem zakletvom sve ovo, što u ovom Pravilniku jesam izpisao, da se je sve ovako do sada izvršivalo, i za veću vrijednost pečatim pečatom ove Crkve.

I. DOGAĐAJI KOJI PRETHODE KODIFIKACIJI PRAVILNIKA

Budući da ima svrhu urediti unutarnji ustroj samostanskog života, Pravilnik je lakše osvijetliti pod praktičnim vidom negoli teološkim pristupom. On, naime, uređuje konkretan pustinjački život i nije mu do snažnijih misaonih struktura koje bi pokretale teološka razmišljanja. Tome je možda razlog i to što je nastajao stoljećima i uokvirio samo disciplinska pravila. Nema izričitog zakonodavca ili autora. On jednostavno registrira što se pustinjačkim životom želi postići, kako urediti bratoljublje te promicati duhovni i materijalni procvat Pustinje.

Premda Pravilnik uključuje misli i poticaje slične onima što ih nalazimo u Reguli sv. Augustina, u njemu se ne spominje ni jedan crkveni mislilac ili učitelj. Podudarnost ovih dvaju pravilnika vidim u razradi nosivih misli po kojima se uređuje redovnička zajednica. Tako se u jednom i drugom

²²² Talijanski tekst završava izrijekom: »Così sia Amen.«

pravilu uočavaju ove misli vodilje: ljubav prema Bogu i bližnjemu, molitveni život, post i blagovanje, odnos prema bolesnicima, vanjsko ponašanje, bratsko upozorjenje i praštanje, uporaba dobara i njihovi čuvari, poslušnost predstojniku.²²³ Nema velike razlike ni gledom na opseg, jer Augustinovo monaško pravilo sadrži 12 poglavlja. Istina, prepuno je biblijskih navoda. U tome se uvelike razlikuje od Pravidnika pustinja Blaca koje njima oskudijeva.

Pošto je izvornik izgorio u već spomenutom požaru, prišlo se sastavljanju novog Pravidnika, a prema sjećanju živućih pustinjaka. Iz rukopisa XI. kapitula Konstitucije (Pravidnika) vidi se da su ga svi dopunjavali, prečitavali i s njegovim se sadržajem i odlukama složili prije glasovanja i odobrenja njegove konačne redakcije.²²⁴

Vjerojatno su sva poglavlja i cijeli dokument dovršeni tako kako sam maloprije opisao. No i tada napisani Pravidnik, koji su blatački pustinjaci iz pijeteta prema izgorjelom izvorniku nazivali »Pravilo Majka« (»Regula Mater«), nije sačuvan.

Iz dostupnih se dokumenata može ustvrditi da je Pravilo nastajalo postupno. Zbog same naravi pustinjačkog života i promjenjivosti životnih okolnosti Pravidnik je doživljavao svoje preinake i prilagodbe. Čini mi se prikladnim, zbog njegova jezgrovitog sadržaja i specifičnoga razvojnog puta, upozoriti na važnije dokumente i događaje koji prethode njegovoj kodifikaciji.

²²³ Sv. Augustin se nakon krštenja povukao s nekoliko drugova u blizinu Tagaste i tu živio »po pravilu ustanovljenom pod vodstvom apostola«, to znači pod geslom »sve je zajedničko, a svakome se dijelilo po potrebi«, usp. SVETI AURELIJE AUGUSTIN, *Pravilo za Božje sluge* (Preveo i uvod napisao PAVLOVIĆ A.), u: *Redovnička Pravila*, n. d., str. 184.

²²⁴ *Dichiarazione dell' Istituto de' Sacerdoti Secolari abitanti nella Solitudine, o sia Eremo di Blazza*, 1726. 8. Gennaro, u: MDS, Nr. 35.

1. Svjedočanstvo Grgura Martinovića

Biskup P. Cedulini naredio je 1606. godine da dođe k njemu svećenik Grgur Martinović, prior blatačkih pećina. Učinio je to s nakanom da se поблиže upozna sa životom u Pustinji. Na osnovi razgovora vođenog u Hvaru 27. kolovoza te godine, može se razabrati da je netko tužio biskupu navedene pustinjake zbog određenih njihovih manjkavosti. Tada zapisani razgovor smatram srčikom kasnije zapisanih Konstitucija i Pravilnika o kojem se ovdje raspravlja. Zbog njegovih aktualnosti donosim ga doslovce:

»Što to znači« - upitao je biskup Grgura - »da ne držite Presveti Oltarski Sakrament Euharistije niti upaljenu svjetiljku na oltaru?«

»Zbog siromaštva« - odgovorio je Grgur - »u kojem živimo ne možemo to izvršiti, i kratko je vrijeme otkako smo se ovdje smjestili; milošću smo Božjom uredili crkvu, oltarnu sliku, nabavili misno ruho, srebrni kalež, misal, i druge stvari neophodne za svetu Žrtvu, ali nemamo mogućnosti za održavanje svjetiljke.«

»A kad bi se dogodio nesretni događaj« - nastavio je biskup - »krajnje nesretan, i bila bi velika potreba podijeliti svetu Popudbinu ili bolesničko pomazanje, što biste poduzeli?«

»Učinio bih žrtvu sv. Mise« - opravdavao se Grgur - »i u toj Žrtvi posvetio česticu, a zatim bih potrebni sakrament podijelio onome koji ga treba; tako i zadnju pomast. Kad je potreba, na vrijeme idemo u Nerežišća k mjesnom župniku i molimo svete prilike. No sada molimo Vašu Preuzvišenost da se po svojoj uljudnosti udostoji podijeliti nam milost da možemo

dijeliti posljednju pomast barem srijedom ili subotom, a čim budu mogućnosti dopustile, nastojat ćemo svom pomnjom držati Presveto.«

Na biskupovo pitanje: »Kako se tvoji drugovi ili podložnici s tobom ophode?«, Grgur je odgovorio: »Po milosti Božjoj, odlično; ni u čemu se ne mogu na njih potužiti.«

»Slavite li svake nedjelje svetu Misu?« - proslijedio je biskup.

»Da, gospodine, ja i moji drugovi k tome misimo više puta u radne dane«, zasvjedočio je prior.

Na biskupov upit: »Koga drži za poslugu svoju i ostalih drugova?«, Grgur je odgovorio: »Četiri su mladića, od kojih je jedan đakon, i nas dva svećenika, i ne propuštamo svim srcem uzdizati molitve Svemogućem Bogu za napredak i jedinstvo kršćanskih vladara.«

»Kako se često ti i Vaši laici običavate pričestiti godišnje?« - zanimao se biskup. Grgur je na to odgovorio: »Za Kvatre.«²²⁵

2. Pravilo sv. Petra

Za Cédulinove vizitacije pustinji Blaca, 12. srpnja 1621, napisan je zapisnik u kojem se vidi da redovnici žive po vlastitome pravilu koje nazivaju imenom sv. Petra. Naime, na biskupov upit kakvim životom žive u Pustinji, prior je odgovorio da žive prema »Pravilu sv. Petra.« Budući da je biskup tražio pojašnjenje, prior je protumačio: »Sveti je Petar

²²⁵ **Esame Vescovil al Piror di Blazza sopra le proprie consuetudini**, Proc. A 19 - 1606. 27. Agosto, u: PER, str. 19s.

služio Gospodina našega Isusa Krista i bio je s njime s nakanom da ga poslužuje.« Nezasovoljan tim odgovorom, biskup je tražio pobliže obrazloženje u čemu se sastoji to služenje Gospodinu našem Isusu Kristu po uzoru na sv. Petra. Prior je na taj biskupov zahtjev prozborio:

»Služimo mu molitvama, postovima i drugim dobrim djelima, kako to dolikuje dobrom svećeniku, a ostavši tako reći bez košulje došli smo u Pustinju i vršimo propisane poslove i druga dobra djela.«²²⁶

Pravilo sv. Petra temelji se, kako to svjedoče izvori samih pustinjaka, na načinu života crkvene prazajednice. U njoj je sve bilo zajedničko - »Omnia Communia«. »Oni su bili jedno srce i jedna duša u Gospodinu. I nitko od onih, koji su nešto posjedovali, ništa nije svojim nazivao, nego im je sve bilo zajedničko.«²²⁷

3. Dekret o imenovanju Grgura Martinovića za starješinu pustinje Blaca

Michael Priolus, apostolski vizitator u Dalmaciji, početkom 17. st. obilazio je pojedine župe i na otoku Braču. U zapisima njegovih vizitacija ne nalazi se zabilježen pohod pustinji Blaca. Međutim, kako je u Pustinji došlo do narušavanja discipline, svratio je k njemu u Trogir don Grgur Martinović i požalio mu se na prilike u Pustinji. Ujedno je, za uspostavu pravog reda i mira, zatražio njegovu pomoć. Iz vizitatorove odluke naslućuje se da pustinjaci svjetovnjaci ne

²²⁶ Usp. *Visitaciones Episcopi Cedolini, Brachiae* 1, u: ABKH, str. 812.

²²⁷ *Zapis s pohoda pustinji Blaca*, 12. VI. 1621. (sveščić tiskanih dokumenata), u: AKM, str. 20.

gaje dostatno poštovanje prema njemu, tada jedinome misniku u Pustinji i starješini, niti prema dobrima Pustinje koja su ili svojatali ili njima svojevolarno raspolagali. Nakon saslušanja vizitator izda dekret kojim potvrđi svećenika Grgura Martinovića starješinom u pustinji Blaca i naznači odredbe glede skladnog suživota u Pustinji. Budući da ne postoji stariji dokument o ustrojstvu pustinjačkog života u Blacima, a u ovom dekretu nalazimo nekoliko pojedinosti vezanih uz uređenje zajedničkog života u njoj, osobito naznake da se unutar nje život Pustinje ravna po već određenim pravilima, navodim ga u cijelosti:

»Došao je svećenik Grgur Martinović iz Poljica, Ravnatelj ili Starješina pustinjaka u pustinji Blaca na otoku Braču, u hvarskoj biskupiji, i potužio se da u gore rečenoj Pustinji neki pustinjaci žive kao da nemaju nikakvoga starješine, nego provode slobodan život i to ne bez sablazni za narod, a zbog toga se usuđuju izlaziti po više puta u vanjsku slobodu i raznose dobra Pustinje.

Stoga, kako se vidi iz pravila Pustinje i potvrde prečasnog biskupa hvarskoga kao i iz odredbe njegova generalnog vikara donesene poslije njegove vizitacije u kojoj se nalaže što bi u njoj trebalo marljivo ispraviti, a razabirući da među redovnicima i onima koji provode pustinjački život treba odrediti da svaki poslušnost vlastitu od poglavara nametnutu i za to zasluženu može postići prema izvornoj apostolskoj ovlasti nama povjerenoj kojom se služimo u ovoj stvari, proglašujemo prije rečenog svećenika Grgura Martinovića pustinjaka, koji se ondje nalazi kao jedini svećenik, i imenujemo ga starješinom Pustinje; kao što smo gore ustanovili, nalažemo da ondje, poslije smrti toga svećenika, neki drugi svećenik umjesto njega naslijedi tu službu, a ne

laik; i tako treba poštivati ovu odredbu u budućim vremenima.

Ova odredba koja je dana svećeniku Grguru, starješini pustinjaku a susljedno i svim ostalim starješinama gore spomenute Pustinje, daje punu slobodu da mogu zabraniti ostalim pustinjacima iznositi odande bilo kakva dobra bez izričitog dopuštenja njihova Starješine, kao što i mi zabranjujemo; a ako bi netko zaboravio iskazati poslušnost, ili pokušao učiniti druge sablazni, koje ne priliče pustinjačkom životu, neka isti starješina znade da ima dopuštenje i vlast dotičnoga ispitati i podvrći određenim kaznama i napokon, ako se pokaže potrebnim, potjerati ga iz Pustinje.

I hoćemo da budu podložni njegovoj volji i redovničkome Pravilu ("Constitutioni"), te i njihova briga mora biti da nastoje živjeti kako se pristoji pravim pustinjacima prema njihovu Redu i Pravilu, bez obzira na bilo koje druge ustanove koje su prije kod njih nastale do sada, te na običaje mjesta i sve ostalo što se ovome protivi. Dano u Trogiru dana 9. travnja 1603.«²²⁸

II. POSTANAK I NESTANAK MATIČNOG PRAVILNIKA PUSTINJE BLACA

Pravilnik pustinje Blaca sastoji se u svojoj izvornosti od Uvodnog dijela, 13 poglavlja i Zaključka. Mlađi je po vremenu nastanka od Pravilnika pustinje Dračeva Luka. Razlikuje se od njega i opsegom, jer Pravilnik pustinje Dračeve Luke sadrži 24 poglavlja. Ipak u njima nema sadržajne razlike. Analiza daje pravo na prosudbu da je blatački Pravilnik, premda idejno

²²⁸ ASV, S. Congr. Concilii Relationes 636A, *Pharen. et Brachien.*, str. 158s.

slijedi svoj uzor iz Dračeve Luke, ipak jezgrovitije prereakao i osebujno primijenio bitne odrednice važne za pustinjaštvo obilježeno poljičkom svijesti i prilagođeno bračkim uvjetima. Upoznajmo ga u sadržaju i poruci prema najstarijoj hrvatskoj redakciji.

1. »Pravilo Majka« iz 1726. godine

Ova se »Izjava Pravilnika« temelji na zapisima don Frane Nemčića, svećenika i upravitelja pustinje Blaca. Oblikovao ju je 8. siječnja 1726. godine. Učinio je to u nakani da se ne »izgubi preugodno ponovno spominjanje Pravilnika, kojim se sveudilj upravljala ova Skupština u ovom mjestu«, ²²⁹ a nakon što je izvornik Pravilnika, koji bijaše sastavljan stoljećima, »izgorio s ostalim pokućstvom, robom i kartam, u noći, kad je izgorjela Pustinja sv. Marije u Blacima«. ²³⁰ U tom su požaru izgorjeli svi spisi i važni dokumenti, knjige i dragocjenosti Pustinje.

Zbog opasnosti da Pustinja izgubi svoju izvornu duhovnost i da se prekine ili preinači prvotna nakana utemeljitelja obzirom na unutarnje ustrojstvo i vanjski izgled pustinje Blaca, valjalo ga je nanovo sročiti. U njegovu sastavljanju sudjelovali su svi svećenici koji su poznavali matično pravilo i koji su u samoj Pustinji odgojeni ili su opsluživali smjernice Pravilnika. Sam don Frane Nemčić ostavi nam o tome slijedeće svjedočanstvo:

²²⁹ IP, str. 92, Uvod.

²³⁰ Usp. IP, Uvod, str. 92; *Capitolo, e Processo che comprova l' Incendio dell' Eremo Blazza, per cui si abbruciarono tutte le Carte*, Proc. A 23 - 1724. 29. Dicembre, u: PER, str. 23s; PER, str. 7s.

»Dok sam ja upravljao, izgorio je izvornik Pravila s drugim spisima i sa svim pokućstvom, kako se može provjeriti u postupku tada provedenom, 29. prosinca 1724. godine Gospodnje. Dakle, da se ne izgubi časna uspomena upravljanja ili Pravilo po kojem se uvijek ravnala zajednica u ovom prebivalištu, ja Don Frane Nemčić, upravitelj i opsluživatelj svega onoga čega se sjećam da bijaše zapisano u rečenom Pravilniku i jer bijah vršitelj istoga Pravila, a njegova mi je poglavlja protumačio mnogopoštovani Gospodin Don Juraj Matulić u počecima moje uprave, opet ga sastavljam i stavljam na znanje braće svećenika kako bi živjeli u miru i što boljoj upravi u dođućim vremenima.²³¹

Taj nanovo sastavljeni Pravilnik bijaše zapisan »in idioma volgare«, tj. »pučkim jezikom«.²³² Don Matija Kraljić, upravitelj pustinje Blaca, donosi 1841. godine podatak da je taj

²³¹ »Ma essendo consumato dalle fiamme l'originale sotto la mia direzione della cura coll'altre Carte, e con tutti gli Utensili di Casa, come meglio può riscontrarsi nel Processo in allora formato nell'Anno del Signore 1724. li 29. Decembre; adunque perchè non perisca l'aggradevole rimembranza della direzione, o sia regola, con cui sempre si è diretta la Società in questo Domicilio, io D. Francesco Nempich Direttore, & osservante di quanto mi ricordo intorno la detta Regola, essendo stato osservatore di quella, essendomi stati spiegati i Capitoli dal Molto Rev. Sig. D. Zorzi Matulich ne primordi della mia reggenza deduco a cognizione de' Fratelli Sacerdoti per la futura pace, e miglior direzione«, PER, str. 28. Donosim u cijelosti ovaj citat jer ga niti jedno hrvatsko izdanje Pravila nije u potpunosti donijelo, već samo prepričalo. Don Frane Nemčić potječe iz Velog Brda iznad Makarske. Došao je u Blaca 1693. godine. Bijaše zaređen za misnika pustinje u Hvaru 1699. godine, usp. MIL, str. 7. Upravljao je pustinjom Blaca od 1704 - 1747. Umro je 11. kolovoza 1747, usp. MIL, str. 9. Prezime Nemčić donosim u ovom obliku, poštujući autoritet Don Nikole Miličevića, starijega, koji ga tako piše u svojoj knjizi *Povijestne Crtice o Pustinji Blaca (Eremo Blazza) na otoku Braču*. U starijem obliku nalazimo to prezime pisano kao Nempich, usp. *Privilegi et altri Documenti delli RR. Sacerdoti del Romitorio di Blazza*, u: APB, naslovna strana; *Status animarum-pagus Blazza*, za godinu 1796, u: ŽAN, stranice nisu numerirane; PER, str. 79. i 105. PER to prezime donosi u obliku Nempich, str. 29, 27, 28, 45, 77. i dr., u obliku Nempicevich, str. 7, ili kao Nempich, str. 38, 63. i 84. Budući da je ta knjiga dokumenata štampana u Veneciji, nisu isključene slagarske i tiskarske pogreške.

²³² Usp. DI, 27.

Pravilnik »scritto in glagolitico«, tj. »napisan glagoljicom«.²³³
Napisan je, dakle, ili glagoljicom ili poljičicom (bosančicom).
Tu sumnju glede pisma podupiru nepoznavanje izvornika i
činjenica kako se za »matične knjige pisane bosančicom kaže
da su napisane glagoljicom«.²³⁴

2. Otudjenje matičnog Pravilnika

Već spomenuti svećenik i prior Pustinje don Matija Kraljić, podvrgavajući se odluci biskupskog ordinarijata u Hvaru, omogući komisiji koju sastavi svjetovna vlast s ciljem da se utvrdi nastanak i svrhovitost pustinje Blaca, uvid u za to potrebne dokumente. Jedan od najvažnijih bijaše svakako Pravilnik Pustinje. Kako je taj dokument bio otuđen, vidimo iz slijedećeg njegova dopisa:

»Na licu mjesta provjerena je i uzeta u razmatranje odluka Velečasnog biskupskog ordinarijata, data na znanje u Vašem dopisu od 22. ovog mjeseca, i upravljena na Velečasnog upravitelja pustinje, a potom je izvršena provjera dokumenata. Kod otvaranja velike škrinje u kojoj su čuvani svi odgovarajući spisi i drugi dokumenti što se odnose na probitak ove pobožne ustanove i obvezan zatim izvršiti od Vas zatraženu prethodnu

²³³ Usp. Nel Eremo Blazza Isola Brazza 26. ottobre 1841. Presenti I.R. Pretore. Signore Dom. Francesco Bulat Pavisich Consigliere, Zapisnik učinjen prilikom uvida u dokumente što se odnose na postanak i tijek života u pustinji Blaca, u: ABKH, FB II.

²³⁴ BUČAN-ZELIĆ E., *Upotreba bosančice u Splitu*, n. d., str. 874.

naredbu od 27. lipnja tekuće godine, br. 6744/1422 da se pronađu dva izvorna dokumenta, onaj od 23. siječnja 1588. godine²³⁵ i onaj od 8. siječnja 1726. godine,²³⁶ postupalo se vrlo brižljivo. Uspjelo je pronaći prvu ispravu ovjerovljenu po ondašnjem nadstojniku općine. Pronađen je također izvornik Pravila, tj. drugi primjerak pisan glagoljicom, a osim toga i prijepis, to jest njegov prijevod na talijanski jezik koji je također ovjerovljen od ondašnjeg nadstojnika općine. Otada će ova tri skupljena dokumenta biti uzeta u sudsku pohranu.²³⁷

Iako sam pomno nastojao pronaći ta tri izvorna dokumenta, nisam uspio. No, sačuvan nam je talijanski prijevod matičnog Pravidnika iz 1726. godine, a taj je sačinjen 20. kolovoza 1781. godine. Toga je, naime, dana don Ivan Nemčić, starješina u Blacima, došao k nadstojniku općine u Nerežišćima i zaaskao ovjerovljeni talijanski »prijevod i povratak« Pravidnika. Da se radi o prezentaciji matičnog Pravidnika, zaključujem na temelju datiranja »Izjave

²³⁵ Radi se o Darovnici kojom Don Juraj Drivodilić, nadžupnik Brača a župnik Nerežišća, daruje spilju »Ljubitovicu« i predjel Blaca Don Petru Vitačiću i don Grguru Martinoviću, prvim pustinjacima s nakanom da ondje osnuju svećeničku pustinju, usp. MIL, str. 89s; PER, str. 13 - 15.

²³⁶ Riječ je o Pravilu što ga je sastavio Don Frane Nemčić, usp. *Dichiarazione dell'Istituto de Sacerdoti Secolari abitanti nella Solitudine, o sia Eremo di Blazza*, 1726. 8. Gennaro, u: PER, str. 27 - 38.

²³⁷ Nel Eremo Isola Brazza 28. ottobre 1841. (Zapisnik), Copia 25, u: ABKH, FB II: »Si è all'effetto recolta sul luogo e vista la definion del Reverendo Ordinariato Diocesano contenuta il lievo dei soggetti; (...) ed all'apertuta del cassone che contiene tutte le carte aggitive ed altri documenti riguardanti l'interesse de questo pio Istituto. E dovendo in seguito all'antioriore oseguiato detto 27. guigno a. c., No 8744/1422. rintraciare dei due originali documenti 23. gen. 1568, e de 8. gennaio 1726. da esso contemplati, vi si è occupata con tutta la diligenza. Se è riuscito di rivenire il primo documento autenticato dal cancelliere Pretore di allora. Se riusci pure di rivenire l'originale Madre regola cioè il secondo scritto in glagolitico, ed inoltre una copia ossia traduzione italiano autenticato pure dal Cancelliere pretore d'allora. Fatte queste tre carte saranno prese sotto custodia giudiziale.«

Pravilnika« od 8. siječnja 1726. g. i prevoditeljeva zapisa da je tada napravljeni talijanski prijevod sročan na temelju Pravilnika napisanog na »pučkom jeziku«, predmnijevam na poljičici (»in idioma volgare«).²³⁸

Pretpostavljam da je to izvornik koji je kasnije otuđen u pustinji Blaca i, kako je prethodno utvrđeno, odnesen u sudsku pohranu. Taj talijanski prijevod Pravilnika, tiskan u Veneciji 1785. godine, poslužio je don Nikoli Miličeviću - st. kao predložak i vrelo za objavljivanje Pravilnika na hrvatskome jeziku, ali latinicom, 1897. godine. U raspravi ću na potrebnim mjestima upozoriti na odstupanja hrvatske redakcije Pravilnika od poruke što ih sadrži ovaj talijanski »original«. Je li ikada vraćen matični Pravilnik pustinji Blaca također mi nije bilo moguće provjeriti. Ta je nemogućnost potanijeg proučavanja blatačkog arhiva uvjetovana, pretpostavljam, samovoljom i ideološkim predrasudama ljudi kojima je povjereno čuvati ovu crkvenu i društvenu svetinju. Pretpostavljam da bi se, ako je vraćen, u tom arhivu mogao nalaziti.

Njegovo otuđenje, zapravo otimačina, imalo je nečastan povod. Trebalo je poslužiti da se država intrigama dokopa crkvenih dobara. A ta su dobra ovi pustinjaci stekli mukotrpnim radom i žrtvama, molitvama i odricanjima (postovima), pretvarajući krš u plodno tlo. Don Mate Kraljić zatražio je njegovo vraćanje i pismenim putem. Taj »umiglieni, poslušni i poniženi sluga«, ponižen upravo zbog te ordinarne krađe, piše svome biskupu, ovako:

»Poslušan zamoljenom otpisu ordinarijata od 22.
listopada 1841. godine, br. 1020 nisam pravio nikakve

²³⁸ Usp. DI, str. 27. Usp. Dichiarazione dell'Istituto de Sacerdoti Secolari abitanti nella Solitudine, o sia Eremo di Blazza, u: PER, str. 27 - 38, 27.

oporbe službenoj osobi da uzme one izvorne spise ili originalne dokumente što ih je zatražio nadstojnik općine Gospodin Franjo Bulat vršeći naredbu upravne vlasti od 27. lipnja 1841. br. 8744/1827 od 28. listopada 1841. godine. (...) Pisac ovog dopisa nije spokojan i ne može biti jer do sada nije uspio da mu se vrate tri izvorna dokumenta oduzeta ovom pobožnom prebivalištu. (...) Za spas i probitak ove pobožne ustanove i za vlastiti duševni mir pravovremeno se potpisani utječe vašoj moćnoj biskupskoj zaštiti kao vrhovnom skrbniku dobara prije rečene pustinje, da, ako vjeruje da bi bilo potrebno, zatraži povratak izvornih dokumenata oduzetih ovoj bogoljubnoj ustanovi.«²³⁹

3. Prijepisi Pravilnika i njegova posuvremenjenja

U nemogućnosti, dakle, da prikažem izvorni tekst Pravilnika iz 1726. godine, odlučih kao temelj proučavanja uzeti najstariji poznati oblik hrvatske redakcije Pravilnika, tj. tekst objavljen 1897. godine. Slijedit ću ga u svemu, osim u onome dijelu u kojem, čini se, ne prenosi vjerno misao što je sadrži njegov talijanski predložak. Te razlike i preinake naznačit ću na odgovarajućim mjestima.

²³⁹ *Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore (Copia 20/11/1650), Pismo, u: FB II, u: ABKH: »(...) ed in ubbidienza al pregato rescritto d'esso ordinariato 22. ottobre 1841, No. 1020. non fece alcuna resistenza al pubblico funzionario di prelevare quelle carte autentiche ossia originali documenti richiesti dal commissario Pretore Don. Francesco Bulat in esaurimento al Governiale dispatio del 27. giugno 1841. No. 8744/1829. del giorno 28. ottobre 1841. (...) Però lo scrivente non si trova tranquiliato, e ne può esserio per non mettere fin d'allora restituiti i tre documenti originali prelenati al Pio luogo. (...) A salvezza adunque degli interessi del Pio Istituto e per la tranquillità propria in tempo utile si rifugia lo scrivente all'autorevole suo patrocinio Monsignore come autorità tutoria delle sostanze del più detto Eremo affinché se crede neccessario reclami la restituzione degli originali documenti prelevati al pio luogo.«*

Smatram uputnim upozoriti da je don Nikola Miličević - st., objavljujući novo hrvatsko izdanje Pravilnika 1907. godine, priključio tekstu hrvatskog prijevoda načinjenog na temelju rečenog talijanskog predloška posebni Dodatak. U njemu on prihvaća sve što sadrži stari Pravilnik (na snazi do 1850. godine), ali mu daje, zbog činjenice da je pustinja Blaca bila tada Izložena kapelanija, dopune i prilagodbe.²⁴⁰ Taj je Dodatak datiran još 1875. godine, ali nije uzet u obzir kod objavljivanja »Izjave Pravilnika« godine 1897.²⁴¹

Ta spoznaja navodi me na pomisao da je još 1875. bio napravljen i prijevod Pravilnika objavljenog 1907. godine. No, zbog toga što ga kao najstariji oblik hrvatske redakcije Pravilnika ne uze don Nikola Miličević - st., kod prvog hrvatskog tiskanja »Izjave Pravilnika« 1897. godine, ni ja ga ne uzimam kao najstariji i izvoran tekst. Osim toga, taj se prijevod na nekim mjestima uvelike razlikuje od poruka što ih nosi talijanski izvornik kojemu je vjerniji prijevod objavljen 1897. godine. Dodatna je poteškoća i to što mi nije bilo moguće utvrditi vrijeme i povod nastanka toga prijevoda.

III. NADAHNJUJUĆE MISLI VODILJE

Za razumijevanje izvornog duha i poruke Pravilnika, njegovih smjernica za pustinjački oblik redovničkog života i uzvišenih ideala, potrebno je kao ključ razjašnjenja uzeti misli zapisane u njegovu završnom dijelu. Tu, naime, sam sastavljač Pravilnika preporučuje glavaru zajednice da obavlja sve

²⁴⁰ Usp. PU, str. 9 - 19. Dodatak je otisnut na str. 17 - 19.

²⁴¹ Usp. Ibid., str. 27.

naložene dužnosti u strahu Božjemu i u bratskoj ljubavi tako »da bude on i sve društvo primjer prave kršćanske ljubavi, mira i bogoštovlja«. ²⁴²

Time Pravilnik ozakonjuje i uprisutnjuje utemeljiteljevu zamisao da mjesto Blaca bude »neprekinuto, trajno i vječno prebivalište bogoslužnih redovnika« ²⁴³ koji će izgraditi Pustinju, u njoj stanovati, moliti, posvećivati se i činiti pokoru. ²⁴⁴

Iz tih sržnih misli što nadahnjuju i prožimlju Pravilnik svećenika pustinjaka u Blacima razabire se nekoliko misli vodilja kojima ga prodahnuše njegovi sastavljači. Svaki ih je družinar morao poznavati. ²⁴⁵ Češće su ga zajednički čitali i tumačen je svakome pojedincu do u tančine. Da bi to provjerio u jednom je istražnom postupku provedenom 1804. godine vizitator upitao Jurja Kačića da li poznaje Konstitucije Pustinja, na što je ovaj rekao da »ih je čitao više puta. Osim toga

²⁴² IP, Zaključak, str. 98.

²⁴³ Donazione all' Sacerdoti Vitacich, e Martinovich, di Fondi, acciò sia formato, e mantenuto l' Eremo Blazza, Proc. A 12. t - 1588. 23. Gennaro, u: PER, str. 13.

²⁴⁴ Bolla Vescovile approvativa l' erezione dell' Eremo Blazza, Proc. A 18 - 1590. 20. Giugno, u: PER, str. 16.

²⁴⁵ Don Luka Kaštelan, misnik Pustinja, na pitanje vizitatora: »Da li poznaje konstitucije Pustinja«, odgovori: »Le abbiamo lette più volte, e credo di saperle« (Više smo ih puta čitali i vjerujem da ih poznajem), *Zapisnik* »I.N.D - Die 4 - Julii 1804 - In Eremo Blazza Insulae Brachiae in cubiculo novo a. R. D. Georgii Puarich, Superioris ejusdem Eremiti«, u: ABKH, FB II, str. 3.

tumačio mu ih je upravitelj Pustinje i drugi svećenici« (»Religiosi«).²⁴⁶ Nije isključeno da im je Pravilnik na svečan način bio uručivan, jer su ga prema svjedočenju jednoga od družinara »držali uza se«.²⁴⁷

1. Bog poglavar Pustinje

Smisao pustinjačkog života u Blacima jest proslava Boga Stvoritelja. Svaki je pustinjač u službi Božjeg veličanstva i u službi proslave Božjeg imena. Tu proslavu redovnik vrši nastojanjem oko osobnog posvećenja i opsluživanjem Božjih zapovijedi, osobito vršenjem svetog bogoštovlja.

Za pustinjake u Blacima čitav svijet bio je kao jedna jedinstvena skupština kojoj je vladalac Bog.²⁴⁸ Budući da je Pustinja mala skupština uobličena na sliku skupštine svijeta, Bog je njezin gospodar i upravitelj.²⁴⁹ To je vjerovanje koje načinom života ispovijeda svaki član Pustinje. Jedino Bog daje milosnu pomoć da u pustinjačkom načinu života sve bude »lako i slatko.«²⁵⁰ Bio bi uzaludan i besplodan svaki rad, ako ne bi pomogla Božja ruka. Vjerno opsluživanje Božjeg zakona i savjesna primjena božanskih istina zalog su uspješne borbe i snažan motiv da pojedini družinar Pustinje k punoj svrsi privede sveto usavršavanje.

²⁴⁶ Zapisnik prigodom ispitivanja don Jakova Kačića, don Luke Kaštelana, don Josipa Lunjevića i Jurja Čačike ili Vuletića o prilikama života u pustinji Blaca, u Blacima 1804. godine, u: ABKH, FB I, str. 16.

²⁴⁷ Don Juraj Braović, svećenik u pustinji Blaca, rodom iz Jesenica u Poljicima, na upit generalnog vikara mons. I. Dubravčića o tome »da li poznaje konstitucije pustinje Blaca, osobito XI. poglavlje«, odgovori: »So le Regole le tengo presso di me« (»Poznajem Pravilnik i držim ga kod sebe«), Zapisnik ispitivanja don Jurja Braovića, misnika pustinje, sačinjen u kuriji u Hvaru, 6. listopada 1800, u: ABKH, FB II, str. 26.

²⁴⁸ IN, str. 113: »Bog je upravitelj skupščine svieta.«

²⁴⁹ IP, Poglavlje I, str. 92.

²⁵⁰ RA, str. 81.

Pustinjaci u Blacima osjećali su Božju blagodarnost kroz procvat i blagostanje Pustinje. Umirali su kroz neimaštinu, ali i uskrisivali od moćne ruke Božje. Božja je Providnost neprestano bdjela nad opstankom Pustinje. To gospodstvo i prisutnost Božja u Pustinji bijaše nazočno u svijesti svakog družinara već od dana pridruživanja. Tada bi mu upravitelj prozborio i ovim riječima to pojasnio: »Stoga se nikog ne boj! Bog će biti s nama, a ako je Bog s nama, tko će protiv nas? To nam dostaje!.«²⁵¹

2. Kristološke misli

U Pravilniku nema izraženijih kristoloških naznaka. Ne ističe se osoba Kristova kao model i uzor nasljedovanja. To ne znači da Krist nije prvotni pokretač i dovršetak duhovnog promaknuća pustinjaka, jer će se on prikazivati i prihvaćati kao učitelj istine, uzor savršenosti i poslušnosti i življena radost koja u osami ispunja i preobražava njihova srca. Bijaše duboko u njihovoj svijesti utkana spoznaja da njihova redovnička zajednica može opstati samo u okolnostima »mira i slatkog bratskog sklada, koji kao vlastitost njihovoj zajednici neprestano dijeli Krist Gospodin«.²⁵²

Čežnja za viđenjem slave Božje i blaženstvom koje je Isus Krist obećao onima koji ga ljube i nasljeđuju, na svojstven način, proslavlja i predstavlja pustinju Blaca. Jedan od misnika u pustinji Blaca ovim je riječima dočarava:

»Neizmjerne, naime, lipota Božja« što prosijava
Kristovo lice, kadra je preobraziti čovjeka po kojem

²⁵¹ Ibid., str. 84.

²⁵² Dopis ordinarijatu u Hvar, u pustinji Blaca, 5. listopada 1800, u: ABKH, FB II, str. 19.

postaje dionik »razmišljanja o slavnoj nagradi koju mu Bog priprema, čudesnog događaja koje se promatra ljudskim očima(...). Kakvog li zadovoljstva i radosti! Nema veće radosti, koju bi čovjek mogao doživjeti, od promatranja Kristove slave! (...). O, milosrdni moj Bože, duša moja niti žudi niti hoće drugog lica, osim tvoga: oči moje ne žele druge ljepote, osim tvoje. Zato ću promatrajući tvoje blaženo lice uživati svaku radost i uvijek veće zadovoljstvo.«²⁵³

Ne nađoh u dostupnim mi spisima misnika pustinje Blaca opisa u kojem bi se zapazila borba pustinjaka sa zlim duhovima. Želju, naime, za savršenstvom nastoji davao, neprijatelj čovjekove sreće, lukavošću omesti i spriječiti. Takva je borba u povijesti monaštva neizostavno i vrlo slikovito prikazana. Uspio sam pronaći samo jedan zapis koji govori, premda usputno ipak dovoljno rječito, o vabilima napasnika. Prikaz govori o osjećaju stida što zahvaća srce čovjekovo i zaslijepi njegovu dušu već kod samog spominjanja Imena Isusova. To je otrovni korijen koji rađa duhovnu mlakost i vjerničku ravnodušnost, jer Ime Isusovo i čast njegova imena jest ponos i odlika za kršćanina. Osobito je to za one koji ga u Pustinji žele izbližega nasljedovati. Ovako nam to predočuje jedan od misnika Pustinja u Blacima:

²⁵³ »Slavnog dobicha za razmisgliati, lipo cuddo za razgledati s' occima. Kojo kuntestvo, i veselje, koju radost ne videchi gniegovo lizze hochies imati!...Ah, moj Boxe milostivi, dusa moja nè xudi nitti hochie drugoga lizza, neggo tvoje: Occi moje nexele drughe lipote, neggo tvoju, zasto videchi tvoje blaxeno lizze uxivatichiu svaku radost, i vavik magnis kuntestvo.« Ovo je misao iz propovijedi što je u Blacima, na drugu nedjelju Korizme 1788, izgovori jedan od pustinjaka. Prepisao sam je iz homilije I priobrazise prid gnimi, rukopisni sveščić: Propovijedi, u: APB, str. 6. Svaka homilija ima zasebnu numeraciju stranica.

»Ne znam jesu li pravi kršćani koji toliko malu ljubav goje prema svome Spasitelju. Ima ih, naime, koji se na neki način stide njegova svetog imena. Stide se, kad nekog sretnu, pozdravit ga s "*Hvaljen Isus*". Stide se na neki način i odgovorit kad im netko nazove hvaljeno ime Isusovo; stide se otkriti glavu i prignuti je, kad čuju gdje se spominje slavno ime Isusovo.«²⁵⁴

Ove homiletske misli misnika u pustinji Blaca daju naslutiti duhovnu ozbiljnost i moralno pregnuće što je radovalo njihovu zajednicu. Sam Pravilnik ih neće predstaviti samo s tog razloga što će više slijediti »miljokaz« učvršćivanja unutarnje stege nego li jasnija duhovna načela. Pretpostavljam da upravo zato u njemu nedostaje snažniji kristološki i biblijski naglasak.

3. Podložnost hvarskom biskupu

Pustinja Blaca i Dračeva Luka bile su u duhovnom pogledu podložne jurisdikciji hvarskog biskupa. Hvarski je ordinarij već 24. travnja 1539. sve pustinje na Braču izuzeo ispod bilo koje druge crkvene vlasti. »Sve pustinjakinje, svećenike, klerike i laike koji borave u pustinjama«, napisa, »stavljam i podvrgavam neposrednoj poslušnosti biskupu

²⁵⁴ Razgovori svarhu Slavnoga Imena Issusova, homilija u rukopisnom sveščiću: Propovijedi, u APB, str. 6.

hvarskom i bračkom, i njegovim generalnim vikarima dok god budu opstojali, i samo prema njima moraju izvršavati, gajiti i vršiti potrebnu poslušnost.«²⁵⁵ Posebnim je dekretom 1579. godine pod neposrednu svoju vlast i zaštitu stavio sve monahe, svećenike i klerike koji borave i provode pustinjački život na području njegove biskupije.²⁵⁶

Hvarski je biskup izdavao dopuštenja da neki kandidat za klerički stalež može obući kleričko odijelo ili da već zaređeni misnik može, uz odobrenje vlastitog biskupa, unići u pustinjačku zajednicu.²⁵⁷ On je redio misnike pustinje Blaca i, ako je bilo opravdanog razloga, otpuštao ih iz zadruga.²⁵⁸ Koji put je pismeno određivao drugog biskupa zaređitelja.²⁵⁹ On se brinuo da Pustinja ne ostane bez misnika. U biskupskoj je nadležnosti bila dozvola za oblačenje klerika u ruho Pustinje, za primanje nižih redova, a tako i đakonata i prezbiterata.²⁶⁰

²⁵⁵ Bolla Vescovo Liesina, ed Arcivescovo Spalato dichiarano gli Eremi indipendenti da ogni altra Ecclesiastica Dignità, Proc. A 8 - 1539. 24. Aprile, u: PER, str. 6 - 8, 7.

²⁵⁶ Decreto Vescovo Liesina, che gli Eremi dipendano dalla sola immediata sua autorità, Proc. A 16 - 1579. Novembre, u: PER, str. 11. Više su puta ordinariji hvarske biskupije izdavali dekrete u korist i zaštitu pustinja Dračeva Luke i Blaca. Tako su u prilog pustinje Dračeva Luka intervenirali biskup Cedulin 1582. i biskup Roveta 1699, a u korist pustinje Blaca, biskup Cedulin 1590. i biskup Condulmer 1731. i dr., usp. *Sacra Cogregazione de' Vescovi e Regolari*, n. d., str. 49.

²⁵⁷ Usp. *Altra Bolla Vescovile introduce un nuovo Eremita nell'Eremo Blazza*, 1764. 7. Giugno, u: PER, str. 109; *Bolla Vescovile di ordinazion alla Tonsura dell'Eremita Nempcich di Blazza*, 1761. 7. Marzo, *ibid.*, str. 107; *Altra simile d'ordinazion ai Minori d'un Eremita di Blazza*, 18. Novembre, *ibid.*

²⁵⁸ Usp. *Discesso Vescovile ad un Eremita*, *ibid.*, str. 110.

²⁵⁹ Usp. MIL, str. 13. i 15.

²⁶⁰ *Condulmer Visitaciones, De fide Catholica et ejus professione*, (sinodalni dokument od 9. IX. 1731), u: ABKH, str. 6: »Nemo absque nostra licentia in scriptis audeat induere habitum clericalem, ne illum postea nostra auctoritate rogatur dimittere.« Usp. *Bolla Vescovile di ordinazion alla Tonsura dell'Eremita Nempcich di Blazza*, 1761. 7. Marzo, *ibid.*, str. 107; *Altra simile d'ordinazion ai Minori d'un Eremita di Blazza*, 18. Novembre, *ibid.*

Zalaganjem i podupiranjem hvarskih biskupa, pustinja Blaca doživljavala je svoj preporod. Oni su uznastojali da na zgarištu Pustinje nikne nova crkva i samostan, branili je od presizanja svjetovnih vlasti koje su htjele ukinuti Pustinju i razgrabiti pustinjačka dobra, nastojali su da se ne pretrgne niz misnika u Pustinji. Kadgod bi nastala kriva tumačenja Pravilnika i život odstupio od biskupskih smjernica, tada se za pravorijek pitalo hvarskog biskupa i prihvaćale su se njegove odluke. Takav pravni postupak bijaše ne samo načelno dan, nego se i u zbilji potvrđivao.

Najrječitiji je primjer za to imenovanje upravitelja pustinje Blaca 1800. godine. Tada je, nakon smrti glavara don Ivana Nemčića, starješinu odredio Ordinarijat u Hvaru. Budući da se za kanonski izbor poglavara pustinje Blaca, u duhu Konstitucija, tražilo da izborno tijelo tvori više od dvojice misnika, a tada su u Pustinji bila samo dvojica, don Juraj Puarić i don Marko Lukačević, zatražili su i ovim riječima obrazložili intervenciju Ordinarijata u Hvaru:

»Budući da je na vječni počinak pozvan don Ivan Nemčić, zaslužni glavara samostana ("Monastero") Blaca na otoku Braču, 28. prošlog rujna, i jer mi niže potpisani, jedini zakoniti članovi ove redovničke zajednice, nismo ovaj puta mogli pristupiti kanonskom izboru drugoga glavara koji bi jednakim žarom, radišnošću i ljubavi preuzeo upravu istoga, a imajući u vidu pomanjkanje dostatnog broja izbornika za našu Kongregaciju kako to propisuju naše konstitucije u XI. poglavlju, koje rado prilažemo u prijepisu, i pobožno moleći se utječemo Vašoj zakonitoj i časnoj vlasti, te zdušno se podlažući istoj, da se udostoji za ovaj put izabrati za glavara, rektora i župnika istoga samostana sa svim uobičajenim i potrebitim ovlastima onoga između nas dvojice, kojeg

ćete po svojoj kreposti i pravednosti vidjeti da je dostojan i koji će predsjedati, upravljati i voditi u skladu svetih kanona i određenih konstitucija sve, dok se ne providi i pridruži zakoniti broj novih članova, a što će se pomno što prije uznastojati. Tada će se moći sastati zakonita skupština koja će pristupiti novom izboru ili potvrdi osobe koju Vaša preuzvišenost za ovaj put odredi. Obećajemo da ćemo sam izbor primiti sa zahvalnošću i stalnošću.«²⁶¹

Ivan Dubravčić, generalni vikar tada upražnjene biskupske stolice u Hvaru, »izabrao je, odredio i potvrdio« don Jurja Puarića za »privremenog« starješinu pustinje Blaca uz napomenu da se čim prije pristupi izboru poglavara u skladu konstitucija pustinje Blaca.²⁶² Prijeporno je u ovome izboru što se preskočilo nepisano pravilo da uvijek »stariji i časniji« bude izabran za poglavara, a to je trebao biti don Marko Lukačević. Don Nikola Miličević - st. pribilježio je da je don Juraj Puarić spletkama i prijateljstvom ishodio ovu intervenciju Ordinarijata. Možda je i imao pravo. Nije isključeno da je don Juraj za svoga upravljanja uistinu učinio mnoge poteze na štetu Pustinja, ali je činjenica da je Ordinarijat postupio prema pravnim normama i u duhu Pravilnika pustinje Blaca odredio njena upravitelja. Samim tim postupkom nije izigrana dobrota don Marka Lukačevića, ali je

²⁶¹ Dopis na talijanskom jeziku, od 4. listopada 1800, u: ABKH, FB II, A, str. 52.

²⁶² Otpis: Die 4 Octobris 1800. da Curia Vicariali Pharensi, Ibid., str. 52 - 54.

iz zapisnika vidljivo da nije izabran upravo on, kandidat koji se potpisao glagoljskim pismom (bosančicom) nego don Juraj Puarić, koji se potpisa latinicom i talijanskim jezikom.²⁶³ To mi se čini vrlo važnom inačicom i podatkom za daljnji tijek života i duha u pustinji Blaca.

Ordinarijat u Hvaru intervenirao je jednako pomno i u 19. stoljeću. Naime, građanska vlast je tvrdila da pustinja Blaca nije više uređena po normama utemeljitelja i po propisima Konstitucija. Nije se uzimalo u obzir da su i svjetovnjaci bili njeni zakoniti članovi te da po važećim pravilima i odredbi utemeljitelja nitko nije smio stanovati u Pustinji niti je zaposjesti, ako se ne ispuni uvjet da u njoj kroz dvije godine nitko ne boravi. Budući da zajednica pustinjaka u Blacima nije ni tada, po smrti don Luke Kaštelana, mogla sama prema važećim zakonima providjeti svoga upravitelja, uslijedila je intervencija zakonite biskupske vlasti. Ta je tada imenovala don Matiju Kraljića, misnika u pustinji Dračeva Luka, za upravitelja pustinja Blaca.²⁶⁴

Zahvaljujući upravo skrbi hvarskih biskupa i generalnih vikara hvarske biskupije uspjelo je sačuvati Pustinju u njezinu prvotnom ustrojstvu. Ništa joj ne oduze od njene svrhovitosti niti onda kad je preuredi u Izloženu kapelaniju, dapače bio je

²⁶³ Za don Jurja veli don Nikola Miličević da je »izučen talijanštinom. Ob bijaše drugi latinaš u pustinji Blaca, usp. MIL, str. 35. Potpis don Jurja Puarića na molbi upućenoj ordinarijatu u Hvaru da između dvojice misnika odabere dostojnijega započinje ovako: D. Zorzi Puarich, Religioso della Congregazione (...). Potpis je u drugom dijelu nečitljiv, usp. *Dopis ordinarijatu u Hvar, u pustinji Blaca*, 5. listopada 1800, u: ABKH, FB II, str. 5. Poblje o upravi don Jurja Puarića i njegovu imenovanju za privremenog, a potom i stalnog upravitelja pustinja Blaca, usp. MIL, str. 30 - 48.

²⁶⁴ Usp. *Eccelso I. R. Governo a Zara, No. 11992/1372* (Dopis područne vlasti u Splitu) Spalato 7. settembre 1841, u: ABKH, FB II, str. 1 - 2.

to pokušaj njena boljeg osmišljavanja i oživljavanja u trenucima zamora.

Hvarski je biskup davao ovlasti misnicima pustinje Blaca za blagoslove i posvetu crkve i oltara, te za pokapanje mrtvih u pustinjačkoj crkvi i oko nje.²⁶⁵ Podjeljivao je pustinjacima ispovjednu ovlast kao i ovlast dijeljenja sakramenata onima koji pohode njihovu crkvu.²⁶⁶

Događalo se da mjesni župnik nije uvijek na vrijeme bio obaviješten o pastoralnoj djelatnosti ovih pustinjaka. Zadivljujuće je da su svi sporovi koji su nastali zbog povrede jurisdikcije zakonitog župnika rješavani bez zle volje i napetosti, na opće zadovoljstvo biskupa, nadžupnika i pustinjaka. Hvarski su biskupi ne samo pohvaljivali pregnuće i uzoran život blatačkih pustinjaka, nego su u starješinama pustinje Blaca gledali drage suradnike, ljude vične crkvenoj disciplini i provedbi biskupskih odredbi. Na temelju zabilježbi s pastirskih pohoda lako je razabrati da su upravitelji Pustinje bez otpora, savjesno i predano primjenjivali biskupove savjete, pouke i odredbe, a na dobrobit Pustinje.

Obostrano uvažavanje i štovanje vidljivo je također iz činjenice što je hvarski biskup imenovao upravitelje pustinja za članove biskupijske sinode. Tako je i prior pustinje Blaca don Franjo Nemčić bio sudionikom biskupijskih sinoda u Hvaru 1731. i 1771. godine, ali se iz dostupnih zapisa ne vidi što je na tim sinodama bio njegov stvarni prinos i značenje.²⁶⁷

²⁶⁵ Usp. *Bolla simile per far le Sepulture in detta Chiesa*, Proc. A 32 - 1734. 27. Giugno, u: PER, str. 40.

²⁶⁶ Usp. MIL, str. 12.

²⁶⁷ Usp. PER, str. 229.

Zbog svih ovih činjenica i okolnosti razumljivo je da su pustinjaci u Blacima uznastojali iskazati svome biskupu poslušnost, podložnost, čast, ljubav i štovanje.²⁶⁸

4. Ljubav je sveza zajedništva

Pravilnik ne razrađuje ljubav pod bogoslovnim vidom, nego promiče njenu afektivnu snagu što u dubini bića omogućuje da se svaki pojedinac čuti slobodnom osobom i sigurnim članom zajednice. Ljubav upravlja voljne i osjećajne snage u zagrljaj samotnjačkog života, oživljava radosno vršenje svega što promiče osobno posvećenje te duhovni i materijalni procvat svetog mjesta u kojem dotični boravi. Iz blatačkog Pravilnika i življene predaje onih koji su prema njemu živjeli nazire se ljubav kao »zrelost čuvstva«,²⁶⁹ »najbolje oružje za predobiti koju mu drago protivnost neprijatelja«. ²⁷⁰ Tko tu u pustinji živi po načelu evanđeoske ljubavi »može se zvati posjednik dragocjene glavnice«. ²⁷¹ Ona omogućuje da u zajednici vlada apostolsko načelo po kojem su »svi jedno srce i jedna duša. I nijedan od njih nije svojim zvao ništa od onoga što je imao, nego im sve bijaše zajedničko« (usp. Dj 4, 32).²⁷²

²⁶⁸ Usp. RA, str. 81. i 84.

²⁶⁹ IN, str. 112: »Redite svedjer se odlikovati sa zrelošću čučenja.«

²⁷⁰ Ibid.: »Ljubav među družinarim i poslužnicim jest oružje najboljega jila za predobiti kojumudrago protivnost neprijatelja.«

²⁷¹ Ibid.: »Tko bude vriedan te krieposti, može se zvati posjednik dragocjene glavnice.«

²⁷² Usp. MIL, str. 1. i 68.

5. Proslava Boga

Članovi Pustinje objavitelji su Božje slave. Očituju je i pronose primjenom prokušanoga monaškog načela »Ora et labora - Moli i radi!«²⁷³ Liturgija je, dakle, njihov život.

Pravilnik time u svoj program uključuje čimbenike osobnog posvećenja kao jamstvo opstanka i procvata Pustinje. Njihovu proslavu Boga po življenom načelu »moli i radi« ovim riječima opisa don Nikola Miličević - st.:

»Svojim rukama težili su zemlju i dobivali su svoj svagdanji hljeb, molili su Boga, postili i pokoru činili i uboge uzdržavali i hranili, i svakim dobrim izgledom i poukom pobudjivali strah Božji i pobožnost u siromašnom pučanstvu, koje bi ih pohađalo i š njima živjelo. Njihova radišnost i pobožnost bile su poticalo raztrkanim stanovnicim bližnjih mjesta i pustara, kako da ih sljede i da živu; i ovim istim neprestance lomili su i podieljivali kruh i hranu nebeskog i kršćanskog nauka za pomoć i spas duša.«²⁷⁴

S molitvom i radom raslo je unutarne duhovno zajedništvo, a po njemu i prosperitet Pustinje. Sam izgled života i zakoračaj u Pustinju prilika je da se osjeti nazočnost Božje slave i Božjega duha. Pravilnik će to urediti priprostim riječima zboreći kako cijela zajednica mora biti »primjer kršćanske prave ljubavi, mira i bogoštovlja.«²⁷⁵ Kad se to nije

²⁷³ IN, str. 109.

²⁷⁴ MIL, str. 68s. Zanimljivo je da se za svagdanju hranu rabi izraz »hljeb«, a za kršćanski nauk i Pričest »kruh«. Zbog oskudnih tekstova ne može se ulaziti u pumniju raščlambu i uporabu ovih pojmova.

²⁷⁵ IP, Zaključak, str. 98.

dogadalo kao po nekom nepisanom pravilu, zbivalo bi se da je u prigodama posustajanja molitvenog žara jenjavao i pravi redovnički duh. Te su zbilje nepovratno utirale put k izumiranju misnika pustinjača i utrnuću same Pustinje.

6. Jasan motiv pustinjačkog življenja

U pomnom odabiru mjesta boravka, tj. u spilji Ljubitovici i pustom kraju oko prodoline Blaca, naslućujem da su pustinjaci (u Blacima težili k ozbiljenju ideala koji je bio svojstven pustinjacima 3. i 4. stoljeća u Egiptu. Došli su u bračku postojbinu s jasnom nakanom da žive odvojeni od svijeta, da provode strogi pokornički način života, da pribavljaju sredstva za život radom vlastitih ruku i djelovanjem koje nije neprilično svećeničkom pozivu.²⁷⁶

Izbor pustinjačkog načina života nije značio i doživotno boravljenje u Pustinji. Duhovno, intelektualno i apostolsko djelovanje samih pustinjača te dobrobit Pustinje bili su dostatan razlog zbog kojih je svaki blatački eremita mogao uvijek, u punoj slobodi, izabrati mjesto svoga djelovanja. To mu je jamčio Pravilnik.²⁷⁷ Samim izlaskom, što ga je sâm opravdao a starješina ga odobrio, nije prestajao biti dionikom službi i dobrobiti Pustinje. Dapače, za vrijeme do mjesec dana morao ga je uzdržavati starješina na teret Pustinje, a istom nakon toga vremena dotični se sam morao pobrinuti za uzdržavanje i putne troškove.²⁷⁸ Ono što mi se čini potrebnim istaknuti jest duh Pravilnika po kojem svaki pojedini član pustinjačke zajednice živi u iskonskoj slobodi i odgovornosti.

²⁷⁶ Usp. Dopis No 148, Eccelso Impte. Reg. Gover. in Zara, Hvar, 10. srpnja 1820, u: ABKH, FB II, str. 1 - 28.

²⁷⁷ IP, Poglavlje IX, str. 95.

²⁷⁸ Ibid.

On radosno, nošen ljubavlju, prigrljuje pustinjački život i izabire to mjesto za svoje posvetilište. Njegovo posvećenje nije sebeljublje. Pustinjak je uzor nasljedovanja Krista Gospodina i kao takav dijeli ljudima u svijetu plodove dobrog primjera i nauka.²⁷⁹ Don Ivan Nemčić ovim će riječima izgovoriti snagu i potrebu toga nauka:

»Govori se da se orao ne gnijezdi u kaljuži, nego u planini, jer samo s visine može pokazati svoj ponos. Zato ne valja računati na onoga koji se gnijezdi u blatu neznatnosti, jer malenost duha ne može dohvatiti visinu kreposti. Vjerujte mi, da će svaki vaš korak biti pomnjivo praćen, svako vaše djelo naći će prijekora i svaka riječ bit će zloćudno tumačena. Velika će procjena biti izricana na svako i najmanje vaše djelovanje i najsitniji bubac bit će kroz sitnozor gledan, jer će se uznastojati uvećati i najmanje sitnice. No, u ovoj općoj pomutnji vi nemojte klonuti duhom, nego primite i te zavidnike ljubeznim zagrljajem.«²⁸⁰

7. Duh poštovanja i poslušnosti

Blatački Pravilnik ozakonjuje kao svoju vlastitost priznavanje svemogućega Boga za svoga glavara, Stvoritelja i

²⁷⁹ Usp. IP, Poglavlje II, str. 93. i Zaključak, str. 98; RA, str. 83; IN, str. 106: »Ali ove plode moramo prepoznati da smo jih više dobili po pomoći Božjoj i nevinosti progonoj nego po našim zaslugam.«

²⁸⁰ IN, str. 110: »Govori se da orao ne gnijezdi u blatima, dali na planinam, za da s visine može pokazati svoj ponos; zato ne valja računati na onoga koji se gnijezdi u blata neznatnosti, jer ne dopire niskoća duha visinu krieposti. Možete mi vjerovati, da svaki vaš koračaj biti će pomnjivo pažen, i svako vaše djelo naći će priekora, i svaka rieč biti će zloćudno tumačena. Velika će se cjena činiti svakog i najmanjeg djelovanja, i najsitniji bubac biti će kroz sitnozor gledan, za da se povećaju sve najmanje sitnice. Ništanemanje u ovoj pometnji stvari, nemojte klonuti duhom, već primite i te zavidnike ljubeznim zagrljajem.«

Gospodara.²⁸¹ Stoga je od samoga osnutka bilo važno izabrati za starješinu onoga koji će u svemu i nadasve uprisutnjivati Božji duh u zajednici i u skladu s Božjim zakonom jamčiti unutarnju slogu, jedinstvo i probitak pustinjačke obitelji. S druge strane, on je bio pred crkvenom i svjetovnom vlasti i u vanjskom životu jamac svrsishodnosti poduzetih akcija i ciljeva postavljenih za postignuće i promaknuće potrebnih milosnih i materijalnih dobara.

Ta služba shvaćena je kao milosni dar po kojem se uvećava poslušnost i čast svakog »bratima« i cijele zajednice. Ona je jamstvo da će po savjesnoj primjeni Pravilnika u zajednici izobilovati Božja milost, pomoć i blagoslov.

O glavaru Pustinje piše se kao o čovjeku pripravnom na suradnju s ostalim svećenicima, kao o pomnom čuvaru duhovnih i materijalnih dobara Pustinje i veoma razboritom u odlukama. Zbog toga mu svi članovi Pustinje iskazuju dužno štovanje i poslušnost.

8. Primjena evanđeoskih misli

Iako Pravilnik nastade u vjeri ljudi koji su nošeni duhom Evanđelja prigrlili pustinjački život, ipak je siromašan biblijskim tekstovima. U njemu, naime, samo usputno susrećemo dva navoda iz Evanđelja. Jedan od tih tekstova služi kao poticaj članovima Pustinje na kršćansku dobrotvornost. Opominjući ih i svjetujući da se u bolesti jedni za druge brinu kao braća, Pravilnik u X. poglavlju navodi ovaj evanđeoski tekst: »S kojom mjerom uzajmite, tom će vam se i vratiti« (usp. Mt 7, 2).²⁸²

²⁸¹ IP, Poglavlje I, str. 93.

²⁸² Usp. IP, str. 95.

Drugi navod iz Evandjelja poslužio je sastavljaču Pravilnika kao oslonac za pobudu na međusobnu ljubav i praštanje. Govoreći u XI. poglavlju o izboru glavara Pustinje, koji mora »sjati svjetlošću dobra izgleda svima u kući i sve brižljivo sabirati ljubavlju«, sastavljač ističe slogu koju jamči Isusova nazočnost u okupljenoj zajednici: »Gdje se budu dva ili tri skupili u moje ime, tu ću i ja biti s njima« (usp. Mt 18, 20).²⁸³

Kad u XII. poglavlju govori o budnosti glavara Pustinje Pravilnik spominje da dotični mora isključiti iz zajednice nepopravljivog člana i smutljivca. Pravedajući taj glavarov postupak, veli da se na tu odluku mora odlučiti »za da, kako govori Evandjelje, jedna gubava ovca ne oguba sve stado.« Toga navoda nema u Evandjelju. Sama misao može se izvesti na temelju biblijskog nauka (usp. Mt 25, 32 - 33), ali po svom obliku pripada u sklop narodnih izreka i pučke predaje.²⁸⁴

²⁸³ Usp. Ibid., str. 96.

²⁸⁴ Usp. Ibid., str. 97.

DRUGO POGLAVLJE

UREĐENJE ZAJEDNIČKOG ŽIVOTA U PUSTINJI

I. OBRED PRIDRUŽIVANJA

Članom svećeničke Pustinje u Blacima postajalo se posebnim obredom primanja u zajednicu. U tradiciji pustinje Blaca taj se obred nazivao »pridruživanje Pustinji.« Iz njega samog je vidljivo da je slavljen samo kod pridruživanja pustinjaka misnika. Sačuvani oblik tog obreda sastavio je, don Nikola Miličević - st., a odobri ga biskup Andrija Ilijić u pastirskom pohodu pustinji Blaca 1877. godine.²⁸⁵

Iz obrednih tekstova naslućuje se da je svaki onaj koji bi želio prigrliti pustinjački misnički stalež morao posjedovati duhovne i moralne vrline te ljubav prema takvom životu. Kandidatova privola uz takav život provjeravana je kroz tri godine kušnje. Pravilnik je izričito odredio da »Starešina ne može primiti koga u društvo bez sporazuma svih Misnika, i ne može se ubilježiti za družbenika onaj, koji nije u društvu proživio za ciele tri godine, iza kojih bude li priznat i potvrđen, neka bude kako i drugi.«²⁸⁶ Ako kandidat kroz to vrijeme naukovanja i kušnje pokazivaše ozbiljnu nakanu na temelju koje su svi članovi Pustinje mogli sa sigurnošću

²⁸⁵ Usp. *Privilegi et altri Documenti delli RR. Sacerdoti del Romitorio di Blazza* (knjiga u rukopisu), u: APB.

²⁸⁶ IP, Poglavlje XI, str. 96.

pretpostaviti da će on ustrajati, tada se takvoga obredom pridruživanja uključivalo u život Pustinje kao družinara. Obredu pridruživanja pribivahu svi članovi zajednice i sam je događaj vrlo svečano slavljen.²⁸⁷

1. Ravnateljeve riječi ohrabrenja i čestitke

Kod tog obreda rektor Pustinje bijaše obučen u albu i štolu boje dana, stojeći na strani gdje se čita Evandjelje pokraj oltara na kojem su upaljene svijeće. Stajao je okrenut prema svećeniku pristupniku, obučenom u talar i roketu a koji je stajao u prvom redu kora na strani poslanice, i jasnim bi mu se glasom ovako obratio:

»Predobro znaš, ljubljani brate, da si prigrlio svećeništvo s nakanom da budeš sin ove Crkve kojoj ćeš, bez imalo sumnje, biti uvijek častan, cijenjen, iskren, ljubak i zahvalan.

Znaš što izabireš, naime, život zajednički, satkan od muka i trnja koji će ti ipak pružiti utjehu što je svijet sa svim svojim sjajem nikako ne može pružiti. Službe i časti koje sada prigrljuješ, tebe svećenika nipošto ne smiju ustrašiti, budući da su to ljestve za postignuće konačnog cilja za kojim svi mi svom snagom i revnošću moramo težiti.

A sada, zazivajući zaštitu svetih pustinjaka i samo tvoje pridruživanje stavljam pod njihovu zaštitu, da oni izmole od velikog i dobrog Boga da se ne iznevjeriš poduzetom cilju, da misliš na svoje posvećenje, rast u vjeri, dobrobit duša vjernika, čast ove Crkve i obranu

²⁸⁷ Usp. RA, str. 80. i 85.

dobara koja joj pripadaju po primjeru svećenika naših predhodnika i drugih.

Na ovom mjestu, ljubljene brate, dozivam ti u pamet, da se staviš pod moćnu zaštitu preslavne i prečiste Bogorodice i Majke naše Marije te svetih Josipa, Nikole, Jurja, Jeronima, pod čiju zaštitu su se stavili prvi učitelji i osnivači ove pustinjačke obitelji.

Isto tako želim zahvaliti za dostojne milosti Svemogućega Boga i preslavnih zaštitnika što će molitve i želje moje uslišiti, isto tako i nakane blagosloviti tako da i tebe danas steknem za ljupka druga, ljubljenog brata, gorljivog suradnika u svim dobrima i u radu.«²⁸⁸

2. Sloboda izbora i pristupanja u Pustinju

Nakon tih poticajnih riječi poglavar bi prisutnika upitao o nakani i slobodnom pristupu u zajednicu ovim riječima: »Hoćeš li se slobodno vezati i s crkvom i s pripojenim mjestom, i sve do svršetka života svu ljubav, skrb i žar za čast i dobrobit ove Crkve uporabiti?«

Prisutnik davaše privolu ovim riječima: »Hoću, namjeravam i pouzdavajući se u Božju pomoć, obećajem.« Pošto je očitovao da u punoj slobodi prihvaća svetu pustinjačku baštinu materijalnih i duhovnih dobara, poglavar bi njegov pristanak potkrijepio ovim riječima:

»S radošću prihvaćam tvoj odgovor, i smatram ga kao istinito obećanje pred Bogom i Crkvom; a sada zazovimo pomoć Svemogućega Boga i rasvjetljenje Duha Svetoga da njegova milost utvrdi i osnaži ovo tvoje obećanje i nakanu, zapali tvoje srce, prosvijetli razum i

²⁸⁸ Ibid., str. 78s.

pomogne volju, da možeš u svemu okretno se boriti i sveto usavršavati. Poslije ovoga primit ćeš blagoslovljen prsten i poljubac mira i ljubavi, znakove našeg zajedništva i bratstva te vezivanja uz ovu Crkvu i mjesto.«²⁸⁹

Nakon tih riječi svi nazočni pjevali su cijeli himan DOĐI, DUŠE PRESVETI s pripadnim molitvama kao u Obredniku poslije *Litanija svih svetih*.²⁹⁰

3. Blagoslov prstena

U znak pripadništva pustinjačkoj obitelji poglavar zajednice predavao bi prisutniku blagoslovljeni prsten. Blagoslov prstena poglavar bi izvršio govoreći:

»Blagoslovi, Gospodine, ovaj prsten, što ga mi u tvoje ime blagoslivljamo, da onaj koji će ga sada primiti u vjernosti služi Kristu, u miru tvoje volje revno služeći živi, gaji bratsku ljubav te da službe, kojima se obvezuje, mogne izvršiti. Po Kristu Gospodinu našem. Amen.«²⁹¹

Potom bi glavar poškropio prsten blagoslovljenom vodom i pružio ga svećeniku pridružniku govoreći:

»Primi, brate, ovaj prsten, koji neka ti bude znak ljubavi, opomena tvojih dužnosti i vez našeg zajedništva i bratstva. Amen.«²⁹²

²⁸⁹ Ibid., str. 79.

²⁹⁰ Usp. Ibid.

²⁹¹ Ibid., str. 79s.

²⁹² Ibid., str. 80.

4. Cjelov ljubavi i mira

Nakon prstenovanja poglavar bi kandidatu dao cjelov mira zбореći: »Primi cjelov ljubavi, jedinstva, mira i bratsva sa mnom i ostalim svećenicima družinarima.«²⁹³

Poslije toga bi i ostali nazočni svećenici pristupili i poljubili ga. Slijedila je sv. Misa unutar koje bi, nakon Evandjelja, rektor Pustinja održao prigodnu homiliju. Potom bi sva prisutna zajednica svečano zapjevala himan »Tebe Boga hvalimo.«²⁹⁴

Tada održani nagovor smatram prevažnim dokumentom. On u mnogome pridonosi dubljoj spoznaji Pravilnika pustinja Blaca. Stoga ću ga unaprijed donositi u kratkim odlomcima kao pojašnjenje njegovim mislima i duhu.

5. U brazdi drevnih pustinjaka

Pustinjacima u Blacima bio je glavni cilj provoditi život po uzoru na pustinjake koji su obilježili najranije razdoblje povijesti Crkve. Po uzoru na njih uznastojali su obeskrjepiti sve protivštine kreposnom životu. Dapače, za postignuće takva cilja služili su se istim sredstvima evandeoskog nauka i sakramentalnog života. Može se slobodno reći da su u brazdama pustinjačkih ideala blatački pustinjaci pomno sadili sjeme molitve, posta i trpljenja.

Drevni i kršćanskom srcu privlačni likovi pustinjaka često su isticani kao zaštitnici pustinja Blaca. U osobitim

²⁹³ Ibid.

²⁹⁴ Usp. Ibid., str. 80 - 85.

bračkim okolnostima i novim životnim prilikama sjalo je ono što je kao ideal moglo privući nove ljude u te pustare. Možda je u tom svjetlu čašćen i sv. Jeronim više kao domorodac negoli kao pustinjač. Spominjanje sv. Pavla i sv. Antuna, utemeljitelja pustinjačkog života, nije takve snage niti opsega da bismo mogli otkriti kojemu se od tih učitelja u svojoj duši priklanja blatački redovnik. Mogu reći da je sv. Benedikt za njih imao osobito značenje. Ugodno iznenađuje isticanje svećeničkih likova sv. Kamila de Lelisa i sv. Vinka Paulskog koji su u 16. i 17. stoljeću pastoralno i karitativno djelovali upravo u naseljenim sredinama.

To nam potvrđuju programatske riječi što ih poglavar Pustinje običavaše izgovoriti u obredu pridruživanja. Ovako bi zborio:

»Tebi i sebi čestitam, brate, što se danas povezujemo svezom bratstva, ljubavi, mira, jedinstva i zajedništva života poput predašnjih svetih pustinjača. Nikada nećemo dopustiti da iz naše pameti nestane njihova svetost, ljubav i skrb za obraćenje duša i usavršavanje; dali su nam, naime, primjer kako im bijaše prvotni cilj u podignuću tolikih i tako znamenitih pustinjačkih samostana da napreduju u čudorednom životu i Katoličkoj vjeri.

Uzor nam je veliki pustinjač Benedikt, osnivač reda benediktinaca, koji je čudesnim propovijedanjem, odgojem odraslih i neukih te primjerom vlastitih ruku u obrađivanju zemlje, preobrazio više od pola Europe u običajima i nauku. Ako promotrimo sada brda pretvorena u plodna i obrađena polja, svitke spisa silnim trudom i velikim zalaganjem napisane, narode privedene u Katoličku vjeru i na dobrotu te fino vladanje u običajima, moramo biti osobito zahvalni nasljedovatelji Pavla i

Blaženog Antuna. Ako pak zapazimo Vinka Paulskog i Kamila Lelija, eto i oni daju divne primjere kako ćemo i mi napredovati u savršenosti, pomno i vrsno izvršavajući poslanje koje nam je Gospodin povjerio.«²⁹⁵

6. Smisao za pustinjački život

U Pustinji nije bilo »što svijetu ugađa i što svijet voli, nego samo ono što je Bogu ugodno i što koristi spasenju duša«.²⁹⁶ Posebnost pustinjačkog života po shvaćanju samih pustinjaka možemo razaznati iz uputa što ih poglavar davaše pridružbeniku zajednice ovim riječima:

»Naša je autentičnost upravo boravljenje u Pustinji, odvojeni od svijeta. Stoga će nas svijet s ne malom pomnjom odasvud motriti, prosuđivati i od nas će s punim pravom očekivati plodove koje smo dužni pružiti dobrim primjerom i životom. Bog nas je uistinu za ovo predodredio i pozvao, što upravo očitujemo sakramentalnim obećanjima. Kad god će potrebe i okolnosti iziskivati od tebe da se latiš skrbi za duše i život izvan Pustinje, koje ćeš za svoje dobro a također i napredak uvijek u punoj slobodi moći izabrati, ali nećeš stoga prestati biti sin ove Crkve i drugar obitelji i ovoga mjesta, nego ćeš uvijek biti dionikom službi i dobrobiti koje će ovdje izvirati. I ako bi ovo mjesto zbog nepovoljnih prilika i događaja ostalo bez vlastitog zakonita nasljednika, sjeti se ove svoje baštine, i ne prepusti je u tuđe ruke, i da se ondje ne dogodi ono što je Spasitelj rekao o pastiru: 'čije ovce nisu'.²⁹⁷ Uvijek, kad

²⁹⁵ RA, str. 81.

²⁹⁶ Usp. Ibid., str. 82.

²⁹⁷ Usp. Iv 10, 12.

god budeš htio ili želio, naći ćeš pod ovim krovom utočište i opskrbu.

Uostalom bit ćeš u svemu slobodan, kad god i kamo god te ruka Božja bude htjela voditi i postaviti, samo to neka ti bude pred očima, da si svećenik i sin ove Crkve i drug ove obitelji. Iz svega ovoga razabireš koliko ti toga proistječe iz ovog tvoga pridruživanja, kao npr. da se nadahnjuješ duhom, skrbi, brigom, radom, umorom i težnjama pokojnika i onakvim duhom i nakanom gajiš ljubav prema životu preminulih osnivača, da zaslužiš njihov blagoslov i zaštitu ako su kod Boga, a to se s pravom može vjerovati.«²⁹⁸

II. ZAJEDNIČKI ŽIVOT

Kršćanski je život, u pustinji Blaca, u svojevrsnome redovničkom obliku, zasnovan na uzoru zajedništva ozbiljena u Pracrkvi. Dakle, utemeljen je na zahtjevu Kristove ljubavi jednih prema drugima i na zajedništvu dobara. Taj visoko zacrtani ideal ostvarivan je postupno. Zamjetljiva su razdoblja njegova uspona, sjenovitih doba, ali i sjajnih ozbiljenja.

Budući da zajednica nije bila usmjerena samo na izgradnju svoje pustinjačke osebnosti nego i prema izvanjskome djelovanju, propovijedanju i dijeljenju sakramenata, Pravilnik ne ističe potanko koja je narav tog pustinjačkog zajedništva. Ipak se u njihovim spisima i ostvarenjima vidi značajnost činjenice da je složnost gradila zajedništvo. Naime, što je sveza među družinarima bivala jačom, to je bivalo prodornije i zauzetije izgrađivanje kako obiteljskog tako i općega crkvenog zajedništva.

²⁹⁸ RA, str. 82.

Takvo zajedništvo nije bilo lako ostvariti. Probijalo se kroz protivštine što su se suočavale u različnosti temperamenata samih družinara i promjenjivim okolnostima, kako materijalnim tako i duhovnim.

1. Radosti i poteškoće zajedništva

Pustinjački život bijaše u Blacima moguće polučiti samo ljubavlju prema samome mjestu i prema visoko postavljenom idealu. Posebnost toga ideala običavao je protumačiti poglavar Pustinja u nagovoru što bi ga održao pri obredu pridruživanja novog misnika družinara. Zabilježen nam je njegov slijedeći opis:

»Vjoran i marljiv u izvršavanju duhovnih i tjelesnih vježbi bdij nad svim protivšinama. Neprijatelja i klevetničkih jezika se nipošto ne boj, nego jak u vrlinama i u svemu nadmoćniji, Božjom pomoći, samim migom oka, ne vodeći nikakve brige o njima, uništiti će ih. Tijekom vremena naučiti će živjeti i opažati kako nam je jedini pravi prijatelj Bog, a to će također saznati iz prakse i proučavanja i primjera naših prethodnika koji su bez prekida živjeli posred progona, kazni, rada i opasnosti iz kojih su izišli, Božjom pomoći, slavnog poštenja i pravdom prodahnuti (...).

Cilj koji smo poduzeli nikad nećemo zaboraviti. On će nam biti uvijek pred očima. Zato bismo Bogu bili dužni položiti račune o svakom i najmanjem času vremena što smo ga izgubili zbog nehaja u našim dužnostima.«²⁹⁹

²⁹⁹ Ibid. str. 84s.

Gradnja zajedništva na temeljima otvorenosti srca prema svim ljudima i međusobnom opraštanju unutar zajednice osobiti je biljeg udružbe pustinjaka u Blacima. To je potvrdio u svojoj duhovnoj oporuci drugovima pustinjacima i nasljednicima don Ivan Nemčić, poglavar pustinje Blaca, 20. prosinca 1790. godine. U njoj zapisa i ovo:

»Uvijek je dobro da svojim vladanjem pobudiš da te drugi poštuju i da se strahopoštovanjem s tobom ophode. No, neka pritom ne uzmanjka kreposti ljubavi. Svakoga valja primati ljubazno. Treba znati i htjeti prešutjeti uvredu. Pomažite družinare kad su u bolesti s blagodarnošću. Proviđajte bez odlaganja kadgod se ukaže potreba. Tako obuzdavajući zlo nagnuće u onima koji su vam podložni, moći ćete ih čiste odvesti k Abrahamovoj žrtvi (...). Mora se katkada uporabiti i oštrina, ali samo onda kada to zahtijeva prava potreba i dobar izgled, a ne po nagnuću naravi. Iskalivanje strasti među vama mora se izbjegavati u zajedničkim i javnim raspravljanjima, jer pošast je zla kadra uroniti u najdublje predjele srca. Ona sa sobom nosi smrt i može nauditi najopreznijem i budnom kormilaru.«³⁰⁰

Uzorno zajedništvo pridolazi, dakle, iz sloge srdaca i širi se molitvenim uzdasima. U samom Pravilniku za potrebe takve sloge nalazimo već spomenuti evanđeoski tekst: »Gdje

³⁰⁰ »Svedjer je dobro činit se poštovati i bojati, ali neka se ne odbije u tom ljubav. Svakoga primati prijazno, pretrpiti s premućanjem, pomagati u bolesti s blagodarnošću, providjati u potrebama s brzinom, tim ih se zasponi i zaslužni, da ih se može odvesti k Abrahamovoj žrtvi (...). Mora se kadkada uporabiti i oštrina, ali samo onda kada to zahtijeva prava potreba i dobar izgled, a ne po nagnuću naravi. Izkaljenje strasti mora se izbjegavati od vas u obćim razpravama, jerbo pošast zazire u životne predjele, i nosi smrt najopreznijem i budnijem kormilaru«, IN, str. 113.

su dvojica ili trojica sakupljeni u moje ime, tu ću i ja biti s njima« (Mt, 18, 20).³⁰¹

2. Međusobno poštovanje

Suživot i čvrsta sveza zajedništva bijahu okosnicom pustinjačkog života u Blacima. Izvirali su iz biblijskog nauka i učvršćivali se milosnom snagom što im naviraše iz sakramentalnih vrela. Takvo zajedništvo, nadnaravno podržavano i učvršćivano, skladno je srastalo i plodonosno sazrijevalo u ideal evanđeoskog druženja očitovanog međusobnim prihvaćanjem i bratskim ophođenjem družinara.

Ljubav i čeznuće za jedinstvom glede ostvarenja zajedničkog ideala i životnog cilja, donosili su Božji blagoslov. Takvo zajedništvo koje je podrazumijevalo duboko poštovanje prema predsjedatelju Pustinje i međusobno suosjećanje, supodnošenje braće, zahtijevala je i promicala i sama bit života usmjerena k evanđeoskom usavršavanju. Te unutarnje naznake suživota dobro riše govor kojim bi poglavar pridruživao novog člana Pustinje i uvodio ga u punopravno zajedništvo:

»Ti ćeš uvijek u meni imati onoga koga si imao otprije i koga sada imaš; i premda sam upravitelj ovoga doma, mjesta i Crkve, kako bi ova obitelj mogla biti u svemu dobro uređena, to neće priječiti da nas osvoje ljubav i jedinstvo koje traži Božji blagoslov. Štoga tajno ili posebno neće biti među nama dok god nam život bude zajednički; dobrobit jednoga bit će dobrobit svih; radost i veselje jednoga bit će radost i veselje drugih; žalost jednoga bit će žalost svih, i tako redom, kako da

³⁰¹ IP, str. 96.

rečem, jedna duša, jedno srce, jedna ljubav u Bogu. U svakoj ćemo nesreći biti utjeha i u svakoj potrebi pomoć jedan drugome, podnoseći i sutrpeći u bratskoj ljubavi jedan drugoga; sustrpljivi i zahvalni naizmjenice, nećemo na taj način povrijediti nadmoćnost i veličinu koje, počevši od Boga i silazeći sve do zemaljskog mrava, posvuda vladaju.«³⁰²

Ova misao jedinstva, sklada i međusobnog poštovanja ukratko će biti ozakonjena u Pravilniku. Reći će se, naime, da svaki pustinjač mora davati dobar primjer »živeći u ljubavi Božjoj i bratskoj, i u svetom miru«.³⁰³

3. Izgradnja osobnosti i zajedništva

Samo dobar, skladan, ljubezan i iskren pustinjač mogao je biti istinoljubiv graditelj pustinjačke zajednice. A takav je postajao tek ako se usredotočio na duhovnu i moralnu izgradnju svoje osobnosti, te na pozivnu, koja je uključivala ostvarenje Evanđelja u okolnostima pustinjačkog načina života. Po tim se smjernicama kalio njegov izvorni identitet.

Poteškoće koje su kočile radosno proživljavanje i shvaćanje toga izvornog kršćanskog postojanja i bivovanja bijahu brojne. Jedna od njih bijaše napast da se pojedinac odalečuje iz Pustinja. Životni stav takvoga družinara govorio bi da mu se život u Pustinji »ne mili«.³⁰⁴

³⁰² RA, str. 84.

³⁰³ IP, Poglavlje II, str. 93; Ibid., Poglavlje VIII, str. 95: »Svaki neka se dobre volje dade na rad u bratskoj slozi i u Kršćanskoj ljubavi.«

³⁰⁴ Usp. MIL, str. 31.

Svijest zajedništva prožimala je i promicala osobnu i društvenu sigurnost. Nije se zahtijevala slijepa poslušnost, ali je svakom družinaru bilo jasno da je »opsluživanje cijeloga zakona bolje od odvojene pobjede«, ³⁰⁵ koju bi možda pojedinac izvojevao ne podlažući se svemu onome što iziskuje pustinjački život. Protivnosti se suočuju u svom korijenu. Svaki ih pojedinac kroti u vlastitu srcu. Tako stečena pobjeda najjače je oružje da se Pustinja uzdrži u ljubavi zajednice. ³⁰⁶

Najveća protivnost jest nagnuće k sebičnosti koja pojedinca ograđuje od drugog družinara. Kako je nadvladati? Uvjet za uspjeh u toj borbi bijaše taj da pojedinac mirno i bez prigovora podnese nanesene mu uvrede. ³⁰⁷ Mirnim prelaženjem preko nepravde i iskazivanjem dobročinstava pridobiva se srca drugih. Znao je pustinjač u Blacima da se dobročinstvom darovne ljubavi po opraštanju pridobiva srca drugih. Vjerovao je on da brata ili prijatelja može lakše steći dobrim djelima negoli pukim riječima. Stoga su se u zajednici sve protivnosti strastvenih duhova, očitovane vikom i žučnim riječima, stišavale i pridobivale poniznošću i prešućivanjem. Ovo je, naime, njihovo osvjedočenje:

»Uistinu je pogibeljno živjeti u pokvarenom svijetu, a da se ne čuju smetnje svome spasu. Jedan veliki branik toga jest, zatvoriti uši na galamu, ne gledati lažnu svjetlost i staviti plot na usta pred lažnim govorenjem. (...) Šutljivost u prepirkama je velika pomoć; snalaženje u tjeskobnim trenucima je jakost i učinkovita obrana za pročišćenje neznanja, a poniznost je kadra nadvladati sve oporbe. Uostalom budite sa svakim blagi da vam bude od svakoga uzvraćeno. Dobro je biti dobrotiv drugome, a

³⁰⁵ IN, str. 112.

³⁰⁶ Usp. Ibid., str. 111.

³⁰⁷ Usp. Ibid., str. 112.

to vas ne stoji nikakva truda. Jedna dobrohotna gesta mnogo puta će preobratiti zloću u ljubav, prezir u prijateljstvo, a spremnost na trpljenje u dragocjeno duševno raspoloženje.«³⁰⁸

4. Bratsko ispravljanje

Pravilnik pustinje Blaca utvrdio je čvrsto načelo i način bratskog ispravljanja. Zato se u njemu mogu prepoznati one mudre riječi: treba poštovati osobu, a mrziti grijeh.

Udružba svećenika i svjetovnjaka u Blacima nije bila pošteđena od unutarnjih napetosti i poteškoća. Proistjecale su one iz različitih karaktera pustinjaka što su dolazili iz raznih životnih sredina, krajeva i podneblja. Različita im bijaše dob, naobrazba i navike. Neki su od djetinjstva živjeli u Blacima, drugi su dolazili kao odrasli ljudi ili već zaređeni svećenici. A ni dužnosti koje su se pojedincima povjeravale nisu bile bez odraza na zajednički život, premda ih se nastojalo povjeriti vrijednim i službi primjerenim članovima.

Vrijedno je uočiti kako niti jedan misnik ili svjetovnjak nije mogao biti istjeran iz zlobe i pakosti. Razlozi udaljavanja bijahu najčešće: uznemirivanje zajednice u velikoj stvari ili sablažnjavanje puka.³⁰⁹ Nikoga se nije smjelo otpustiti a da

³⁰⁸ IN, str. 108, 110: »Pogibeljno je doisto živjeti u tako pokvarenom zraku a da se ne čuju smetnje svomu spasu. Jedan veliki branik toga jest, zatvoriti uši na viku, ne gledati lažnu svietlost i staviti plot na usta iz pred lažna govorenja. (...) Mućanje u prepirkam jest velika pomoć, pretvaranje u tjesnoćam, jakost jest manha plodovita za očistiti neznanje, a smjernoća svlada sve oporbe. U ostalom budite sa svakim blagi da vam bude od svakoga odvraceno. Dobro je biti blagodaran drugomu, što vami ništa ne košta. Jedno blagodarno izkazanje mnogo puta preobrati .nenavidnost u ljubav, prezir u prijateljstvo, mućnost u dragocjeno dobiće.«

³⁰⁹ Usp IP, Poglavlje XII, str. 96s.

prije svi misnici nisu bili obaviješteni o svim potankostima i osvjedočeni o njegovu propustu.³¹⁰ I u ovoj je stvari ljubav odigravala bitnu ulogu. Bez nje bi inače bilo u zajednici puno trpkooće, nepotrebne napetosti i zloradosti. No, ta ljubav pretpostavlja kršćansku poniznost i ljudsku jakost.

Da se stekne takvo evanđeosko poimanje ljubavi, Pravilnik pustinje Blaca dosljedno primjenjuje, iako izričito ne navodi, Isusovu pouku o bratskoj opomeni i ispravljanju. Svaki je, naime, poznavatelj manjkavosti jednog od sudrugova bio dužan dotičnoga najprije opomenuti u četiri oka. Ako se dotični ne bi popravio i ako bi ustrajao u zloći, poznavatelj bi ga trebao prijaviti starješini »za pokaranje i popravljaje« (usp. Mt 18, 15 - 17).³¹¹ U postupku bratskog ispravljanja koje zastupa Pravilnik, uočljivo je istaknuta krepost ljubavi prokušane u strpljivosti. Naime, starješinama se nalagalo da ne žure u otpuštanju i ne donose hirovite odluke. Jer ako se koji smutljivac nakon njegova ukora ne bi popravio, tada ga je bio dužan prekoriti i oštro opomenuti u javnoj skupštini. Ako to nije dostajalo, a družinar bi i dalje nastavio živjeti po staroj navadi okorjelosti u zlu, tada ga se otpuštalo iz zajednice.³¹²

5. Blagost i zahtjevnost u ispravljanju

Svaka je slabost i zloća kadra stvoriti neravnovjesje i napetost kako u pojedincu, tako i u zajednici. Ispravljanja su zato potrebna kako za psihološko ravnovjesje osobe, tako i za njeno duhovno uzdizanje. Slabosti se ispravljaju, a zloća iskorjenjuje. Ti životni procesi duboko zadiru i u naš osobni i u naš zajednički život.

³¹⁰ Usp. Ibid.

³¹¹ IP, Poglavlje XII, str. 96.

³¹² Usp. Ibid., str. 96s.

S tog je gledišta Pravilnik uistinu izniman primjerak evanđeoskog čovjekoljublja. Njegove smjernice imale su veliki utjecaj na usvajanje opraštanja nanesenih uvreda, na iznalaženje blagih postupaka, ali kad to bijaše potrebno, i na primjenu oštine. Kod blatačkih je pustinjaka oština imala biti primjenjivana samo onda kad je to zahtijevala prava potreba i dobar izgled, ali nikad po nagnuću naravi. U općim raspravama morali su izbjegavati iskaljivanje strasti, jer se to smatralo oštricom smrtonosnom po život pojedinca i zajednice. Time su pridonosili skladnom suživotu koji bijaše prvi i najočitiji znak dobra uspjeha u nadvladanim suprotnostima. Od takva postupka bivala je dvostruka dobit: uklonjena je ljutnja, srdžba i strast, a nastao bi mir u duši. Kad se to zbilo u svakom pojedinom družinaru, bivao je ubrojen među dobre. U svemu tome vrijedilo je kao životno načelo: potrebnije je gajiti oprez, nego li se busati jakošću.³¹³

Ovakvim pristupom i zahtjevnošću u ispravljanju i bratskom ophođenju istakli su duboku svijest kako čovjek ne živi bez pogibelji i zlih nagnuća, ali i pravilo kako ih valja susretati hrabro, svladavati iskrenošću i jakošću, te obeskrjepiti razumom. U toj borbi sveta im bijaše misao da je u krajnjoj potrebi bolje »umrijeti jaki sa slavom, negoli živjeti sa sramotom.«³¹⁴

III. SVA SU DOBRA ZAJEDNIČKA

Pustinjaci u Blacima nisu bili obvezni na polaganje evanđeoskih zavjeta. Stoga ni njihove Konstitucije ne iznose u

³¹³ Usp. IN, str. 113.

³¹⁴ Ibid.

pravnom obliku obvezu zavjeta siromaštva. To ne znači da nisu gajili skromnost i da se ne znadoše sprijateljiti s neimaštinom. Bilo je razdoblja kad se u Pustinji živjelo skromno, ali i doba kad se uz Božji blagoslov živjelo u izobilju. Takav ekonomski napredak bio je omogućen usvajanjem apostolskog nauka o zajedništvu po kojem nitko nije ništa nazivao svojim. Sve je pripadalo svima i svakome se od hrane, odjeće i potrebnih sredstava dijelilo prema njegovim potrebama.

1. Gospodari svoje baštine

Prvi blatački pustinjaci prodali su svoja dobra u rodnome kraju i tim su sredstvima utemeljili pustinju Blaca. Oni pak što su dolazili kasnije donosili su sa sobom iz rodnog doma dio svoje baštine. Obredom pridruživanja nisu se odrekli svojih prava na baštinu koja im pripada po pravu, po krvi, po imenu i po potrebi, te su njome mogli uvijek slobodno raspolagati.³¹⁵ Ali dobrima što bijahu ubilježena prigodom obrednog stupanja u zajednicu, pustinjač nije smio samostalno raspolagati. Od te baštine, odnosno, Patrimonija ubilježena kod pridruživanja pod naslovom »za službu ove Crkve«, nije smio zahtijevati ništa niti pri izlasku iz Pustinja, a bilo je »svakomu otvoreno i slobodno izaći u svako vrijeme iz Skupščine«. Širina zakonodavca velikodušno je prelazila preko uloga u naukovanje takva družinara i njegovoj je savjesti (»duševnosti«) prepustila hoće li se zahvalno spominjati svoga odgoja i onoga što je i na kakvu mjestu primio.³¹⁶

³¹⁵ Usp. IP, Poglavlje V, str. 94; PU, Poglavlje V, str. 5s: »A da bi tko imao svoje baštine od očevine ili inače, ili novaca, ili robe i drugih stvari priličnih, te može ostaviti komu hoće i kako hoće.«

³¹⁶ IP, Poglavlje VI, str. 94s.

Zadržavanje prava na dio roditeljske baštine ipak nije smjelo ni u čemu utjecati na povlasticu koja je svakom pridruženom bratimu pripadala nakon ulaska u Pustinju i pridruživanja zajednici. On je, naime, postao punopravnim dionikom crkve, mjesta i zajedništva posvećena pustinjaštvom. Ovim bi riječima takve naznake zajedništva u dobrima obrazložio starješina Pustinja u obredu pridruživanja:

»Danas, preljubljeni brate, kao da započinješ novi život. Danas postaješ mojim drugom i sa mnom bratstvo dijeliš. Danas se sa mnom ujedinjuješ i kako sa mnom tako i s ovom crkvom i s ovim mjestom i ostalim svećenicima nazočnim i predašnjim.

Stoga ćeš biti dionikom povoljnih i protivnih događaja, dobra i zla, probitka i štete, žalosti i radosti, rada i kazne, tugovanja i veselja.

Od ovoga trenutka sve što vidiš i što te okružuje primi u svoju baštinu i slobodno možeš reći: Ja sam baštinik svih ovih dobara, marljivih i vrsnih svećenika, koji su utemeljili, brižljivo upravljali i uvećavali ovo boravište i Crkvu na slavu Božju, dobrobit duša i napredak zemaljskog života.

Crkva je ova tvoja, ta kuća je tvoj dom i sve što njima pripada i tebi pripada. To mjesto je prostor u kojem možeš provoditi život na slavu Božju i dobrobit duša.«³¹⁷

³¹⁷ RA, str. 80s.

2. Ravnomjerna raspodjela dobara

Prvi su se pustinjaci u spilji Ljubitovici u svemu držali »priprosto i po težačku.«³¹⁸ Vidljivo je to najprije po njihovim stanovima u izgrađenim kućama u kojima nije bilo nikakva bogatstva, niti su bile uređene s nakanom iskazivanja imućnosti. No, tijekom vremena, kako su sticani novi posjedi i zemlje, u svemu se osjećao napredak i boljitak života. U tim novonastalim prilikama uređivano je i unutarnje ustrojstvo. Išlo se za tim da se ne povrijedi zajedništvo dobara, ali da se čuva i poštuje jednako pravo svakog družbenika misnika na uporabu dobara. U tom pogledu Pravilnik je obvezivao starješinu da dijeli svakome ne samo jednako, nego i prema potrebama svakog pojedinog družinara.³¹⁹

Ravnomjernost raspodjele jamačno je bila ovisna o gospodarskom blagostanju Pustinje. Starješina bi je provodio s odgovornom osjetljivošću i mudrošću da se nitko u zajednici nije mogao oćutjeti zanemarenim, zapostavljenim ili nedostatno vrednovanim. On bi po dva puta na godinu, i to u mjesecima studenom i svibnju, pregledavao potrebe svih družbenika i dijelio svakomu »po dvije košulje i potrebnu odjeću; odredio bi popraviti staru ili nabaviti novu, a tako isto glede obuće.«³²⁰ Vršeći pregled robe i obuće, te određujući nabavku nove ili popravak stare, vodio je brigu da se ništa ne baca što se moglo iskoristiti. Pritom je sve radnje bio obvezan izvršiti u duhu pravde, kako se nitko ne bi tužio niti prigovarao.

³¹⁸ MIL, str. 11.

³¹⁹ Usp. IP, Poglavlje VIII, str. 95; Poglavlje XIII, str. 97.

³²⁰ IP, Poglavlje VIII, str. 95.

3. Pravednost je važnija od sitničavosti

Pustinjak blatačke zadruga nije u Pustinji ništa posjedovao kao svoje osobno. Ipak je sa svime uvijek bio opskrbljen, kako u kući tako i u vrijeme putovanja. Moglo bi se reći sa sv. Pavlom da je znao obilovati i oskudijevati (usp. Fil 4, 12). Kad je koji od njih želio pohoditi rodni dom ili prijatelje, dobivao je dopuštenje samo od starješine ili onoga koji ga zamjenjivao. Ako poglavar nije odobrio izlazak iz Pustinja, pustinjak se nije smio samovoljno udaljiti. Ako je njegovoj molbi bilo udovoljeno, mogao je izbivati do mjesec dana. U takvim zgodama starješina ga nije bio dužan opskrbiti potrebnim sredstvima za put.³²¹

U odnosu prema korištenju materijalnih dobara gledalo se da sve bude učinjeno po pravdi i na zadovoljstvo svih družinara. Bilježim tako da je starješina don Ivan Nemčić šutke prešao preko činjenice što je misnik don Juraj Braović s novcem što mu je preostao od puta na svoju volju i bez pitanja kupio željenu robu. Sve je prošlo bez izričitog poglavareva ukora.³²² No takav postupak ne bijaše redovit. To potvrđuje podatak prema kojem je spomenuti don Juraj drugom jednom zgodom kupio tri košulje, a ostao dužan nadoknadu za brod i mornare. Zbog takva postupka dade mu poglavar Pustinja oštar ukor i opomenu. Obrazložio je tada izazvan gnjev riječima: »Nije uredno trošiti za svoje stvari bez dopusta, ponajmanje kad su novci trebali i bili određeni za nužniju stvar i potrebu«.³²³

³²¹ IP, Poglavlje IX, str. 95.

³²² Usp. MIL, str. 21; Opomena don Jurju Braoviću pred isključenje iz Pustinja, od 5. listopada 1800, u: ABKH, FB II, str. 9s.

³²³ Usp. Ibid.

IV. LJUBAV PREMA BOLESNOJ BRAĆI

Brižljiv odnos prema onim družinarima koji pokazivahu manjkavosti s obzirom na samostanske dužnosti i pustinjački poziv, samo je jedan oblik djelovanja u ljubavi. Jednakom se pomnjom u Pustinji njegovala briga za tjelesno slabiju i bolesnu braću.

Kad bi se razbolio jedan družbenik, svi su bili dužni jedan drugoga dvoriti i pomagati u bolesti. Vrijedno je istaknuti da je na tu dužnost Pravilnik jednako obvezivao sve članove zajednice. Tu odgovornost jednog brata za drugoga Pravilnik utvrđuje Isusovim riječima: »S kojom mjerom uzajmite s tom će vam se i vratiti« (Mt 7, 2).³²⁴ Upravo s tog razloga nije se u zajednici određivalo posebnog njegovatelja bolesnika.

Uredba o brizi za bolesnu braću bila je osjetljiv i važan čimbenik sklada u zadruci. Zato je poglavar, osobito u ovoj stvari, bio zadužen bdjeti i providjeti bolesnika svim što mu treba za njegovo ozdravljenje ili olakšanje bolova. Ne samo po dužnosti nego i iz unutarnje pobude ljubavi uznastojao bi u svakoj potrebi, a osobito kad bi se bolest pokazala opasnom i teškom, na vrijeme pozvati liječnika i platiti mu njegove usluge. Isto tako plaćao je i lijekove i sve što je bolesnik tijekom svoje bolesti trebao uzimati.³²⁵

³²⁴ IP, Poglavlje X, str. 95.

³²⁵ Usp. Ibid.

V. SJEĆANJE NA MRTVE

Kroz sva razdoblja pustinjačkog života u Blacima osjećala se duhovna povezanost s utemeljiteljima Pustinje i njihovim prethodnicima. Nastojali su oživljavati uspomene na njih, ljubomorno čuvajući njihovu duhovnu i materijalnu baštinu. Tu osobitost pripadnosti pustinji Blaca ucjepljivao bi u dušu družinara sam poglavar ovim ili sličnim riječima:

»Ako, dakle, i ti gajiš istinitu ljubav, što se nadam, prema ovoj baštini, zapravo očevini, ona će te istom ljubavlju voditi, pratiti, upravljati u svim tvojim poslovima što će ti biti u budućem životu na čast, poštovanje te duhovnu i materijalnu dobit, a Crkvi ovoj i mjestu za veći napredak i slavu. Istina je da će vremena i potrebe Crkve i ovome mjestu dati novi oblik, ipak će ostati one prve temeljne nakane i ostat će sve do svršetka, dok vrhovna Dobrota i Milosrđe predobrog Boga bude htjela. Uvidi i spoznaj koliko je bila dobra i sveta nakana prvih utemeljitelja. Stoga ju je Bog blagoslovio, vodio i svojom milošću umnažao i ne jednom nego uvijek bijaše joj štit i predziđe.«³²⁶

1. Molitveno spominjanje pokojnih pustinjaka

Taj dragi spomen na pokojne prethodnike oživljavali su i svećenici i laici pustinje Blaca. Svaki svećenik bijaše dužan izgovoriti 50 svetih misa poslije smrti svoga druga svećenika

³²⁶ RA, str. 82s.

za upokojenje njegove duše, a svjetovnjaci izmoliti 50 otajstava Gospine krunice.³²⁷

Poglavar Pustinje po dužnosti bi prigodom ukopa kojeg družinara slavio jednu pjevanu Misu. On bi se tada pobrinuo da nakon službe Časova i ostalih propisanih molitava, uz svjetlo gorućih svijeća po svim oltarima i okolo odra pokojnik bude sahranjen uz svečani obred. Štoviše, bijaše mu dužnost da što više svećenika iz okolnih župa i Pustinja izreknu sv. Misu za pokojnika te da pjevajući sudjeluju u sprovednoj svečanosti, a uz odgovarajuću naknadu. Pravilnik je osim toga odredio da starješina te misnike nakon sprovoda počasti obrokom.³²⁸

Na godišnjicu smrti pojedinog družinara svi svećenici koji bi se zatekli u Pustinji bili su obvezni izgovoriti za dušu pokojnika dvije Mise: tihu i pjevanu. Družinari - svjetovnjaci bi nakon tih Misa molili jedno otajstvo krunice, a zatim bi svi zajedno, i svećenici i družinari laici, ispjevali pjesan »*Oslobodi me Bože*« s pripadnim molitvama.³²⁹

Vršenje ovih obveza redovito se unosilo u posebnu spomen knjigu.³³⁰ Kao podsjetnik na dane preminuća pojedinog družinara služila je »*Tablica ishodišta mrtvih*.« Ona još stoji i u sakristiji pustinjačke crkve svjedoči, spominje i

³²⁷ IP, Poglavlje IV, str. 93.

³²⁸ Usp. Ibid.

³²⁹ Usp. Ibid., str. 94.

³³⁰ **Zapisnik i Dopuna pravilnika Pustinje Blaca:** »U Ime Isukarstovo Amen. U Blazzi, na 1. miseza Gennara Godischia Gospodinova 1800, u: ABKH, FB II, str. 21: »Koji nemore paka kantati, mozejih činiti cantati od drugoga, pakmujih oliti vratiti, oliti platiti s' lemozinam od male mise, iako ne budde potribba za gnih, bitichie za nas. I takojer ne ostaje nijedan zadaržan priko godine visce misa govoriti osim olim onu pedeset na smarti kada umre koji Redovnik, oliti Drugh. Koje Mise imaduse pisati na Libar ovi, koji za to svarhu imade stati u Sakristiji.«

opominje na molitvu za preminule pustinjake. To je nijem, ali vjerodostojan svjedok revnosti vršenja službi i duboka štovanja što su ga pustinjaci u Blacima gajili prema svojim utemeljiteljima i prethodnicima.

2. Oporuka pustinjaka

U Blacima se nije rađalo,³³¹ ali se umiralo. Zamjetljivo je da pustinjaci ne bijahu obvezni na pisanje oporuke. Nisu ih pisali jer ih je vodila misao i među njima vladao duh i načelo: »Svi za sve; jedan za sve; a svi za jednoga, ne tražeći nikakvih povlastica niti sebičnih odluka, nego sve u skupštini i za skupštinu.«³³² »Sve što imam na svoje ime i što sam stekao«, svjedoči starješina don Ivan Nemčić kad ga se 1800. godine htjelo nagnati da potpiše po smutljivcima sastavljenu oporuku, »sve sam učinio s onom Pustinjom i crkvom i za onaj samostan i svoga nemam ništa. Ja neću griješiti moju dušu i ocrniti mojega imena, nego ispovijedam i očitujem, da sve što je moje, to je Pustinje i crkve blatačke, gdje sam odgojen bio i postao Misnikom, pak starješinom. (...) Nećete me nagnati ni na šta što ne dolikuje mojoj savjesti i mom poštenju.«³³³

Don Ivan je ipak sastavio oporučni spis. No, imao je predosjećaj da ga se neće uvažiti kao oporuku, pa mu pridade vrijednost darovnice.³³⁴ Ovakav odnos prema oporuci razumljiv je jedino u svjetlu tradicije prema kojoj su dobra bila

³³¹ Usp. *Pustinja Blaca. Izložba Regionalnog Zavoda za Zaštitu spomenika kulture - Split i Bračkog Muzeja*, n. d., str. 38.

³³² Usp. MIL, str. 11: »Niti oporuke nisu činili, već je sve ostalo u onom manastiru za skupštinu i onu crkvu.«

³³³ MIL, str. 27s; *Izvješće kako Puarić dobi testamenat pok. Don Ivana Nemčića, i ostala*, *ibid.*, str. 119 - 121.

³³⁴ Usp. *Testamenat Don Ivana Nemčića*, 20. kolovoza 1800, u: MIL, str. 122 - 126, 125.

netaknuta i glasila su na pustinju Blaca i njezinu crkvu, pa ih nije trebalo niti upisivati niti prenositi putem posebnih izjava na buduće naraštaje. Ali, pogubno bijaše to što su se neki članovi Pustinja počeli previše slobodno i pristrano odnositi prema njezinim dobrima. Polagali su, naime, pravo, da mogu slobodno raspolagati baštinom Pustinja i da jedna obitelj, odnosno svećenici iz jedne pokrajine, poljičke ili makarske, mogu i moraju štiti jedni druge. Uslijed toga se događalo, jer su dobra glasila na imena pustinjaka kao laikalnih osoba, da su rodbina, nesavjesni upravitelj ili družinar nanosili štetu zadruzi ili svojatali dobra Pustinja. To je bivalo mimo duha Pravidnika i takvi su postupci oduzimali pravi izgled Pustinja.

3. Grobovi pustinjaka

U samom početku, jer se Pustinja oformila na području župe Nerežišća, pustinjaci se pokapahu u župnoj crkvi u Nerežišćima. Još je i danas u drugom redu do pričesne klupe, u središtu crkve, čitljiv natpis:

1657

Sepulture

degli Reverendi sacerdoti

di Blazza.³³⁵

Uklesana godina 1657. sakriva nepoznanicu je li to početak ili svršetak prakse da se blatački pustinjaci pokapaju na tom mjestu. Moguće je, naime, da su zbog udaljenosti i nepristupačnosti ubrzo odustali od pokapanja u Nerežišćima i svoja počivališta uredili u crkvi pustinja Blaca. U otpisu biskupa Cezara Bonajutija kojim dopusti pregradnju stare

³³⁵ Grobovi časnih svećenika pustinja Blaca.

crkve u Pustinji, nalazi se napomena da »treba iskopati grobnice koje se nalaze u staroj crkvi i kosti pokojnika staviti u drugi grob ili za to određeno mjesto koje mora biti mjesto kršćanskog pijeteta.«³³⁶

Bijaše to privremeno rješenje. Tako je određeno dok se ne sagradi i ne uredi nova crkva u kojoj će se i nadalje pokapati misnici Pustinje. Dva mala natpisa na kolonama sa strane crkve podsjećaju da u njoj počivaju kosti mrtvih pustinjaka. Svjetovnjaci, ovdje mislim i na družinare laike i na stalne radnike koji bi umrli u pustinji Blaca, bili su pokapani u grobovima oko crkve. Kad su 1897. godine zasuti grobovi u crkvi, svećenici su se počeli pokapati vani, u novim grobovima.³³⁷

³³⁶ Decreto Vescovil per Rifabbrica della Chiesa di Blazza, e sue Sepolture, Proc. A - 34, 1754. 19. Gennaro, u: PER, str. 42.

³³⁷ To mi posvjedoči gđa. Katica Uvanović, nekoć učiteljica u školi pustinje Blaca. Pretpostavljam da je mjesto ukopa u crkvi bilo ispred oltara, u sredini lađe. Tako je, naime, bilo izgrađeno mjesto ukopa u crkvi pustinje Dračeva Luka, za koje biskup Dominik Kondulmer odredi da »bude toliko udaljeno od oltara da svećenik slaveći svetu misu po njemu ne gazi«, Bolla simile per far le Sepolture in detta Chiesa, Proc. A 32 - 1734. 27. Giugno, u: PER, str. 40.

TREĆE POGLAVLJE

DUHOVNI ŽIVOT BLATAČKOG PUSTINJAKA

Prema sadržaju Pravilnika i duhu njegovih smjernica može se zaključiti da su se pustinjaci u Blacima morali pobožno i kršćanski ponašati. Posebnost toga vladanja obilježuje sam boravak u Pustinji, u samoći, u ljubavi, u miru i međusobnom skladu. Resile su ih radišnost i pobožnost. Proživljenom molitvom i radinošću pobudno su i preporodno djelovali na okolni im svijet.

I. SLAVLJENJE BOGA

Snagu za život u osami i okrepu u kušnjama davaše ovim pustinjacima razgranati i proživljeni molitveni život. Pravilnik ukratko naznačuje neke molitvene točke. Njegovo bilježenje odredbi više je pravne naravi i bilježi ono što je nužno izvršiti kao svetu obvezu pustinjačkog života. Zasigurno su oni ljubavlju i žarom nadmašili zahtjeve prava. Predstavljajući Pravilnik i njegovu duhovnu poruku pridodajem nekoliko misli iz drugih vrela koja isti predmnijeva, premda ih izriječkom ne navodi.

1. Euharistijski život

Euharistijsko slavlje bijaše svakodnevna životna postaja za družinare misnike u Blacima. Bijahu »ovi pustinjački svećenici opojeni pravim duhom svake kršćanske pobožnosti, duboko prožeti svećeničkim zvanjem kojemu su revno i postojano odgovarali i ustrajali«. ³³⁸ Odsijevalo je to osobito u liturgijskome slavlju. »Svaki dan kad god im bude moguće«, propisuje Pravilnik, »neka izjutra rano slave svetu Misu«. ³³⁹

Procvat pustinje Blaca poklapao se s epohom baroka, kada se veće značenje pridavalo euharistijskim pobožnostima negoli samoj sv. Žrtvi, aktivnom sudjelovanju vjernika u njoj i svetoj pričesti. Čašćenje Euharistije imalo je u pustinji Blaca svoga odraza ali ne u mjeri niti na način kako se to zbivalo na europskom tlu toga doba.

Za potrebe bogoslužja i uređenje crkve velikodušno su izdvajali potrebna sredstva. Samo u početku, kad nije bilo sredstava za uljanicu, nisu držali Presveti Sakrament. Bilo je opće veselje kad im biskup dopusti trajno čuvanje Svetotajstva u crkvi Pustinje. Tu svoju crkvu opremili su s tri mramorna oltara, posjedovali su srebrni kalež s patenom, misne knjige, misno ruho koje i danas, premda u derutnom stanju, odaje posebnu skrb za sjaj svetog bogoslužja.

Biskup koji bi dolazio u Pustinju budno je motrio slavi li se Misna žrtva prema važećim crkvenim propisima i dostojno.

³³⁸ Usp. MIL, str. 12.

³³⁹ IP, Poglavlje II, str. 93.

Zato bi u njegovoj nazočnosti, prigodom svakog pastirskog pohoda, jedan od misnika Pustinje slavio sv. Misu, a on bi po završetku svete službe stavljao moguće primjedbe. Njegovim interventom nabavljane su nove misnice u svim liturgijskim bojama i proširena je mensa glavnog oltara.³⁴⁰

Koliko je biskup fra Ivan Tiboni Roveta imao u vidu potrebu uređenja liturgije u Pustinji, a u skladu sa svetim kanonima, vidi se iz onoga što je zabilježio za pohoda pustinji Blaca 1. lipnja 1702:

»Neka se nabave molitve za 'In principio' i 'Lavabo'.³⁴¹

Neka se urede obrubi oltara.

U ormaru za sveto ruho neka se uredi lijepa niša s ključanicom u kojoj bi se za sada čuvalo sveto ulje za bolesnike.

Neka se nabavi lađica za tamjan.

U ispovjedaonici neka se izvjesi popis pridržanih grijeha.

Postolje za svetu vodu, što se nalazi izvan crkve, neka se smjesti u njezinu unutrašnjost i to s lijeve strane, jer joj na desnoj strani to onemogućuju vrata crkve.«³⁴²

Iz ove i drugih odredbi donesenih za vrijeme pastirskih pohoda vidljivo je kako se sustavno nabavljalo ono što je

³⁴⁰ Usp. *Visita Vescovil all' Eremo Blazza*, Proc. C 1 - 1614. 24. Giugno, u: PER, str. 87; *Altra Visita Vescovil a Blazza*, Proc. A 21 - 1615. 11. Luglio, u: PER, str. 88: »Entrato in Chiesa visitò l'Altare, il quale fu ritrovato ben in ordine al solito, ritrovata la Pietra dell'Altare angusta e corta.«

³⁴¹ To su molitve, uokvirene, prije koncilske reforme, koje su bile na oltaru, sa svrhom da misnik iz njih moli molitve »Lavabo« prilikom pranja ruku te »In principio« (U početku), proslov Ivanova evanđelja, na završetku mise.

³⁴² *Altra Visita Vescovile all' Eremo di Blazza*, Proc. C 2 - 1702. primo Giugno, u: PER, str. 92s.

nedostajalo i popravljalo ono što bijaše manjkavo. Vrijedi istaknuti kako bi poslije svake vizitacije, uz pokoji nedostatak glede uređenja prostora ili ruha, pohoditelj zapisao da je sve našao »čisto i uredno.«

Pustinjaci laici u prvim vremenima Pustinja rijetko su pristupali svetim sakramentima. Običavali su se ispovijedati četiri puta godišnje i to za Kvatre.³⁴³ Tako rijetko pristupanje sakramentima može se protumačiti zahtjevom tadašnje crkvene discipline o vazmenoj ispovijedi i pričesti, te o praksi koja je više promicala pobožnost prema Euharistiji, negoli naglašavala potrebu pričesti za sudionike Euharistijskog slavlja. Stoga je i sam Pravilnik vrlo odmjeran u reguliranju pričesne discipline. On obvezuje da svaki pojedini svjetovnjak pustinjak »barem jedan put na mjesec pristupi sakramentima ispovijedi i pričesti, i tako na sve ostale svetkovine.«³⁴⁴

Osobitost blatačkih misnika bijaše i pomnja oko načina slavljenja Mise. »Govorili su je«, to znači recitirali ili »kantali«, pjevali. Već 1. lipnja 1702. godine biskup Toma Roveta odredi im da na osobit način njeguju pjevane mise. Kad god bi u crkvi bio koji družinar, osobito na ishodne dane mrtvih, bilo je to dovoljnim razlogom da se ta Misa pjeva.³⁴⁵

Upravo zbog pridavanja važnosti euharistijskom životu u pustinji Blaca, zaikaše i dobiše od biskupa pravo čuvati Presveti Sakrament, slaviti misu Večere Gospodnje i u toj Misi

³⁴³ Usp. Bilješka, br. 176.

³⁴⁴ Usp. IP, Poglavlje II, str. 93.

³⁴⁵ Usp. Ibid., Poglavlje VII, str. 95.

pričestiti ne samo svoje ukučane, nego i sve nazočne vjernike koji su se željeli pričestiti.³⁴⁶

2. Slavljenje svetih časova i dnevne molitve

Molitvu Božanskog časoslova obavljali su misnici pustinje Blaca prema posebnoj naredbi biskupa Tome Roveta od 1. lipnja 1702. g. zajednički, u crkvi. Na sve su blagdane u godini običavali pjevati Jutarnju i Večernju.³⁴⁷ Pravilnik ne propisuje ništa o molitvi Časoslova, osim što navodi spomenuto pjevanje i njegovo recitiranje prigodom smrti jednoga od pridruženih članova Pustinje.³⁴⁸

Obavljali su u svojoj crkvi i u privatnom životu i druge molitve i razmatranja. Osobito su njegovali *Oficij Neoskornjenog Začeca Blažene Djevice Marije, zajedničku molitvu krunice*, a prema sadržaju molitvenika što ga sami sastaviše za

³⁴⁶ Usp. Bilješka, br. 123. Na temelju dokumenata vidljivo je da su i hvarski ordinarij i nadžupnik u Nerežišćima davali odgovarajuća dopuštenja za dijeljenje sv. sakramenata, usp. *Bolla Vescovile di Licenza perpetua all'Eremo Blazza delle Parrocchiali Funzioni*, Proc. C 21 - 1759. 29. Settembre, u: PER, str. 107; *Altre Comissioni Rever. Arciprete agli Eremiti di Blazza per l'amministrazione de'Santissimi Sacramenti*, Proc. D 57, & seq., *Ibid.*, str. 237 - 243.

³⁴⁷ Usp. IP, Poglavlje VII, str. 95.

³⁴⁸ Usp. IP, Poglavlje IV, str. 93.

svoje potrebe i na slavu sv. Josipa moguće je zaključiti da su osobito častili sv. Josipa, Glavara nazaretske obitelji.³⁴⁹

Glede molitve krunice Pravilnik donosi nekoliko odredbi. On pod molitvom krunice podrazumijeva moljenje svih triju otajstava, radosnih, žalosnih i slavnih. Družinari su bili dužni izmoliti svakog dana jedan dio krunice. Izričito se napominje da toj molitvi uvečer dodaju molitvu »Zdravo Kraljice« i namijene je za svjetovne poglavare, a da nedjeljom i svetkovinom poslije Mise s narodom izmole dio krunice na »veću čast i slavu Božju.«³⁵⁰

Krunica je posebno bila preporučivana i određena pustinjacima svjetovnjacima. Molili su je gotovo redovito prije posla i navečer. Pravilnik za njih propisuje, kako je to već rečeno, da prigodom smrti jednoga od družinara izmole »50 trećina Rozarija«, a na godišnji spomen smrti po jednu trećinu Rozarija.«³⁵¹

³⁴⁹ Usp. Molitvenik **SBIRKA SVETIH MOLITAVA** koje se običavaju u nekim našim Crkvam za pobožnost vjernih Kršćana. Skupio i izdao za porabu Dušobrižnika, Sveć. M.N. 1895. *IPREDIČNOM PATRIARKI velikom Ugodniku Božjemu Gojitelju Boga učovječena Cjenjenom Isusovu Otcu pokrovitelju Svete Crkve Mogućem našem odvjetniku pred Bogom SVETOMU JOSIPU na čast Ovo Malahno Djelce Izdavatelj Pobožno Posvećujej*. Napominjem kao značajne slijedeće molitve i pobožnosti: Molitve sv. Josipu, Molitve za euharistijski blagoslov, dnevne molitve, Krunica, Promišljanja Muke Isukrstove, Oficij Neoskvrnenog Začeca Bl. Dj. Marije, Molitve Srcu Isusovu, Litanije Srca Isusova, Put križa, Panegirik Uznesenja Bl. Djevice Marije, Velike Litanije, Blagoslov polja, Krunica na čast sedam žalosti i radosti sv. Josipa Zaručnika Bl. Djevice Marije, Krunica pet rana Isusovih. Unutar pojedinih pobožnosti nalaze se pjesme u čast Bogorodice ili odlomci psalama.

³⁵⁰ IP, **Poglavlje II**, str. 93.

³⁵¹ Ibid., **Poglavlje IV**, str. 93s.

3. Navjestitelji Božje riječi

Misnici pustinjaci tumačili su božjem narodu Poslanice i Evanđelja na narodnom jeziku. Na to ih je Pravilnik posebno obvezivao. Tako u II. njegovu poglavlju stoji:

»Na sve svetkovine u godini moraju tumačiti puku Poslanice i Evanđelja proglašavajući svake nedjelje narednu svetkovinu. Poslije Mise neka izmole jedan dio svetoga Ruzarija na veću čast i slavu Božju. A da se vjernici, koji se budu skupljali iz obližnjih mjesta na svečane dane slušati sv. Misu, što više okoriste, neka ih poučavaju u glavnim Otajstvima i djelima vjere, ufanja, ljubavi i pokajanja, i ostalo.«³⁵²

Iza razmatranja i njihova tumačenja kršćanskog nauka stajala je njihova čvrsta vjera i gorljivost. Njihovo vrsno poučavanje djece u kršćanskom nauku i molitvama više su puta pohvaljivali hvarski biskupi, kad bi se u to uvjerali o pastirskim pohodima.

4. Pronositelji Marijine slave

Iz baštine vezane uz marijanske pobožnosti blatačkih misnika sačuvan je odlomak homilije koju je jedan od njih izgovorio na blagdan Navještenja:

»Anđeo glasnik reče: Gospodin je s Tobom! Kao da je htio reći: onaj Gospodin, kojega sam ja Poslanik,

³⁵² IP, Poglavlje II, str. 93.

ispripovjedi mi da je od početka Tvoga postojanja, Marijo, on s Tobom i da je Otac nebeski s Tobom kao što je zaručnik sa svojom dragom zaručnicom; da je s Tobom Sin kao sa svojom preljubljenom Majkom i da je s Tobom Duh Sveti kao u svom Hramu. Presveto Trojstvo je s Tobom u srcu, s Tobom u skrovištu Tvoje duše, s Tobom u riječi, s Tobom u duši. Ali će Sin Božji odsada na novi način prebivati u Tvome prečistom krilu.«³⁵³

Iz brojnih zapisa s lakoćom se može uočiti jasno marijansko obilježje pustinje Blaca. Posebno se to ističe u pripravama za Bogorodičine blagdane za koje su se pripremali posebnim molitvama, postovima i urešenjem crkve.

Pobrinuli su se i od sv. Stolice ishodili posebni oprost koji se dobivao za poglavitih svečanosti u njihovoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije, uz uvjet sakramenata ispovijedi i pričesti.³⁵⁴ Uobičajena gostoljubivost dolazila bi posebno do izražaja kada bi, osobito na svetkovinu Gospina Uznesenja, pomno prihvaćali i počastili hodočasnike.

Za što veću proslavu Marijina imena osnovali su i dvije bratovštine: »*Bratovštinu Gospe od Karmela*« i »*Bratovštinu sv. Ružarija*.« Poglavar Pustinja bijaše ovlašten blagoslivljati

³⁵³ »Reče: Gospodin je s Tobom: kako da bi rekao: oni Gospodin, koga ja jesam Poklisar je mene pripričal i od početka Tvoga jest s' tobom, i s tobom je Otac, kakono zaručnik svojom dragom zaručnicom, s' tobom je Sin kakono svojom preljubljenom Majkom, s Tobom je Duh Sveti kakono u svom Templu; sve Trojstvo Prisveto jest s' Tobom u sarzu, s tobom u scrovischiu duše tvoje s Tobom u riči, s Tobom u duši, a sada Sin Božji u novi način ima stati i pričistoj utrobi tvojoj.«

³⁵⁴ Usp. Usp. MIL, str. 12.

škapulare na čast Blažene Djevice Marije od gore Karmela i upisivati vjernike u istoimenu bratovštinu.³⁵⁵

Njihovu ljubav prema Gospi pokazuje i natpis koji uklesashe na dovratniku kapelice što stoji u dva kilometra udaljenoj pustinjačkoj luci na moru: »*Svi putnici, na zemlji i na moru, ovako govoreći, pozdravite Mariju: Zdravo Marijo itd 1765.*«³⁵⁶

II. PUT USAVRŠAVANJA

Istina je da su pustinjaci u Blacima trudom i znojem umnažali materijalna dobra, ali je nepobitna spoznaja da je dublje od želje za materijalnim sticanjem u njihovoj nutrini živjela čežnja za dubljom spoznajom Boga. Očitovali su je naporom da u sebi razviju svjetlost koja po njihovu »pohvalnom ponašanju« svjedoči o Bogu.³⁵⁷ Svaki je od njih već od prvog koraka u Pustinju morao ozbiljno shvatiti potrebu svoga duhovnog usavršavanja. U tom ih je podupiralo načelo da »tko dobro počne, mora bolje slijediti, da sa slavom završi«.³⁵⁸ Taj prvi zakoračaj u Pustinju shvaćao se kao početak uspinjanja na stazi duhovnih vrednota. Neprekidno napredovanje družbenika pospješivalo se odlučnošću ne zastati na započetom putu te budnošću da se sveukupni život odvija u duhu Pravilnika Pustinje.

³⁵⁵ Usp. Ibid.

³⁵⁶ »*Omnes terra marique transeuntes, sic Mariam salutate dicentes; Ave Maria etc. 1765.*«

³⁵⁷ Usp. IN, str. 107.

³⁵⁸ Usp. Ibid.

1. Hrabrost i strpljivost

Govorili su da »nije dosta početi dobro ponašanje ističući odlučnost, nego se mora hrabreno slijediti da se zasluži priznanje i pohvalu«. ³⁵⁹ Svjesni bijahu da je svijet izopačen i pun mana, narod tvrd u susretanju, nestalan u mislima, daleko od prave društvene izobrazbe i gotovo bez svjetlosti istinitog i pravog bogoštovlja. ³⁶⁰

Oni su dobro znali da je »težak put kreposti, ali da se odvažna duša ne mora bojati teškoća ako je nosi spoznaja o slavnoj nagradi«. ³⁶¹ Osim toga gajili su strpljivost kao jednu od vrlina prijeko potrebnih na putu prema duhovnome savršenstvu. Radi nagnuća prema grijehu i zlu, što je nazočno u životu svakog čovjeka, bilo je i zastoja na putu vječne slave. Ali to nikako nije značilo prekid uspinjanja na putu časti. Jer razumljivim im se činjaše da se nakon pada moraju boriti i podignuti. ³⁶² Napore koje su zbog toga morali podnositi s radošću su podnosili, imajući u vidu postignuće vječne nagrade i vječnoga života. Gajeći strpljivost i prijateljstvo s trpljenjem, mogli su sve do smrti sačuvati vjernost zacrtanom idealu i ozbiljiti cilj svog života: slavu neba. ³⁶³

Bijeg od svijeta, tzv. »fuga mundi« - svjetonazor o zlu koje vlada u svijetu i radi kojega se treba povući iz njega,

³⁵⁹ Usp. Ibid.

³⁶⁰ Usp. Ibid.

³⁶¹ »Trudan je put kreposti, nu srdčena duša nema se bojati mučnoća, kada djeluje s poticajem slavnog cilja«, IN, str. 107.

³⁶² Usp. Ibid., str. 108.

³⁶³ »Ako ikad budete tvoritelji vašega pada, morate biti kovači vašega podignuća. Trude koje budete podnositi biti će najprvo odziv vašega umrloga života, a uz to dobit će te vječitu spomen časti. Ovo ima biti spojeno s dužnošću trpljivosti, koja se nikad od vas ne odciepi do smrti«, Ibid., str. 108.

duboko je prožeo poimanje monaškog života. On i ovdje nalazi svoje jasne naznake. Naime, pogubne misli svijeta, posve drukčije od misli što ih uče i pronose katoličke istine, nisu smjele zahvatiti i odraziti se u životu pustinjaka niti ga obeshrabriti na putu duhovnog usavršavanja. Iz tih nevolja što ih uzrokuje zasljepljenost svijeta nastala zbog nepoznavanja kršćanskih istina, pustinja bi za sebe izveo pravilo po kojem će »među tminama biti svjetlost i usred smrti život«.³⁶⁴

2. Otkriti zavodljivosti svijeta

Kakvo je bilo poimanje svijeta u pustinji Blaca i kako su pustinjaci u tom svijetu pronalazili put vlastita usavršavanja, jasno nam očituje u svom oporučnom nagovoru poglavar don Ivan Nemčić 1709. godine:

»Ne želim vam savjetovati da se držite daleko od susretanja i kontakta s ljudima, niti vas vaše svećeničko zvanje može toga lišiti. Ali vas upozoravam da se držite daleko od pokvarenosti. Ne može se započeti u bolesti a da se ne osjete njene posljedice. Svako stablo raste od malene stabljice, a onda po prihrani postane veliko. Slično i tekućna kapljica ponavljajući svoj rad izdube tvrdi kamen i rastoči ga.

Bijeg od pokvarenosti bit će prigoda i plodna mater vaših kršćanskih kreposti. Uvijek je bolje s oprezom se ukloniti pokvarenosti, nego ih sretati sa smionošću. Tko prekorači izvan svoga okružja, nadje s Ikarom strmoglavi pad. Često pristupanje Sakramentima jest ono fino oružje koje je kadro odbiti sve protivštine vašoj pravoj sreći i dati blagoslov Božji s njegovim dobročinstvima. Uspjesi nisu porodi ljudske snage nego Božje dobrote koja ih

³⁶⁴ Ibid.

dijeli. Oboružajte se, dakle, ovim mačem i podignite ga često protiv poglavitim trima ljudskim neprijateljima, da biste si u najtvrdjoj kušnji osigurali Božji blagoslov. Poglédajući pak na časnu uspomenu vaših prethodnika bit ćete ponoseni da ne uzmanjkate, nego da ih u životnom natjecanju nadvisite duhom. Lijepi spomeni čašćenja, što ih na ovim izdvojenim mjestima slavimo, neka povećaju u vama dužnost odziva uz stalno predočivanje njihove uspomene i vječne nagrade«³⁶⁵

3. Čistoća misli i srca

Uz spremnost na trpljenje i strpljenje, družinari pustinje Blaca čvrsto su vezivali budnost. Ona im u obrani dobrog izgleda družinara davaše snažnu potporu. A dobar izgled pustinjaka najprepoznatljiviji bijaše u čuvanju moralne čistoće svoje osobe. Rečeno je već da ovi redovnici nisu polagali evanđeoski savjet čistoće. Stoga se iz govorenja o čistoći srca kod njih ne može s lakoćom razabrati što se pod tim pojmom podrazumijeva. Naime, ne vidi se otprve podrazumijeva li govor o čistoći srca krepost koju bi vršili snagom zavjeta svojstvenog redovnicima ili se misli o cjelovitosti osobe koja

³⁶⁵ »Nije moja misao savjetovati vas, da stojite daleko od saobćenja ljudskoga, niti vaše svećeničko zvanje može vas lišiti; samo vam savjetujem, da se držite daleko od pokvarenosti. Ne valja započeti u betegu za ne sljediti u istom. Svako stablo od malahna počme, pak po gojitbi veliko postane: kako i tekućna kapljica ponavljajući svoj rad izbije tvrdi kamen i taščini ga. Bieg prigoda bit će plodna mater vaših kršćanskih krieposti. Svedj je bolje ukloniti im se s opreznošću, nego šretati ih sa smionošću. Tko pridje svoj okrug, nadje s lkarom strmoglavni pad. Često pristupanje Sakramentim jest ono fino oružje koje odbije zamahaje protivne sreće, i čini Nebo blago š njegovim dobročinstvim. Dobića ni su porodi ljudske snage, nego Božje dobrote, koja ih dieli. Oružajte se dakle ovim mačem, i podignite ga često prot poglavitim trima ljudskim neprijateljim, za osjegurati se s Božjim blagosovom u najtvrdjoj kušnji. Pogledajući pak na častnu uspomenu vaših predšastnika uzbudi će te u vami natjecanje. Liepi spomeni štovanja, koji se broje u ovim zatvorim, povećati će u vami dužnost odziva uz priznanje vječite uspomene.«

skladno živi u ljubavi Božjoj i bratskoj, o osobi koja gospodari svojim čuvstvima, osobito na području spolnosti.

Biskupi izvješćuju da u »njihovu životu i vladanju odsijeva neporočnost života«. ³⁶⁶ Pravilnik ne govori izričito o kreposti čistoće srca. Moguće je da o njoj govori u drugom Poglavlju, kada nalaže da je družinar dužan čitavog života čuvati »čistoću svoje osobe«. Kao jasniji pogled na taj važan vid života Bogu posvećenih osoba, može poslužiti riječ opomene spomenutog starješine don Ivana Nemčića:

»Vi takodjer slijedeći Pravilnik nećete zagaziti u trnje, niti ćete susresti neugodnosti. Dobra je stvar imati puno prijatelja, ali ne vjerujte da vam je prijatelj svaki koji vam se takvim nazivlje. Danas nema pravog prijateljstva. Iščezlo je. Dapače vladaju zloba, srdžba i zavist. Uvijek imajte pred očima Judin poljubac. Mnogi nose dlaku na srcu, a med na usnama. S takvim se dobro samo usputno zadržati i odgovoriti im blago, bez očitovanja svoga priznanja. Slaboća je vjerovati svakomu, a neuljudnost ne vjerovati nikomu. Među ovakvim skrajnostima valja se držati po srijedi. Budite prijatelji sa svakim, ali pouzdavatelji ničiji. Velika kušnja neka vas nauči za izbor osobe koja će zaslužiti vaše pouzdanje. Opreznost, a ne zanešenost, neka vam kaže izbor. Velika bi vaša sreća bila kada biste našli vjerna prijatelja, koji će vjerno čuvati svaku vašu tajnu, i istinitog savjetnika svakoga vašeg poduzimanja. Ja takvoga prijatelja u mom životu još nisam stekao. Ako vam se posreći da ga nađete, pomnjivo ga čuvajte i gojite i uspoređujte ga s blagom koje ste otkrili u najdubljem rudniku. Jer ako ga izgubite, nećete ga više naći. Ipak nije moguće naći takvoga prijatelja koji bi bio bez kakve

³⁶⁶ Usp. Bilješka, br. 85.

mane. Naime, i sunce nosi svoje pomrčine. Na tom svijetu nema dobra koje nije pomiješano sa zlom.

Ako vam je prijatelj vjeran, morate podnositi u njemu sve manjkavosti, osim ako se protive kršćanskom nauku i građanskome zakonu. Vaš prijatelj, osim što mora biti vjeran, neka bude i na dobru glasu. A to s razlogom da zbog odnošenja s njime ne trpi vaš dobar glas. Kao putokaz dobrom vladanju, osim tisuća drugih, neka vam posluži primjer kreposnog Salomona, svetog Davida i jakog Samsona, koji koliko god bijahu sretni vojujući na bojištima s ljudima, toliko bijahu nesretni u doticaju sa ženskim svijetom. Bili su dobitnici mnogih bitaka, a svladani i zaslužnjeni bijahu od svojih nečistoća. Tako se događalo i najvećim i najsvetijim ljudima, koji se učiniše sljedbenicima slijepih požuda, jer sa očima zatvorenim od strastvenih putenih pohota nevoljno se sunovratiše u jaz nepodopština. Strahoburni valovi tjesnaca Sile i Haribde prouzrokuju smrt smionim brodarima koji bezobzirno stupaju na njih. Tko se približi čarobnicama Sirenama taj od čovjeka postaje živina. Jednom riječi, ako nećete iskušati ove žalosne nesreće, bježite sa Šipionom od gledanja lijepih Afrikanki. Oči su bezobzirni vodiči nečiste ljubavi. Promislite, kako ćete vladati nad drugima, ako ne možete vladati samim sobom.«³⁶⁷

³⁶⁷ »Vi takodjer sljedeći pravilnik nećete zagaziti u trnje, niti ćete susresti neugodnosti. Dobra je stvar imati puno prijatelja, ali ne vjerujte da vam je prijatelj svaki, koji vam se takim nazivlje. Danas nema, izčezlo je pravo prijateljstvo, dapače vladaju zloba, srdžba, nenavidnost. Poljubac Judin imajte pred očima. Mnogi nose dlaku na srdcu, a med na usnam. Sa takovim dobro je zadovoljit se izvanjštinom, i odgovoriti im blago bez očitovati svoga priznanja. Slaboća je vjerovati svakomu, a neuljudnost ne vjerovati nikomu. Medju ovakvim skrajnostim valja se držati po sriedi. Budite prijatelji sa svakim, ali pouzdavatelji ničiji. Velika kušnja neka vas nauči za izbor osobe, koja će zaslužiti vaše pouzdanje. Opreznost a ne zanešenost neka vam kaže izbor.

4. Život mrtvljenja i posta

Pravilnik pustinje Blaca ne govori posebno o mrtvljenju. No govori o dobrom redovničkom izgledu kojega nema bez vrline strpljivosti, svladavanja u zlim nagnućima i stjecanja gospodstva nad sobom. Desetak željeznih utega različite težine, koji su danas razbacani po hodnicima Pustinja, znak su vježbanja i stjecanja fizičke kondicije, ali zasigurno i jačanja volje i oblikovanja naravi kako bi se što bolje u njoj udomila milost.

I dok o samom mrtvljenju pripominje više šuteći nego zboreći, dotle jedan posebni odjeljak, III. poglavlje, pretresa o potrebi opsluživanja posta. Blatački su ga družinari bili dužni opsluživati u sve dane što ih je propisala Crkva. Posebno ističe adventski post od svete Katarine, 25. studenoga, do Božića.

Velika bi vaša sreća bila kad bi ste našli vjerna prijatelja skrivatelja svake vaše tajne i savjetnika svakog vašega ponašanja. Ja takoga prijatelja u momu životu još nisam stekao. Da bi ste ga srećom našli, pomnjivo čuvajte ga i gojite i uzporedajte ga blagu našastu u najdubljim rudam; zašto ako ga izgubite nećete ga više dobiti. Nije pak moguće naći ga bez koje mane; ma i sunce nosi svoje pomrčine. Nije dobra na svietu, koje nije smiešano sa zlim. Ako vam je prijatelj vjeran, morate podnositi u njemu sve manjkavosti, ako ove nisu protivne zakonu Kršćanskomu i gradjanskomu. Vaš prijatelj preko što je vjeran, mora biti i dobra glasa; za da š njegovim obćenjem ne bude trpjeti vaše dobro ime. Za oprezno vaše ponašanje za hiljadu drugih, nek vam budu primjerom krieptni Salomun, sveti David i jaki Šanson, koji koliko sretni u bojištima sa ljudem, toliko nesrećni sa ženskim. Dobitnici mnogih, biše svladani i zaslužnjeni od svojih nečistoća. Tako se je dogadjalo i najvećim i svetijim ljudim, koji se učiniše sljedbenici sliepkih požuda, jer sa očima zatvorenim od strastvenih putenih pohupa nevoljno sunovratiše u jaz nepodobština. Strahoburni vali Sille i Kariddi smrt uzrokuju smionim brodarim, koji bezobzirno na njih stupaju. Tko se približi čarovnicam Sirenam od čovjeka živina postaje. U jednu rieč, ako ne ćete kušati ove žalostne nesreće bježite sa Šipionom gledanje liepih Afrikanka. Oči su vodci bezobzirni nečiste ljubavi. Promislite, kako će te vladati drugoga kad ne možete vladati sami sebe«, IN, str. 110s.

Izuzetak od ovoga propisa vrijedio je samo za starije i bolesne družinare. Dakle, nije primjenjivano slovo zakona, nego se poštivalo i dob i zdravstveno stanje svakog pojedinog pustinjaka.

O broju dnevnih obroka i o njihovu sastavu ne govori se, a tako ni o piću. Budući da je bez većih poteškoća svakome družinaru bilo moguće dospjeti u sve prostorije Pustinje, mislim da je dana prednost životnoj razboritosti pred zakonskim propisima. Moguće je i ta činjenica što su sve prostorije imale svoje ključeve i za te prostorije odgovorne čuvare određene po službama, pogodovala da se u Pravilniku ne pretresa o uzdržljivosti u hrani i piću.

Ovakav pristup životu u zajednici doima se vrlo mudrim i suvremenim. U Blacima je on shvatljiv i zbog rodbinskih veza ili krajevine pripadnosti družinara. U svemu pak odsijeva njihova skrb za zajednički probitak. Njome vođeni - »od ničesa počinjuć sastavljahu kamenčić po kamenčić« - dospješe do materijalnih dobara, ali i svojstvenih uredbi i odnosa koji su nezamislivi bez odricanja, smisla za žrtvu i zajedničko dobro.³⁶⁸ Dobro ga predstavi don Ivan Nemčić, u svojim opomenama:

»Morate nasljedovati starodrevne svete Oce i pustinjake koji su, usprkos svojim tjelesnim nagnućima, uspijevali molitvama, postovima i patnjama, svladati sve poteškoće. Nikada nisu izazivali pogibelj da svoju krepost stave na izazovnu i nepotrebnu kušnju. Naporan

³⁶⁸ Usp. MIL, str. 9.

je put kreposti, ali hrabra se duša ne mora bojati trpljenja kad djeluje s poticajem za postignuće slavnog cilja. A da bi vas poslužila sreća, mora vam Nebo biti naklono. Od Boga, naime, dolazi svaka potrebna milost za napredovanje i neprestano dažde blagodati neba.«³⁶⁹

Napominjem da se u prikazivanju posta Pravilnik pustinje Blaca razlikuje od onoga u pustinji Dračeva Luka. Tamošnji su, naime, redovnici osim obdržavanja postova što ih odredi crkveni zakonik morali postiti »devet dana pred rođenje Gospodinovo i svake sedmice dva dana i to srijedom i subotom. U srijedu im je bilo naloženo ustegnuti se samo od mesa, a u subotu i od mliječnoga smoka.«³⁷⁰

³⁶⁹ »Mora se sljediti starodavne svete Otce i pustinjake, koji, uzprkos svomu nagnuću, svladali su sve poteškoće s molitvami, postim i patnjam, i ni su nigda izazivali pogibelj da kušaju svoju kreplost. Trudan je put kreposti, nu srdčena duša nema se bojati mučnoća, kad djeluje s poticajem slavnog cilja. Za da vas posluži sreća mora vam Nebo biti sklono. Od onda izhodi svako napredovanje, i dažde svakog sata nebeska blagodarja«, IN, str. 107.

³⁷⁰ Usp. Uprava življenja Udružbe svjetovnih svećenika u samostanu Pustinja Dračevluka, složena i upisana dne 3. Siečnja 1806, Poglavlje V, u: PSZ, str. 4s.

ČETVRTO POGLAVLJE

I. ULOGA POGLAVARA U ZAJEDNICI

Pustinjačku je zajednicu predstavljao sterješina Pustinje. On je u duhovnom i moralnom pogledu, izgledom svoje osobe i mudrošću života prednjačio u zajednici. Pravilnik posvećuje XI. poglavlje njegovu izboru, dužnostima i poštovanju njegove osobe.

1. Izbor poglavara pustinje Blaca

Pustinjaci su između sebe birali svoga poglavara. Izborna prava imali su samo misnici Pustinje. Budući da je starješina u zajednici bio učitelj riječju i primjerom, nastojalo se izabrati onoga koji će biti po volji većine družinara i sjati svjetlošću dobra primjera.

Pošto bi svi misnici družinari u redovitom izbornom postupku, a u izvanrednim bi prilikama intervenirao hvarski Ordinarij, zazvali pomoć Božju izmolivši himan »Dođi Duše Presveti« s pripadnim molitvama, pristupili bi izboru poglavara. Pravilnik propisuje da u skladu i sporazumu izaberu najkreposnijega i onoga koji je u Pustinji proboravio barem deset godina. Poglavarom je postajao onaj misnik koji bi dobio najviše glasova. Prigodom izbora misnici izbornici gledali su udovoljiti odredbi Pravilnika ali i svojem osvjedočenju, poštujući izobrazbu biranoga, njegov molitveni i moralni život te odnos prema pustinjačkoj obitelji. Nisu

zanemarili, dapače, nastojali su poštivati savjet i preporuku pokojnog starješine, ako je on prije smrti pokazao na neku osobu kao svog mogućeg nasljednika. Tako izabranom glavaru odmah nakon izbora bijaše na svečan način uručivana »Regula od Manastira«, tj. izvorni Pravilnik, i sva bi mu zajednica iskazala svoju odanost.

Izabrani poglavar obnašao je svoju službu do tri godine. Nije ga se moglo promijeniti, a mogao je biti potvrđivan na tu službu za čitava svog života, ukoliko bi svi družinari bili zadovoljni njegovim upravljanjem.

Na samome početku života u pustinji Blaca, utemeljitelj don Juraj Drivodilić bijaše odredio da pustinjaci biraju svoga poglavara svake dvije godine.³⁷¹ Ozakonjenje izbora u razmaku od tri godine daje naslutiti pomak u osamostaljivanju zajednice i možebitnu praktičnu pozadinu: da se učestalim mijenjanjem poglavara ne uspore ili obeskrijepe započeta djela.

2. Mudrost upravljanja

Blatački su misnici prisposobljivali svoga glavara voditelju broda. Znali su oni kako se »dobar voditelj broda mora često obazirati na putokaz i prilagoditi teret da, naišavši na sprud, ne upadne u pogibelj«. ³⁷² Stoga su za svoga poglavara običavali izabrati razborita i mudra misnika.

³⁷¹ Donazione alli Sacerdoti Vitacich, e Martinovich, di Fondi, acciò sia formato, e mantenuto l'Eremo Blazza, Proc. A 12. t - 1588. 23. Gennaro, u: PER, str. 14: »Dando libertà il predetto Rever. Arciprete alli soprannominati Rever. Sacerdoti, & altri, che di tempo in tempo faranno di elegger tra loro di doi in doi Anni, uno qual debba esser Capo, e Governatore degli altri.«

³⁷² Usp. IN, str. 110: »Dobar voditelj broda mora često pogledati putokaz i prilagoditi tovar da ne upade u pogibelj susretivši siku.«

Mudrost upravljanja, koja je resila starješine pustinje Blaca, imala je izvirati iz vrline poniznosti, služenja bližnjemu, te iz upravljenosti na postignuće vječnog života kao životnoga cilja. O tome piše u svojim predsmrtnim opomenama starješina don Ivan Nemčić ovako:

»Ako u vama bude neobuzdani zanos za vladanjem, ako budete nesporazumni u odlukama, ako među vama bude više onih koji zapovijedaju, to će smutiti skladnost dobre uprave, kako tvrdi prvak pjesnika: **»Više njih ne mogu vladati dobro, jedan neka upravlja.«** U nama mora neprestano vladati poniznost i neprestano podlaganje volji Božjoj. Svjesni budite kako se nerazumijevanja i prepirke obično rađaju iz pohlepe za vladanjem, kako to pripominje Salustio: **»Uzrok ratovima leži u porivu vladanja.«**

Bez poteškoća se može slomiti neotpornost onoga koji svjetlošću razuma ne luči zakonitost života u svijetu, ali tko je krepostan, mora snagom duha učvrstiti svako osjećanje. Nemojte misliti da vam govorim po mojoj samovolji. Govorim vam na temelju svoga životnog iskustva. Tko bi preuzetno bio taknuo Škrinju jeruzalemskog hrama, taj bi umro. Tko se protkan ohološću želi dočepati vladanja, upada u zavist. Bolje je do upravljanja doći poskakivanjem Davidovim, nego ga se domoć nepromišljenom i smionom odvažnošću nesretnog Oze. Tkogod bio starješina, tomu položaj upravljanja neka ne bude razlog oholosti. Milost koja mu je iskazana može mu se uskratiti. Razumije se da nije moguće svakome ugoditi. Stoga, kao upravitelji, budite oprezni i neprestano pazite na sebe. Tko ovisi o slučaju, za takvoga se ne može reći da je čestit. Ako je sreća pospjela vaš zakoračaj na put uprave, morate uvijek razmišljati hoće li vas postojano pratiti, osobito ako vaše

ponašanje nije na zamjernoj visini. To da ste na visini po uzornom vladanju, moći će se ustvrditi kad životom ispunjenim dobrim djelima prispijete u luku groba, bez ikakve zamjerke ili prigovora. Vladanje kojim se budete predstavili i proslavili pribavit će vam zavist. Ona, jer je bojažljiva i podla, s tajnim postavljenim zasjedama, pričinjat će vam se izdajnicom. Takovih nagnuća nalazi se i u osobama koje su uljudno odgojene.«³⁷³

Poglavar družine mogao je samostalno raspolagati svim dobrima do svote koja nije prelazila 10 cekina. Ako se ukazivao kakav posao ili potreba koja bi nadmašivala taj iznos, pa makar on bio na osobitu korist Pustinje, nije ga smio poduzeti bez odobrenja i znanja bar većine misnika.³⁷⁴

Svi misnici bijahu dužni provoditi naredbe svog poglavara. Te naredbe i njegovo vodstvo imahu samo jedan cilj - provedbu Božjih zapovijedi. Nastojao je, naime, da svom pomnjom, budnošću i skrbi uskladi pameti i srca družinara.

³⁷³ »Ako u vami bude raztreseni zanos za vladati, ako nesporazumni budete u odlukam, ako bude više zapovijedi, to će smutiti skladnost dobre uprave, kako tvrdi prvak pjesnika: »*Non est complures regnare bonum, imperet unus.*« U nami valja da je neprestano poniženstvo, a svedjer podložni hotinju Božjemu; zašto bo obično neskladi izhode iz pohupe vladanja, kako govori Salustio: »*Bellorum causa dominandi libido.*« Lahko je prignuti slabost onoga koji nepoznaje sviet sa svietlošću razuma, ali tko je kriepošan mora popraviti svako ćučenje sa snagom duha. Nemojte vjerovati da po mojoj samovolji ja vami govorim, već po momu izkustvu. Korablja smiono taknuta biše uzrok smrti. Dobit si vladanje s ohološću, upada se u nenavidnost. Bolje je dobit ga s poskokcim Davida, nego ga izvest s nepromišljenom i smionom hrabrenošću nesretnog Oze. Bio ko mu drago upraviteljem, taj častni nalog nek ne bude mu poticalo oholosti. Milost podata mu podložna je nenadnim prevrtajim; nije moguće ugoditi svakomu, i zato buduć na položaju, budite oprezni i neprestano čuvajte se. Tko ovisi o slučaju, ne može se reći čestit. Ako je sreća ublažila vaš let, morate svedjer dvojiti hoće li vas postojano pratiti, navlastito ako ne odgovara dično vaše ponašanje. Ovo može se reći dično, kada doprete sa odličnim vašim djelima u luku greba bez zamirke nit prezira. Vladanje kojim se naprtite dobit će vam može nenavidnost, koja buduć plahiva i podla, sa tajnim zasjedam učinīt će vam se izdajnicom. Takovih nagnuća nahodi se u osobam i uljudno odgojenim«, IN, str. 109s.

³⁷⁴ Usp. IP, Poglavlje XI, str. 96.

Više nego drugim sredstvima, Pravilnik mu namjenjuje i nalaže da zajedničkom molitvom pustinjačku obitelj predvodi u slozi i privodi k jedinstvu srdaca.

II. PODJELA SLUŽBI U ZAJEDNICI

Za bolji zajednički život starješina je raspoređivao misnike i pustinjake svjetovnjake na različite dužnosti u zajednici. Na to ga je nukalo i obvezivalo trinaesto poglavlje Pravilnika.

Savjesno vršenje i izvršavanje tih dužnosti imalo je svrhu uvećavati zajedničku radost života i dobrobit same zajednice. Način obavljanja dužnosti koje su pojedincu povjeravane za zajedničko dobro, očitovao je ozbiljnost i svijest kršćanskoga poziva svakoga pojedinog pustinjaka. O tome imamo ovo svjedočanstvo:

»Spomenite se također, da ste posjednici triju bogatih glavnica, to jest: *duše*, koju dugujete Bogu, *života*, koji dugujete općem dobru i *poštenja* koje dugujete samima sebi. Nema ispravne savjesti u onoga koji nemarno vrši svoju dužnost. Povreda je poštenja kadgod uzmanjka točnost i površno se ispunjaju dužnosti. Žrtva života ugodna je i Bogu i ljudima kada se sve snage priberu i ulože na korist zajedničkoga i

osobnoga dobra. A slavan život započinje tek onda kad se umre kao dobar i revan kršćanin katolik.«³⁷⁵

Tako poimana odgovornost u vršenju službe za zajedničko i osobno dobro potpomogla je da se pojedinac sve više usavršava na putu svetosti i da poglavar lakše obavlja svoju vodstvenu dužnost.

1. Svećeničke obveze

Po samoj naravi svećeničke službe blatački su pustinjaci bili dužni na sakramentalni i molitveni život. Pravilnik ih obvezivaše da moraju pjevati Jutarnju i Večernju, Časove Oficija, te sv. Misu na slijedeće svetkovine: Božić (Porodjenje Gospodinovo), Nova Godina (Obrizovanje), Bogojavljenje (Vodokršće), Svi Sveti, Dušni dan (Mrtvi dan), Uskrsnuće, u osmini Uskrsa, na Duhove, Tijelovo (Božji dan), na Uznesenje Blažene Djevice Marije, na blagdane svetih Apostola i na sve ishodne dane mrtvih.³⁷⁶ Osim toga, morali su na svetkovine ili nedjelje u godini otpjevati 20 Misa »za one mrtve koji su upisani na posebnoj tabeli i za duše onih koji bi bili osuđeni na kaznu čistilišta.«³⁷⁷

Preko godine, izuzevši pedeset Misa za pokojnog družinara ili obvezu Mise na dan smrti jednoga od njih, mogli

³⁷⁵ »Spomenite se pak da ste posjednici triju bogati glavnica, to jest: duše, koju dugujete Bogu; života, koji dugujete obćenom dobru, i poštenja koje dugujete sebi istomu. Nije sjegurna savjest, gdje nema odlučnosti za svoju dužnost. Uvriedjeno je poštenje, gdje je manjkava točnost u rdjavom izpunjenju dužnosti. Žrtva života ugodna je i Bogu i svijetu kada se snage poklone i ulože na korist obćega i svoga dobra. Život slavni pak samo se počimlje kad se umre kao dobar i revan kršćanin katolik«, IN, str. 113.

³⁷⁶ Usp. IP, Poglavlje VII, str. 95.

³⁷⁷ Zapis *Adi primo Gennaro 1800 - Siegue Nota delle Messe Cantate da me Don Zuanne Nempcich per li defonti dell'Eremo*, u: ABKH, FB II, str. 2.

su prikazivati sv. Žrtvu za koga su sami htjeli i za te Mise primiti odgovarajuću nagradu. O primljenoj nagradi nisu trebali obavijestiti starješinu niti bilo koga od zajednice. Mogli su je koristiti za svoje osobne potrebe ili dati drugome bilo kao dar ili doprinos onome koji bijaše potreban ili kojem siromahu. Sve druge plodove svoga rada i života, kako svećenici tako i svjetovnjaci, nisu mogli darovati ili ostaviti drugome nego samo svojoj Pustinji.³⁷⁸ Misnici pustinjaci nisu smjeli davati milostinju u ime Pustinja. To bijaše povlastica starješine ili ju je u njegovoj odsutnosti udjeljivao družinar kojega je ovlastio poglavar.³⁷⁹

Već sam istaknuo da su svećenici glagoljaši bili intelektualno spremni, da su produbljivali svoje spoznaje i stjecali širu životnu orijentaciju čitanjem odgovarajućeg štiva. U kojoj su mjeri bili dužni na čitanje božanskog štiva i razmatranja nisam mogao otkriti, jer nisam našao potrebnih podataka o tome. Ali, neosporno je da su osjećali potrebu sustavnog prijateljevanja s knjigom. Ona im bijaše vrelo životnih nadahnuća. Pobudni primjeri što ih donosi lijepo štivo, uvjerava nas u svojim opomenama već spomenuti don Ivan Nemčić, mogu poslužiti razboritom životnom ravnanju:

»Knjižnica što je imate pokazat će vam oružje i način kako da pridobijete svoje neprijatelje. Ona neka vam bude pohrana vaših rijetkih dragocjenosti i izvorište vaših obrana. Čitanje knjiga i tiskanica, te zbirka dokumenata koje vam ostavljam, otvorit će vam i tumačiti događaje na životnoj pozornici. Tu će vam se uživo predočiti prošli događaji i oni će vas naučiti kako se vladati i postaviti u zgodama koje će se u budućnosti

³⁷⁸ Ibid., Poglavlje V, str. 94.

³⁷⁹ Usp. Ibid., Poglavlje VI, str. 94.

dogoditi. Napokon bit će vam jedna pouka, od koje ćete naučiti kako možete po kušnji zla i dobra usmjeriti svoj život tako da zbog svoga ponašanja budete zaslužni pohvala. Čitajte često! Tako ćete uvijek iznova pronalaziti nova pravila za vašu upravu. Bit će dragocjeni trenuci što ih posvetite ovome poslu. Ujedno će vas ispunjati ugodom i dobićem, a udijelit će vam hvalevrijedne plodove. Uvijek će biti bezuspješno svako vaše otpočinjanje nekog posla, ako mu uzmanjkaju dobar duh, budnost, pomnja i marljivost.«³⁸⁰

2. Revnitelj crkve

Pravilnik na poseban način ističe službu čuvara i revnitelja pustinjačke crkve. Vršio ju je samo vrijedan i primjeren misnik. Imao je brigu da, po inventaru, skrbno održava i čuva predanu mu robu i namještaj. Brinuo se da sva rubenina što služi svetom bogoslužju bude čista, čitava i uredno održavana.

Revnitelj crkve opremao bi kapelana koji bi došao da ponese svetu Popudbinu kojemu bolesniku, svime što mu bijaše potrebno, a tako i za svaku svetu službu. Pripremao je misno ruho i posluživao svećenike koji bi sa svojih župa običavali pohoditi Pustinju. Kad bi došao koji svećenik iz

³⁸⁰ »Knjižarnica što ju imate pokazati će vam oružje i način kako da predobijete rečene neprijatelje; i ona neka vam bude sprava vaših riedkih dragocjenosti, i sahrana vaših obrana. Citanje knjigah i tiskanica, koje vam ostavljam, sbirka dokumenata otvorit će vam prizorište, koje će vam na živo predočiti prošaste zgode, naučit će vas pravilo za došaste slučaje. Napokon bit će vam jedna pouka, od koje naučit će te kako po kušnji zla i dobra možete si ustanoviti pravac načina za učiniti vaše ponašanje zaslužno pohvale. Čitajte često, naći će te svedjer novih pravila za vašu upravu. Bit će dragocjen hip, što ga posvetite ovoj pouci, i tako koristan i ugodan, jer će vam dati velevriedne plodove. Svedjer bit će slaba vaša poduzeća, ako im uzmanjkaju dobar duh, budnost, pomnja i marljivost«, IN, str. 110s.

druge biskupije i želio slaviti Misu, revnitelj mu to nije smio dopustiti, osim kad je dotični predočio biskupovo odobrenje za slavljenje svete Žrtve.

Vizitator u Blacima zapisa da se u crkvi Pustinje nalazi lijepa ispovjedaonica. Čuvar crkve, budući da je to redovito bivao svećenik, imaše ovlast ispovijedati. Pravilnik određuje da »to sveto djelo vrši gorljivo i s ljubavlju«.³⁸¹

3. Čuvar kućnog inventara

Tijekom stoljeća imanje se pustinje Blaca povećavalo sadržajem i veličinom. Nad svim zajedničkim sredstvima za rad i nad pokućstvom postavljan je jedan družinar koji je tu službu primao i predavao po uredno vođenom imovniku. Svoju pak osobnu robu, oruđe i stvari, čuvao je svaki pojedinac na vlastitu odgovornost.³⁸²

4. Podrumar i služba štednika

Pošto su iskrčili makiju i smriku, prvi su pustinjaci iz gotovo neplodnog tla na padinama blatačkih uzvisina zasadili vinograde. Od njih su, obrađujući ih mukotrpno i s ljubavlju, dobivali najveći dio svojih dohodaka. Pravilnik je zahtijevao imenovanje posebnog dužnosnika za preradbu vina i njegovu prodaju, te čuvanje i kućnu uporabu.³⁸³

Među službama koje su se povjeravale u Pustinji, bijaše i nadziranje nad brašnom, uljem, pšenicom, maslom, mesom i

³⁸¹ IP, Poglavlje XIII - a, str. 97.

³⁸² Ibid. Poglavlje XIII - b, str. 97.

³⁸³ Ibid. Poglavlje XIII - c, str. 97.

drugim prehrambenim proizvodima. Onoga koji je obnašao tu službu Pravilnik naziva »štednikom«.³⁸⁴ Taj je nastojao da zajednica uvijek ima onoliko hrane koliko bijaše dostatno za redoviti život. Ako bi čega uzmanjkalo, dojavljivao bi odmah nedostatak starješini koji bi se, saznavši za nestašicu, pravovremeno pobrinuo i nabavio sve potrebno.

5. Gajenje gostoljubivosti

Službu domaćina u Pustinji redovito je obavljao osobno njezin poglavar. U njegovoj je odsutnosti tu službu obavljao za to određen družinar. Bijaše izričito zabranjeno da bilo koji drugi po svom nahođenju prihvaća goste ili posjetitelje Pustinja. Jednako tako, nijedan družinar nije imao pravo bez dopuštenja svoga poglavara pozivati izvanjske goste.³⁸⁵

Gostoljublje je u Blacima bilo u velikoj cijeni. Iskazivano je ne samo svećeničkim osobama, hodočasnicima, nego i onima koji su tražili prenoćište, sklonište ili okrepu u Pustinji.

6. Podvornici stola i briga za kuhinjsko posuđe

Da bi život u zajednici bio što skladniji, Pravilnikom su određene službe poslužitelja kod stola i u crkvi. Povjeravane su pripravnicima za život u Pustinji. Njihov se život, naime, sastojao od školskih obveza i služenja zajednici. U crkvi bi dvorili misnike kod bogoslužja i pomagali kod uređenja i kićenja crkve.

Nakon završetka nastave ti su mladići uređivali pustinjačku blagovaonicu. Poticalo ih se i odgajalo tako da sve

³⁸⁴ Ibid. Poglavlje XIII - d, str. 97.

³⁸⁵ Usp. Ibid. Poglavlje XIII - e, str. 97s.

bude uredno i čisto. Starješina ih je na poseban način zaduživao da se brinu o imovniku blagovaonice. Prema njemu su se morali savjesno odnositi. Ako bi iz blagovališta nestajale stvari, bili su dužni o tome obavijestiti poglavara. Kad bi se štogod izgubilo, poglavar bi mladiće pozivao na odgovornost, pokarao ih, a u težim prigradama i otpuštao.³⁸⁶

Jednoga od družinara poglavar bi odredio za skrb nad kuhinjskim posuđem. Pomno je pratio da po vlastitu uvidu na to mjesto rasporedi najprikladnijega i najzauzetijega.³⁸⁷

7. Odgovornost za povjerene službe

Kad bi poglavar povjeravao odabranom družbeniku neku od službi, dotičnomu je isticao važnost njegove službe, dobrobit koja od nje proizlazi za zajednicu i Pustinju te potrebu njena savjesnog izvršavanja. Poglavar je sve službe pomno usklađivao. Redovito bi okupljao oko sebe dužnosnike i radnike. Svaku bi večer sabrao družinu i u dogovoru s njom određivao koji će od njih sutradan poći na koju stranu, na koji posao ili za koju potrebu. Poglavar je, naime, bio dužan znati kamo tko ide, zašto ide i što je komu potrebno.

Iduće večeri, tj. nakon završetka posla, opet je sazivao svu družinu i svaki je član pred starješinom obrazlagao pospješnost ili pak nedogotovljenost svoga rada, kao i potrebe što ih uvidi u svom poslu ili mjestu gdje se nalazio.³⁸⁸

³⁸⁶ Usp. Ibid. Poglavlje XIII - f, str. 97s.

³⁸⁷ Usp. Ibid. Poglavlje XIII - g, str. 97s.

³⁸⁸ Usp. Ibid. Poglavlje XIII - h, str. 97s.

III. ODGOJ VLASTITOG PODMLATKA

Blatački misnici brinuli su se da uvijek imaju pripravnika za svoj stalež. Obično su ti kandidati bili misnikovi rođaci ili su došli iz njihovih zavičajnih sela, župa ili kraja.

1. Trajna briga za podmladak

Mnogi misnici pustinje Blaca u nju dođoše kao malahna djeca. Tu su se odgajali u pravome kršćanskom duhu i uz svoje su rođake ili susjede zavoljeli pustinjački svećenički život. Kad su im odobravali polazak, njihovi su roditelji gajili nadu da će to biti nabolji životni korak njihove djece. U najvećem broju pristupnika bijaše to opravdana nada. Među dokumentima, koji mogu pojasniti kako se to događalo, pronađoh jedan zapis o odlasku trogodišnjeg dječaka Antuna, sina Ivana Katušića - kneza, u pustinju Dračeva Luka. Jer ne nađoh takav zapis u Blatačkim spisima, donosim ovaj - u suvremenoj jezičnoj transkripciji - koji nam otkriva nastojanja oko osiguranja misničkog podmlatka u bračkim pustinjama:

»U župi Zvečanjskoj na dan 19. kolovoza 1792.

Ja, niže potpisani župnik, svjedočim u prilog gospodina kneza Jurja Katušića i Ane Božić, zakonitih supružnika. Na današnji dan je isti knez Juraj odlučio otići odavde na otok Brač i vodi sa sobom svoje maleno dijete, to jest Antuna, svoga najmlađega sina, koji ima malo više od tri godine. Kani ga predati mnogopoštovanomu gospodinu don Stjepanu Katušiću, bratu istoga kneza Jure s nakanom da živi pod njegovim vodstvom a

tako i ostalih redovnika u manastiru pustinje od Murvice. Želja je njegova da dijete bude ondje na nauku kod svoga strica i da stanovitom odlukom imenovanih roditelja i s njihovim blagoslovom ostane u istom samostanu, i ako bi se u svoje vrijeme želio zaređiti, a to je njihova želja, da poveže svoj stan zauvijek uz ono mjesto, gdje je rečeni don Stipe od svoje strane, i na ime tamošnjih redovnika, obećao po njihovoj volji i odluci da će imati pomnju nad djetetom i, ako postane misnikom, upisat će mu ondje Patrimonij, kako sam razumio od rečenih roditelja istoga djeteta. Potvrđujem da je istinito njihovo govorenje i naum.

Ja, Don Miho Martić, župnik od Zvečanja, potvrđujem.«³⁸⁹

Neki od dječaka koji dođoše u Pustinje bijahu dostatno opremljeni. Bilo je i onih koji dolazahu iz siromašnih obitelji. Neki ne imahu pravoga svećeničkog zvanja i dadoše se jedino iz nevolje i siromaštva zaređiti.³⁹⁰ Siromašne su dječake misnici Pustinje dogovorno, u duhu Pravilnika, odgajali o svom trošku. Ovako je, naime, glasila odredba:

»Redovnici će u dogovoru odgajati jednoga ili dvojicu siromašnih dječaka. Ti dječaci će uređivati crkvu i paziti na njen izgled. Kada bi ti dječaci pokazali znakove da su sposobni i da žele biti misnici, i k. tome jasno očitovali tu želju, tada ih redovnici moraju učiti u

³⁸⁹ Zapisnik u: MDZ. Transliteracija na str. 110. Nakana Antunovih roditelja bijaše da se dijete posveti misništvu u pustinji »ako ga ne bi bolja srića na druge strane zazvala«, Svjedočanstvo župnika don Frane Martića, kurata od Zvečanja, od 10. kolovoza 1804. god., *ibid.* Antun je pridružen pustinji 24. kolovoza 1802. godine. Po završenim propisanim ispitima bijaše obučen za klerika. Završivši teološki nauk, i nakon što je ispitan po ravnatelju Pustinje i posebno od strica Stjepana, bi zaređen za misnika Pustinje.

³⁹⁰ Usp. MIL, str. 31.

čitanju, pisanju i u svemu što se traži i očekuje od jednoga svećenika. Kad ne bi bilo tko bi ih vrsno mogao poučavati, moraju takvoga dječaka redovnici sporazumno poslati u druge škole i platiti učitelja, opskrbljujući kandidata potrebnom odjećom, knjigama i svim ostalim. A za ređenje neka im zabilježe Patrimonij od dobara Crkve ove Skupštine pod naslov: »za službu ove Crkve«, s dužnošću, da će do kraja svog života ostati u Pustinji i uvijek nastojati da budu na njenu dobrobit više nego li budu u raspolaganju svojim osobnim dobrima.«³⁹¹

2. Razlozi pomanjkanja pustinjačkih kandidata

U različitim razdobljima povijesti pustinje Blaca uočljiv je manjak kandidata za misnike u Pustinji. Vjerojatno zbog toga što je taj stalež ovisio više o rodovskoj negoli o opće crkvenoj usmjerenosti. Želim reći da se nastojalo podići misnike iz loze i korijena živućih misnika, a za to nije bilo uvijek dovoljno oduševljenja, mladenačke velikodušnosti niti roditeljskog razumijevanja. U Poljicima i makarskom primorju susretao se ipak drugi lik svećenika od ovoga što življaše kao pustinjač na Braču.

Ne smije se zanemariti niti podatak da su se mnogi misnici i pripravnici »poslije višegodišnjeg boravka u Pustinji vraćali ili se odalečivali na druge strane«. Razlog tomu bijaše kakva zajednička potreba, dužnost ili želja da se vrate u zavičaj. Neki nisu pokazivali dostatno znakova za pustinjački život pa im zajednica nije odobrila ostanak u zajednici, a drugi

³⁹¹ IP, Poglavlje VI, str. 94.

se pak nisu mogli priviknuti Pustinji i njezinu životu ili im se tu ne bi mililo živjeti.³⁹²

Gledano sa stajališta samih pustinjaka, pomanjkanje kandidata za misnike u Pustinji može se ovako protumačiti:

- a) Potrebe vremena i crkveni zakoni postavljali su sve veće naglaske i zahtjeve da svećenički kandidati prođu velike i dugotrajne škole, a to je iziskivalo velike troškove.
- b) Ponestalo je pravog duha i poštivanja svećenika, koji su u prijašnjim vremenima vladali i poticajno djelovali na sve staleže u društvu.
- c) Duh vremena nije bio sklon odgoju i spremanju svećeničkih kandidata.³⁹³

3. Uvjeti redjenja u pustinji Blaca

Nije svaki kandidat, koji bi iskazao želju za svećeničkim zvanjem, bio promaknut u misnika. Osim izričite kandidatove želje za životom u Pustinji, bijahu mu postavljeni i uvjeti koji vrijede za sve kandidate za svećeništvo u Katoličkoj crkvi. Navodim one uvjete što se izričito spominju u dokumentima pustinje Blaca:

- a) Da je postojan u dobru, tj. da je dobrih nagnuća i radišan,
- b) da je usvojio uravnoteženost uma i srca, tj. da je intelektualno i moralno na visini,
- c) da je čovjek posvemašnje poslušnosti,
- d) da osjeća ljubav prema Pustinji,
- e) da je poučljiv i otvoren poticajima Duha,

³⁹² MIL, str. 74: »Ne buduć imali ljubavi za stan i skromno življenje Pustinja, voliše biti u svijetu i svjetovno živjeti.« Usp. Ibid., str. 5.

³⁹³ Usp. MIL, str. 63.

- f) da je čovjek pouzdan u Božju providnost,
g) da je utjelovio u svoj život krepost poniznosti i da je dobrodušan.³⁹⁴

IV. MISLI IZ POSUVREMENJENIH PRAVILNIKA

Svakom poglavaru Pustinje bijaše na srcu dobrobit Pustinje. Bilo ju je moguće ostvarivati uz odgovarajuća posuvremenjenja Pravilnika, a da pritom Pustinja ne izgubi ništa od svoje svrhe koju su joj dali utemeljitelji i da se ne pretrgne nasljedstvo svećenika družinara.

Pravilnik sastavljen g. 1726. skupio je i predstavio pustinjački život u pustinji Blaca kroz gotovo dva prethodna stoljeća. Budući da su se mijenjale prilike u svijetu i okolnosti života, moralo je i u sadržaju Pravilnika pustinje Blaca doći do preinaka i prilagodbi novim prilikama i zahtjevima suvremenog života, ali da se ne izgubi izvornost Pustinje.

1. Posuvremenjeno Pravilo iz 1875. godine

Prvi zahvat na posuvremenjenju Pravilnika pustinje Blaca učinio je svećenik don Nikola Miličević - st., upravitelj Pustinje i dušobrižnik izložene kapelanije Blaca. Učinio je to 1875. godine i svoj rad obrazložio ovako:

»Stari Pravilnik ostaje i dalje na snazi, ukoliko dopuštaju današnje okolnosti da se ravna po njemu ova udružba svjetovnih svećenika. Nego budući da su

³⁹⁴ Usp. Dopis »Reverendissimo ordinariato Vescovile«, Matije Kraljića, Upravitelja Pustinje, napisanog u Blacima, 10. listopada 1855, u: MDS.

vremena danas sasvim drukčija i udružba se ne može strogo držati starog načina, potrebno je da se u pravilniku dodaju one ustanove, koje se mogu slagati s današnjim okolnostima i koje će podupirati opstanak ove pustinjačke udružbe.«³⁹⁵

Taj don Nikolin zahvat bijaše potaknut iz pastoralnih razloga i radi preinake Pustinje u Izloženu kapelaniju. Tada posuvremenjeni Pravilnik, s Dodatkom, kao njegovim novim oblikom, i sadržajem imaše 15 poglavlja (članaka). S lakoćom se zapažaju idejni pomaci kojima on obiluje:

- a) Pustinja je prema njemu predstavljena kao udružba svjetovnih svećenika, a družinari laici se ne spominju.
- b) Izabrani poglavar mora biti priznat i potvrđen od hvarskog biskupa. Pri izboru upravitelja istaknuta je prednost starijeg svećenika i onoga koji je duže vrijeme proboravio u Pustinji.
- c) Upravitelj Pustinje ujedno je i župnik dušobrižničke postaje.
- d) Za primanje u kandidaturu za družinara Pustinje trebalo je pribaviti dopuštenje hvarskog Ordinarija.
- e) Svim družinarima stavljeno je na srce da upravitelju Pustinje pomažu savjesnim vršenjem dužnosti, ne samo onih koje se ticahu samostanskoga života nego i onih koje je zahtijevala suradnja u dušobrižništvu.
- f) Misnici Pustinje mogli su po odredbi Ordinarija preuzeti i neku službu dušobrižništva izvan Pustinje. Tada imahu pravo boraviti izvan Pustinje, ali ona ne imaše nikakve obveze glede njihova uzdržavanja. Ipak bi ti svećenici

³⁹⁵ Usp. Dodatak, sastavljen u pustinji Blaca g. 1875, a priložen uz Pravilnik uprave Pustinje Blaca (samostana-Udružbe svjetovnih Svećenika) na Braču, sa Dodatkom, tiskanom u Blacima 1907. godine, usp. PSZ, str. 13 - 17.

morali izreći starim Pravilnikom određene Mise za pokojne članove Pustinje.

- g) Ostalo je u cijeni poštivanje slobode boravka u Pustinji ili izlaska iz nje. Svaki je, naime, pridruženi svećenik u svako doba mogao otići iz Pustinje, tj. napustiti pustinjački stalež. Kad bi se taj opet želio vratiti, morao bi prolaziti vrijeme kušnje kao kod prvog pridruživanja.
- h) Onaj misnik koji bi neko vrijeme živio izvan Pustinje zbog svojih osobnih potreba i nakana, imao je pravo povratka u Pustinju. U njoj je uvijek imao svoj stan, hranu i opskrbu. Ali, po povratku je morao od stečenog dobitka i prihoda dobivenih za službu dati najmanje dva dijela u korist Pustinje.
- i) Posebno je istaknuta obveza da svi misnici napišu svoje oporuke koje se sadržajem nisu smjele protiviti interesima i probicima Pustinje.³⁹⁶

2. Pokušaj obnove 1897. godine.

Pravilnik kojeg sam ovdje predočio pripremio je don Nikola Miličević 1897. godine. Budući da je želio oteti zaboravu izvorni njegov sadržaj, oćutio je i potrebu da mu pridoda suvremeniji oblik i prilikama prilagoćen sadržaj. Ovako, naime, u posuvremenjenome jeziku glasi njegovo obrazloženje:

»Pustinjačke Skupštine ne mogu opstojati toćno po starom Pravilniku, jer su okolnosti vremena sasvim drukćije. Ipak mogu ostati uz slijedeće dodatke i dopune (»pravila«), ako bi ih priznao i potvrdio dijecezanski

³⁹⁶ Ibid., Poglavlje 13, str. 17.

biskup, jer samo po njemu mogu imati zakonitu vrijednost i primjenu.«³⁹⁷

Tada zamišljeni Pravilnik predvidio je 20 poglavlja. Novije misli u odnosu prema onima iz prethodnih Pravilnika su ove:

- a) Saslušavši mišljenje svećenika Pustinje, biskup postavlja njezina upravitelja i dušobrižnika.
- b) Svaki družinar mora poznavati, poštivati i opsluživati sve točke Pravilnika.
- c) Svaki svećenik - družinar mora imati »svoj pristojan stan i sobu«.
- d) Nikoga se ne može isključivati iz zajednice bez biskupova znanja.
- e) Za vrijeme službe izvan Pustinje misnik mora cijelu plaću davati u korist Pustinje, na ruke vladara.
- f) Svi koji se nalaze u Pustinji obvezni su obdržavati sve dužnosti i sudjelovati u svim točkama zajedničkog života; nalaže se obveza pokapanja mrtvih »uz kosti predšasnika pustinjaka«.³⁹⁸
- g) Sve zajedničke molitve obavljaju se u crkvi, a večernja krunica sa svim ukućanima i poslugom u kući.

Svoja razmišljanja, pismeno očitovana, don Nikola nije mogao provesti u život. Pustinja je ostajala bez podmlatka i tinjala do smrti njegova nasljednika.

Nije shvatljivo zašto te preinake i razmišljanja nije niti on sam shvatio kao neophodne. Dogodilo se, naime, da je u PRAVILNIKU UPRAVE PUSTINJE BLACA tiskanom 1907.

³⁹⁷ Usp. MIL, str. 75.

³⁹⁸ Ibid., Poglavlje 17, str. 77.

godine, samo na nekim mjestima dotjerao tekst ovdje pretresane IZJAVE PRAVILNIKA objavljene 1897. godine, ne uzimajući pritom u obzir svoj DODATAK iz 1875. g. niti PRAVILA priložena IZJAVI PRAVILNIKA koju objavi već rečene 1897. godine.

Tako će Pravilnik iz g. 1726. trajno obnavljati u mislima njegovih čitatelja ideal izvornog i duhovno snažnog pustinjaka pustinje Blaca i podsjećati na one koji se po njemu posvetiše. Povijesne zbilje, naime, snagom Božjih zahvaćanja, jače su od sile vremena, a silnice duha nadmašuju okvire prostora, vremena i ljudskih snatrenja.

Popis misnika pridruženih pustinji Blaca

Zbog požara koji uništi arhiv Pustinje nije moguće donijeti kompletan popis misnika pustinje Blaca. Donosim po abecednom redu imena onih koji se nahode na dostupnim dokumentima. Istaknutije su obilježene Starješine Pustinje:

1. Don Ante Alfirević, iz Ostrvice, starješina od 1676. do 1704. Umro je 1704. g.

2. Don Marko Bartulović-Pović, umro 1781.

3. Don Juraj Braović, iz Jesenica u Poljicima. Došao u Pustinju 1788. Odatle otišao, na zahtjev starješine don Jurja Puarića, 1800. godine.

4. Don Pavao Buljević, iz Obršja na Braču. Kao dječak uzet u Pustinju i tu školovan. Spominje se kao starješina od 1665. do 1676. Umro je 18. rujna 1676. g.

5. Don Mijo Bujević, po ženskoj lozi iz plemena Nemčića na makarskom području. Latinskog je obreda. Otišao za župnika u Nerežišća. Spominje se kao sudrug 1736. godine.

6. Don Petar Cukojević, iz Poljica, živio u Pustinji u prvoj polovici sedamnaestog stoljeća.

7. Don Juraj Dragičević, iz Poljica, spominje se kao sudrug don Grgura Martinovića u razdoblju od 1604. do 1621. g.

8. Don Juraj Ilijić, iz Duća. Uz prekide upravljao Pustinjom od 1615. do 1631. g.

9. Don Luka Kaštelan, iz Ostrvice. Doveo ga u Pustinju kao misnika starješina don Juraj Puarić, 1804. godine. Bijaše starješinom od 1826. do 1841. Umro je 28. ožujka 1841.

10. Don Nikola Kaštelan, iz Ostrvice, nećak don Luke Kaštelana koji ga je za svoga vladanja pridružio Pustinji. Školovao se kod strica don Luke u Pustinji i u sjemeništu Priko kod Omiša. Umro je 1831.

11. Don Jakov Kočić - Banović, iz Podgore. Doveo ga 1802. godine, po izgnanstvu don Jurja Braovića, starješina don Juraj Puarić.

12. Don Jerko Kovačević, sin Marka Kovačevića i Kate r. Škarica, rođen 25. rujna 1857. u Kruševu. Misnik od 1881. g. Napustio Pustinju i umro u Katunima 11. X. 1945.

13. Don Matej Kraljić, iz Čičala u Poljicima. Dođe u Blaca iz pustinje Dračeva Luka po odredbi hvarskog biskupa. Starješinom bi od 1841. do 1862. Prvi je dušobrižnik Izložene kapelanije Blaca osnovane 28. veljače 1858. Umro je 3. rujna 1862.

14. Don Matej Linčirević; spominje se kao družinar pustinje Blaca u prvoj polovici osamnaestog stoljeća. Umro je 16. travnja 1734.

15. Don Marko Lukačević, iz Poljica; spominje se u Pustinji od 1760. Umro je 29. siječnja 1804.

16. Don Jozo Lunjević, iz Podgore. Doveo ga kao misnika u Pustinju godine 1801, po smrti don Marka Lukačevića, starješina don Juraj Puarić.

17. Don Grgur Martinović, iz Zvečanja, kao starješina Pustinje spominje se, uz prekide, od 1588. do 1621. godine.

18. Don Juraj Martinović, iz Zvečanja, spominje se kao sudrug don Grgura Martinovića i s prekidima je starješina od 1610. do 1631. godine.

19. Don Matej Martinović, stariji, iz Poljica, starješina u razdoblju od 1631. do 1665. Umro je 22. ožujka 1665.

20. Don Juraj Matulić. Bijaše učitelj novaka u pustinji Blaca. Budući da je on istumačio don Frani Nemčiću sva poglavlja Pravilnika, predmnijevam da je živio u Pustinji u razdoblju od 1650. do 1700.

21. Don Anton Miličević, iz Omiša; rođen 1867, a ređen 1889. Više bogoslovne nauke završio je doktoratom u Beču. Nakon kratkog boravka u Pustinji imenovan nadžupnikom u Nerežišćima.

22. Don Nikola Miličević, stariji. Sin +Antona Miličevića i Mande r. Pavišić. Rođen je 26. travnja 1846. u Zvečanju a zaređen 2. svibnja 1869. Starješina je od 1869. pa do svoje smrti, 23. svibnja 1923.

23. Don Nikola Miličević, mlađi. Sin Mate Miličevića i Ruže r. Kovačević. Rođen je 6. lipnja 1887. u Zvečanju. Misnik od 1910. godine. Posljednji je starješina i misnik pustinje Blaca. Upravljaio je od 1923. do svoje smrti, 3. lipnja 1963.

24. Don Tadija Miličević, iz Zvečanja. Starješina od 1862. do 2. svibnja 1869. Umro je 2. kolovoza 1871.

25. Don Matej Milunović, iz Poljica, živio u Pustinji u prvoj polovici sedamnaestog stoljeća.

26. Don Pavao Milunović, iz Poljica. Umro je 25. ožujka 1685.

27. Don Ante Nemčić, stariji, iz Velog Brda. Sinovac je starješine don Marka Nemčića. Kad je don Marko fizički oslabio, u svim ga je vanjskim poslovima zamjenjivao don Ante Nemčić. Ovaj je na dražbi u Veneciji, 19. svibnja 1749, kupio oduzeta dobra Pustinje. Umro je 4. svibnja 1760.

28. Don Ante Nemčić, mlađi, rođen 23. siječnja 1731, a zaređen u Hvaru 1756. Spominje se kao starješina od 1765. do 1772. Umro je 1772. godine.

29. Don Frane Nemčić, iz Velog Brda. Došao u Pustinju 1693, a zaređen u Hvaru 1699. Nećak je don Jurja Nemčića. Starješina je od 1704. do 1747. Umro je 11. kolovoza 1747.

30. Don Marko Nemčić, iz Velog Brda, brat don Frane Nemčića. Došao u Pustinju 1692, a zaređen u Hvaru 1703. Starješina je od 1704. od 1765. Umro je 25. svibnja 1765.

31. Don Ivan Nemčić, iz Velog Brda. Rođen je 16. lipnja 1746, a zaređen po latinskom obredu u Makarskoj 1769. godine. Premda bijaše prvi latinaš u Pustinji, dobro je poznao glagoljicu. Starješina je od 1772. do 1800. Umro je u Bolu 28. rujna 1800, a sahranjen je u Blacima.

32. Don Juraj Nemčić, rodom iz Velog Brda iznad Makarske. Prvi je iz roda Nemčića (i ne Poljičanin) u pustinji Blaca. Umro je 21. studenoga 1699.

33. Don Marko Nemčić, iz Velog Brda. Došao je u Pustinju 1692, a zaređen 1703. Starješina je Pustinja od 1747. do svoje smrti 25. svibnja 1765.

34. Don Matej Pletikosić, iz Poljica. Umro je 7. lipnja 1781.

35. Don Marko Pović, rođak don Ivana Nemčića. Spominje se u razdoblju od 1780. do 1790, a odlazi iz Pustinja po ređenju don Jurja Puarića.

36. Don Juraj Puarić, iz Velog Brda, nećak don Ivana Nemčića, zaređen u Hvaru 1792. uz Patrimonij pustinjaških zemalja. Starješina je od 1800. do 1826. Umro je 2. srpnja 1826 u Makarskoj i pokopan je na mjesnom groblju.

37. Don Juraj Radevenjić, umro 7. lipnja 1730.
38. Don Marko Rudanović, iz Poljica, živio u Pustinji u prvoj polovici sedamnaestog stoljeća.
39. Don Grgur Sajković, iz Poljica, živio u Pustinji u prvoj polovici sedamnaestog stoljeća.
40. Don Marko Stanić, otpušten iz Pustinja 3. kolovoza 1752.
41. Don Pavao Šimunović, iz Poljica, umro 22. ožujka 1685.
42. Don Tadija Šorelić, misnik Pustinja u prvoj polovici osamnaestog stoljeća, umro 14. lipnja 1741.
43. Don Matej Tomašević, iz Duća. Spominje se kao sudrug don Grgura Martinovića 1604. godine.
44. Don Petar Vitačić, iz Poljica. Spominje se kao podnosilac molbe za utemeljenje pustinja Blaca i prvi je njezin poglavar. Umro je oko 1600.
45. Don Marko Vodanović, iz Poljica; sudrug don Grgura Martinovića. Na saslušanju o biskupskom pohodu 1609. g. potpisao se kao i svi drugi misnici poljičicom.
46. Don Juraj Zaljanović, iz Poljica, živi u Pustinji početkom osamnaestog stoljeća (o biskupskom pohodu 1702).
47. Don Marko Žuljević, iz Poljica. Pridružio ga Pustinji starješina don Luka Kaštelan (1826-1841). Otišao iz Pustinja 1869, prema dogovoru hvarskog i splitskog biskupa, a u zamjenu za klerika Nikolu Miličevića iz Poljica. Umro je 1833.

Zaključak

Na srednjedalmatinskim otocima hrvatske obale Jadranskog mora bilo je već u IV. stoljeću, prema svjedočanstvu sv. Jeronima, spilja i naseobina pustinjaka i pustinjakinja. Bili su to kršćani koji su u pustinji, daleko od buke svijeta i ljudske znatiželje, nakanili Bogu posvetiti svoj život. Svrha takva života sastojala se u nasljedovanju Isusa Krista, siromašnog i odvažnog pobjednika u borbi s đavlom - neprijateljem čovjekove vječne sreće.

Kad su na tlo poljičke provincije, u splitskoj nadbiskupiji, u XV. stoljeću prodrli Turci pljačkajući narod i odvođeci ga u ropstvo, narod se razbježao na obližnje otoke. S narodom su krenuli i njegovi duhovni pastiri. Bili su to svećenici glagoljaši. Neki su se sklonili u župne kuće i pomagali u dušobrižništvu, a neki potražiše zaklonište u spiljama gdje su po uzoru na drevne pustinjake provodili pustinjački život. Nije isključeno da su, jer bijahu jake glagoljaške svijesti, već i prije živjeli u manjim svećeničkim bratstvima tako svojstvenim za poljičku pokrajinu i glagoljaško svećenstvo općenito.

Moguće je da su se ovi pustinjaci, prodahnuti idealom kršćanskog monaha pustinjaka iz trećeg i četvrtog stoljeća i Jeronimovih suvremenika, povelili njihovim primjerom. Nije isključeno da su i Zmajeva spilja, spilja u Dračevoj Luci i Ljubitovica, oko koje se oblikovala pustinja Blaca, bile boravište pustinjaka u razdobljima koja prethode utemeljenju pustinja po glagoljašima iz Poljica. Ono što ih obilježuje u vremenu njihova osnutka i trajanja jest činjenica da se razlikuju: a) od bratovština koje su nicali unutar župnih zajednica ili svjetovnih staleških ili strukovnih udruženja;

b) od pustinjaka remeta - čuvara samotnih otočkih crkvice i c) od samozvanih redovnika ili po Crkvi priznatih pustinjačkih zajednica u kojima su živjeli redovnici potaknuti nadahnućem Regule sv. Franje Asiškoga. Ovi su pustinjaci spona s onima koje je u petnaestom stoljeću fra Jakov Pavone objedinio u jedinstvenu Kongregaciju pustinjaka u Dalmaciji, sastavivši za njih jedinstveno Pravilo koje je Sveta Stolica odobrila.

Jedinstveno "naselje" monaha pustinjakâ, svećenikâ i svjetovnjakâ, a zatim i ženâ, savilo se oko sela Murvice, na zapadnom dijelu otoka Brača. Od njihovih je spilja - samostana, crkvice, biblioteka, umjetnina i dragocjenosti - sačuvano vrlo malo. Na samim lokalitetima ostadoše gole zidine bez krova, oskvrnute kapele i grobnice pustinjaka. Od cvatuće prošlosti sačuvani su na raznim mjestima pojedini dislocirani liturgijski predmeti ili umjetničke slike.

Njihovu duhovnost, kao izvorni i reprezentativni prinos crkvenoj i kulturnoj baštini Hrvatâ i katoličanstvu uopće, najbolje predočuju pravilnici po kojima su uređivali svoj život. Tako su od propadanja sačuvani pravilnici po kojima su se ravnale zajednice pustinjaka u pustinji Dračeva Luka i u Blacima, te pravilo ženske pustinje Dutić. Budući da su sva tri pravila idejno podudarna, s razlikama koje su svojstvene muškim ili ženskim pustinjama, obradio sam Pravilnik po kojem se ravnala pustinjačka obitelj u pustinji Blaca.

Prvi su se svećenici Poljičani, don Grgur Martinović i don Petar Tomašević, u spilji Ljubitovici koja se nalazila na državnom zemljištu, nastanili još 1550. godine. Njihovu je nazočnost zakrilio don Juraj Drivodilić, nadpop brački kad je radi njih, godine 1955, zatražio, dobio i predao im spilju i okolne zemlje. Time će omogućiti život svećenicima i pustinjacima laicima u pustinji Blaca. Crkveno-pravno će

pustinja Blaca biti utemeljena posebnom odredbom hvarskog biskupa tek 1588. godine.

Arhitektonski, a i u inventaru, sačuvana je u tolikoj mjeri da može poslužiti kao uzorak ostalih pustinja. Najmlađa je po nastanku. Prošla je kroz vatru koja je 1724. godine uništila velik dio pismene baštine i kulturnih dragocjenosti, osobito glagoljskih misala, lekcionara, brevijara i obrednika koji su bili ispisani poljičicom (hrvatskom ćirilicom). U taj poklad pripadaju i one liturgijske knjige što su se u petnaestom stoljeću širile među glagoljašima i pukom, a bijahu pisane suvremenim govornim jezikom i latinicom. Mlečani su ih podrugljivo nazivali »ščavetima«, tj. knjigama šćava, robova. Ali, takve knjige nije odobravalala Kongregacija za širenje vjere, jer se za potrebe hrvatskoga narodnog jezika u liturgiji skrbila tiskanjem knjiga glagoljskim pismenima.

Pustinjaci u Blacima su s ponosom isticali da su »ilirski«, tj. hrvatski svećenici, glagoljaši. To su na poseban način isticali kad su na zapisnike sročene latinskim ili talijanskim jezikom, hrvatskim pismom poljičicom upisivali svoje osobne podatke. Bijaše im osobito zadovoljstvo što su pučanstvu okolnih zaselaka mogli na narodnom jeziku tumačiti sveta evanđelja i istine katoličke vjere.

Iz načina njihova života i rada razabire se nekoliko osobitosti koje su nepobitan dokaz njihove samobitnosti i obilježja kojima obogaćuju povijest kršćanske duhovnosti:

1. Pravilo po kojem su se ravnali u mnogome je podudarno s Pravilom sv. Augustina. Gledom na opseg, sadrži 13 poglavlja, dok se Augustinovo sastoji od 12 poglavlja. Jedno i drugo pravilo zasnovano je prema uzorku Pracrkve: »Nijedan od njih nije svojim zvao ništa od onoga što je imao, nego im sve bijaše zajedničko« (Dj 4, 32). Iz tog

korijena razvilo se stablo sličnih misaonih grana: s ljubavlju se posvetiti monaškom životu, živjeti u milosti provodeći sakramentalni život, njegovati međusobno bratsko ophođenje i kršćansko praštanje, odgovorno čuvati i promicati zajednička dobra, određivati službe na dobrobit zajednice, živjeti u poslušnosti prema crkvenim i svjetovnim poglavarima, gajiti ljubav kao teološku krepost, jer ona pokreće sve djelatnosti i nadahnjuje zdrave međuljudske odnose.

Istina, u Blacima se čuti i narodna predaja poljičkoga svijeta koji je imao duboku rodovsku i plemensku svijest zajedništva što je uz evanđeosko nadahnuće imalo svoju kodifikaciju u knjizi vlastitih predaja i zakona, tzv. »*Poljičkom Statutu*«, koji je bio odraz prizivanja na pripadnost rodu i zajedništvu.

Dokumenti spominju da se zajednica ovih pustinjaka ravnala prema »Reguli sv. Petra«, prema »Reguli sv. Pavla« i »Reguli sv. Jeronima«. No to su samo nazivi koji izriču težnje pustinjaka u pustinji Blaca, što su nikle na biblijskome tlu ili u predaji i spisima crkvenih naučitelja 3. i 4. stoljeća.

2. Po uzoru na sv. Antuna, sv. Pavla pustinjaka, sv. Jeronima i sv. Benedikta, a i nasljeđujući svece svojega vremena, sv. Vinka Paulskog i sv. Kamila de Lelija, provodili su neporočan i uzoran život. Tako su u svojoj Pustinji uspjeli nasljedovati svoje uzore po kojima im se Krist približi, da je kroničar zabilježio kako »obnavljaju nekoć divnu povijesnu sliku monaškog života«.

Nisu pripadali niti jednom Redu, a u duhovnom su pogledu bili podložni hvarskom biskupu. Ni zavjete nisu polagali. No, sadržaje evanđeoskih savjeta: poslušnost, čistoću i unutarnju nenavezanost na materijalna dobra, uznastojali su tako provoditi da ih taj vid života ne razlikuje od ostalih redovnika Katoličke crkve. Svoj um nisu posvećivali spekulativnoj

teologiji, već su svoj život upotpunjavali pobožnostima i stjecanjem moralnih vrlina. U tome su djeca svoga vremena.

3. Živjeli su od rada vlastitih ruku, pretvarajući kršno tlo u plodne zemlje. Brojne posjede stekli su marljivošću, štedljivošću i odricanjem. Život molitve proželi su posteći sve dane posta što ih odredi Crkva te sve dane u adventu.

4. Odlikovali su se pobožnošću prema Majci Božjoj. Na poseban se način njegovao »Oficij Neoskvrnenog Začeca Blažene Djevice Marije« i molitva krunice. Časoslov su molili, a na svetkovine ga i pjevali zajednički u kapeli Pustinje.

5. Premda je Pravilnik jasno određivao smjernice zajedničkom životu, ipak nije bio okvir u kojem bi se gušila sloboda svakoga pojedinog družinara. Osobito je to vidljivo u danim pogodnostima raspolaganja očevinom, dobivenom nagradom i pogodnošću odlaska u pohode rodnome kraju ili po potrebi u koje drugo mjesto. Uz prethodnu zamolbu i dopuštenje starješine, svaki je družinar mogao izbivati do mjesec dana.

6. Pustinjaci u Dračevoj Luci i u pustinji Blaca svoga su starješinu slobodno birali. Hvarski biskup je samo potvrđivao njihov tajni i slobodno provedeni izbor. U razdobljima kada se nije mogao obaviti kanonski izbor Ordinarijat u Hvaru odredio je zakonitog poglavara Pustinje. Iznimka bijaše pustinja Silvio (od 17. st.) gdje je poglavara postavljao nadžupnik u Nerežišćima, o kome je poglavar bio u svemu ovisan.

7. Rado bi pružali utočište namjernicima i podvorili ih po kršćanskom običaju. U razdobljima nestašica i nerodnih godina nadarili bi najpotrebnije iz puka onim dobrima koja su

imali i od kojih su, u ime kršćanske ljubavi, mogli darivati i dijeliti prema mogućnostima i potrebama.

8. Odjećom se nisu razlikovali od svjetovnoga klera.

9. Bilo im je zabranjeno baviti se poslom neprimjerenim svećeničkom staležu.

10. Podmladak su nastojali osigurati s rodnih ognjišta. Tako se znalo događati da su dovodili i malahnu djecu s nakanom da zavole pustinjački način života i tako ostanu u Pustinji. Vodila ih je misao kako će takvi odgajanci lakše prionuti uz ideal pustinjaštva i zaljubiti se u ono što vide da njihovi rođaci s oduševljenjem i gorljivo u životu ostvaruju. Uz njih će se, naime, i sami posvetiti mislima, brigama i naporima koji na evanđeoskim temeljima daju izvrsne duhovne plodove. U njihovoj je svijesti živjela misao da će identitet pustinjačkog poziva ti dječaci lakše ozbiljiti ako ih uza život u Pustinji ne vežu samo gorljivost i ljubav, nego ako su i krvlju vezani uz pustinjake koji tu žive i koji su tu imali vježbalište za vječni život.

11. Osobita se pozornost pridavala bolesnim i nemoćnim članovima pustinjačke obitelji. A pijetet prema pokojnim članovima svećeničke zadruge, protkan običajima pučke pobožnosti u Poljicima, odsijeva evanđeoskom nadom i svjedoči nepokolebivu vjeru u uskrsnuće tijela.

12. Resila ih je ljubav prema knjizi. Skupljali su ih i velebna im biblioteka bijaše vrelo znanja i novih spoznaja po kojima su usmjeravali život. Osobito su značajne one stranice koje su svjedokom utjelovljivanja kršćanskih istina na narodnome jeziku i osebujnom pismu poljičici. Povlasticu njegovanja narodnog jezika u bogoslužju gajili su u skladu sveukupne glagoljaške baštine u hrvatskome narodu. Zamjetno je kako su, premda podrijetlom iz jednog kraja, imali

široko srce i otvorenu dušu za nove spoznaje i prilagodbu okolnostima i prilikama vremena.

13. Iz ljubavi prema spasenju dušâ dijelili su sakramente ljudima obližnjih zaselaka, što je znalo izazvati gnjev nerežiških župnika zbog povrede jurisdikcije. Opravdanost njihova rada potkrijepila je uspostava pustinja Blaca u Izloženu kapelaniju, a poglavar Pustinja bijaše njezin dušobrižnik. No, i Pustinja i Kapelanija zamrle su smrću don Nikole Miličevića, 3. lipnja 1963. godine.

U zbiru ovih činjenica pustinja Blaca se kao svojevrsan duhovni i kulturni svjedok evanđeoskog življenja na hrvatskome tlu, uklopila ne samo u prirodni ambijent osobite bračke ljepote i privlačnosti, nego po svom Pravilniku i u povijest duhovnosti Crkve u Hrvatâ. Kao takva tvori i osebujan dio baštine čovječanstva. Neprolazne vrijednosti kojima je prodahnuta »IZJAVA Pravilnika uprave Skupštine slobodnog svjetovno-svećeničkog stališa pod odvitovanjem bl. Djev. Marije uznesene na Nebo u Pustinji Blaca: to jest, u pustoši, koja bi priznata po Gosp. Pavlu Balbi Knezu Brača«, po kojoj se ravnala i uređivala pustinja Blaca, ne dopuštaju da ona ostane samo kulturni ili vjerski spomenik. Snažan njezin govor i svjedočanstvo da na zemlji sve prestaje, a nebo ostaje, odzvanjat će u ljudskim spoznajama i onda kada se obruše zidine i ove, nekoć odista slavne svećeničke Pustinja.

Sačuvanim Pravilnikom i zdanjem pustinja Blaca dovikuje u svijest svih djelatnika hrvatske duhovne i kulturne djelatnosti da se sačuva od daljnjeg uništenja duhovno i kulturno blago svih bračkih Pustinja. Svojom porukom i sadržajem one mogu biti i danas oaze živodajne vjere i kulture, te opomena da se tokovi života ne bi usmjerili prema životnoj pustoši.

KAZALO VAŽNIJIH OSOBNIH IMENA U TEKSTU

- ALFIREVIĆ Ante, 79, 214.
ILIJIC Andrija biskup hvarski, 151.
ANDRIJAŠEVIĆ Matej, 69.
ANDRIJEVIĆ Viktorija, 28.
ANTUN Padovanski sveti, 88.
ANTUN pustinjak sveti, 2, 3, 6, 156, 157, 222.
AUGUSTIN sveti, 10, 12, 41, 121, 122, 221.
BALBI Pavao, 113, 225.
BALICUS Ivan, 22.
BARTULOVIĆ - POVIĆ Marko, 214.
BAZILIJE sveti, 3.
BENEDIKT sveti, 156, 222.
BERNARD sveti, 30.
BERSATUS Katarina, 33.
BIZZA Pacifik biskup splitski, 43.
BLAŠKOVIĆ Stjepan biskup makarski, 80.
BOBETĆ Mikula (Michael), 38.
BOŽIĆ Ana, 110, 205.
BRAOVIĆ Juraj, 77, 78, 170, 214, 215.
BULAT Franjo, 133.
BULJEVIĆ Mihovil, 80, 88, 214.
BULJEVIĆ Pavao, 79, 214.
CARAFA Giannpietro, 19, 20,
CEDULINI Petar biskup hvarski, 27, 51, 52, 70, 84, 86, 123, 124.
BONAJUTI Cezar biskup hvarski, 87, 175.

BORDINI Filip Dominik biskup hvarski, 97, 99.
CICARELLI A., 9, 18.
CONDULMER Dominik biskup hvarski, 37.
CRINFOCAI Andrija, 38.
CUKOEVIĆ Petar, 214.
DAGELIĆ Mihovil, 39.
DE ANDREIS Viktorija, 32, 33.
DE GEORGIIS (ĐORĐIĆ) Nikola IV biskup hvarski, 72, 86.
DE MARTINIS Martin II biskup hvarski, 36, 37.
DRAGIČEVIĆ Juraj, 53, 58, 214.
DRIVODILIĆ Juraj, nadpop brački, 48, 49, 50, 51, 85, 87, 220.
DUBRAVČIĆ Ivan, 142.
DUPKOVIĆ Juraj biskup hvarski, 99.
ESIHIJE, biskup solinski, 7.
FRANJO Asiški, 10, 220.
FUŠKARENO Vinko knez brački, 49.
GENERALIĆ Juraj, 33.
GOPČEVIĆ Spiridon, 102.
GOSPODNETIĆ Juraj, 31, 33.
GRASOVIĆ Juraj, 37.
GRGUR Ninski, 67.
GRISONI Francesco, 69.
HADRIJAN II papa, 66, 75.
HILARIJE sveti, 5.
ILIJIĆ Juraj, 54, 70, 79, 86, 214.
IVAN Nepomuk sveti, 88.
IVAN VIII papa, 66, 75.
ROVETA Ivan Tomaš, biskup hvarski, 116, 179, 180, 181.
JERČIĆ Petar, 16.

JERONIM sveti, 4, 5, 6, 18, 19, 20, 28, 29, 30, 40, 156, 219, 222.
FRIULI JERONIM III biskup hvarski, 62, 63.
JURČEVIĆ Tomica, 32.
KAČIĆ Barbara, 25, 28, 29, 30, 31, 33.
KAČIĆ Jakov, 77.
KAČIĆ Juraj, 135.
KAČIĆ Magdalena, 33.
KAMILO de Lelis sveti, 156, 157, 222.
KAPITANOVIĆ Marin, 12, 19, 35, 39.
KARAMAN Mate nadbiskup zadarski, 44.
KARAŠIĆ Anton Janko, 78.
KARDIŠIĆ Matija, 33.
KAŠANDRIĆ Ivan, 60.
KAŠTELAN Luka, 60, 77, 78, 79, 98, 109, 143, 214, 215, 218.
KATUŠIĆ Jure, 110, 205.
KATUŠIĆ Stipe, 110.
KLEMENT VII papa, 19.
KOČIĆ - BANOVIĆ Jakov, 215.
KOVAČEVIĆ Jerko, 215.
KOVAČIĆ Juraj, 16.
KRALJIĆ Matija, 79, 98, 99, 129, 130, 132, 143, 215.
LIGUŠIĆ Petar, 68.
LINČIREVIĆ Marko, 33.
LINČIREVIĆ Matija, 33, 215.
LUGČEVIĆ Tadija, 33.
LUKAČEVIĆ Marko, 141, 142, 215.
LUNJEVIĆ Josip, 77, 215.
MAKJANIĆ Ivan, 38.
MARAVIJ Petar 27, 85.

MARKO Kalodera biskup splitsko-makarski, 99.
MARTIĆ Ivan, 61.
MARTIĆ Miho, 110, 206.
MARTINIS Lovro, 35.
MARTINOVIĆ Grgur, 48, 50, 52, 53, 54, 58, 70, 79, 84, 85, 123,
125, 126, 127, 214, 215, 218, 220.
MARTINOVIĆ Juraj, 79, 84, 215.
MARTINOVIĆ Matija, 79, 215.
MATULIĆ Juraj, 129, 216.
MILIČEVIĆ Anton, 216.
MILIČEVIĆ Nikola mlađi, 79, 99, 101, 102, 103, 105, 108, 216,
225.
MILIČEVIĆ N. stariji, V, VI, XIII, 39, 50, 56, 79, 81, 99, 101, 105,
113, 132, 134, 142, 146, 151, 209, 210, 211, 216, 218.
MILIČEVIĆ Tadija, 60, 79, 99, 216.
MILUNOVIĆ Matej, 216.
MILUNOVIĆ Pavao, 216.
NEMČIĆ Ante stariji, 79, 80, 92, 93, 216.
NEMČIĆ Ante mlađi, 217.
NEMČIĆ Frane, 79, 113, 121, 128, 144, 215, 217.
NEMČIĆ Ivan, 77, 79, 80, 81, 130, 141, 148, 160, 170, 174, 187,
189, 192, 196, 200, 217.
NEMČIĆ Juraj, 217.
NEMČIĆ Marko, 79, 80, 92, 216, 217.
NEMČIĆ Nikola, 9.
NIKOLAREVIĆ Anton, 80.
PAHOMIJE sveti, 3.
PAVAO IV, papa 19, 20.
PAVAO pustinjač sveti, 19, 40, 156, 222.

PAVIŠIĆ Nikola, 33.
PAVONE fra Jakov, 15, 18, 19, 220.
PETAR Maravij, 25, 28.
PETRAVIĆ Ante, 38.
PETRIĆ Katica, 34.
PETRIĆ Marija, 34.
PETRITIĆ Jeronim, 35.
PLETIKOSIĆ Matej, 217.
PIO V, papa 20.
PONTALTI Joakim Marija biskup hvarski, 63.
POUSIA Jerolima, 33.
POVIĆ Marko, 217.
PRIULI Pietro, 69.
PRIOLUS Michael, 125.
PUARIĆ Juraj, 77, 79, 81, 82, 141, 142, 214, 215, 217.
RADEVENJIĆ Juraj, 218.
RADOVČIĆ Mijo, 38, 44, 104.
RADOVČIĆ Stipe, 104.
RADOVČIĆ Stipe, 104.
RESTOVIĆ Jelena, 60, 61.
RIBOLI Petar II, biskup hvarski, 80
RUDANOVIĆ Marko, 218.
SAJKOVIĆ Grgur, 218.
SFARTALOVIĆ Kristofor, 16.
SIČIĆ Juraj,, 37.
SILVIO Juraj (Dubravčić), 11, 21, 25, 33.
SILVIO (Dubravčić)Pavao, 11, 21, 25, 33.
SIMIRENŠIĆ Matija, 33.
SKAKOC Ivan biskup hvarski, 61, 109.

STANIĆ Marko, 218.
STJEPAN VI papa, 75.
STRATIKO Ivan Dominik biskup hvarski, 64.
ŠIMUNOVIĆ Pavao, 218.
ŠORELIĆ Tadija, 218.
ŠTAFILIĆ Ivan šibenski biskup, 18.
TOMAŠEVIĆ Matej, 53, 218.
TOMAŠEVIĆ Petar, 220.
URBAN VIII papa, 72.
VALIER A., 25, 27, 34, 37, 39, 44, 48, 68.
VINKO Fererski sveti, 88.
VINKO Paulski sveti, 156, 157, 222.
VITAČIĆ Petar, 48, 50, 51, 52, 79, 218.
VLASTELINOVIĆ Petar, 16.
VODANOVIĆ Marko, 218.
VODANOVIĆ Jerko, 38.
VULETIĆ Juraj, 57,
WEISS Edmond, 102.
ZAHARIJA biskup hvarski, 36.
ZALJANOVIĆ Juraj, 218.
ZMAJEVIĆ Vicko, nadbiskup zadarski, 44,
ZORZETICH Franciska, 32.
ZOSIM papa, 7.
ŽULJEVIĆ Jakov, 99.
ŽULJEVIĆ Marko, 218.
ŽULJEVIĆ Petar, 16.

KAZALO VAŽNIJIH MJESTA

Beč, 101, 102, 216.

Blaca, V, IX, XIII, XIV, 9, 14, 15, 18, 19, 20, 39, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 79, 80, 81, 82, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 113, 124, 125, 128, 129, 130, 132, 135 - 139, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 151, 155, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 172, 175, 176, 178, 180, 181, 187, 191, 192, 193, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 223, 225.

Bol, VI, XIII, XIV, 11, 20, 30, 80, 97, 217.

Crikvine kraj Solina, 8.

Čičale, 79, 215.

Dol na Braču, 38.

Dračeva Luka pustinja, VII, XIV, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 27, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 52, 57, 62, 63, 65, 76, 97, 98, 104, 110, 127, 128, 139, 143, 193, 205, 215, 219, 220, 221, 223.

Dragovode, 47, 76, 96, 98.

Dupčac kod Postira pustinja, 17.

Dutić pustinja, XIV, 12, 14, 27, 39, 40, 41, 220.

Duće u Poljicima, 12, 79, 214, 218.

Farska, 98.

Grablje, 34, 40.

Hvar, VI, XIII, XIV, XV, 13, 33, 44, 80, 81, 95, 109, 114, 123, 130, 141, 142, 143, 144, 217, 223.

Jesenice u Poljicima, 214.

Jelsa, 13.

Kruševo, 215.
Katuni, 215.
Lepant, 37.
London 106.
Makarska, 11, 80, 217.
Milna, 80.
Murvica, VI, XIII, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 33, 40, 76, 96, 110.
Nerežišća, VI, XIV, XV, 16, 21, 35, 48, 49, 60, 62, 65, 78, 80, 89,
97, 109, 130, 175, 214, 216, 223.
Obršje, 76, 79, 80, 96, 98, 214.
Omiš, 216.
Ostrovica u Poljicima, 38, 79, 214, 215.
Podgora, 215.
Povlja, 17.
Priko kod Omiša, 43, 215.
Prizidnice na Čiovu, 8.
Pučišća, 13, 18.
Rim, VI, 20.
Rižinice kraj Solina, 8.
Salona, 7.
Silvio pustinja, VII, 11, 14, 18, 21, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 41,
42, 223.
Smrika, 76, 96, 98.
Split, XIV, XIV, 8, 17, 43, 44, 80, 81, 101, 105.
Srijane, 99.
Starigrad na Hvaru, 15.
Stipančić pustinja, 11, 14, 18, 27, 31, 33, 34, 41, 65.
Stridon, 6.
Sućuraj, 13.

Supetar, 34, 68, 104, 109.

Sveta Nedjelja na Hvaru, 13.

Šibenik, 11.

Škrip, 17.

Telašćica na Dugom otoku, 8.

Trogir, 127.

Vela Bračuta kod Pučišća pustinja, 17.

Velo Brdo, 79, 81, 216.

Venecija, VI, XIII, 132, 216.

Zadar, 44, 78, 81, 95, 99, 101.

Zmajeve spilje pustinja, VII, 11, 14, 18, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 31,
34, 41, 42, 44, 65, 219.

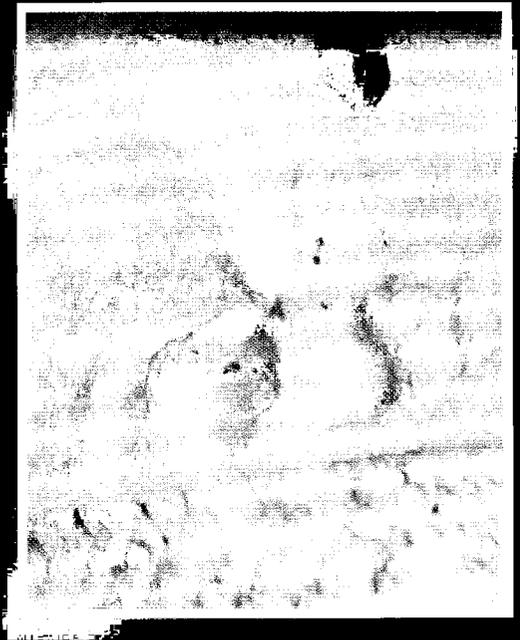
Zvečanje u Poljicima, 50, 52, 99, 206, 215, 216.

Žirje, 8.

Knjiga »Svećenička pustinja Blaca«, što se ovdje predaje javnosti, ide u niz istraživačkih radova putem kojih dr. J. Batelja nastoji predstaviti bogatu duhovnu baštinu koju je kroz trinaest stoljeća kršćanstva stvarala Katolička Crkva u hrvatskom narodu. Ona je tim radom, po nesebičnom posluživanju Evanđelja, oplemenjivala povijest i dušu hrvatskog čovjeka.

Ruševine brojnih eremitaža i nastambi koje su poslužile posvećenju ljudi koji su u njima opslužujući svoja posebna pravila, nasljeđovali Isusa Krista poniznog, siromašnog i radnika krik su, ali ne za prošlošću. One žele hrvatskoj i svjetskoj javnosti skrenuti pozornost na neprolaznu vrijednost njihovih sadržaja, potrebu istinoljubivog njihova vrednovanja, te otkriti njihovu dobrobit za budućnost koja je pred nama.

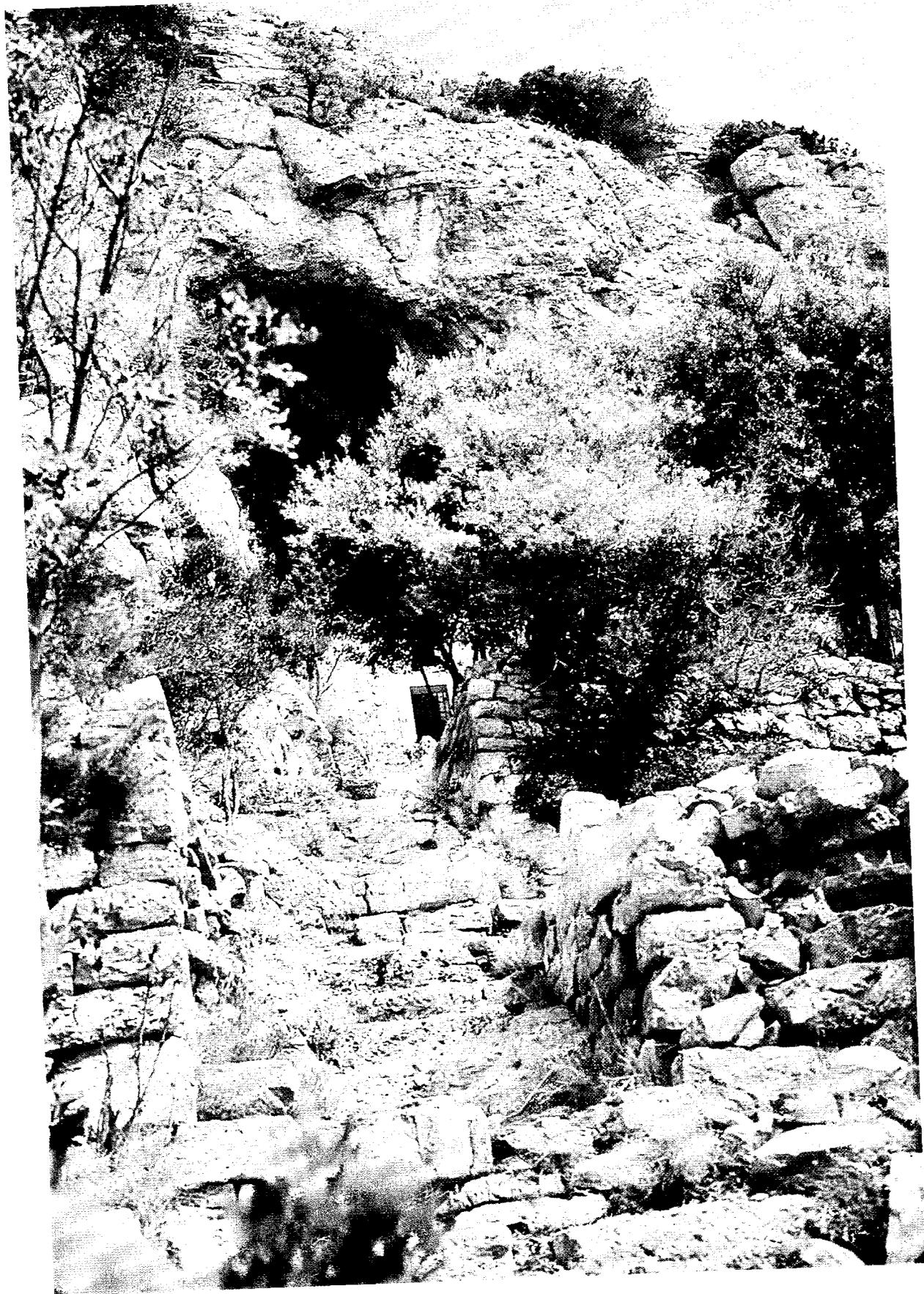
One su i danas svjedoci nepobitne istine o visokom kulturnom domašaju glagoljaške baštine u Hrvata. Istodobno obnavljaju u svijesti svih ljudi dobre volje, kao što su to činile kroz burna stoljeća svoga životnog postojanja, »divnu povijesnu sliku nekoć monaškog života«.

Reljef pelikana s pticama u pustinji »Zmajeva spilja«; pelikan je simbol Isusa Krista, koji svojim Tijelom i svojom Krvlju hrani svoje vjernike. Naime, prema legendi vjerovalo se da pelikan u pomanjkanju hrane rastvara svoja prsa i svojom krvlju hrani mlade ptice. Zapravo, pelikan na svojoj prsnoj kosti ubije i raskomada ulovljenu ribu kojom onda hrani svoje mlade. Na temelju te predodžbe, pelikan je postao simbolom Krista koji se žrtvuje na križu gdje se prinio Ocu iz ljubavi prema ljudskome rodu.

Na zadnjoj strani omoćnice ruševine pustinja:

- a) Silvio
- b) Dutić

Otvor spilje i ulaz u pustinju Zmajeva spilja

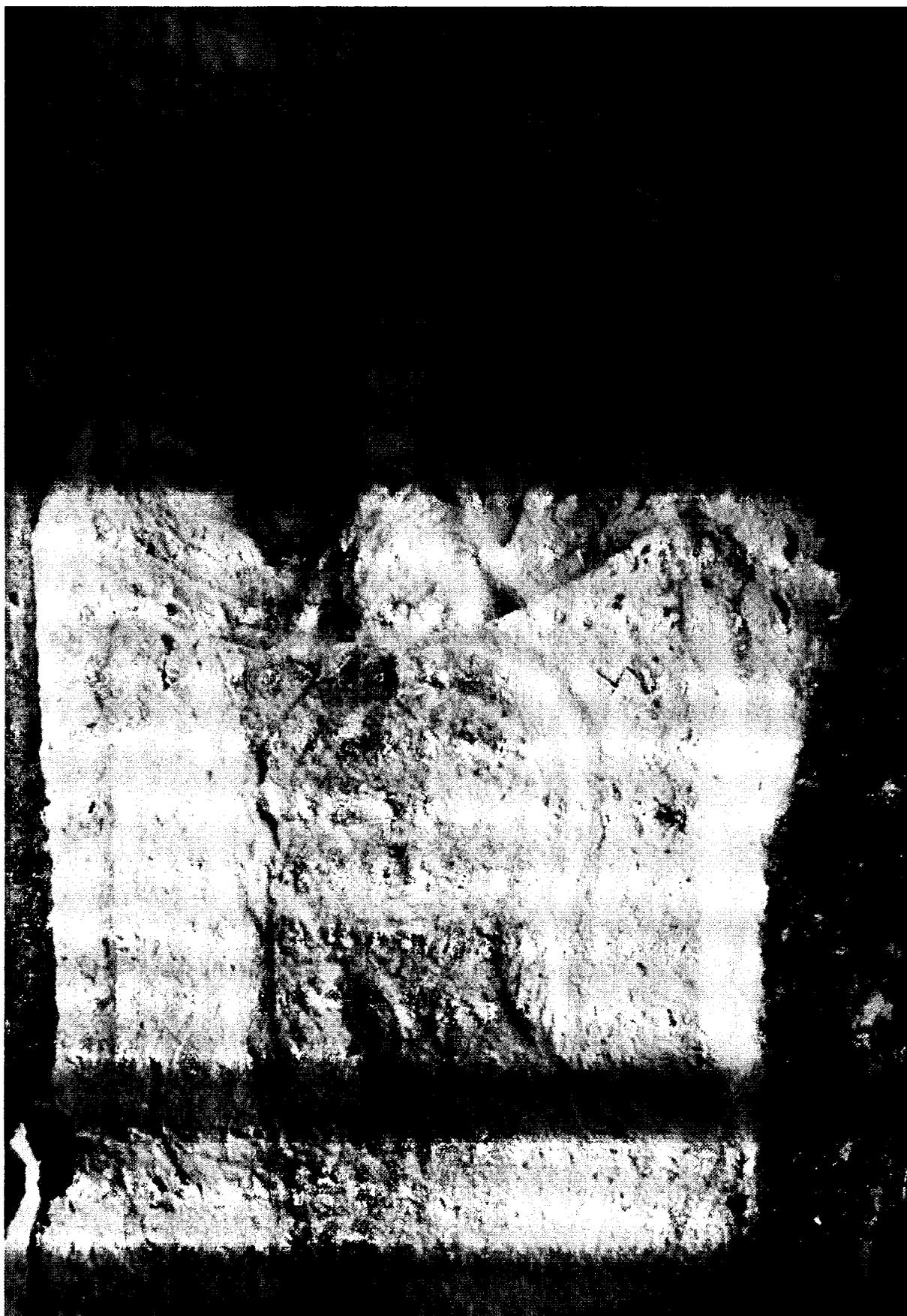
Pogled na unutrašnjost pustinje Zmajeva spilja; u pozadini sobice pustinjaka

Preostali zidovi porušene crkvice u pustinji Zmajeva spilja; iznad crkvice uočavaju se u kamenu uklesani euharistijski simboli

Euharistijski simboli isklesani na istočnoj stijeni pustinje Zmajeva spilja; moguće je da dva ljudska lika predstavljaju Krista zaručnika i Crkvu, njegovu zaručnicu u viziji euharistijske gozbe

Reljef u pustinji Zmajeva spilja: »Kristovo lice na Veronikinu rupcu«

Reljef u Zmajevoj spilji na temu iz Knjige Otkrivenja: »Žena ogrnuta suncem i mjesec pod njezinim nogama... i pokazao se drugi znak na nebu, evo zmaj veliki«

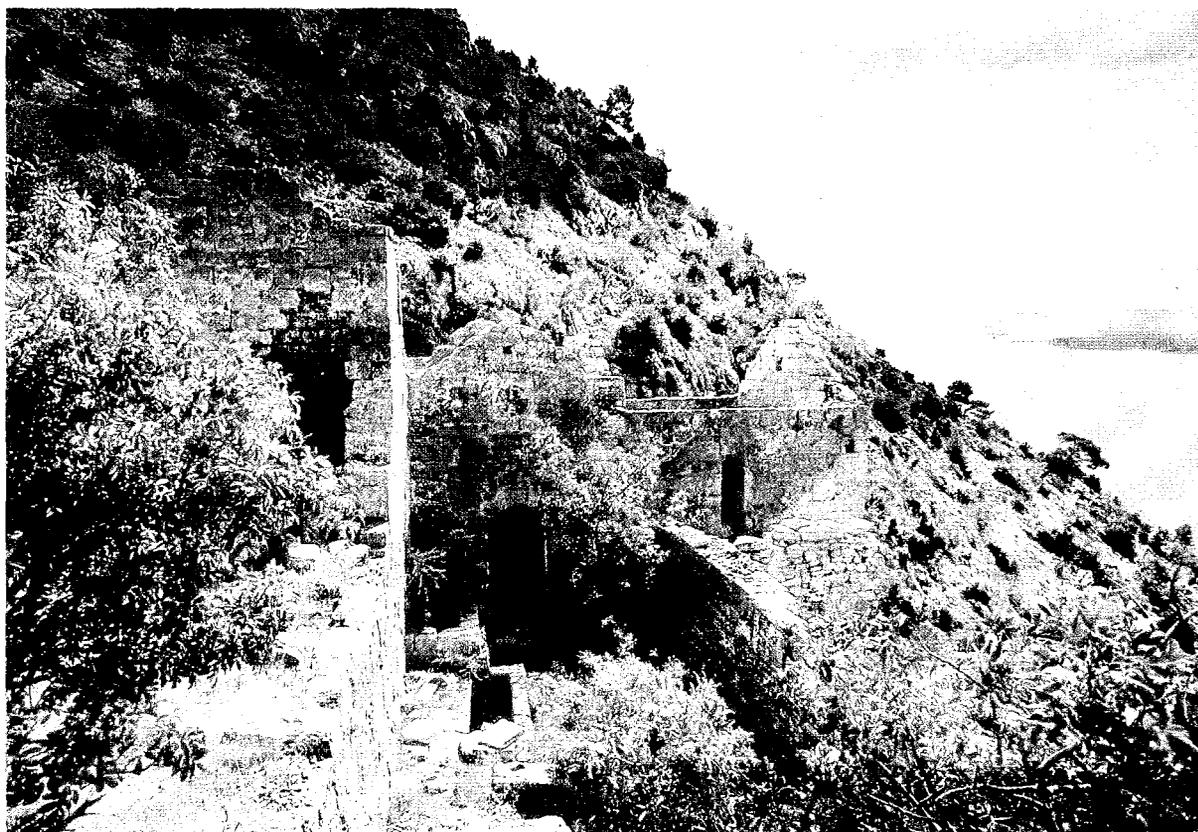
Detalj s velikog reljefa u Zmajevoj spilji: »Žena obučena u sunce« – i »Božji glas«

Crkvica Presvetog Trojstva nekadašnje pustinja u Nerežiškom polju

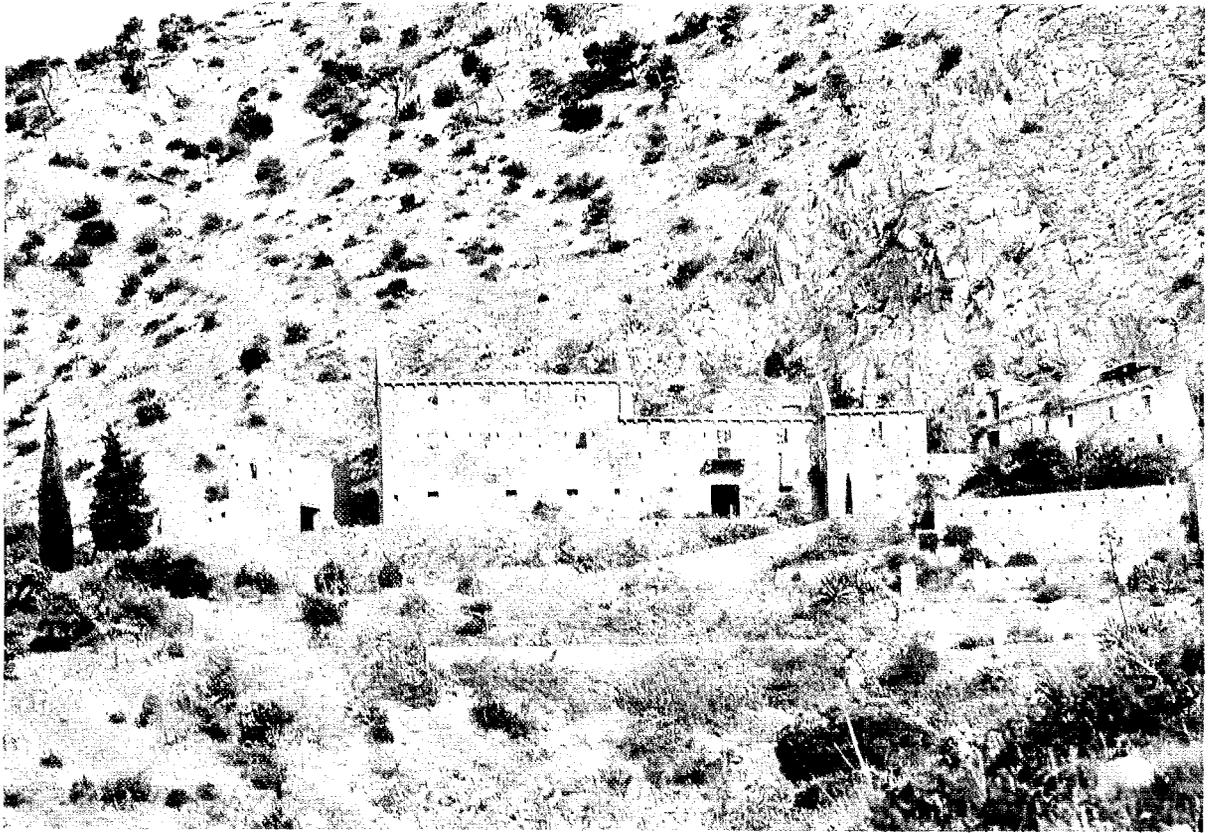
Kapelica pustinja Dutić; u pozadini obrušeni zidovi pustinja Dračeva Luka (foto: J. Lebo)

Pogled na ruševine pustinja Silvio; u prvom planu vide se vanjski grobovi – obeščašćeni i ulaz u crkvicu Pustinja (foto: J. Lebo)

Obeščašćeni oltar u obrušenoj crkvici pustinja Silvio (foto J. Lebo)

Ruševine nekoć slavne svećeničke pustinje Dračeva Luka; zapalili su je godine 1955. ljudi neprijateljski raspoloženi prema Katoličkoj Crkvi

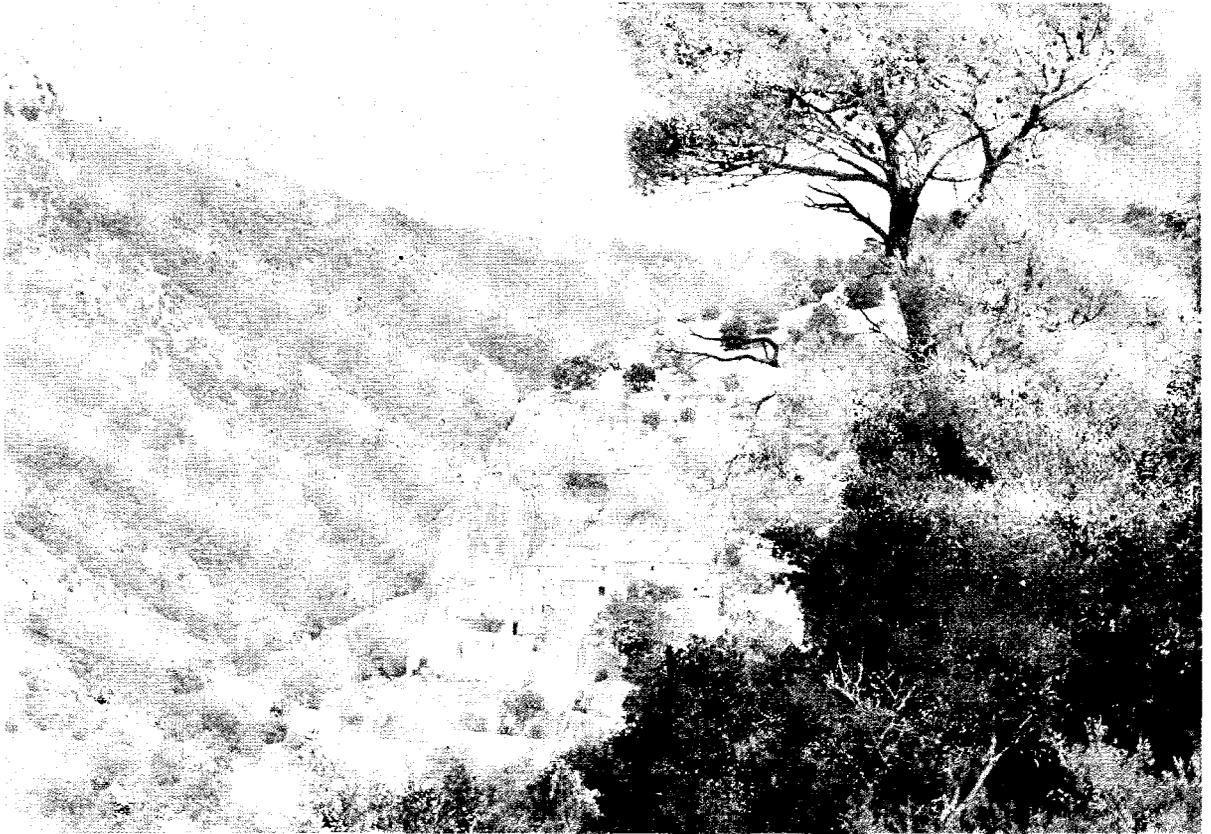
Pogled na crkvu Gospe od Ružarija u pustinji Dračeva Luka; šematizmi hvarske biskupije spominju da joj je titular Presveto Trojstvo; obuhvaća prirodni prostor spilje u kojoj su stanovali prvi pustinjaci, koji je zatvoren zidom s južne strane, oblikovan u crkvu (foto: J. Lebo)

U vremenu nakon II. svjetskog rata obeščašćeni su grobovi, crkvice i nebrizi je prepušteno svekoliko zdanje pustinje Stipančić

Ulaz u pustinju Blaca i u crkvu Pustinje

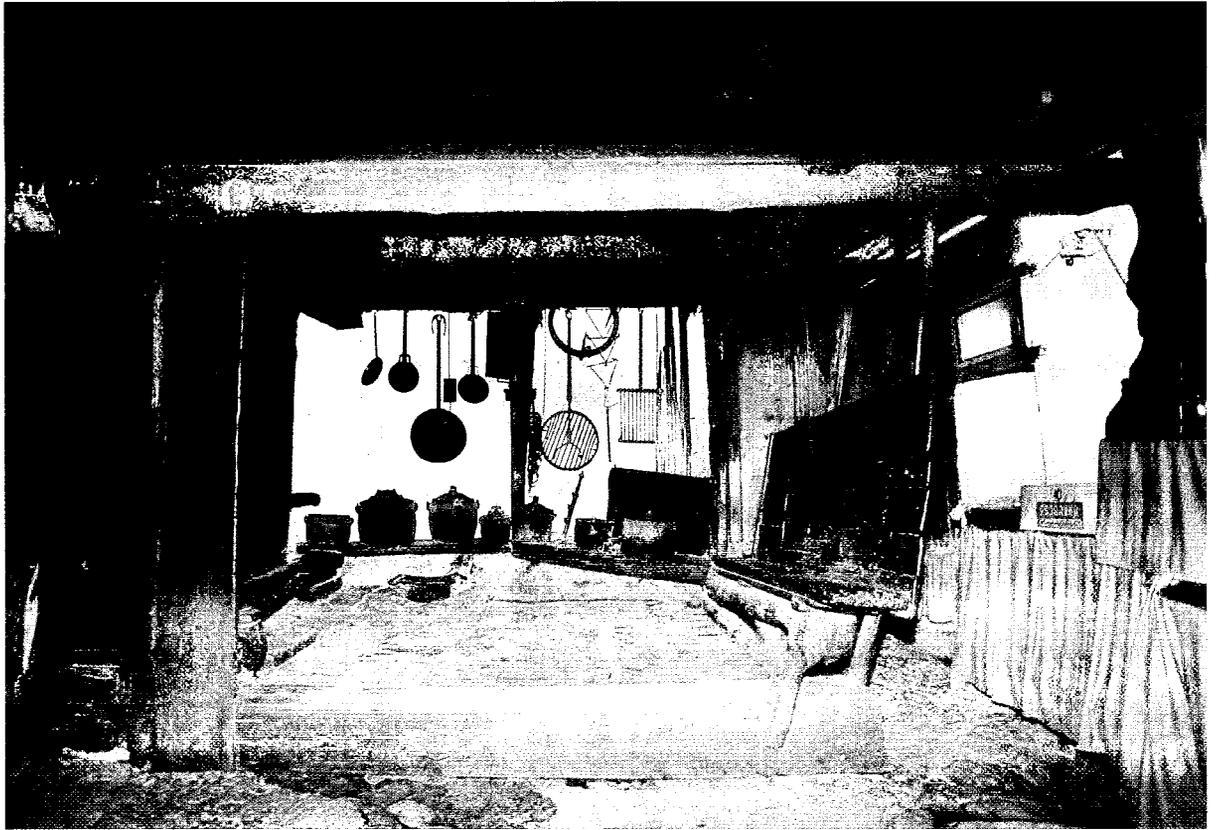
*Dominantan položaj pustinje Blaca nad prodolinom od Dragovoda do blatačke luke na moru
(foto: J. Lebo)*

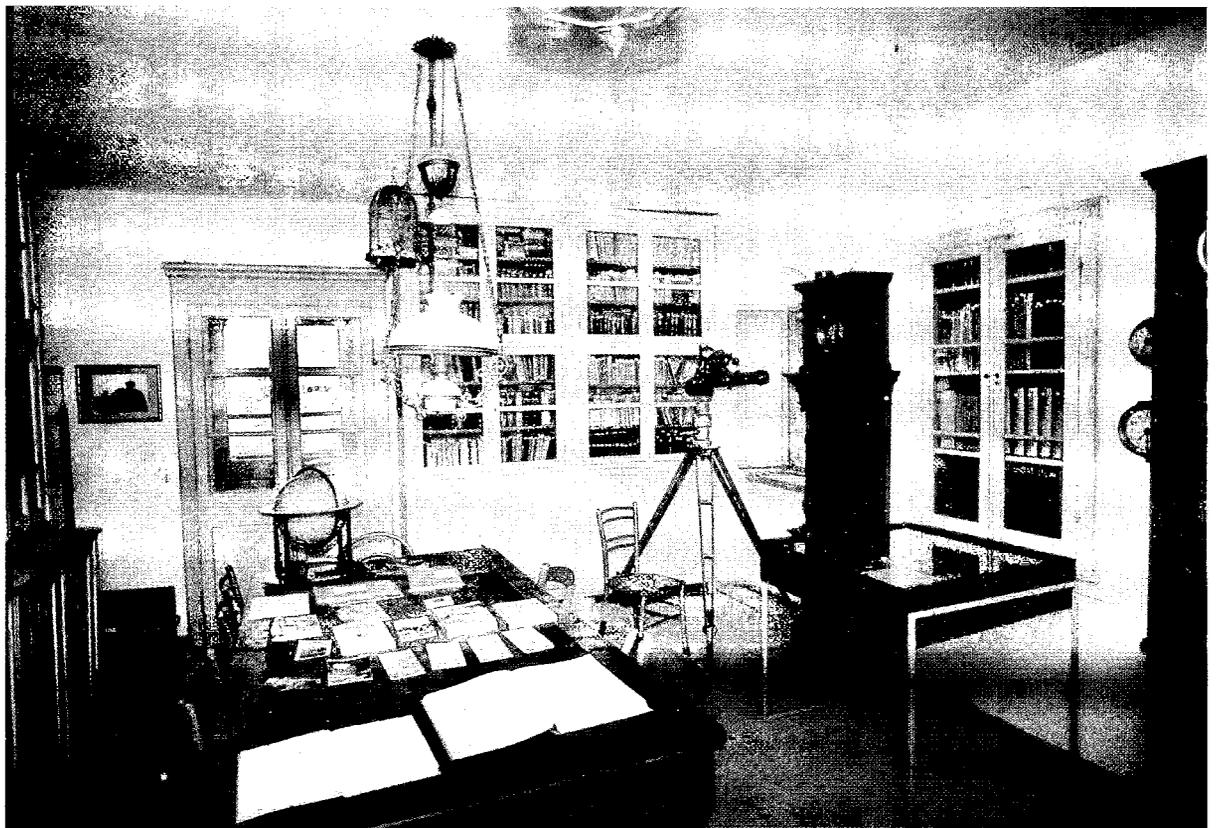
Pustinja Blaca u motrenju s jugoistoka

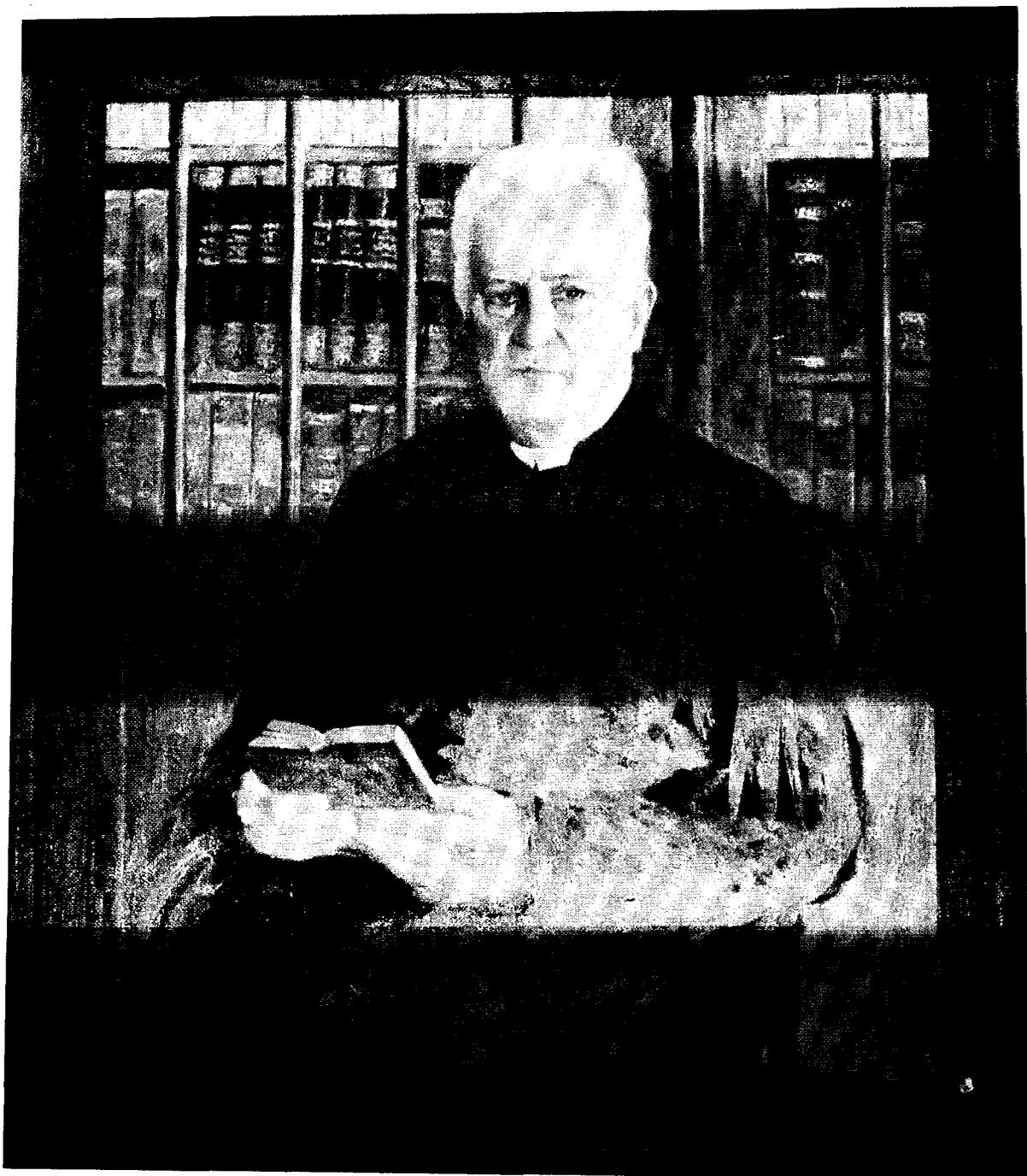
Kapelica i oko nje grobovi pustinjaka u pustinji Blaca; u pozadini postolje za teleskop

»Kamin« u pustinji Blaca – spomenik i svjedok obiteljskog i društvenog zajedništva

Pogled na odio biblioteke u pustinji Blaca

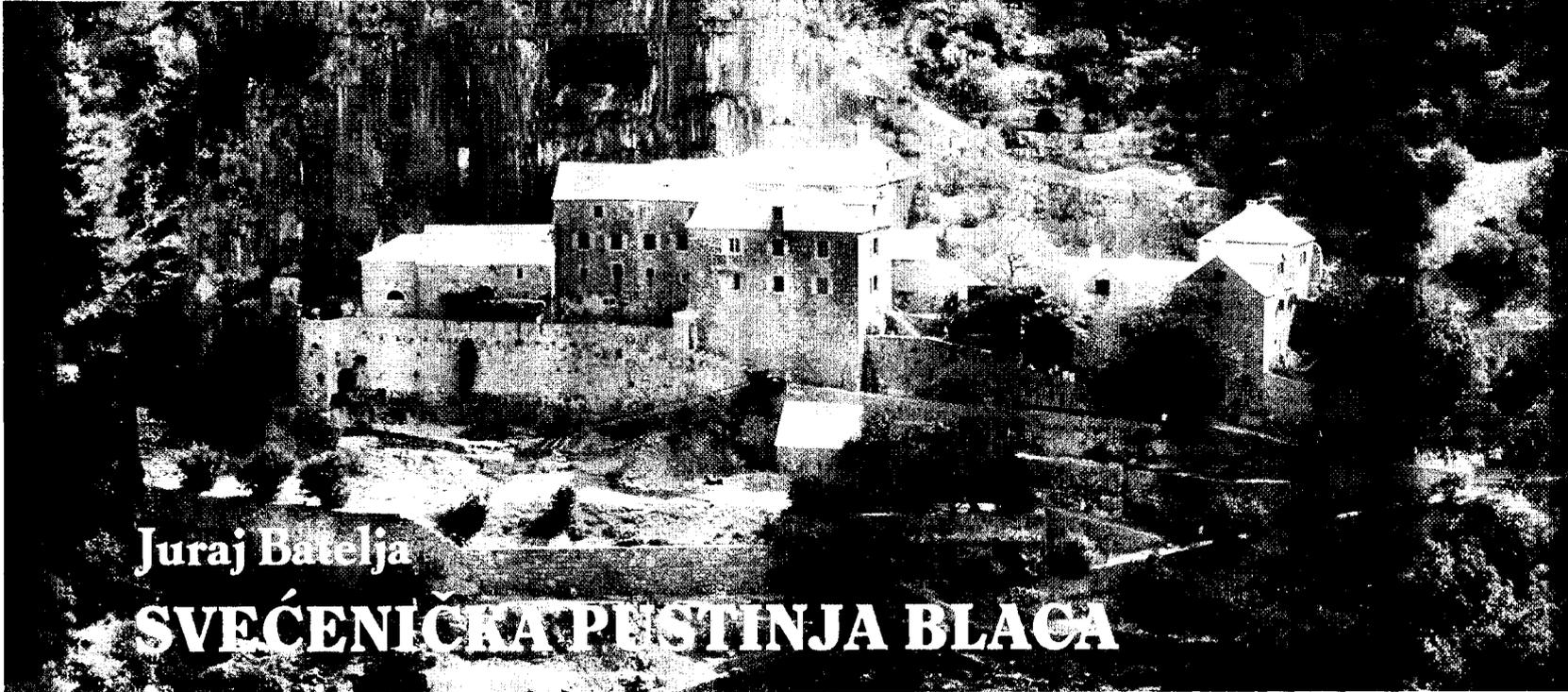

Portret svećenika don Nikole Miličevića starijega, starješine pustinje Blaca od 1869. do 1923.

Sljubljeni krovovi pustinje Blaca kao svjedoci ljudskog zajedništva, u Kristovoj ljubavi, koje su natkriljivali

Juraj Batelja

SVEĆENIČKA PEŠTINJA BLACA

Reljef u Zmajevoj spilji na temu iz Knjige Otkrivenja: »Žena ogrnuta suncem i mjesec pod njezinim nogama... i pokazao se drugi znak na nebu, evo zmaj veliki«

Ugodno mi je pozvati Vas na svečanost predstavljanja novoizašle knjige

iz pera don Jure dr. Batelje:

SVEČENIČKA PUSTINJA BLACA

13. prosinca 1992.

*U prostorijama »Hrvatskog sastanka 1888«, u Selcima na Braču s početkom u 17,00 sati
knjigu predstavlja akademik Petar dr. Šimunović.*

Rado Vas očekujem. Dobro došli

Mons. Slobodan Štambuk

Knjiga »Svećenička pustinja Blaca«, što se ovdje predaje javnosti, ide u niz istraživačkih radova dr. J. Batelje kojom on nastoji predstaviti bogatu duhovnu baštinu koju je kroz trinaest stoljeća kršćanstva stvarala Katolička Crkva u hrvatskom narodu.

Ruševine brojnih bračkih eremitaža i pustinja Blaca žele hrvatskoj i svjetskoj javnosti skrenuti pozornost na neprolaznu vrijednost njihovih sadržaja, potrebu istinoljubivog njihova vrednovanja, te otkriti njihovu dobrobit za budućnost koja je pred nama.

One su i danas svjedoci nepobitne istine o visokom kulturnom domašaju glagoljaške baštine u Hrvata. Istodobno obnavljaju u svijesti svih ljudi dobre volje »divnu povijesnu sliku nekoć monaškog života«.

La storacepa
ab. Geras. Gatafr
+ Geras
+ Uru. Orenda
Dr. Paulus Juvic